

Stopama
Božijeg poslanika

Pouke iz života Muhammeda, a.s.

Tarik Ramadan

STOPAMA BOŽIJEG POSLANIKA

Pouke iz života
Muhammeda, a. s.

Tarik Ramadan

UDRUŽENJE ILMIJJE ISLAMSKE ZAJEDNICE U BIH
2010.

STOPAMA BOŽIJEG POSLANIKA

Pouke iz života
Muhammeda, a. s.

Tarik Ramadan

UDRUŽENJE ILMIJE ISLAMSKE ZAJEDNICE U BIH
2010.

Tarik Ramadan

STOPAMA BOŽIJEG POSLANIKA
pouke iz života Muhammeda, a. s.

The Messenger: The Meanings of the Life of Muhammad,
Allen Lane, Penguin, 2007.

In the Footsteps of the Prophet: Lessons from the Life of Muhammad,
Oxford University Press, 2007.

© Oxford University Press, Inc. 2007.

Izdavač

Udruženje ilmijje IZ u BiH

Za izdavača

Muharem Hasanbegović

Urednica

Senada Tahirović

Prijevod s engleskog

Fikret Pašanović

.....
CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28-31:929 Muhammad

RAMADAN, Tarik

Stopama Božijeg poslanika : pouke iz života
Muhammeda, a.s. / Tarik Ramadan ; [prijevod s engleskog
Fikret Pašanović]. - Sarajevo : Udruženje Ilmijje
Islamske zajednice u BiH, 2010. - 226 str. ; 25 cm

Prijevod djela: In the footsteps of the Prophet. -
Bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9958-801-09-9

COBISS.BIH-ID 17841670
.....

Sadržaj

Zahvale	5
Uvod	7
1 Susret sa svetim	11
2 Rođenje i odgoj	19
3 Ličnost i duhovno traganje	29
4 Objava, znanje	39
5 Poruka i teškoće	47
6 Otpor, ponižavanje i progonstvo	61
7 Iskušenja, uzdignuće i nade	73
8 Hidžra	89
9 Medina, život i rat	103
10 Pouke i poraz	119
11 Prevare i izdaja	137
12 San, mir	157
13 Povratak kući	173
14 Kod kuće, ka preseljenju	189
15 Neopterećen dugovima	207
U historiju, za vječnost	219
O knjizi i autoru	225

Nedžmi

Ova knjiga je djelo svitanja.
Ti si joj društvo pravila, svojim koracima na stepeništu.
Svojim vragolastim, nasmijanim ili mrgodnim očima.
Dolazila si da mi se sklupčša u naručju.
Ostavljao sam tada monitor kroz koji sam bio uronjen
u beskrajnu svjetlost Poslanikove dobrote i ljubavi.
I uranjao u beskrajnu toplotu tvoga prisustva.
Poslanik me učio praštanju, ti si mi donosila nevinost.
Neka ti, kćeri moja, putevi budu svjetlom obasjani, neka te On voli
i kroz tvoj smijeh i kroz suze.
Volim te

Muni Ali

Američkoj susretljivosti i beskrajnom darivanju
koja se suočavala s različitim kušnjama i prihvatala šutnje.
Pravila si društvo mojoj misli i mojim pitanjima.
Čitala i ponovo čitala i preoblikovala,
često bolje nego što bih to ja uradio.
Vjernost srca i duše u svjetlu Svevišnjeg, stopama Njegovog Poslanika.
Ništa ne zaboravljam.

Claude Dabbak

Da ti kažem ovdje koliko te cijenim i poštujem
zbog duboke i stalne skromnosti.
Iza prevodioca se osjeća bogata učenost i
beskrajni dar dat zapadnim muslimanima.
Tvoje ime se prečesto skriva iza autorovog djela.
Naš dug je neizmjeran, moj posebno.
U ime svih nas, iskreno, iz dna srca, hvala ti!

Zahvale

U praskozorje, kad je ova knjiga pisana, vladala je tišina, meditativna osama, iskustvo putovanja, van vremena i prostora, prema srcu, suštini duhovnog traganja i upućenosti u značenje. Trenuci izobilja, a često i suza, kontemplacije i ranjivosti. To mi je bilo potrebno.

Kako je vrijeme odmicalo, spisak žena i muškaraca koji su omogućili dovršenje ovog zadatka postajao je sve duži. Skoro sam siguran da ću neka od tih dragih imena zaboraviti spomenuti, iako to ni najmanje ne umanjuje važnost njihova prisustva i doprinosa. Drugi su, vođeni diskrecijom ili drugim razlozima, ostali anonimni. Razumijem to i moje srce im s ovih stranica upućuje najljepša osjećanja i zahvalnost.

Prije svega želim zahvaliti Farisu Kermaniju i Neilu Cameronu, koji su me molili prije dvije godine da napišem tekst naracije za film *Stopama Poslanika Muhammeda* za jedan britanski TV kanal. Politički razlozi (dvije arapske vlade su mi zabranile ulazak na svoj teritorij) učinili su taj projekt neizvodivim. Tada sam odlučio uraditi nešto potpuno drugačije i napisati biografiju Poslanika Muhammeda, nastojeći osvjetliti duhovna i savremena učenja u životu posljednjeg Poslanika. Mnogi oko mene su me hrabрили da obavim taj posao. Dugujem zahvalnost Iman, Merjem, Samiju, Musau i Nedžmi za stalnu podršku i pomoć i mojoj majci za neke izvorne ideje koje su nastajale tu i tamo kroz naše diskusije. Želim toplo zahvaliti Cynthiji Read iz Oxford University Pressa (New York) za njen stalni entuzijizam, povjerenje i ljudski odnos. U njenim oksfordskim saradnicima sam također našao uvidavne i ljubazne osobe.

Tokom ove akademske godine za vrijeme mog rada bili su prisutni i Gwen Griffith Dickson i Vicky Mohammed iz Fondacije Lokahi sa sjedištem u Londonu. Na koledžu Saint Anthony, Univerzitetu Oxford, Walter Armbrust i Eugene Rogan (Middle East Center) kao i Timothy Garton Ash i Kalypso Nicolaidis (European Studies Center) akademskom podrškom i prijateljstvom također su mi omogućili da ovo djelo završim pod najboljim mogućim uvjetima. Ne zaboravljam Polly Friedhoff (koja je sada otišla u zašluženu mirovinu), Francescu Potts i Collette Caffrey, koje su stalno bile pri ruci. Svima njima i svima drugima koji su me okruživali razumijevanjem i bezrezervnom podrškom želim ovdje izraziti najdublju zahvalnost.

Tu je, naravno, Yasmina Dif, moja asistentica, koja rukovodi mojim evropskim uredom tako marljivo i efikasno. Shelina Merani je u Kanadi također srčano i solidarno obavila težak posao. Muna Ali, koja je u SAD-u bila više od asistenta, iščitava, komentira i dijeli ideje vjerno i ozbiljno. Claude Dabbak je prevela ovu knjigu i, uz veliku skromnost, nikad nije oklijevala svoje znanje staviti u službu potrebnih ispravki. Ova knjiga ne bi mogla biti dovršena bez saradnje ovog tima, bratskog, zahtjevnog i posvećenog. Od sveg srca zahvaljujem im što su bili sa mnom na ovom putovanju i omogućili da zajedno napredujemo, u Njegovom svjetlu, protiv vjetra i plime.

Moja konačna zahvalnost upućena je Jedinom, Najbližem, Koji će, nadam se, primiti ovo moje djelo o životu Njegovog Poslanika, oprostiti mi moguće greške i promašaje – koji su samo moji – i dati da ovo bude skromni putokaz u ljudskom nastojanju razumijevanja i mirenja sa sobom, s drugima, s Njegovom ljubavlju. Svakodnevno učim da potraga za smjernošću ne može opravdati nikakvo odstupanje od duhovnih zahtjeva ili intelektualnog poštenja.

Za mene samog, ova knjiga je bila inicijacija. Molim Premilostivoga da to bude i za druge. Dugačak je put iz egzila koji vodi do samoga sebe...

London, maj 2006.

Uvod

Postoje brojne biografije Poslanika Muhammeda, a. s.¹ Kreću se u rasponu od klasičnih izvora (kakvi su djela Ibn Ishaka i Ibn Hišama) do novijih prikaza života Božijeg poslanika, kao i drugih poznatih djela muslimanskih učenjaka kroz historiju, pa se čini da je sve već više puta rečeno i da je tema nužno iscrpljena. Zašto, onda, još jedan pokušaj?

Ova biografija nema namjeru natjecati se s klasičnim izvorima (koji su, ustvari, njen materijalni izvor), otkrivati neke nove činjenice ili dati osebnju ili revolucionarno tumačenje historije poslanstva i njenog konteksta. Namjere su mnogo skromnije, mada ih to ne čini lakše dostižnim.

Poslanik Muhammed, a. s., zauzima posebno mjesto u životu i svijesti muslimana danas, baš kao i u prošlosti. Prema njihovom vjerovanju, on je primio i prenio posljednju objavljenu knjigu, Kur'an, koja na više mjesta insistira na izuzetnom i posebnom položaju Božijeg poslanika, ujedno vjerovjesnika, uzora i vodiča. On je bio samo čovjek, ali je djelovao da svijet preobrazi u svjetlu Objave i nadahnuća koja je primio od Boga, svog Odgajatelja (*Rabb*). To što ga je Bog odabrao i nadahnuo, ali je on u potpunosti prihvatio vlastitu ljudskost Muhammeda čini primjerom i vodičem svim muslimanima.

Muslimani Poslanika islama ne smatraju posrednikom između Boga i ljudi. Svaki pojedinac je pozvan da se direktno obraća Bogu i, mada je

1 Od muslimana se traži da pri spominjanju blagoslove Poslanika riječima *alejhisselam* ili *sallallahu alejhi ve sellem*. U izvorniku je to u ovoj napomeni samo naznačeno i, pošto je knjiga namijenjena široj publici, sugerirano muslimanima da to učine. Mi smo to učinili kod nas uobičajenom skraćenicom a. s. (op. prev.)

Poslanik ponekad molio Boga za svoje sljedbenike, često je insistirao na odgovornosti svakog vjernika ili vjernice u njihovom dijalogu s Jedinim. Muhammed, a. s., jednostavno podsjeća vjernike na Božije prisustvo: on ih upućuje u Njegovo poznavanje i otkriva im početak puta duhovnosti kojom podučava svoje drugove i sljedbenike da moraju nadići poštovanje i ljubav koje gaje prema njemu štovanjem i ljubavlju koje moraju iskazati prema Jedinom, koji nije rodio, niti je rođen.

Objava mu naređuje da onima koji su za njegova života tražili čudesa i konkretne dokaze njegovog poslanstva odgovori: „Ja sam čovjek kao i vi, meni se objavljuje da je vaš Bog – jedan Bog.“² Ista ta Objava također informira vjernike za svagda o posebnom statusu ovog Poslanika koji, mada od Boga odabran, nikad ne gubi svoje ljudske osobine: „Vi u Allahovom poslaniku imate divan uzor za onoga koji se nada Allahovoj milosti i nagradi na onom svijetu, i koji često Allaha spominje.“³ Ove dvije dimenzije – čovjekova ljudskost i Poslanikova uzoritost – u fokusu su našeg interesovanja u ovom djelu.

Ovo neće biti detaljan prikaz historijskih činjenica, velikih dostignuća ili poznatih bitaka. Klasične biografije Poslanika daju obilje podataka o tim stvarima i ne vidimo potrebe da se i mi ovdje iscrpno bavimo njima. Naša pažnja je pretežno usmjerena, kroz kazivanje priče o njegovom životu, na situacije, stavove i riječi koje mogu navijestiti Muhammedovu, a. s., ličnost i na ono što nam to danas može kazati i čemu nas može podučiti. Kad su njegovu suprugu Aišu jednom upitali o njegovoj ličnosti, odgovorila je: „Njegov karakter (etika koja počiva iza njegovog ponašanja) bio je Kur'an.“⁴ Pošto se Knjiga obraća savjesti vjernika kroz vremena, čini se suštinskim vidjeti kako nam danas čovjek koji ju je najbolje utjelovio u svom ponašanju može „govoriti“, voditi nas i poučavati.

Prvobitna ideja je bila zaroniti u srž Poslanikovog života i na vidjelo iznijeti njegova svezremina duhovna učenja. Od rođenja do smrti, njegov život je bio ispunjen događajima, situacijama i izjavama koje ukazuju na najdublju duhovnu kultiviranost. Pridržavanje vjerovanja, dijalog s Bogom, posmatranje prirode, samoispitivanje, unutrašnji mir, znaci i izazovi i sl. –

2 Kur'an, 18:110.

3 Kur'an, 33:21.

4 Hadis, prenosi ga Buharija

sve su to teme koje nam govore i podsjećaju nas da se u osnovi ništa nije promijenilo. Poslanikov životopis ukazuje na primarna i vječita egzistencijalna pitanja i u tom smislu njegov život je svojevrsna inicijacija.

Druga vrsta pouka ipak se može izvesti iz historijskih događaja koji su ispunjavali Poslanikov život. U sedmom stoljeću, u specifičnom društvenom, političkom i kulturnom okruženju, Božiji poslanik je djelovao, reagirao i izražavao sebe prema ljudskim bićima i događajima u ime svog vjerovanja, u svjetlu svog morala. Izučavanje njegovih djela u određenom historijskom i geografskom okruženju može nam pomoći da osvijetlimo određene principe u vezi s odnosom vjerovanja prema ljudskim bićima, bratstvu, ljubavi, teškoćama, životu zajednice, pravdi, zakonu i ratu. Nastojali smo pristupiti Muhammedovom, a. s., životu iz perspektive našeg vremena, imajući u vidu kako nam još uvijek govori i kako su njegova učenja savremena.

Čitaoca, bio on musliman ili ne, pozivamo da pogleda Poslanikov život i slijedi prikaz koji je doslovce vjeran klasičnim životopisima (što se tiče činjenica i hronologije), ali koji ipak uvodi refleksije i komentare duhovne, filozofske, društvene, pravne, političke ili kulturne naravi potaknute činjenicama koje se kazuju. Izbor da se fokusiram na određene događaje, a ne na neke druge vođen je, naravno, željom da istaknem učenja koja se obraćaju našim životima i našem vremenu. U svakom odjeljku (izuzetno kratkih) poglavlja koja sačinjavaju ovu knjigu čitalac će primijetiti stalno kretanje između Poslanikovog života, Kur'ana i učenja važnih za duhovnost i današnju situaciju koja se mogu izvesti iz različitih historijskih situacija.

Namjera nam je više da upoznamo samog Poslanika, nego da naučimo o njegovoj ličnosti ili događajima iz njegovog života. Traži se uranjanje, saosjećanje i, što je najbitnije, ljubav. Vjerovao neko ili ne, nije nemoguće pokušati uroniti sebe u Poslanikovo traganje i egzistenciju i oslušnuti puls – duh – koji je ispunjavao njegovu misiju smislom. To je, ustvari, primarna ambicija ove knjige: Poslanikov život učiniti ogledalom u kojem čitaoci koji se suočavaju s izazovima našeg vremena mogu sagledati svoja srca i umove i postići razumijevanje pitanja postojanja i smisla, kao i širih etičkih i društvenih problema.

Ova knjiga je namijenjena širokoj publici, i muslimanskoj i nemuslimanskoj. Tekst je akademski strog u pogledu klasičnih islamskih izvora, pa se nadamo da će biti od koristi misliocima i islamskim naukama. Nasuprot tome, lahko je pratiti kazivanje koje je protkano refleksijama i meditaci-

Jama, čime se žele prenijeti islamska duhovna i univerzalna učenja. Poslanikovo historijsko iskustvo je jasno privilegirani put da se dokuče vječni principi koje dijeli više od milijarde muslimana širom svijeta. Ova knjiga tako je živi uvod u islam.

Poslanik je učio svoje drugove da vole Boga, a Kur'an ih je učio: „Reci (Poslaniče): 'Ako Allaha volite, mene slijedite, i vas će Allah voljeti i grijehе vam oprostiti!' – a Allah prašta i samilostan je.“⁵ Oni su težili da slijede njegov primjer, vođeni ljubavlju prema njemu koja je bila podstaknuta intenzitetom njihove ljubavi prema Bogu. Ova ljubav je bila tolika da je hazreti Omer, čuvši za Poslanikovu smrt, zaprijetio da će ubiti svakoga ko se odvaži i ustvrdi da je Poslanik mrtav: on je samo uzdignut na nebo i zasigurno će se vratiti nazad. Drugi Poslanikov prijatelj, hazreti Ebu Bekr, tražio je od Omera da prestane i izjavio: „O ljudi, oni koji su obožavali Muhammeda, neka znaju da je on mrtav! Oni koji su, pak, obožavali Allaha, neka znaju da je On živ i da ne umire!“⁶ Tada je proučio sljedeći ajet: „Muhammed je samo poslanik, a i prije njega je bilo poslanika. Ako bi on umro ili ubijen bio, zar biste se stopama svojim vratili? Onaj ko se stopama svojim vrati neće Allahu nimalo nauditi, a Allah će zahvalne sigurno nagraditi.“⁷ Ove riječi su prizvale u svijest konačnost Poslanikovog života, ali ni u kojem slučaju nisu smanjile ljubav i duboko poštovanje koje muslimani pokazuju prema posljednjem Poslaniku kroz vremena.

Ova ljubav nalazi izraz kroz stalno prisjećanje na njegov život u njihovim srcima i sjećanjima, stalno upućivanje salavata i dove za Poslanika i u ljudskoj i moralnoj obavezi da slijede njegov primjer u svakodnevnom životu.

Ova biografija nastoji ispuniti taj zahtjev kroz ljubav i upoznavanje. Poslanikov život je poziv ka duhovnosti koja ne izbjegava pitanja i koja nas uči – kroz različita događanja, iskušenja, poteškoće i naše traganje – da su pravi odgovori na egzistencijalna pitanja češće oni koje daje srce nego oni koje daje razum. Duboko i jednostavno: onaj ko ne može voljeti, ne može ni razumjeti.

5 Kur'an, 3:31

6 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, Bejrut, Darul-džil, bez datuma, 6:75-76.

7 Kur'an, 3:144.

Susret sa svetim

Islamski monoteizam je oduvijek u kontinuitetu sa svetom historijom poslanstva. Od samog početka, Jedini Bog slao je čovječanstvu poslanike i vjerovjesnike s porukom, podsjetnikom na Njegovo prisustvo, Njegove zapovijedi, Njegovu ljubav i nadu. Od Adema, a. s., prvog poslanika, pa do Muhammeda, a. s., posljednjeg poslanika, muslimanska tradicija priznaje i identificira se s cijelim ciklusom poslanstva, počev od najpoznatijih poslanika (Ibrahima, a. s., Nuha, a. s., Musaa, a. s., Isaa, a. s., itd.) pa do manje poznatih, kao i drugih koji su nam ostali nepoznati. Jedini je uvijek bio uz nas, Svoja stvorenja, od naših početaka do našeg kraja. Upravo to je značenje tevhida (jednoće Boga) i kur'anske formule koja se odnosi na sudbinu čovječanstva i pojedinca: „Mi smo Allahovi i mi ćemo se Njemu vratiti!“¹

Rodoslov, mjesto

Od svih poslanika, najvažnija ličnost u rodoslovlju posljednjeg Poslanika bez sumnje je Ibrahim, a. s. Mnogo je razloga za to, jer od samoga početka Kur'an ukazuje na tu posebnu vezu s Ibrahimom kroz dosljedno i kontinuirano izražavanje čistog monoteizma, privrženost ljudske svijesti božanskom projektu, kroz pristup srca Njegovom priznavanju i Njegovom miru putem samopožrtvovanosti. To je značenje riječi islam, koja se prečesto ishitreno prevodi samom idejom potčinjenosti, a koja također sadržava dvostruko značenje „mira“ i „svesrdne predanosti“. Stoga je musliman

1 Kur'an, 2:156.

ljudsko biće koje, kroz historiju – čak i prije posljednje objave – želi dostići Božiji mir svesrdnim predavanjem sebe Uzvišenom Biću. U tom smislu, Ibrahim, a. s., je bio dubok i uzoran izraz muslimana:

„On vas je izabrao i u vjeri vam nije ništa teško propisao, u vjeri pretka vašeg Ibrahima. Allah vas je odavno muslimanima nazvao, i u ovom Kur'anu, da bi Poslanik bio svjedok protiv vas, i da biste vi bili svjedoci protiv ostalih ljudi.“²

Uporedo s ovim priznavanjem Jedinoga, lik Ibrahima, a. s., ističe se u nizu poslanika koji vodi do Poslanika islama i zbog nekoliko drugih razloga. Knjiga postanka, poput Kur'ana, prenosi priču o Ibrahimovoj sluškinji Hagar, koja mu je u kasnim godinama rodila prvog sina, Išmaela.³ Sara, prva Ibrahimova žena, koja mu je rodila sina Izaka (Ishaka), tražila je od muža da sluškinju i nje-no dijete odvede negdje daleko. Ibrahim je Hadžeru i Ismaila odveo u dolinu zvanu Bekka na Arabijskom poluotoku, koju islamska tradicija identificira kao današnju Meku. Islamski prikazi, kao i Postanak, prenose preispitivanja, patnje i molitve Ibrahima i Hadžere, koji su morali proći kroz iskustvo egzila i razdvojenosti. I u muslimanskoj i u judeo-kršćanskoj tradiciji ova kušnja je prikazana s uvjerenjem da su roditelji i dijete izvršavali zapovijed Boga, koji će zaštititi i blagosloviti Ibrahimovo i Hadžerino potomstvo. Na Abrahamova zazivanja u vezi sa sinom, u Postanku Bog odgovara:

„A i za Išmaela uslišio sam te: eto, blagoslivljam ga... i učinit ću ga ocem velikog naroda.“⁴

Kasnije, kad je Hagar bespomoćna i bez hrane i vode:

„A Bog je čuo glas dječakov, i anđeo Božji viknu Agar u nebo: 'Što ti je, Agaro? Ne kloni duhom, jer Bog je čuo glas dječakov tu, gdje leži. Hajde, uzmi dječaka i drži ga čvrsto za ruku; jer ja ću ga učiniti velikim narodom,'“⁵

2 Kur'an, 22:78.

3 Postanak, 15:5.

4 Postanak, 17:20. Prijevod citata preuzet iz Biblije u prijevodu dr. Ivana Šarića, online izdanje (op. prev.)

5 Postanak, 21:17-19

Kur'an prenosi Ibrahimovu, a. s., dovu:

„Gospodaru naš, ja sam neke potomke svoje naselio u kotlini u kojoj se ništa ne sije, kod Tvoga Časnog hrama, da bi, Gospodaru naš, molitvu obavljali; zato učini da srca nekih ljudi čeznu za njima i opskrbi ih raznim plodovima da bi zahvalni bili. Gospodaru naš, Ti zacijelo znaš šta mi tajimo, a šta na javu iznosimo. Allahu ništa nije skriveno ni na Zemlji ni na nebu. Hvala Allahu koji mi je u starosti podario Ismaila i Ishaka; Gospodar moj, uistinu, uslišava molbe.“⁶

Imajući u vidu činjenično stanje, Muhammed, a. s., je potomak Ismailove, a. s., djece i zbog toga dio „velikog naroda“ najavljenog u Svetom Pismu. Ibrahim, a. s., je tako njegov „otac“ u pravom smislu riječi, a islamska tradicija razumijeva da se blagoslov očevih dova protekao na njegovog nasljednika, posljednjeg poslanika, kao i na mjesto gdje je ostavio Hadžeru i Ismaila i gdje je, nekoliko godina kasnije, morao proći kroz strašno iskustvo spremnosti na žrtvovanje sina i gdje je na kraju s njim podigao Božiju Svetu kuću (Kabu). Kur'anska objava kazuje:

„A kada je Ibrahima Gospodar njegov s nekoliko zapovijedi u iskušenje stavio, pa ih on potpuno izvršio, Allah je rekao: „Učiniću da ti budeš ljudima u vjeri uzor!“ „I neke moje potomke!“ - zamoli on. – „Obećanje Moje neće obuhvatiti nevjernike“, kaza On. I učinili smo Hram utočištem i sigurnim mjestom ljudima. „Neka vam mjesto na kojem je stajao Ibrahim bude prostor iza koga ćete molitvu obavljati!“ I Ibrahimu i Ismailu smo naredili: „Hram Moj očistite za one koji ga budu obilazili, koji budu tu boravili i koji budu molitvu obavljali.“ A kad je Ibrahim zamolio: „Gospodaru moj, učini ovo mjesto sigurnim gradom, a snabdij plodovima stanovnike njegove, one koji budu vjerovali u Allaha i u onaj svijet!“⁷

To je milenijsko učenje islamske tradicije: postoji Bog i niz poslanika čija je centralna ličnost Ibrahim, a. s., arhetip muslimana, otac potomstva koje preko Ismaila, a. s., vodi do Muhammeda, a. s. Ibrahim i Ismail su posvetili ovo mjesto u Beki (Meki) gradnjom Božije kuće (Bejtullaha) svojim rukama. Upravo tu je rođen posljednji Božiji poslanik čovječanstvu,

6 Kur'an, 14:37-39

7 Kur'an, 2:124-126.

Muhammed, sin Abdullahov. On je donio poruku, podsjećajući ljude na Jedinoga, na poslanike i Svetu kuću. Bog, mjesto, poslanik.

Iskuš enje vjere: sumnja i uvjerenje

Same ove proste činjenice ilustriraju izuzetnu povezanost života Muhammeda, a. s., i Ibrahima, a. s. Međutim, duhovno srodstvo je to koje još jasnije pokazuje izuzetnu prirodu ove povezanosti. Cjelokupno ibrahimovsko iskustvo otkriva suštinsku dimenziju vjerovanja u Jedinoga. Ibrahim, a. s., koji je već vrlo star, a tek je blagoslovljen djetetom, mora proći kroz iskuš enje odvojenosti i napuštanja, koje će Hadžeru i njihovog sina Ismaila dovesti blizu smrti. Njegova vjera je povjerenje u Boga: on čuje Božiju zapovijed – kao i Hadžera – i odaziva joj se, unatoč patnji, neprestano spominjući Boga i pouzdajući se u Njega. Hadžera pita Ibrahima o razlozima takvog postupka; otkrivši da je u pitanju Božija zapovijed, dobrovoljno joj se potčinjava. Pita, povjeruje, prihvata i tako slijedi stope produbljenog „aktivnog prihvaćanja“ Božije volje: preispitati umom, razumjeti razumom i prihvatiti srcem. Tokom ovih kušnji, iza svoje ljudske nevolje i, ustvari, kroz samu njenu prirodu, Ibrahim razvija odnos s Bogom zasnovan na potpunom povjerenju, mirenju, miru i pouzdanju. Bog ga iskušava, ali uvijek govori s njim, nadahnjuje ga i označava mu put znakovima koji ga smiruju i uvjeravaju. Nekoliko godina nakon ovog ostavljanja u pustinji, Ibrahim doživljava drugo iskuš enje: Bog traži da žrtvuje svog prvorođenog sina Ismaila.⁸ Evo kako Kur'an kazuje priču:

„I Mi smo ga obradovali dječakom blage paravi. I kad on odraste toliko da mu poč e u poslu pomagati, Ibrahim reče: ‘O sinko moj, u snu sam vidio da treba da te zakoljem, pa šta ti misliš?’ ‘O oče moj’, - reče, ‘onako kako ti se naređuje postupi; vidjećeš, ako Bog da, da ću sve izdržati.’ I njih dvojica posluš aše, i kad ga on čelom prema zemlji položi, Mi ga zovnusmo: ‘O Ibrahime, ti si se Objavi u snu odazvao; - a Mi ovako nagrađujemo one koji dobra djela čine, - to je, zaista, bilo pravo iskuš enje!’ i kurbanom velikim ga iskupismo i u naraštajima kasnijim mu spomen sačuv asmo: ‘Nek je u miru Ibrahim!’“⁹

8 Prema islamskoj tradiciji, Bog je od Ibrahima, a. s., tražio da žrtvuje Ismaila, a. s., a po Bibliji Isaka/Ishaka, a. s.

9 Kur'an, 37:101-109.

Iskuš enje je strašno: zarad svoje ljubavi i vjere u Boga, Ibrahim, a. s., mora žrtvovati svog sina, uprkos očinskoj ljubavi. Kušnja vjere ovdje je izražena kroz tenziju između dviju ljubavi. Ibrahim se povjerava Ismailu, koji je ujedno i njegov sin i objekt žrtve, čije utješne riječi ocu djeluju kao smirujući znak: „O oče moj, onako kako ti se naređuje postupi; vidjećeš, ako Bog da, da ću sve izdržati.“ Kao i u slučaju Hadžere prije nekoliko godina, Ibrahim pronalazi i druge znakove koji mu pomažu da se suoči s kušnjom. Takvi znakovi, koji izražavaju prisustvo Božanskoga u samoj srži kušnje, imaju suštinsku ulogu u iskustvu vjere i oblikuju način komuniciranja sa samim sobom i s Bogom. Kad Bog svog poslanika podvrgne strašnim kušnjama i u isto vrijeme mu pokaže znakove svog prisustva i podrške (potvrde riječi supruge ili djeteta, viđenje, san, nadahnuće itd.), On podučava Ibrahima u vjeri: Ibrahim sumnja u sebe i u svoju snagu i vjerovanje, ali ga znakovi u isto vrijeme sprečavaju da posumnja u Boga. To Ibrahima uči poniznosti i priznavanju Stvoritelja. Kad Ibrahima muči duboka sumnja u sebe, svoje vjerovanje i istinitost onoga što čuje i razumije, nadahnuća i potvrde Hadžere i Ismaila (koje on voli, ali ih žrtvuje u ime božanske ljubavi) pomažu mu da ne posumnja u Boga, Njegovo prisustvo i Njegovu dobrotu. Sumnja u sebe sjedinjena je s dubokim povjerenjem u Boga.

Ustvari, kušnje vjere nisu nikad tragične u islamskoj tradiciji i u tom smislu je kur'ansko kazivanje o Ibrahimu temeljno drugačije od biblijskog kad je u pitanju iskustvo žrtvovanja. U Postanku čitamo:

„Poslije ovih događaja stavi Bog Abrahama na kušnju i reče mu: ‘Abraham!’ On odgovori: ‘Evo me!’ On reče: ‘Uzmi Izaka, sina tvojega, jedinca svojega, kojega ljubiš, pa idi u pokrajinu Moriju i ondje ga prinesi sa žrtvu paljenicu na jednom od brda, za kojega ću ti reći!’ ... Nato uze Abraham drva za žrtvu paljenicu i naprti ih Izaku, sinu svojemu. On sam uze oganj i nož sa sobom, i tako pođoše obojica zajedno. Tada reče Izak ocu svojemu Abrahamu: ‘Oče!’ On odgovori: ‘Evo me, sine!’ I zapita: ‘Evo oganj i drva, ali gdje je janje za žrtvu paljenicu?’ Abraham odgovori: ‘Bog će već pribaviti janje za žrtvu paljenicu, sine!’ Tako su išla obojica zajedno dalje.“¹⁰

10 Postanak, 22:1-2. i 6-8.

Abraham mora žrtvovati sina i doživljava iskušenje apsolutno usamljen. Na sinovo direktno pitanje gdje je žrtveno janje, Ibrahim odgovara eliptično. *Samo on* se odaziva Božijem pozivu. Ova razlika između dva prikaza može se činiti neznatnom, iako ima suštinske posljedice za samo poimanje vjerovanja, kušnje vjerovanja i ljudskog odnosa prema Bogu.

Tragično iskustvo?

Ova tragična usamljenost ljudskog bića suočenog s božanstvom provlači se kroz historiju zapadne misli od grčke tragedije (s centralnim likom buntovnog Prometeja suočenog s bogovima Olimpa) do egzistencijalističkih i modernih kršćanskih tumačenja poput onih u djelima Sorena Kierkegarda.¹¹ Ponavljanje teme tragične kušnje usamljenog vjerovanja povezalo je ovu refleksiju s pitanjima sumnje, pobune, krivnje i oprosta te je tako prirodno oblikovalo diskurs vjere, kušnje i greške.¹²

Treba ipak biti svjestan očitih analogija. Uistinu, kazivanja o poslanicima, posebno o Ibrahimu, kazana su na izrazito sličan način u jevrejskoj, kršćanskoj i muslimanskoj tradiciji. Međutim, pobliže izučavanje otkriva da su prikazi različiti i da uvijek ne kazuju iste činjenice, niti pružaju iste lekcije. Stoga se od onoga ko stupa u islamski univerzum i nastoji se suočiti s islamskim svetim i njegovim učenjima i razumjeti ih traži da uloži intelektualni i pedagoški napor i da po strani ostavi – dok traje taj susret – veze koje je uspostavio s iskustvom vjere, kušnje, greške i tragične dimenzije egzistencije.

Kur'anska objava kazuje priče o poslanicima i pri tom u srcu muslimana tvori vezu s Transcendentnim koja stalno insistira na trajnosti komunikacije kroz znakove, nadahnuća i blisko prisustvo Jedinoga, što je tako lijepo izraženo u ovom kur'anskom ajetu: „A kada te robovi Moji za Mene upitaju, Ja sam, sigurno, blizu: odazivam se molbi molitelja kad Me zamoli.“¹³ Svi poslanici su, poput Ibrahima i Muhammeda, a. s., iskusili kušnju vjere i na isti način su ih od njih samih i njihovih sumnji sačuvali Bog, Njegovi znakovi i Njegove riječi. Njihova patnja nije značila da su pogriješili, niti otkriva

bilo kakvu tragičnu dimenziju postojanja: ona je, jednostavno, uvođenje u poniznost, pojmljenu kao stupanj u iskustvu vjere. S obzirom na to da život Muhammeda, a. s., izražava oživotvorenu i iskušanu bit poruke islama, upoznavanje Poslanika je privilegirani način pristupa duhovnom univerzumu islama. Od rođenja do smrti, Poslanikovo iskustvo – lišeno bilo kakve ljudske tragične dimenzije – združeno je s pozivom vjeri, kušnjom kroz ophođenje s ljudima, poniznošću i traganjem za mirom s Jedinim.

11 Posebno njegove analize Abrahamovog iskustva u djelu „Strah i drhtanje“ (1843).

12 Vidjeti našu analizu ove tačke u „Islam, West and the Challenges of Modernity“ (Leicester: Islamic Foundation, 2000), dio treći: „Values and Finalities“.

13 Kur'an, 2:186.

Rodenje i odgoj

Prema islamskoj tradiciji, Božiju kuću (Kabu) sagradili su Ibrahim, a. s., i njegov sin Ismail, a. s., zarad čistog monoteizma, obožavanja Jedinog Boga, Stvoritelja nebesa i zemlje, Boga cijelog čovječanstva i svih poslanika i vjerovjesnika.¹ Prolazila su stoljeća i Meka je postala mjesto hodočašća, ali i veliki trgovački centar, što je dovelo do širokog kulturnog i vjerskog miješanja. Nakon nekog vremena, obožavanje Jedinog ustuknulo je pred kultom plemenskih i lokalnih idola, politeizmom različitih oblika. Islamska tradicija izvještava da je u vrijeme početka Objave više od 360 idola i kipova bilo smješteno i obožavano kod Kabe. Samo mala grupa vjernika nastavila se pridržavati obožavanja Jednoga Boga odbijajući da se utopi u rašireno idolopoklonstvo. Nazivani su *hunefa* (jedinina *hanif*) i identificirani s ibrahimovskom monoteističkom tradicijom.² Sam Kur'an opisuje Ibrahima i/ili prirodu njegove pobožnosti kao čiste (*hanif*): „Ko je bolje vjere od onoga koji se iskreno preda Allahu, čineći još i dobra djela, i koji slijedi vjeru Ibrahimovu, vjeru pravu? A Ibrahima je Allah uzeo za prijatelja.“³ Najpoznatiji *hanif* u vrijeme Muhammeda, a. s., zvao se Vereka ibn Nevfel i prihvatio je kršćanstvo. S

1 Muslimanska tradicija pravi razliku između vjerovjesnika (*nebijj*, mn. *enbija*) i poslanika (*resul*, mn. *rusul*). Vjerovjesnici nose poruku koju ne prenose čovječanstvu, više opominju svoj narod na Božije prisustvo i ponašanje u skladu s njim. Poslanici, nasuprot njima, primaju, žive i prenose Božiju poruku (nekada svome narodu ili plemenu, nekada čovječanstvu). Stoga su svi poslanici i vjerovjesnici, dok svi vjerovjesnici nisu i poslanici.

2 U značenju čisti, pravovjerni.

3 Kur'an, 4:125.

drugim vjernicima, Jevrejima i kršćanima koji su živjeli u tom području, Verecka je predstavljao izraz tada marginalnog monoteizma, na koji se nije blagonaklono gledalo u Meki i oko nje.

Rodenje

U svom temeljnom djelu o životu poslanika Muhammeda, a. s., Ibn Hišam nas informira da je Ibn Ishak jasno i precizno odredio datum Poslanikovog rođenja: „Poslanik (mir i blagoslov Božiji neka je s njim) rođen je u ponedjeljak, dvanaeste noći rebiul-evvela, u Godini slona.“⁴ Drugi prikazi spominju druge mjesece, ali je tokom povijesti taj datum široko prihvaćen među učenjacima i u muslimanskim zajednicama. S obzirom na to da je muslimanski kalendar lunarni, teško je tačno odrediti solarni mjesec njegovog rođenja, ali „Godina slona“ na koju upućuje Ibn Ishak odgovara 570. godini n. e.

Posljednji poslanik je rođen u jednoj od uglednih mekanskih porodica, Benu Hašim, koja je uživala veliki ugled među rodovima u Meki i oko nje.⁵ Ovo ugledno porijeklo združeno je s posebno bolnom i nepovoljnom ličnom poviješću. Njegova majka Amina bila je trudna samo dva mjeseca kad je njegov otac Abdullah umro za vrijeme putovanja u Jesrib, sjeverno od Meke. Rođen kao siročće bez oca, mali Muhammed živio je pod tenzijom dvostrukog statusa koji se podrazumijevao u Meki, s plemenitim porijeklom s jedne strane, i nemanjem oca, s druge.

Ibn Ishak prenosi da je ime Muhammed, prilično nepoznato u to doba na Arabijskom poluotoku, došlo u viziji njegovoj majci dok je još bila trudna.⁶ Kaže se da joj je ista vizija najavila rođenje „gospodara ovoga ummeta“ (*sejjid hazihil-umme*); prema istoj viziji, kad je rođen, rekla je

4 Ibn Hišam (umro 828/213. po h.) je autor prvog prikaza života poslanika Muhammeda, a. s., koji je došao do nas pod imenom *Es-siretun-nebevijje*. Ovo djelo se smatra autoritativnim u ovoj oblasti. Ibn Hišam je odabrao, razradio i komentirao činjenice koje je prenio Ibn Ishak (umro 767/150. po h.) u starijem djelu koje je zagubljeno. Navod iz *Es-siretun-nebevijje* (Bejrut, Darul-džil, bez datuma), 1:294.

5 Plemena su bila najveće društvene jedinice u Arabiji. Dijeljena su u rodove, ogranke tih rodova i porodice. Za rodove se koristi izraz „benu, beni“ (dosl. sinovi tog i tog)

6 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijje*, 1:293. Ime Muhammed znači hvaljeni, hvale vrijedni.

riječi: „Stavljam ga pod zaštitu Jedinoga od zla zavidljivaca.“⁷ Razdirana između tuge zbog muževe smrti i radosti zbog dolaska sina, Amina je više puta izjavila da su čudesni znakovi pratili njenu trudnoću i izuzetno lahko rađanje njenog djeteta.

Pustinja

Amina je uskoro postala svjesna da je majka izuzetnog djeteta. Isti osjećaj je dijelio i Muhammedov djed, Abdul-Muttalib, koji se o njemu brinuo nakon rođenja. U Meki je vladao običaj da se djeca daju dojiljama iz nomadskih plemena koja su živjela u okolnoj pustinji. Pošto je bilo bez oca, jedna po jedna dojilja je odbijala da uzme dijete, bojeći se da će im takav njegov status donijeti malo dobiti. Halima, koja je stigla posljednja jer joj je jahaća životinja bila umorna, s mužem je odlučila da je bolje uzeti dijete, iako je siročće, nego biti izvrgnut ruglu u plemenu ako se vrate bez nje. Tako su se vratili s malim Muhammedom i Halima je, baš kao i Amina, pričala o mnogim znakovima koji su učinili da ona i muž pomisle da je dijete blagoslovljeno. Četiri godine se Halima brinula za siročće koje je živjelo s beduinima iz plemena Sad u arabijskoj pustinji. S beduinima je živio u potpuno pustom i najtežem okruženju, obavijen dokle oko seže horizontima koji u um prizivaju krhkost ljudskog bića i koji potiču na kontemplaciju i osamu. Mada to još nije znao, Muhammed, a. s., je prolazio kroz prve kušnje koje mu je dao Jedin, koji ga je izabrao kao poslanika i bio njegov Odgajatelj, njegov Rabb.⁸

Kur'an kasnije spominje ovaj njegov status siročeta i duhovna učenja povezana s iskustvom života u pustinji:

„Zar nisi siročće bio, pa ti je On utočište pružio, i za pravu vjeru nisi znao, pa te je na pravi put uputio, i siromah si bio, pa te je imućnim učinio? Zato siročće ne ucivil, a na prosjaka ne podvikni, i o blagodat Gospodara svoga kazuj!“⁹

Ovi kur'anski ajeti sadrže nekoliko pouka: biti siročće i siromašan u isto

7 Isto.

8 Riječ Rabb se često prevodi kao „Gospodar“, ali korijen riječi sadržava poimanje odgajanja ili odgajatelja, što je direktno prisutno u riječi terbijeh, izvedenoj iz istog korijena, a koja označava odgoj u cilju izgradnje moralne ličnosti.

9 Kur'an, 93:6-11.

vrijeme ustvari je bilo inicijacijsko stanje za budućeg Božijeg poslanika iz barem dva razloga. Prvo nam ukazuju na očitu ranjivost i poniznost koju je prirodno morao osjećati od ranog djetinjstva. Ovo stanje je intenzivirano kad mu je majka Amina umrla u njegovoj šestoj godini. To je učinilo da bude potpuno upućen na Boga, ali također blizu najugroženijim ljudima. Kur'an ga podsjeća da to nikad ne smije zaboraviti, posebno tokom svoje poslaničke misije. Bio je siročić i siromah, te ga se stoga podsjeća i naređuje mu se da ne zapostavlja obespravljene i potrebne. Imajući u vidu uzoritost poslaničkog iskustva, drugo duhovno učenje koje proizilazi iz ovih ajeta validno je za sva ljudska stvorenja: nikad ne zaboraviti prošlost, iskušenja, okruženje i porijeklo i svoje iskustvo pretvoriti u pozitivnu pouku za sebe i druge. Muhammedova, a. s., prošlost, podsjeća ga Jedini, škola je iz koje mora izvući korisno, praktično i konkretno znanje koje će biti od koristi onima s kojima je dijelio teškoće, jer on iz svog iskustva zna, bolje nego bilo ko drugi, šta oni osjećaju i podnose.

Odgoj i priroda

Život u pustinji oblikuje čovjeka i njegovo gledanje na stvoreno i na elemente univerzuma. Došavši u pustinju, Muhammed, a. s., bio je u stanju učiti iz bogate beduinske usmene tradicije i od njihovih poznatih govornika, razvijajući svoju sposobnost govora. Kasnije se Poslanik isticao snagom svoje riječi, rječitošću i iznad svega sposobnošću da duboka i univerzalna učenja izrazi kratkim i jezgrovitim izrazima (*dževamiul-kelim*). Pustinja je mjesto gdje je Bog često slao poslanike, jer prirodno pruža čovjeku da gleda horizonte beskonačnosti. Za nomade, uvijek u pokretu, konačnost u prostoru je povezana s osjećajem slobode pomiješanim, iznova, s iskustvom kratkotrajnosti, ranjivosti i poniženja. Nomadi su naučeni da se kreću, da budu stranci i da u linearnom beskraj prostora spoznaju cikličnu konačnost vremena. Takvo je iskustvo života vjernika, koje će Poslanik kasnije opisivati mladom Abdullahu ibn Omeru na način koji podsjeća na ovu dimenziju: „Budi na ovom svijetu kao da si stranac ili prolaznik.“¹⁰

U prvim godinama svog života Poslanik je razvio specifičan odnos s prirodom koji je ostao konstanta tokom njegove misije. Svemir je prepun

znakova koji govore o prisustvu Stvoritelja, a pustinja, više nego bilo šta drugo, otvara ljudski um za posmatranje, meditaciju i uvođenje u dublja značenja. Stoga mnogi ajeti u Kur'anu spominju knjigu stvorenoga i nje-ne pouke. Ova pustinja, naizgled beživotna, iznova pokazuje i dokazuje pažljivom i savjesnom posmatraču realnost čuda povratka u život:

„Jedno od znamenja Njegovih je i to što ti vidiš suhu zemlju, a kad na nju spustimo kišu, ona se pokrene i uzbuja. Onaj ko njoj daje život oživjeće sigurno i umrle, jer je On kadar sve.“¹¹

Ova veza s prirodom bila je prisutna u Poslanikovom životu od najranijeg djetinjstva do te mjere da se lahko dolazi do zaključka da je živjeti blisko prirodi, opažati je, razumijevati i poštovati imperativ dubokog vjerovanja.

Mnogo godina kasnije, kad je Poslanik bio u Medini, suočen sa sukobima i ratovima, objava u toku noći usmjerava mu pogled ka još jednom horizontu značenja: „U stvaranju nebesa i Zemlje i u izmjeni noći i dana su, zaista, znamenja za razumom obdarene.“¹² Prenosi se da je Poslanik, kad mu je ovaj ajet objavljen, plakao cijelu noć. Kad je Bilal ujutro došao da uči ezan za sabah, pitao ga je šta je uzrok suzama. Muhammed, a. s., mu je objasnio značenje svoje tuge i dodao: „Teško svakome ko čuje ovaj ajet, a ne razmisli o njemu!“

Drugi ajet nosi iste poduke, ukazujući na mnoštvo znakova:

„Stvaranje nebesa i Zemlje, smjena noći i dana, lađa koja morem plovi s korisnim tovarom za ljude, kiša koju Allah spušta s neba pa tako u život vraća zemlju nakon mrtvila njezina po kojoj je rasijao svakojaka živa bića, promjena vjetrova, oblaci koji između neba i Zemlje lebde doista su dokazi za one koji imaju pameti.“¹³

Prve godine Muhammedovog, a. s., života nesumnjivo su oblikovale ovo gledanje, pripremajući ga da razumije znakove u svemiru. Duhovna učenja koja se iz njih mogu izvesti su suštinska i za Poslanikov odgoj i za naš vlastiti odgoj kroz povijest: bliskost s prirodom, uvažavanje onoga

¹¹ Kur'an, 41:39.

¹² Kur'an, 3:190.

¹³ Kur'an, 2:164.

¹⁰ Hadis prenosi Buharija.

što ona jeste, opažanje i razmišljanje o onome što nam ona pokazuje nudi nam ili odluzima preduvjete za vjerovanje koje se kroz to traganje nastoji nahraniti, produbiti i obnoviti. Priroda je primarni vodič i bliski priručnik vjerovanja.

Stoga je Bog odlučio svog Poslanika od najranijeg djetinjstva izložiti prirodnim podukama stvaranja, koje treba shvatiti kao školu u kojoj um postepeno shvaća znakove i značenja. Daleko od formalizma vjerskih rituala lišenih duha, ovaj vid odgoja je u bliskosti s prirodom i kroz tu bliskost snaži vezu s božanskim zasnovanu na dubokoj kontemplaciji koja će kasnije, u drugoj fazi duhovnog odgoja, omogućiti razumijevanje značenja, forme i ciljeva vjerskih obreda. Odvojeni od prirode u našim gradovima i naseljima, čini se da smo danas zaboravili značenje ove poruke do te mjere da smo preokrenuli poredak prioriteta i vjerujemo da je učenje o tehnikama i formama vjere (molitva, hodočašće itd.) dovoljno da se dokuči njihovo značenje i ciljevi. Ova zabluda ima ozbiljne posljedice jer vjerska učenja lišava njihove duhovne supstance, koja je, ustvari, njihova bit.

Otvaranje prsa

Tradicije izvještavaju da se najneobičniji događaj zbio kad je Muhammedu, a. s., bilo 4 godine dok se igrao s djecom iz beduinskog plemena Benu Sad. Halima priča da je njoj i mužu došao prestrašeni sin i kazao da su ga (Muhammeda, a. s.) „dvojica u bijelo obučeni ljudi zgrabili i položili na tle; potom su mu otvorili prsa i unutra uvukli ruke.“¹⁴

Halima i njen muž su otrčali na mjesto koje im je pokazalo dijete i našli Muhammeda potresenog i blijedog. On je potvrdio priču svog brata po mlijeku, dodajući da su, otvorivši mu prsa, dvojica ljudi „dodirivali nešto unutra, ne znam šta“.¹⁵

Uznemireni ovom pričom i u strahu da bi se djetetu moglo dogoditi nešto loše, odlučili su Muhammeda vratiti majci. U početku su skrivali glavni razlog odluke, ali, suočeni s majčinim upornim pitanjima, na kraju su je izvijestili o događaju. Ona nije bila iznenađena, čak je spomenula da je i sama vidjela znakove koji su ukazivali da dijete očekuje izuzetna budućnost.

14 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 1:301.

15 Isto.

Mnogo godina kasnije, Poslanik se prisjećao događaja i kazao kako su mu dvojica ljudi „otvorili prsa, izvadili srce i otvorili ga da iz njega izvade crni ugrušak, koji su bacili. Potom su (mu) srce i grudi oprali snijegom“.¹⁶ U drugim predajama, on objašnjava duhovno značenje tog događaja; razgovarajući s nekim ashabima on je, kako prenosi Ibn Mesud, rekao: „Nema nijednog od vas, a da ga ne prati džin ili melek koji je zadužen samo za njega.“ Upitali su: „Čak i tebe, Poslaniče?“ „Čak i mene, ali mi je Bog pomogao i on (džin) se potčinio, tako da me navraća samo na dobro.“¹⁷ Ovdje Poslanik vodi naše poimanje iza pukih činjenica koje se prenose do njihove suštinske duhovne dimenzije: od svog najranijeg djetinjstva Poslanik je bio zaštićen od nagovaranja na zlo koja opsjedaju svačije srce. Čišćenje grudi pripremi ga je za njegovu poslaničku misiju. Pedesetak godina kasnije, imat će slično iskustvo, kad mu srce biva otvoreno i očišćeno još jednom kako bi bio u stanu iskusiti Noćno putovanje do Kudsa (Jerusalema), a potom uspon do Sidretul-munteha, Lotosa krajnje granice.¹⁸ Takva duhovna iskustva, jedinstvena i inicijacijska, pripremila su Odabranog (El-Mustafa) da primi prvu poruku islama, a potom zapovijest o obavljanju obredne molitve, namaza (salat), centralne vjerske prakse.¹⁹

Na općem planu, Kur'an upućuje na to čišćenje ovim riječima: „Zar grudi tvoje nismo prostranim učinili, i breme tvoje s tebe skinuli, koje je pleća tvoja tištilo, i spomen na tebe visoko uzdigli!“²⁰ Prema mišljenju većine komentatora Kur'ana, ovi ajeti prvenstveno upućuju na trostruki dar darovan Poslaniku: vjerovanje u Jedinog ukorijenjeno u njegovo srce, izbor za poslanika i, na kraju, Božija podrška tokom njegove misije. Od ranog djetinjstva, kao što smo vidjeli, Muhammeda, a. s., su pratili znakovi i kušnje koji su ga odgajali i pripremali za tu misiju.

Došavši ponovo u Meku, mladi Muhammed ostaje s majkom dvije godine. Kad mu je bilo šest godina, poželjela je da joj sin upozna rođake u Jesribu (koji će kasnije biti poznat kao Medina). Otputovali su tamo, ali se Amina pri povratku razboljela i umrla u mjestu Ebva, gdje je i ukopana.

16 Isto, 302.

17 Hadis prenosi Muslim.

18 Lotos krajnje granice je spomenut u Kur'anu i odnosi se na krajnju granicu od koje nije moguće dalje ući u Božije prisustvo.

19 El-Mustafa (Odabrani) jedno je od Poslanikovih imena.

20 Kur'an, 94:1-4.

Bereka, koja je s njima putovala kao Aminina služavka, vratila je dijete u Meku. Njegov djed Abdul-Muttalib ga je odmah uzeo da bi se brinuo o njemu. Stalno mu je ukazivao duboku ljubav i posebno poštovanje. Međutim, i on je umro kroz dvije godine.

Siroče i njegov Odgajatelj

Muhammedova priča je teška, kako se to naglašava ponavljanjem u ovim ajetima: „Ta, zaista, s mukom je i last, zaista, s mukom je i last!“²¹ Do osme godine, mladi Muhammed je osjetio šta znači biti bez oca, siromašan, usamljen, potom je doživio smrt majke, pa djeda. Ipak, usput je stalno susretao znakove providenja koje ga je, kroz ljude i prilike, pratilo i omogućavalo njegov razvoj i odgajanje. Na samrtnoj postelji, Abdul-Muttalib je tražio od svog sina Ebu Taliba, Muhammedovog amidže, da se brine o njemu; Ebu Talib je tu zadaću ispunio onako kako bi je ispunio otac prema vlastitom djetetu. Kasnije se Poslanik stalno sjećao kako su ga amidža i njegova žena Fatima voljeli i brinuli se o njemu. „... zaista, s mukom je i last!“

Kroz životne poteškoće, Muhammed, a. s., je svakako neprestano bio pod zaštitom Jedinog, svog Rabba, Odgajatelja. Predaje kazuju da je u Meki stalno štićen od idolopoklonstva i od svetkovina, proslava i svadbi na kojima se pijančilo i bančilo. Jedne noći je čuo da će se u Meki održati neka svadba i poželio je prisustvovati. Na putu do tamo, prenosi se, iznenada je osjetio umor, legao je da se odmori i zaspao. Sljedećeg jutra, sunčeva vrelina ga je probudila iz dubokog sna. Ova naizgled obična priča ipak pokazuje način na koji je Poslanikov Odgajatelj*preventivno djelovao kako Njegov budući poslanik ne bi bio umiješan u nešto nedolično. Jedini, uvijek uz njega, doslovce ga je uspavao, štiteći ga tako od instinktivnog djelovanja i ne dopuštajući da se u srcu Njegovog štićenika razvije osjećaj da je pogriješio, krivica ili bilo kakva moralna tjeskoba kao rezultat privlačnosti koja je, ipak, bila prirodna za mladića njegovih godina. Dok su blagost i odvraćanje korišteni da ga se zaštiti, ti događaji – koje je Poslanik kasnije spominjao – postepeno su u njemu izgradili moralni osjećaj oblikovan kroz razumijevanje tih znakova i onoga od čega su ga oni zaštitili. Ova prirodna inicijacija u moral, daleko od bilo kakve opsjednutosti grijehom i stvaranja

21 Kur'an, 94:5-6.

krivice, uveliko je utjecala na vrstu odgoja koji je Poslanik pružio svojim drugovima. Metodama poduke koje su zasnovane na blagosti, na zdravom razumu pojedinaca i na njihovom razumijevanju zapovijedi, Poslanik je također nastojao naučiti ih kako da, takoreći, uspavaju svoje instinkte i kako da izbjegnju navođenja na zlo. Za ashabe, kao i za nas u svim vremenima i društvima, ovaj metod poduke je najdragocjeniji i podsjeća nas da se moralni osjećaj treba razvijati ne kroz sprečavanje, zabrane i sankcije već postepeno, blago, dosljedno, s razumijevanjem i dubinski. U ranim godinama, mladi Muhammed je postao pastir i zarađivao za život čuvajući stada u okolini Meke. Kasnije je to iskustvo spominjao svojim drugovima, predstavljajući to kao odliku poslanika: „Nema poslanika koji nije bio pastir.“ „Zar si i ti bio, Božiji poslanice?“ – pitali su. On je rekao: „I ja sam bio.“²²

Kao pastir, mladi Muhammed je naučio šta je samoća, strpljenje, razmišljanje i bdijenje. Takve osobine su bile neophodne svim poslanicima kako bi izvršili misiju u svom narodu. Također je stekao duboki osjećaj nezavisnosti u životu i djelovanju, koji mu je omogućio da bude najuspješniji u trgovačkom pozivu kojim će se uskoro početi baviti.

22 Prenosi Buharija. Vidjeti također Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 1:303.

Ličnost i duhovno traganje

Abdul-Muttalib, djed Muhammeda, a.s., vidio je da mu se imetak topi tokom zadnjih godina života, a Ebu Talib, koji je sad bio staratelj svog bratića, također je prolazio kroz posebno teške finansijske prilike. Stoga je Muhammed veoma rano počeo zarađivati za život, uvijek nastojeći da pomogne članovima svoje porodice.

Isposnik Behira

Kad je Muhammedu, a. s., bilo 12 godina, Ebu Talib je odlučio povedi ga sa sobom s trgovačkim karavanom koji je išao za Siriju. Zaustavili su se u Busrau, u blizini boravišta kršćanskog isposnika po imenu Behira. Muslimanske tradicije spominju da je pustinjač Behira, poput Vereke ibn Nevfela i većine kršćana, Jevreja i hanifa na poluotoku, iščekivao neumitni dolazak novog poslanika i stalno je tragao za znakovima koji na to ukazuju.¹ Kad je vidio karavan koji se približava, učinilo mu se da je iznad njega oblak koji grupu štiti od vrućine. U namjeri da sazna više, odlučio je pozvati sve putnike na objed, što je bilo neuobičajeno za pustinjake tog područja. Pažljivo osmatrajući sve članove grupe, posebno je zagledao mladog Muhammeda; prišao mu je, odveo ga na stranu i postavio mu nekoliko pitanja o porodici, društvenom položaju, snovima i slično. Na kraju ga je pitao može li mu pogledati leđa, s čim se mladi Muhammed složio. Među dječakovim plečkama Behira je zapazio izraslinu koja je u njegovim knjigama

¹ Vidjeti Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 1:319.

nazvana „pečat poslanstva“ (*batimun-nubuwve*)². Pohrlio je da Ebu Talibu skrene pažnju da ovog dječaka čeka posebna sudbina i da ga mora zaštititi od neprijateljstva i napada kojima će, bez sumnje, biti izložen poput svih prethodnih Božijih poslanika.

Vidjeli smo da su prve godine Muhammedovog, a. s., života bile obilježene mnogim znakovima. Svi oko njega su osjećali i mislili da je ovo dijete različito i da ga čeka posebna sudbina. Isposnik Behira je potvrdio taj utisak i smjestio ga u svetu povijest poslanstva. Dvanaestogodišnjem dječaku kojeg su voljeli svi koji su ga okruživali rečeno je da će mu se ljudi oko njega kasnije suprotstaviti; osjećao je da ga zbog njegove jedinstvenosti ljudi vole, a sada je saznao da će se to u budućnosti pretvoriti u mržnju.

Nekoliko godina Muhammed, a. s., je čuvao stada ovaca po brdima oko Meke. Mada je bio mlad i donekle izvan aktivnog života sjedilačkog stanovništva Meke, ponekad je čuo ili bio svjedok neprestanih svađa i sukoba među različitim plemenima koji su rezultirali stalnim promjenama savezništva. U Meki je rat između različitih rodova bio pravilo, a ne izuzetak, a neki su to koristili nedolično se ponašajući prema trgovcima ili posjetiocima za koje su znali da nisu zaštićeni nikakvim ugovorom i nisu u stanju pozvati se na bilo kakvo savezništvo. Upravo to se dogodilo nekom trgovcu iz Jemena; učinjena mu je nepravda, ali je on odlučio da to ne prešuti, pa je javno izložio svoju situaciju i apelovao na plemenitost i čast plemena Kurejš tražeći pravdu za sebe.³

Viteški savez

Abdullah ibn Džudan, poglavar plemena Tejm i pripadnik jednog od dva velika saveza mekanskih plemena (poznatog kao „namirisani“), odlučio je u svoju kuću pozvati sve koji žele okončati sukobe i sklopiti savez o časti i pravednosti koji će obavezati plemena izvan okvira zasnovanih samo na plemenskim, političkim ili trgovačkim interesima.

Poglavari i pripadnici različitih plemena tada su se obavezali da im je zajednička obaveza intervenirati u sukobima i svrstati se na stranu potlačenih protiv

2 Isto, 321.

3 Kurejš je bilo moćno mekansko pleme potomaka Kusajja koje je pretežno kontroliralo trgovinu u regionu.

tlačitelja, ma ko oni bili i ma kakvi savezi ih vezivali s drugim plemenima. (Ovaj savez, poznat kao Hilful-fudul (Viteški savez) bio je poseban po tome što je poštovanje principa pravednosti i podršku potlačenima stavio iznad svih srodničkih odnosa i odnosa snaga. Mladi Muhammed, a. s., je, uz Ebu Bekra, koji će postati njegov doživotni prijatelj, učestvovao na ovom historijskom sastanku.

Dugo nakon što je počeo primati Objavu, Muhammed, a. s., se sjećao uvjeta tog saveza i govorio: „Bio sam prisutan u kući Abdullaha ibn Džudana kad je zaključen takav ugovor da svoje učešće u njemu ne bih zamijenio ni za stado crvenih deva; kad bih i sada, u islamu, bio pozvan da učestvujem u njemu, rado bih se odazvao.“⁴ Poslanik nije samo naglasio izvrsnost uvjeta koje postavlja savez nasuprot izopačenom plemenskom savezništvu prevladavajućem u to doba, već je dodao i da kao donosilac poruke islama – čak i kao musliman – još uvijek prihvata njegovu suštinu i da ne bi oklijevao da ponovo u njemu učestvuje. Ova izjava je posebno važna za muslimane i iz nje se mogu izvesti najmanje tri velike pouke. Vidjeli smo da je Poslanik savjetovan da pozitivno koristi svoju prošlost, ali ovdje se ide još dalje: Muhammed, a. s., priznaje sporazum koji je sklopljen prije početka Objave, a koji podstiče na zaštitu pravednosti i suprotstavljanje tlačenju nezaštićenih i nemoćnih. To podrazumijeva da utemeljenje tih principa prethodi islamu i nadilazi pripadnost islamu, jer, ustvari, islam i njegova poruka potvrđuju suštinu ugovora koji je ljudska savjest samostalno već formulirala. Ovdje Poslanik jasno priznaje valjanost principa pravednosti i odbrane potlačenih koji su sadržani u jednom ugovoru iz predislamskog doba.

Druga pouka nije manje bitna: u vrijeme kad je poruka još elaborirana kroz Objavu i Poslanikovo iskustvo, on priznaje validnost ugovora koji su zaključili nemuslimani, tražeći pravdu i opće dobro za svoje društvo. Poslanikova izjava je sama po sebi nedvosmisleno poricanje trendova u mišljenju koji su se ponekad pojavljivali tokom historije islamskog mišljenja, a po kojima neki ugovor može biti etički validan za muslimane samo ako je po naravi strogo islamski i/ili ako je sklopljen među muslimanima. Iznova, ključna tačka je da Poslanik jasno priznaje valjanost pridržavanja principa pravednosti i odbrane potlačenih, bez obzira na to da li ti principi dolaze iz islama ili izvan njega.

4 Hadis prenose Ibn Ishak i Ibn Hišam, a vjerodostojnost mu potvrđuju različiti izvori, uključujući El-Hamidija i djelimično Imama Ahmeda.

Treća pouka je direktna posljedica ove refleksije: poruka islama ni u kom slučaju nije zatvoren vrijednosni sistem, različit ili sukobljen s drugim vrijednosnim sistemima. Od samog početka, Poslanik sadržaj svoje poruke nije doživljavao kao izraz čiste različitosti suprotstavljene onome što su Arapi ili druga društva njegovog vremena proizvodili. Islam ne uspostavlja zatvoreni univerzum referenci, već počiva na skupu univerzalnih principa koji se mogu podudarati s temeljima i vrijednostima drugih vjerovanja i religijskih tradicija (čak i onima koje je stvorilo politeističko društvo poput Meke toga vremena). Islam je poruka pravde koja iziskuje opiranje tlačenju i zaštitu dostojanstva potlačenih i siromašnih i musliman mora priznati moralnu vrijednost zakona ili ugovora koji naglašava taj zahtjev, ma ko bio njegov autor i ma u kojem društvu on nastao, u muslimanskom ili nemuslimanskom. Daleko od građenja pripadnosti islamu u kojoj bi priznavanje i lojalnost pripadali ekskluzivno zajednici po vjerovanju, Poslanik je nastojao razvijati vjernikovu savjest kroz pridržavanje principa koji nadilaze zatvorene pripadnosti u ime primarne lojalnosti samim univerzalnim principima. Posljednja poruka ne donosi ništa novo u afirmiranju principa ljudskog dostojanstva, pravde i jednakosti: ona samo podsjeća na njih i potvrđuje ih. Kad su u pitanju moralne vrijednosti, ista intuicija je prisutna kad Poslanik govori o kvalitetima pojedinaca prije islama i u njemu: „Najbolji među vama (po svojim ljudskim i moralnim osobinama) u džahilijetu najbolji su i u islamu, ukoliko budu razumjeli (islam).“⁵ Moralne vrijednosti pojedinca dosežu daleko izvan pripadnosti određenom univerzumu referenci; unutar islama, one iziskuju dodatno znanje i razumijevanje kako bi se ispravno dokučilo šta islam potvrđuje (princip pravednosti), a za šta traži da bude reformirano (svi vidovi obožavanja idola).

„Povjerljivi“ i ženidba

Sam Poslanikov život, prije i poslije početka Objave, ilustrira relevantnost gornjih analiza: priznavanje njegovih moralnih kvaliteta prethodilo je njegovoj poslaničkoj misiji, koja je *a posteriori* potvrdila potrebu takvih kvaliteta. Nakon što je bio pastir, mladi Muhammed postaje trgovac i gradi ugled na časti i sposobnosti koji su priznati na cijelom tom području. Ljudi su ga

5 Prenose Buharija i Muslim.

počeli zvati Es-Sadik, El-Emin, „Iskreni, Povjerljivi“ kad mu je bilo samo dvadesetak godina. Jedan od najbogatijih trgovaca u Meki bila je žena po imenu Hatidža bint Huvejlid. Dvaput udavana, pa ostala udovica, bila je rodica kršćanina Vereke ibn Nevfela. Već nekoliko godina slušala je o „poštenom i sposobnom“ mladiću pa je odlučila da ga iskuša, zatraživši da neku njenu robu preveze u Siriju i proda tamo; dozvolila mu je da sa sobom povede njenog mladog slugu zvanog Mejsere, obećavši mu dvostruku naknadu ako bude uspješan. Prihvatio je i otputovao s Mejserom. U Siriji je Muhammed obavio trgovački posao koji je više nego dvostruko premašio Hatidžina očekivanja. Vratili su se i podnijeli izvještaj Hatidži, koja je šutke slušala Muhammedova objašnjenja, pažljivo posmatrajući nastup i ponašanje mladića, koji je sada imao 25 godina. Činilo se da mu lice sija. Kasnije joj je Mejsere rekao da je on putem primijetio niz znakova – u Muhammedovom odnosu i ponašanju – koji su svjedočili da on nije poput drugih ljudi.⁶ Hatidža je potom zamolila jednu od svojih prijateljica, Nufejsu, da upita Muhammeda da li je zainteresiran za ženidbu. On joj je rekao da to nije u stanju sebi priuštiti, a kad je ona spomenula Hatidžino ime, s kojom bi mogao dobiti „ljepotu, soj, plemstvo i bogatstvo,“ on je rekao da je zainteresiran, ali da zbog svog statusa o takvom sjedinjenju ne može ni razmišljati. Nufejsa nije rekla da ona već radi po Hatidžinim uputama i sugerirala da to prepusti njoj, da ona to može srediti. Izvijestila je svoju prijateljicu Hatidžu o Muhammedovom blagonaklonom mišljenju. Hatidža ga je pozvala kući i ponudila mu brak, koji je on prihvatio. Preostao je još zadatak da se porazgovara s rođacima u oba roda kako bi se finalizirao dogovor, ali nijedna smetnja – bilo da je riječ o njihovom statusu ili interesima plemena – nije mogla ometi njihov brak. Predaje kažu da je Hatidži kad su stupili u brak bilo 40 godina, ali postoje i mišljenja da je bila mlađa: Abdullah ibn Mesud, naprimjer, spominje da joj je bilo 28 godina, što se čini vjerovatnijim, imajući u vidu da je u godinama koje su slijedile rodila šestoro djece.⁷ Prvorodeni sin Kasim živio je samo dvije godine. Iza njega su slijedili Zejneb, Rukajja, Umm Kulsum, Fatima, i na

6 Ibn Hišam prenosi epizodu s monahom koji je, vidjevši Muhammeda, a.s., kako sjedi pod drvetom, Mejseri rekao da ovaj mladić „može biti samo poslanik.“ Vidjeti Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 2:6.

7 Vidjeti Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 2:6-8. Vidjeti također Ibn Sejjidin-nas, Ujunul-asar, Medina, Darut-turas, 1996, str. 80-81.

kraju Abdullah, koji je također umro prije navršene dvije godine.⁸ Tokom tih godina, Poslanik je odlučio osloboditi i usvojiti kao sina svog roba Zejda ibn Harisa, kojeg mu je poklonila supruga nekoliko godina ranije. Kasnije, kad je umro njegov sin Abdullah, nastojao je pomoći svom amidži Ebu Talibu – koji je bio u velikim finansijskim teškoćama i opterećen vrlo brojnom porodicom – uzimajući mladog amidžića Aliju u svoj dom. Alija će se kasnije oženiti Muhammedovom, a. s., najmlađom kćerkom Fatimom.

Zejd

Priča o Zejdu, usvojenom sinu, interesantna je iz više razloga. Zarobljen u nekoj bici, prodavan je više puta prije nego što je postao Hatidžin, a potom Muhammedov, a. s., rob. Ostao je u Poslanikovoj službi nekoliko godina, saznajući za to vrijeme da su mu roditelji još živi, o čemu su od plemena do plemena stizale vijesti posredstvom putujućih trgovaca. Zejd je tada spjevao nekoliko stihova i sudio da neki pripadnici njegovog plemena posjete Meku, čuju ih i prenesu njegovoj porodici. Čuvši da je on tamo, njegov otac i amidža odlučuju odmah krenuti u Meku i dovesti ga nazad u pleme. Čuli su da je kod Muhammeda i došli mu predložiti da im proda Zejda. Muhammed je zauzvrat sugerirao da trebaju Zejda pustiti da sam izabere: ako se odluči vratiti s ocem i amidžom, on će ga pustiti bez naknade, ako, međutim, Zejd odluči ostati sa svojim gospodarem, njegovi bližnji trebaju prihvatiti njegov izbor. Složili su se i zajedno otišli pitati Zejda šta želi. Odlučio je ostati sa svojim gospodarem, objasnivši svojim da voli biti rob uz Muhammeda nego slobodan daleko od njega, jer su osobine koje je on posjedovao toliko bile iznad onoga što je on očekivao od drugih ljudi. Stoga je ostao sa svojim gospodarem, koji ga je odmah oslobodio i javno oglasio da Zejda od sada treba smatrati njegovim sinom, treba ga zvati Zejd ibn Muhammed (Zejd sin Muhammedov) i da će ga on naslijediti.⁹

Ova priča – Zejdov izbor svog gospodara, dok je još bio rob, nad vlastitim ocem – daje novu dimenziju liku Muhammeda, a. s., koji postepeno izrasta

⁸ Muhammed, a. s., je kasnije često nazivan Ebul-Kasim (Kasimov otac), a tako ga nazivaju i neki hadisi.

⁹ Nosio je to ime dok nije došla objava koja je tražila da se sva adoptirana djeca zovu po imenima svojih očeva, ukoliko su poznati (Kur'an, 33:4-5), kako bi se naglasila razlika između krvnog srodstva i statusa usvojenog djeteta.

i mnogo nam govori o Muhammedovoj ličnosti prije Objave. Jednostavan, sklon razmišljanju i uvidavan, u poslovanju pošten i sposoban, stalno je iskazivao poštovanje prema ženama, muškarcima i djeci, a oni su ga zauzvrat obasipali zahvalnošću i dubokom ljubavlju. On je bio Es-Sadik, iskren u govoru, bio je El-Emin, povjerljiva i uvažena osoba, bio je okružen znakovima koji su navještali njegovu sudbinu, bio je bogat izuzetnim ljudskim osobinama koje su ukazivale na njegovu jedinstvenost.

Obnova Kabe

Još jedan događaj pokazuje da vrlinama njegovog srca i njegovoj moralnoj osobenosti treba dodati oštroumnost, koju je on tom prilikom iskoristio u cilju očuvanja poštovanja i mira među ljudima i plemenima. Nakon dugog oklijevanja, iz straha od diranja Kabe, Kurejšije su naposljetku odlučili obnoviti je. Srušili su gornje slojeve zidova, sve do temelja (koji su pripadali prvobitnoj gradnji, koju su izgradili Ibrahim i Ismail). Ponovo su zidali dok nisu stigli do mjesta gdje je u jednom od uglova trebao stajati Crni kamen (Hadžerul-esved). Tada je izbila žestoka svađa među pripadnicima različitih rodova o tome kome treba pripasti čast da Crni kamen stavi na njegovo mjesto. Neki su bili blizu toga da se maše oružja kako bi potvrdili kome pripada ta čast. Jedan od starijih je predložio da prvoga ko uđe u svetište zamole da presudi spor, s čime su se ostali složili. Muhammed, a. s., je bio prvi ko je ušao u sveti prostor i starješine rodova su bili sretni da je sudbina odabrala baš njega da presudi. Saslušao ih je, a potom zatražio ogrtač. Na njega je stavio Crni kamen i zatražio da starješine zajedno uhvate za krajeve ogrtača i podignu kamen. Kad su ga podigli na potrebnu visinu, on je smjestio Crni kamen na njegovo mjesto – na zadovoljstvo svih, jer niko nije bio zakinut. Ova intuitivna inteligencija je odmah uspjela izmiriti ponos svakog roda s potrebom za jedinstvom. Kasnije, za vrijeme njegove misije, ova karakteristika njegovog uma često je ilustrirana njegovom sposobnošću da održi jedinstvo prve zajednice muslimana uprkos prisustvu vrlo jakih ličnosti s krajnje različitim temperamentima. U traganju za mirom, stalno je težio iznova postići ono što je uradio u ovoj teškoj situaciji među kurejšijskim rodovima: naučiti srce da ne popusti pred ponosom i arogancijom, a razum dovesti do rješenja koje donosi spokoj i omogućava blago i mudro očuvanje samokontrole. U godinama prije Objave, Poslanikov Odgajatelj darovao mu je upravo ovaj kvalitet, spoj

srčanosti i prodornog duha, znanje kako biti razborit u svim okolnostima, u samoći i među drugim ljudima.

Do 35. godine postigao je takav ugled da su mnogi u rodu Benu Hašim mislili da će povratiti slavu svojih predaka i veličinu roda postajući njegovim vodcom. Ženidbom, vlastitom aktivnošću i ličnim kvalitetima postao je politički i ekonomski istaknut i već je počeo primati bračne ponude za svoje kćerke, naprimjer od svog amidže Ebu Leheba, koji je želio svoju dvojicu sinova, Utbu i Utejbu, oženiti Rukajjom i Umm Kulsum. Rodovske veze su tkane u očekivanju preimućstva koje bi se moglo steći ukoliko Muhammed, a. s., postane poglavar roda.

Traganje za istinom

Sam Muhammed, a. s., nije bio zabavljen takvim stvarima i pokazivao je malo interesa za javne poslove. U to vrijeme počeo je provoditi određene periode u osami u jednoj od pećina u blizini Meke, kako su to već činili mekanski hanifi i kršćani. Kad je dolazio mjesec ramazan, odlazio je u pećinu Hira s namirnicama i ostajao u osami, vraćajući se povremeno po dodatne namirnice za otprilike mjesec dana. Da bi stigao do pećine, morao se penjati na manju planinu i ići na drugu stranu drugog vrha po visini, krećući se uskom stazom. Ta pećina je bila potpuno izdvojena i tako mala da je bila pretijesna za dvojicu ljudi. S ulaza u pećinu u daljini se mogla vidjeti Kaba, a još dalje gola ravnica koja se protezala dokle oko seže.

Daleko od drugih ljudi, suočen s prirodom, Muhammed, a. s., je tragao za mirom i smislom. Nikad nije uzeo učešća u obožavanju idola, niti je dijelio vjerovanja i rituale s plemenima tog područja, ostajući iznad praznovjerja i predrasuda. Bio je zaštićen od lažnih božanstava, bilo da je riječ o obožavanju kipova ili klanjanju moći i bogatstvu. Već neko vrijeme svojoj ženi Hatidži pričao je o snovima koji su se obistinjavali i koji su ga uznemiravali zbog jakih utisaka koje su ostavljali nakon buđenja. Bilo je to, ustvari, traganje za istinom: nezadovoljan odgovorima koje su nudili oni oko njega, vođen unutrašnjim uvjerenjem da mora dalje tragati, odlučio se izdvojiti i razmišljati. Bližio se četrdesetoj godini i dostigao tačku u svom duhovnom razvoju koja je duboku introspekciju činila nužnim narednim korakom. Sam sa sobom, u pećini Hira, meditirao je o smislu svog života, svom bitisanju na zemlji i znakovima koji su ga pratili kroz život. Prostori koji su se širili oko njega mora da

su ga podsjećali na horizonte njegovog djetinjstva u pustinji, s tom razlikom što ih je zrelost ispunila mnoštvom fundamentalnih egzistencijalnih pitanja. Tragao je, a ova duhovna potraga ga je prirodno vodila ka zovu prema kojem su znakovi neumitno ukazivali tokom čitavog njegovog života. Znakovi koji su ga šitili i blažili, vizije koje su prvo dolazile u snu, a potom se ostvarivale na javi i pitanja koja su postavljali um i srce združeni s horizontima koje je nudila priroda neprimjetno su vodili Muhammeda, a. s., do nadnaravnog uvođenja u smisao, u susret s njegovim Odgajateljem, Jedinim Bogom. U četrdesetoj godini prvi ciklus njegovog života došao je do svog kraja.

Približavajući se pećini Hira tokom mjeseca ramazana 610. godine, prvi put je čuo glas koji ga doziva i pozdravlja: „Esselamu alejke, ja Resulallah! – Mir neka je s tobom, Allahov poslanice!“¹⁰

10 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 2:66-67.

Objava, znanje

Sam u pećini Hira, Muhammed, a. s., je nastavljao tragati za istinom i smislom. Iznenada mu se ukazao melek Džebrail i naredio: „Čitaj!“ Muhammed, a. s., je odgovorio: „Nisam od onih koji čitaju.“ Melek ga je uhvatio tako čvrsto da je postalo skoro neizdrživo i ponovo naredio: „Čitaj!“ Muhammed je ponovio: „Nisam od onih koji čitaju.“ Melek ga je ponovo jako stegao, skoro ga ugušivši i po treći put ponovio naredbu: „Čitaj!“ Odgovor je bio isti: „Nisam od onih koji čitaju.“ I dalje ga stišćući, melek je izgovorio: „Čitaj, u ime Gospodara tvoga koji stvara, stvara čovjeka od ugruška! Čitaj, plemenit je Gospodar tvoj, koji poučava peru, koji čovjeka poučava onome što ne zna.“¹

Ove riječi bile su prvi ajeti Kur'ana, objavljenog Poslaniku posredstvom meleka Džebraila. Sam Muhammed, a. s., mnogo kasnije njegova žena Aiša, neki ashabi i prenosioci do Ibn Ishaka i Ibn Hišama, prenijeli su ovaj događaj i one koji su slijedili istim terminima, mada s nekim (uglavnom manjim) činjeničnim i hronološkim razlikama.

Izgovorivši te riječi, melek Džebrail se udaljio, ostavljajući Poslanika u stanju velike uznemirenosti. Bio je u strahu i nije znao da li je imao viziju koja je došla od šejtana ili je bio opsjednut. Odlučio je vratiti se svojoj ženi. Došao je vrlo uznemiren i rekao: „Pokrij me, pokrij me!“ Hatidža ga je umotala u ogrtač i upitala šta je posrijedi. Muhammed, a. s., joj je objasnio šta se dogodilo i izrazio svoju bojazan: „Šta mi se događa? Bojim se za

¹ Kur'an, 96:1-5.

sebe.“² Hatidža ga je utješila šapćući mu: „Nemaš se čega bojati. Odmori se i smiri. Bog ne bi učinio da doživiš poniženje, jer si dobar prema svojoj rodbini, govoriš istinu, pomažeš potrebne, darežljiv si prema gostima i podržavaš svaki pravedan čin.“³

Vereka ibn Nevfel

Hatidža se sjetila da upita za mišljenje svog rođaka, kršćanina Vereku ibn Nevfela. Otišla mu je (nije jasno da li sama ili s Poslanikom) i kazala za Muhammedovo iskustvo.⁴ Vereka je prepoznao znakove koje je očekivao i bez oklijevanja odgovorio: „Sveti! Sveti! Tako mi onoga koji posjeduje Verekinu dušu, to je višnji Namus (prijatelj tajni Višnjeg Kraljevstva, melek koji donosi svetu objavu) koji je došao Muhammedu; isti onaj koji je došao Musau. Uistinu, Muhammed je poslanik svog naroda.“⁵

Kasnije, za vrijeme susreta s Muhammedom, a. s., u blizini Kabe, Vereka je dodao: „Sigurno će te nazvati lašcem, neuračunljivim, protjerat će te i napadati. Kad bih tada bio živ, Bog zna da bih te podržao dok ne pobijedi Njegova odredba!“⁶ Aiša prenosi da je Vereka također rekao: „Tvoj narod će te protjerati!“ To je uznemirilo Poslanika, pa je upitao: „Hoće li me protjerati?“ Vereka ga je upozorio: „Hoće! Nijedan čovjek nije donio ono što i ti, a da prema njemu nisu iskazali neprijateljstvo!“⁷

Poslanikova misija je tek počela, a već mu je omogućeno da dokuči neke osnove posljednje Objave, kao i neke istine koje su bile prisutne kroz historiju poslanstva među drugim narodima.

2 Hadis prenosi Aiša, vjerodostojnim ga drže Buharija i Muslim.

3 Isto.

4 U gore navedenom hadisu, Aiša izvještava da su otišli zajedno, dok Ibn Hišam (*Es-siretun-nebevijje*, Darul-džil, Bejrut, bez datuma, 2:73, izjavljuje da je prvo otišla ona sama, a da se Vereka ibn Nevfel kasnije susreo s Poslanikom.

5 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijje*, 2:73-74.

6 Isto, 2:74.

7 Hadis prenosi Aiša, vjerodostojnim ga drže Buharija i Muslim.

Vjerovanje, znanje i poniznost

Prvi ajeti koji su objavljeni Poslaniku, koji nije znao čitati niti pisati, direktno mu usmjeravaju pažnju na znanje. Mada nije u stanju čitati oslanjajući se na vlastite sposobnosti, Bog ga poziva da čita „u ime svoga Gospodara (Rabb, Odgajatelj)“, neposredno uspostavljajući vezu između vjerovanja u Boga i znanja. Sljedeći ajeti potvrđuju tu vezu: „... koji poučava peru, koji čovjeka poučava onome što ne zna...“ Između Stvoritelja i čovječanstva je vjerovanje koje počiva na znanju darovanom od Najplemenitijeg (El-Ekrem), hrani se njime, a to znanje mu omogućuje da odgovori na Njegov poziv i da Mu se okrene i obrati. Prvi ajeti ustanovljavaju neposrednu korespondenciju s onim što će Objava kasnije spomenuti o stvaranju čovječanstva: „I pouči On Adema nazivima svih stvari.“⁸ Razum, inteligencija, jezik i pisanje dali su ljudima kvalitete potrebne da budu Božije halife (namjesnici, zastupnici) na zemlji i, od samog početka, kur'anska objava poznavanje i priznavanje Stvoritelja povezuje sa znanjem i naukom, odražavajući tako porijeklo samog stvaranja.⁹

Brojne predaje izvještavaju da su druga objava bili ajeti s početka sure „El-Kalem“ (Pero). Ti ajeti potvrđuju božansko porijeklo nadahnuća, kao i nužnost znanja. Oni također spominju Poslanikovu moralnu izuzetnost koju je posvjedočilo četrdeset prvih godina njegovog života:

„*Nun*. Tako Mi kalema i onoga što oni pišu, ti nisi, milošću Gospodara svoga, lud; ti ćeš sigurno nagradu neprekidnu dobiti jer ti si, zaista, naj-ljepše čudi i ti ćeš vidjeti, a i oni će vidjeti, ko je od vas lud.“¹⁰

Nun je jedno od slova arapskog alfabeta. Na sličan način, neka druga slova stoje na početku drugih sura Kur'ana. Nijedan komentator – pa čak ni sam Poslanik – nije u stanju tačno reći šta ona znače ili šta njihovo prisustvo na početku neke sure simbolizira. Tako u isto vrijeme zaklinjući se „perom“ i potvrđujući nužnost znanja koje daruje ljudskim stvorenjima, Stvoritelj otpočine ajete misterioznim slovom, *nun*, izražavajući ograničenja ljudskog znanja.

8 Kur'an, 2:31.

9 A kada Gospodar tvoj reče melekima: „Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti!“ Kur'an, 2:30.

10 Kur'an, 68:1-6. Ova sura se često smatra drugom u hronološkom poretku objave.

Dignitet čovječanstva stečen znanjem ne može biti lišen poniznosti razuma svjesnog svojih vlastitih granica koji tako spoznaje nužnost vjerovanja. Prihvatajući da ne razumije, misteriozno prisustvo slova nun traži vjerovanje, razumijevanje i prihvatanje nemisterioznih izjava ajeta koji slijede, iziskuje korištenje razuma koji je aktivan, ali nužno – ustvari prirodno – ponizan.

Vjerovanje, moralnost i progoni

Suštinskom učenju islama po kojem znanje postoji samo uz ljudsku svijest o njegovoj ograničenosti, navedena sura, El-Kalem, dodaje još jednu dimenziju, govoreći o Poslanikovom „uzvišenom moralu“. Ovaj ajet, podsjećajući na izuzetno i plemenito ponašanje Poslanikovo još od mladosti, uspostavlja specifičnu vezu između znanja, vjerovanja i postupanja (djelovanja). U svjetlu vjerovanja, znanje mora biti zasnovano i oslanjati se na pojedinačno moralno dostojanstvo. Plemenitost Poslanikovog ponašanja potvrđuje mu, *a posteriori*, da on nije opsjednut, da je u pravu i da će imati beskrajnu nagradu. Vjerovanje u Boga i znanje, u svjetlu božanskoga, kao svoju neposrednu posljedicu moraju imati ponašanje, način djelovanja koji uvažava etičnost i promovira dobro. Ovi ajeti sadržavaju još jednu pouku, koju je predvidio Vereka ibn Nevfel, kao i isposnik Behira prije njega: bit će uvreda, neprijateljstva, mržnje, pa čak i progona od vlastitog naroda. Poslanik je upozoren da bi izvjesno mogao biti odbijen, ali se u tom trenutku, nakon prve objave, morao suočiti s vlastitim dvojabama. Utješila ga je njegova supruga, a potom i potvrda Vereke ibn Nevfela, ali od meleka Džebraila nije primio ništa što bi ga u potpunosti dodatno uvjerilo. Ponekad je, hodajući, primjećivao lik Džebraila kako ispunjava horizont, a okrećući se na drugu stranu, opet bi vidio Džebraila.

Ne postoje precizni podaci o broju objava koje je Poslanik primio u ovoj prvoj fazi, ali Aiša prenosi da je Poslanik rekao da je jednog dana čuo buku i iznenada „mi se ukazao melek koji mi je došao u pećini Hira, sjedeći između nebesa i zemlje, pa sam (kao i prilikom prve Objave) požurio kući, govoreći: „Zamotajte me, zamotajte me!“ što su i učinili.“¹¹ Tada su objavljeni sljedeći ajeti: „O ti, pokriveni! Ustani i opominji! I Gospodara svoga veličaj! I haljine svoje očisti! I kumira se kloni!“¹²

11 Hadis prenosi Aiša, vjerodostojnim ga drže Buharija i Muslim.

12 Kur'an, 74:1-5.

U svakoj od ovih početnih objava, Bog se predstavlja svom Poslaniku kao „tvoj Rabb“ (*Rabbuk*) ili Odgajatelj, koji ga je odabrao, njegovao, a potom pozvao da prenese posljednju objavu Jedinog Boga. Nije bilo bez dubljeg smisla to što je Muhammed, a. s., bio siroče i siromašan i što je morao proći kroz period razmišljanja, iako su u tim trenucima zabrinutost i uznemirenost prevladavali nad sviješću o izboru za misiju.

Zatišje, sumnja

Situacija je postajala sve gora, jer je narednih mjeseci objava prestala. Ovaj period zatišja (*el-fetre*), koji je potrajao između 6 mjeseci i dvije i po godine, zavisno od predaje, kod Poslanika je izazvao veliko dvojenje i patnju. Pomislljao je da više ne zavređuje da prima Objavu, da je zapostavljen ili da je, jednostavno, općinjen. Aiša prenosi kako je intenzivno patio:

„Objava je prestala neko vrijeme, pa je Poslanik bio pogođen, bio je toliko ojađen da je pomišljao da ode od kuće i baci se s neke litice. Ali, svaki put kad bi došao do vrha planine da to učini, pojavljivao mu se melek Džebrail i govorio: „O Muhammede, ti si uistinu Božiji poslanik.“ Te riječi bi mu razgalile srce i u dušu unijele mir.¹³

Ta ukazanja i znakovi oko njega pomagali su Poslaniku da se odupre osjećajima dvojbe i usamljenosti. On je, ustvari, prolazio kroz isto iskustvo kao Ibrahim, a. s.: kroz iskušenje ovog zatišja on je dvojio o sebi, svojim sposobnostima i svojoj moći, ali je Bog stalno obilježavao njegov put znakovima i vizijama koji su mu pomagali da ne dvoji u pogledu Boga. Ova kušnja tišinom bila je inicijacija koja je oblikovala Poslanikovo duhovno traganje. Objava mu je doslovce govorila o nužnosti poniznosti, ali ga je Božija šutnja sada praktično učila tome. Bog mu je navijestio svoje prisustvo, a tokom dugih sedmica ispražnjenih od Njegove riječi, On je u srcu svog Poslanika gajio potrebu za Sobom. Bog mu je konačno progovorio ponovo, zazivajući rađajući dan i rasprostiranje noći zbog njihove fizičke realnosti, koja je znak Stvoriteljeve moći, kao i zbog njihovog simbolizma, koji izražava krhkost bića i srca između svjetla Objave i mračne praznine šutnje:

13 Buharija, 91:1.

„Tako mi jutro i noći kada se utiša, - Gospodar tvoj nije te ni napustio ni omrznuo! Onaj svijet je, zaista, bolji za tebe od ovoga svijeta, a Gospodar tvoj će tebi sigurno dati, pa ćeš zadovoljan biti!“¹⁴

Bile su to dobre vijesti i Objava nije ponovo prestala tokom više od 20 godina. Ajeti su objavljeni neredovno (nekada samo nekoliko ajeta, nekada čitavo poglavlje) i Poslaniku je kazivano gdje tačno da umetne novoprimljenu objavu kako bi se sastavila konačna Knjiga. Mada su Arapi bili naviknuti na usmenu predaju, Poslanik je naredio novim muslimanima koji su znali čitati i pisati (najpoznatiji među njima bio je Zejd ibn Sabit) da zapisuju ajete na pločama ili čak na devinim plečkama (i da ih čuvaju po redoslijedu koji im je saopćio). U isto vrijeme, brojni ashabi su učili napamet ajete kako su objavljeni.

Hatidža

Važno je ovdje naglasiti ulogu koju je tokom tih godina, ispunjenih događajima od kojih su neki bili neobični, a neki duboko bolni, igrala Hatidža. Ona je prva zapazila, a potom izabrala Muhammeda, a. s., zbog njegovog poštenja i plemenitog karaktera. Veoma poželjna u Meki zbog svog bogatstva, bila je u stanju procijeniti interesa lišen i odmjerjen odnos tog mladog čovjeka, koji je ipak bio tako poduzetan i sposoban. Nasuprot uvriježenoj praksi, imala je hrabrosti ponuditi mu brak posredstvom svoje prijateljice Nufejse. Njihova zajednica donijela im je mnogo sreće, tuge i žalosti: izgubili su dvojicu sinova, Kasima i Abdullaha, dok su još bili djeca i samo četiri njihove kćerke su preživjele.¹⁵ Ova porodična sudbina je sama po sebi bila dovoljno teška, ali među Arapima je i samo rođenje kćerke smatrano sramotom. Tradicije izvještavaju s koliko duboke ljubavi i pažnje su Muhammed, a. s., i njegova supruga, nasuprot tome, okružili svoje kćeri, što se nikad nisu ustručavali izraziti i javno.

Kad je u četrdesetoj godini života Muhammed, a. s., primio prvu objavu, prvo se obratio svojoj ženi, a ona je stala uz njega i podržala ga. Tokom svih prethodnih godina posmatrala je čovjeka izrazito plemenitog karaktera. Kad

joj se vratio iz pećine Hira, uznemiren i u velikoj dvojbi u pogledu onoga što mu se događa, ona ga je okružila ljubavlju, podsjećajući ga na njegove kvalitete, vraćajući mu samopouzdanje. Prve objave bile su i izuzetan poklon i strašno iskušenje za čovjeka koji više nije znao da li je opsjednut ili žrtva šejtanskog delirija. Bio je sam i zbunjen, obratio se svojoj ženi, koja mu je odmah darovala utjehu i podršku. Od tog trenutka nadalje, njih dvoje se suočavalo s kušnjom, pokušavajući razumjeti njeno značenje, a potom, nakon što je prekinuto zatišje Objave, odzivajući se Božijem pozivu i slijedeći put duhovne inicijacije. U tome je Hatidža znak Božije prisutnosti u samom središtu Muhammedove, a. s., kušnje; ona je u Poslanikovom duhovnom iskustvu ono što su Ismail, a. s., i Hadžera bili u Ibrahimovom, a. s. Bili su znakovi koje je poslao Jedinu kako bi obznanio svoje prisustvo i svoju podršku u kušnji, kako nikad ne bi dvojili u pogledu Njega. Hatidža je bila prva osoba koja je prihvatila islam i tokom prvih deset godina Muhammedove, a. s., misije stajala je uvijek uz njega kao vjerni pratilac. Uloga ove žene u Poslanikovom životu je ogromna. Ona je tokom 25 godina bila njegova jedina supruga, čije prisustvo je Poslanika štitalo, ali i koja je i sama prolazila kroz odbacivanje rodbine, progone i izolaciju.¹⁶ On ju je izuzetno volio. Bilo je to očito do te mjere da je, mnogo godina nakon Hatidžine smrti, Aiša – kojom se Poslanik kasnije oženio – rekla da je Hatidža jedina žena na koju je ikada bila ljubomorna. Hatidža je primila dobre vijesti o tome da je on od Boga odabran; bila je žena, nezavisna, uvažavana i poštovana, potom supruga, snažna, pažljiva, vjerna i povjerljiva; bila je pobožna muslimanka, iskrena, odlučna i ustrajna. Muhammed, posljednji Poslanik Jedinog Boga, nije bio sam, a jedan od najjasnijih znakova Božije darežljivosti i ljubavi prema njemu u njegovom životu bila je žena, njegova supruga.

Objava, istine, Knjiga

Bog je obznanio Sebe. Prve objave su Poslanikovu svijest usmjerile na Njegovo nadnaravno, odgajateljsko prisustvo, jer On o Sebi stalno govori kao o Rabbu, Muhammedovom Odgajatelju, njegovom Gospodararu. Melek Džebrail je prenio prve temelje poruke i priznavanja Boga – što je suština

¹⁴ Kur'an, 93:1-5.

¹⁵ Sve su umrle za Poslanikova života, osim Fatime, koja je umrla šest mjeseci nakon njega.

¹⁶ I majka sve njegove djece, osim Ibrahima, kojeg je imao s Koptkinjom Marijom i koji je umro kao dijete.

vjerovanja – izražavajući centralnu poziciju znanja (čitanja i pisanja) združenog s uzornim ponašanjem. Nagovještavanje radosnih vijesti također je združeno s upozorenjem o budućim protivljenjima Muhammedu, a. s., jer se nikad nije pojavio nijedan zagovornik istine na zemlji, a da to nije izazvalo izljev mržnje, laži i pogrda. Čak i neki od njegovih rođaka koji su ga voljeli zamrzili su ga toliko da su ga željeli ubiti. Melek Džebrail mu se pojavljivao nekoliko puta. Poslanik je kasnije kazivao da se melek nekad pojavljivao u svom melekskom obliku, a ponekad kao ljudsko biće. U drugim prilikama, Muhammed, a. s., je čuo zvuk poput zvonjave i objava je dolazila iznenada, iziskujući tako jaku koncentraciju da je dolazio blizu gušenja. Ovaj posljednji način je bio posebno bolan, iako je na kraju procesa bio u stanju doslovce ponoviti sadržaj objave koju je primio.¹⁷ Dvadeset godina melek Džebrail ga je pratio i dostavljao, neredovno i kako su to okolnosti iziskivale, ajete i sure koje će naposljetku sačinjavati Kur'an. Objave u knjizi koja je poprimala oblik nisu smještane hronološki; slijedile su poredak koji je melek Džebrail svaki put naznačio Poslaniku i koji je kasnije brižno uvažavan. Svake godine, tokom mjeseca ramazana, Poslanik je Džebrailu učio dio Kur'ana koji je do tada primio, redosljedom koji je melek naznačio. Tako je dolazilo do redovne verifikacije sadržaja i oblika Knjige koja je polahko nastajala tokom perioda od 23 godine.

¹⁷ U hadisu koji prenosi Buharija (1:1), Ibn Abbas prenosi bolni karakter trenutka objave: „Božji poslanik je pokušavao umiriti muke koje je uzrokovala Objava“ mičući usnama, odatle kur'anske riječi: „Ne izgovaraj Kur'an jezikom svojim da bi ga što prije zapamtio. Mi smo dužni da ga saberemo da bi ga ti čitao. A kada ga čitamo, ti prati čitanje njegovo.“ Kur'an, 75:16-18.

Poruka i teškoće

Nakon oporavka od uznemirenosti uzrokovane inicijalnim iskustvima objave i kako je počeo dobijati uzastopne objave, Poslanik je počeo dijeliti poruku sa sebi najbližima. Još nije primio upute kako će poruku predstaviti svom narodu, ali je pretpostavljao žestoko protivljenje, kako je to najavio Vereka ibn Nevfel.

Prvi sljedbenici

Nakon Hatidže, njegove supruge i prve osobe koja je prihvatila islam, krug onih koji su prihvatili poruku širio se obuhvatajući članove bliže rodbine, potom njegove prijatelje. Alija ibn Ebi Talib, mladi rođak o kojem se on brinuo, Zejd, njegov usvojeni sin, Ummu Ejmen, njegova dadilja koja se brinula o njemu nakon što se u 4. godini vratio u Meku i njegov cjeloživotni prijatelj Ebu Bekr bili su prvi koji su prepoznali istinu poruke i izjavili prihvatanje vjerovanja (šehadet), izražavajući svoje prihvatanje islama: „Svjedočim da nema boga osim Allaha i da je Muhammed Njegov poslanik.“ Broj muslimana je polahko rastao kao rezultat Poslanikovog diskretnog pozivanja i vrlo odlučnog uključivanja Ebu Bekra, koji je uvijek bio spreman govoriti o novom vjerovanju i djelovati njemu u prilog: kupovao je robove od vlasnika i oslobađao ih u ime islamskih principa, naglašavajući jednakost svih ljudskih stvorenja. Tokom tih godina, Muhammedovo, a. s., prisustvo u Meki, njegovi postupci i njegov primjer privlačili su veliki broj muškaraca i žena koji su postepeno prihvatili novu vjeru.

Broj prelazaka na islam je ipak bio mali tokom prvih nekoliko mjeseci.

Preclaje kazuju da su tokom prve tri godine samo 30-40 Kurejšija postali muslimani. S Poslanikom su se sastajali u kući jednog od konvertita, El-Erkama ibn Ebil-Erkama, i učili osnove svoje vjere dok su nove objave dolazile. Okruženje je postajalo sve neprijateljskije kako su žitelji Meke saznavali o suštinskim učenjima nove poruke i zamjećivali njihov utjecaj na siromašne i mlade. Poslanik, svjestan previranja i opasnosti koje vrebaju, odlučuje se usmjeriti na diskretno solidno educiranje manje grupe, koja će se, znao je, suočiti s kritikom, odbojnošću i vjerovatno izopćavanjem. Ova grupa je kasnije, zahvaljujući kvalitetu svog duhovnog odgoja i svojoj predanosti, ostala čvrsta pred teškoćama i progonima. Od početka, Poslanik je davao prednost kvalitetu nad kvantitetom i više se volio baviti prirodom srca i umova kojima se obraćao nego njihovom brojnošću. Tri godine je tiho gradio prvu zajednicu vjernika, čija je posebna odlika bila da je okupljala, bez ikakvih razlika, muškarce i žene iz svih rodova i svih društvenih slojeva (mada su većina bili mladi i siromašni).

Javno pozivanje

Nakon tih godina, Muhammed, a. s., je primio objavu koja mu je naložila da počne javno pozivati: „I opominji rodbinu svoju najbližu“¹ Poslanik je shvatio da sad svoju poruku mora dostaviti pripadnicima porodica s kojima su ga vezivale rodbinske veze. Počeo ih je pozivati u islam. Jednog dana, popeo se na brdo Safa i pozvao predstavnike plemena. Misleći da ima nešto hitno ili važno saopćiti, skupili su se u podnožju da ga saslušaju. S mjesta gdje su stajali oni nisu mogli vidjeti dolinu, prema kojoj je Muhammed, a. s., bio okrenut. On im je rekao: „Ako bih vas upozorio da se dolinom približavaju naoružani konjanici da vas napadnu, da li biste mi vjerovali?“ Odgovorili su skoro uglas: „Svakako, ti si iskreni i nikad nismo čuli da lažeš!“ Poslanik je tada nastavio: „E, ja vas upozoravam na žestoku kaznu! Bog mi je naredio da opomenem svoje najbliže. Ja nemam moći da vas zaštitim od bilo čega u ovom životu, niti da vam dam blagoslov u životu koji dolazi, izuzev ako povjerujete u Božiju jednoću.“ Dodao je: „Ja sam poput nekoga ko je vidio neprijatelja, pa žuri svom narodu da ga upozori prije nego što ga on iznenada zaskoči, vičući dok trči: „Pazite, pazite!“²

1 Kur'an, 26:214.

2 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 2:98-99.

Njegov amidža Ebu Leheb je odmah zlobno odgovorio: „Propao ti (*tebben lek*), zar si nas zbog toga zvao?“ Odmah se okrenuo, vodeći okupljene poglavare sa sobom: postao je oličenje onih koji su odbili Muhammedovu, a. s., poruku i najžešće mu se suprotstavili.³ Kasnije, kad je Poslanik organizirao dva objeda kako bi na njima predstavio istu poruku, prvi pokušaj nije uspio, jer je Ebu Leheb ponovo intervenirao kako bi spriječio svog bratića da govori. Za vrijeme drugog objeda, Muhammed, a. s., je uspio prenijeti bit svoje poruke, koju su čuli i potajno prihvatili neki od pripadnika porodica koje je pozvao.

Njegovi rođaci i starješine plemena su reagirali hladno i suzdržano jer su shvatili da priroda Muhammedove, a. s., poruke ugrožava dugo postojeći balans u njihovom društvu. I njihova božanstva i njihova moć su bili ugroženi, a opasnost je bila ozbiljna. Muhammed je nastavio govoriti svojim rođacima dok nije dobio objavu koja je naređivala odlučniji nastup: „Ti javno ispovijedaj ono što ti se naređuje i mnogobožaca se okani.“⁴

Poslanička misija je ulazila u novu fazu. Sad je poruka bila upućena svima i tražila jasno razlikovanje između *tevhida*, vjerovanja u jednog Boga i kurejšijskog politeizma. Poslanik je oko sebe okupio solidno jezgro muškaraca i žena, neki su bili njegovi rođaci, ali je većina dolazila iz različitih društvenih kategorija i plemena. Svima njima on je prethodne tri godine pružio duhovni i vjerski odgoj. Oni će se strpljivo i ustrajno suočiti s odbacivanjem, progonima i isključenjem iz mekanskog društva koje se počelo raspadati.

Poruka

Tokom prvih godina objave, kur'anska poruka se oblikovala oko četiri glavne ose: jednoća Boga, status Kur'ana, molitva i život poslije smrti. Prvi muslimani su pozivani na duboku i radikalnu duhovnu preobrazbu, a to su dobro shvatili njihovi protivnici iz reda njihove rodbine, koji su se plašili značajnih pomjeranja koja će nova vjera unijeti u vjerovanja i organizaciju njihovog društva.

3 Zbog toga mu Kur'an kasnije u objavi odgovara koristeći istu formulu s dodatnom snagom asonance i konsonance u arapskim riječima: „Tebbet jeda Ebi Lehebin ve tebb“ (Propale ruke Ebu Lehebove, propao i on). Kur'an, 111:1.

4 Kur'an, 15:94.

Božija jednoća

Kur'anska poruka se prvenstveno fokusirala na potvrđivanje jednoće Boga (*tevhid*). Zajedno s poimanjem Boga kao Rabba ili Odgajatelja, koje se, kako smo vidjeli, pojavilo u prvim objavama, također se pojavilo božansko ime Allah, kao i izrazi koji Ga povezuju s mirom i milošću. Tako se melek Džebrail obraćao Poslaniku izrazima: „Mir neka je s tobom, Allahov poslaniče!“ (Esselamu alejke, ja Resulallah) i „Neka je Allahov mir i milost na tebe“ (Selamullah ve rahmetuhu alejk). Ove izraze su muslimani od početka koristili kako bi se međusobno pozdravili i prizivali Boga njegovim dvama imenima: Mir (Es-Selam) i Najmilostiviji (Er-Rahman). Nadalje, svako poglavlje Kur'ana počinje izrazom kojim se upućuje na prisustvo Jedinog i na Njegove uzvišene osobine: „U ime Boga (s imenom Boga), Milostivog, Samilosnog.“ Veoma rano, Kur'an je ime Er-Rahman učinio ekvivalentnim imenu Allah: „Reci: ‘Zovite: ‘Allah’ ili zovite: ‘Milostivi’, a kako god Ga budete zvali, Njegova su imena najljepša.“⁵

Ova posvemašnja prisutnost ukazivanja na Jednoga i Njegova različita imena je suštinska. Ustvari, ona će oblikovati odnos prvih vjernika prema Bogu: prepoznavanje Njegovog prisustva i uvjerenje da je Njegova dobrota dar kao i obećanje mira. Ovo je najočitije ilustrirano surom Er-Rahman, koja se obraća i ljudima i džinima i traži od njih da posmatraju prirodu i spoznaju Njegovo Biće i Njegove blagodati:⁶

„Milostivi, poučava Kur'anu, stvara čovjeka, uči ga govoru, Sunce i Mjesec utvrđenim putanjama plove, i trava i drveće se pokorava, a nebo je digao. I postavio je terazije da ne prelazite granice u mjerenju. I pravo mjerite i na teraziji ne zakidajte! A Zemlju je za stvorenja razastro, na njoj ima voća i palmi s plodom u čaškama i žita s lišćem i miomirisna cvijeća, - pa, koju blagodat Gospodara svoga poričete!“⁷

5 Kur'an, 17:110.

6 Ova sura je objavljena kasnije (u medinskom periodu), ali sintetizira bit vjernikovog odnosa prema Jedinome, koji je milostiv i beskonačno dobar. Poslaniku je ova sura bila posebno draga, a jednom prilikom ju je nazvao „*Arusetul-Kur'an* (kur'anska nevjesta), aludirajući na njenu ljepotu.

7 Kur'an, 55:1-13.

Status Kur'ana

Od prirode pa do zahtjeva etike i pravičnosti u ljudskom ponašanju, sve ukazuje i podsjeća na Stvoritelja, čije su primarne manifestacije dobrota i milost. Ustvari, On je sam tekst objavio iz svoje dobrote prema ljudima. Objava je i dar i breme i to od samog početka uvodi drugu osovину ranih islamskih učenja. Status Kur'ana – koji u navedenim ajetima uspostavlja vezu između Boga i čovječanstva – jedna je od suštinskih komponenti muslimanskog vjerovanja (*akida*, mn. *akaid*).⁸ Kur'an je Božija riječ kao takva objavljena čovječanstvu – na „čistom i jasnom arapskom jeziku“ – i u isto vrijeme je i podsjetnik, svjetlost i čudo.⁹ Podsjetnik je na monoteističke poruke iz prošlosti, svjetlost božanskog vodstva za budućnost i čudo vječne i neponovljive riječi darovane čovječanstvu u njegovoj povijesti.

U prvi mah je jasno da Kur'an sebe predstavlja kao ogledalo univerzuma. Termin koji su prvi zapadni prevodioci preveli kao „stih“ – služeci se biblijskom terminologijom – doslovno u arapskom znači „znak“ (*ajet*). Objavljena Knjiga, zapisani tekst, sačinjen je, dakle, od znakova (ajeta), baš kao što svemir, poput teksta raširenog pred našim očima, obiluje znakovima. Kad se Kur'an i svijet čitaju i srcem, a ne samo analitičkim razumom, tada dva teksta jedan drugome dođu kao odjek i oba govore o onome drugom i o Jedinom. Znakovi nas podsjećaju šta znači roditi se, živjeti, misliti, osjećati i umrijeti.

Svojom izuzetno nadahnjujućom formom i sadržajem, kao i svojom duhovnom moći, Kur'an je čudo islama. On također predstavlja veliku, dvostruku odgovornost za muslimane: i na nivou etičkih zahtjeva koje im kur'anska učenja postavljaju, kao i u svojstvu svjedoka u pogledu tih istih učenja pred čovječanstvom. Ova dimenzija je prisutna od najranijih objava. Tako sura „El-Muzzemmil“ (Umotani), objavljena među prvima, sadrži upozorenje: „Mi ćemo ti, doista, teške riječi slati“¹⁰ Drugi ajet koristi moćne slike da izrazi duhovni status Kur'ana: „Da ovaj Kur'an kakvom brdu objavimo, ti bi vidio kako je strahopoštovanja puno i kako bi se od straha

8 Sastavni dijelovi islamskog vjerovanja, prema Kur'anu, uključuju vjerovanje u Boga, meleke, poslanike, objave i Sudnji dan.

9 Kur'an, 16:103.

10 Kur'an, 73:5.

pred Allahom raspalo.¹¹ Objavljeni tekst, Božiji govor (*Kelamullah*), sebe predstavlja i kao dobrohotni podsjetnik i kao izuzetno zahtjevnu moralnu zapovijest koja širi duhovno nadahnuće, a u isto vrijeme oblikuje konačnu formu vjerskog obreda.

Molitva

Dok je hodao okolinom Meke, Poslanika je posjetio melek Džebrail, podučivši ga kako da izvrši obredno čišćenje (abdest) i obavi obrednu molitvu (namaz).¹² Ova poduka je došla vrlo rano, odmah spajajući akt čišćenja vodom sa zapovijedi obavljanja molitve zasnovane na učenju Kur'ana i preciznim cikličnim nizovima pokreta (rekatima). Poslanik je slijedio Džebrailove instrukcije jednu za drugom, a potom otišao kući i podučio svoju ženu Hatidžu kako da klanja. Tokom ovih ranih godina, namaz je obavljan samo dva puta dnevno, ujutro i uvečer.

Citirana sura El-Muzzemmil također spominje noćni namaz, koji je postao obaveza muslimana početkom mekanskog perioda i ostao takvim dok konačno nije ustanovljena obaveza obavljanja pet dnevnih namaza. Duhovna vježba i obred bili su posebno zahtjevni:

„O ti, umotani! Probdi noć, osim malog dijela; polovinu njezinu ili malo manje od nje; ili malo više od nje, i izgovaraj Kur'an pažljivo. Mi ćemo ti, doista, teške riječi slati. Ta ustajanje noću, zaista, jače djeluje i izgovara se jasnije, a ti danju, doista, imaš mnogo posla. I spominji ime Gospodara svoga i Njemu se potpuno posveti.“¹³

U srcu Meke, u sve neprijateljskijem okruženju, muškarci i žene koji su prihvatili islam vježbani su bespoštedno i tiho: ustajali su noću da se dugo klanjaju Bogu, izgovarajući kur'anske znakove (ajete), koje je Jedinii postavio kao privilegiranu vezu između Njegove beskrajne dobrote i srca svih stvorenja. Ovaj duboki i intenzivni duhovni trening odredio je najizraženije karakteristike prvih vjernika: pobožni, diskretni i odlučni, oni su se klanjali Bogu milosti i mira, čitali su Njegovu Objavu, koja je podsjećanje (*ziker*)

11 Kur'an, 59:21.

12 Ibn Hišam, Es-siretun-nebevije, 2:83.

13 Kur'an, 73:1-8.

i svjetlost (*nur*) i slijedili primjer i učenje posljednjeg poslanika. Suština islamske poruke je u cjelini izražena u ovoj bliskoj vezi povjerenja i ljubavi koja ih je vezivala s Najuzvišenijim, uspostavljajući direktnu vezu između pojedinca i njegovog ili njenog Stvoritelja, koji je izabrao da pokaže uzorno ponašanje kroz Poslanika, ljudsko biće, kojeg je postavio kao model. Tri ajeta će kasnije sintetizirati preciznu supstancu ovog učenja:

„A kad te robovi Moji za Mene upitaju, Ja sam, sigurno, blizu: odazivam se molbi molitelja kad Me zamoli.“¹⁴

Poslanik, u samom središtu ove bliske povezanosti, otvara put:

„Reci: 'Ako Allaha volite, mene slijedite, i vas će Allah voljeti i grijeha vam oprostiti!'“¹⁵

On je oličenje ljudskog bića koje teži ka Božanskome izvan konačnosti života:

„Vi u Allahovom poslaniku imate divan uzor za onoga koji se nada Allahovoj milosti i nagradi na onom svijetu, i koji često Allaha spominje.“¹⁶

Prvobitna grupa vjernika živjela je ova učenja: u namazu su se okretali ka Jerusalemu, izražavajući tako očitu vezu ove poruke s jevrejskim i kršćanskim monoteizmom, koji dijele iste težnje ka vječnom životu na budućem svijetu.

Život poslije smrti i Sudnji dan

Kur'anski ajeti na više mjesta govore o životu poslije smrti. Kako bi otklonio nevjericu, Kur'an se, kako smo vidjeli u prethodnim poglavljima, služi primjerima uzetim iz prirode, posebno iz pustinje, naoko mrtve zemlje koja se vraća u život nakon kiše. Vrlo rano, Poslaniku je skrenuta

14 Kur'an, 2:186.

15 Kur'an, 3:31.

16 Kur'an, 33:21.

pažnja na prednost tog drugog života: „Onaj svijet je, zaista, bolji za tebe od ovoga svijeta.“¹⁷

Ustvari, krajnje je jasno da poruka nije imala za cilj da odagna sumnje i strahove u pogledu neizbježne smrti, već da u umove i srca vjernika usadi čvrsto vjerovanje da ovaj život ima svoj smisao i da ćemo se Bogu vratiti. Ovo stalno prisustvo podsjećanja na budući svijet podstiče ideja o Sudnjem danu, na kojem će Bog izvagati dobro i zlo za koje je odgovorno svako ljudsko stvorenje za vrijeme svog ovozemaljskog života. Stoga svijest o Sudnjem danu ukazuje na vezu vjerovanja i morala, promišljanja i djelovanja: „pravi put“ kojim je Najuzvišeniji zadovoljan jeste put onih koji „vjeruju i čine dobra djela“ (*ellezine amenu ve amilus-salihat*).¹⁸

Biti s Bogom i predavati se radi Njega uključuje stoga „naređivanje dobrog i ispravnog“ (*el-ma'ruf*) i „sprečavanje krivog“ (*el-munker*), to je etički zahtjev.¹⁹ Biti uz Boga čini nužnom promjenu ponašanja i odluku da se bude dio „zajednice koja poziva na dobro.“²⁰ Islam, poput drugih monoteističkih tradicija, insistira na povratku Bogu, na Sudu, raju i paklu (džennetu i džehennemu), a mnogi ajeti smisao života povezuju s budućim svijetom. U duhovnom iskustvu koje određuje smisao života i povezuje ga sa stvarima potrebnim da se ponaša etično, ova početna faza je suštinska, makar i ne bila konačno učenje o vezi s Bogom. Iznad nade u Njegov džennet i straha od džehennema, vrhunac veze s Najbližim je prvenstveno voljeti Ga i nastojati za vječnost dosegnuti Njegovo Lice (*vedžh*), kako je to Poslanik kasnije podučavao svoje drugove kroz ovu dovu: „Bože, podari nam milost i užitek gledanja u Tvoje beskrajno plemenito Lice (*vedžhik*).“ Moralni zahtjev sačinjava nužni put ka bliskom i voljenom Božijem prisustvu.

17 Kur'an, 93:4.

18 Kur'an, 95:6.

19 Kur'an, 3:104. U islamskoj terminologiji, *ma'ruf* označava „ono što je dobro i ispravno“, ali ne u restriktivnom smislu. Kao centralni koncept, upućuje na ono što se univerzalno prepoznaje kao dobro, umjesno, etično i moralno i kao takvo potvrđeno Objavom. Objava može specificirati neka učenja, ali se prvenstveno oslanja na kolektivni i opći osjećaj „onoga što je dobro“.

20 Kur'an, 3:104.

Teškoće

Poziv je sada bio javan, i mada je obučavanje novih muslimana u El-Erkamovoj kući bilo diskretno, oni nisu oklijevali da govore svojim rođacima i ljudima oko sebe. Svakim danom, starješine rodova su bili sve svjesniji opasnosti koju je nova vjera predstavljala: bila je to otvorena pobuna protiv njihovih bogova i običaja i prije ili kasnije će ugroziti njihovu moć. Prvo su odlučili poslati izaslanstvo Poslanikovom amidži Ebu Talibu, koji je do tada štitio svog bratića. Tražili su od njega da razgovara s Muhammedom i zaustavi ga u širenju njegove poruke, koju su smatrali opasnom i neprihvatljivom, jer je otvoreno napadala njihove bogove i naslijeđe predaka. Ebu Talib nije ništa preduzeo nakon prve posjete, tako da su oni ponovo došli i insistirali da je stvar hitna. Ebu Talib je tada poslao po svog bratića i pokušao ga uvjeriti da prekine sa svojim djelovanjem kako ih ne bi uznemiravao. Muhammedov, a. s., odgovor bio je odlučan: „Amidža, kunem se Bogom, kad bi mi dali sunce u jednu, a mjesec u drugu ruku da napustim ovu stvar, ja je ne bih napustio prije nego što Bog dadne da uspije ili ja stradam na tom putu!“²¹ Suočen s takvom odlučnošću, Ebu Talib nije navaljivao, ustvari, uvjerio je bratića u svoju stalnu podršku.

Novo izaslanstvo je došlo Poslaniku, nudeći mu različite stvari, novac i moć. Odbio je njihove ponude jednu za drugom i potvrdio da ga zanima samo njegova misija: pozivati ljude da priznaju i povjeruju u Boga, Jedinog, ma kakva bila cijena za to.

„Ja nisam opsjednut, niti od vas tražim čast ili moć. Bog me je poslao vama kao poslanika, objavio mi je Knjigu i naredio mi da vam donesem radosne vijesti i da vas opomenem. Prenio sam vam poruku svog Gospodara i dao vam dobar savjet. Ako prihvatite ono što sam donio, uspječete na ovom i budućem svijetu; ali, ako odbijete ono što sam donio, ja ću strpljivo čekati dok Bog ne presudi među nama.“²²

Ovim riječima, Muhammed, a. s., postavlja granice mogućeg kompromisa: on neće prestati prenositi svoju poruku, pouzdat će se u Boga i podnijeti posljedice ove odluke na ovom svijetu. Neprijateljstva su, ustvari, tek sada počela:

21 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 2:101.

22 Isto, 2:132-133.

starješine rodova su počele vrijeđati Poslanika i govoriti da je lud, opsjednut ili da je čarobnjak. Ebu Leheb, njegov amidža, izvršio je pritisak na svoju dvojicu sinova da se razvedu od Poslanikovih kćeri kojima su bili oženjeni, dok je njegova žena uživala bacajući smeće na put kuda je Muhammed, a. s., prolazio.

Širene su glasine da je Muhammed, a. s., ustvari, čarobnjak, da zavađa porodice, razdvaja roditelje i djecu, muževe i žene i da stvara probleme. Kad se približilo vrijeme godišnjeg sajma, starješine rodova su, bojeći se da Muhammed, a. s., može proširiti svoju poruku među posjetiocima, postavljali svoje ljude na prilazima Meki: oni su trebali upozoriti pridošlice na opasnost koju predstavljaju Muhammed i njegovi drugovi. Strategija izolacije je prilično djelovala, mada neki nisu dozvolili da to na njih utječe. Jedan od takvih je bio i drumski razbojnik Ebu Zerr iz plemena Benu Gaffar. Čuvši za novu poruku koja poziva vjerovanju u Jednog Boga, došao je Poslaniku uprkos kurejšijskim upozorenjima. Našao je Muhammeda, a. s., kako leži u hladu u blizini Kabe. Pozvao ga je po imenu i pitao o njegovoj misiji. Saslušao ga je i odmah potom izgovorio svjedočenje vjere (šehadet), iznenadivši Poslanika, koji je, gledajući u njega, rekao: „Bog upućuje koga hoće!“ Ebu Zerr el-Gaffari postao je jedan od najpoznatijih Poslanikovih drugova, bio je poznat po svojoj predanosti, strogosti i kritici luksuza i dokolice.

Poslanik se suočavao s ponižavanjem i ismijavanjem. Ljudi su od njega tražili čuda i dokaze, a on je neumorno odgovarao navodeći kur'anske riječi: „Ja sam samo poslanik!“ Pritisak je rastao i dolazilo je do povećanih izljeva nasilja. Starješine rodova su posebno napadali siromašne muslimane i one koji nisu imali zaštitu nekog roda. Tako je roba po imenu Bilal gospodar vezivao u pustinji, na suncu, stavljajući mu na stomak veliki kamen kako bi ga prisilio da se odrekne vjere, ali je Bilal ponavljao: „Jedan, Jedan.“ Ebu Bekr je kasnije otkupio Bilala (kao i mnoge druge robove) i oslobodio ga. Bilal će kasnije postati muezzin u Medini, kojeg su svi poštovali zbog iskrenosti njegovog vjerovanja, njegove predanosti i ljepote glasa.²³

Jedan pripadnik plemena Mahzum po imenu Amr posebno je okrutno ispoljavao svoje protivljenje islamu. Rodbina ga je zvala Ebul-Hakem (otac mudrosti), ali su ga muslimani, suočeni s njegovom odbojnošću i okrutnošću prozvali Ebu Džehl (otac neznanja). Jednom se sastao s Poslanikom i izvrijeđao ga s toliko mržnje da su svi koji su ga čuli, iako nisu bili muslimani,

smatrali da je prešao granice časnog ponašanja ponizivši Muhammeda na takav način. Čuvši za to, umiješao se Hamza, Poslanikov amidža. Otišao je Ebu Džehlu i zaprijetio mu ako se bude tako ponašao. U isto vrijeme je obznanio da prihvata islam i da će lično štititi svog bratića.²⁴ Rezultat je bilo to da je Ebu Džehl prestao uznemiravati Muhammeda, a. s. Umjesto toga, počeo je zlostavljati Poslanikove najsiromašnije i najranjivije drugove. Ammar, mladić jemenskog porijekla, prihvatio je islam vrlo rano i primio Poslanikovu poduku u El-Erkamovoj kući. Njegov otac Jasir i majka Sumejja postali su muslimani ubrzo nakon njega i zdušno su učili o novoj vjeri. Ebu Džehl ih je izabrao kao metu svoje osvetničke mržnje: počeo ih je tući, vežući ih na vrelini i mučeći ih. Poslanik nije mogao ništa učiniti zbog kompleksne prirode još uvijek vladajućih rodovskih saveza; nemoćno je posmatrao torturu, bez mogućnosti da intervenira. Jednog dana, prolazeći pored Jasira i njegove žene koji su mučeni, Poslanik im je doviknuo: „Strpite se, Jasirova porodico, sastajalište vam je u džennetu.“ Uprkos mučenjima koja su trajala sedmicama, Sumejja i Jasir su odbijali da se odreknu svoje vjere. Sumejja je čak povikala Ebu Džehlu šta misli o njemu i njegovim kukavičkim postupcima. Razjaren, izbo ju je do smrti, a potom se, podjednako bijesan, okrenuo njenom mužu i nasmrta ga pretukao. Sumejja i Jasir su bili prvi šehidi u islamu: progonjeni, mučeni, a potom ubijeni zbog odbijanja da zaniječu Boga, Njegovu jednoću i istine posljednje Objave.²⁵

Situacija je za muslimane postajala sve teža, posebno za najranjivije među njima u pogledu društvenog statusa i rodovske pripadnosti. Poslaniku su zaštitu pružale amidže Ebu Talib i Hamza, ali ta zaštita nije obuhvatala prvu duhovnu zajednicu muslimana. Uvrede, odbijanje i loše ophođenje postali su pravilo i Muhammed, a. s., je počeo tražiti rješenje da otkloni kušnje i patnje koje su trpjeli prvi muslimani. Pomislio je da pristupi Velidu, poglavaru Mahzuma, kojem je Ebu Džehl pripadao. Velid je imao znatan utjecaj u cijelom mekanskom društvu. Ukoliko bi ga Poslanik uvjerio u istinitost svoje poruke ili ga barem naveo da se umiješa i zaustavi progone, bilo bi to važno dostignuće za njega i njegove drugove. Dok je on iznosio svoje argumente i pokušavao steći Velidovu podršku, Poslanika je prekinuo slijepac, siromašan i star, koji je već bio prihvatio islam i koji je tražio od njega da mu prouči neke

²⁴ Isto, 2:128.

²⁵ Isto, 2:162.

²³ Isto, 2:159.

sure iz Kur'ana. Muhammed, a. s., se prvo smireno okrenuo, ali je uskoro bio uznemiren starčevim insistiranjem koje ga je ometalo da Velidu izloži slučaj. Poglavar, pun mržnje, na kraju je odbio čak i da ga sasluša. Sura koja je kasnije objavljena povodom ovog događaja traži od muslimana da iz njega izvuku pouku za vječnost:

„On se namrštio i okrenuo zato što je slijepac njemu prišao, a šta ti znaš - možda on želi da se očisti, ili pouči pa da mu pouka bude od koristi. Onoga koji je bogat, ti njega savjetuješ, a ti nisi kriv ako on neće da vjeruje; a onoga koji ti žureći prilazi i strah osjeća, ti se na njega ne osvrćeš. Ne čini tako! Oni su pouka, pa ko hoće, poučiće se.“²⁶

Poslanika, vođenog željom da zaštiti svoju zajednicu, kritikuje njegov Odgajatelj, koji ga podučava da se nikad ne okreće od bilo kojeg čovjeka, ma kako teške okolnosti bile, makar se radilo o siromahu, starcu i slijepcu. Tražeći zaštitu od uglednog čovjeka, društveno i politički utjecajnog, Muhammed, a. s., je zanemario siromaha, naoko nebitnog za njegovu stvar, koji je tražio duhovnu utjehu; ova greška, ova moralna omaška zabilježena je u Kur'anu, koji kroz ovu priču podučava muslimane da ne zanemaruju nikoga, da se nikada ne okreću od siromašnih i potrebnih, već da im služe i da ih vole. Poslanik nikad nije zaboravio ovu poduku i često je molio Boga govoreći: „Bože, molimo te da nam podariš pobožnost, poštovanje, (duhovnu) dobrobit i ljubav prema siromašnima.“²⁷

Stoga je Poslanik model muslimanima, ne samo svojim uzornim ponašanjem već i kroz svoju ljudsku slabost, koju Kur'an otkriva i spominje. Niko nikad ne smije dopustiti da ga društveni, ekonomski ili politički interesi okrenu od drugih ljudskih stvorenja, od pažnje koju ona zavreduju i poštovanja koje im treba ukazivati. Ništa nikad ne smije navesti nekoga da ugrozi ovaj princip vjere u korist političke strategije čiji je cilj sačuvati ili zaštititi zajednicu od neke opasnosti. Iskreno i bez kalkulacija darovano srce siromašnog i nemoćnog pojedinca hiljadu puta je vrednije u Božijim očima nego proračunato srce bogataša koje gleda samo svoj interes.

Poslanik je stalno nastojao biti primjer i svjedok ove poruke, ali su mu-

slimani kroz svoju povijest često zaboravljali i zanemarivali zapovijed da se prema potrebnima ponašaju s poštovanjem i uvažavanjem. Čak i za Poslanikovo života, njegov spomenuti ashab Ebu Zerr je vatreno i odlučno govorio protiv posrtaja nekih muslimana koje su sve više privlačili moć, komfor i bogatstvo. U tome je vidio početke preokretanja duhovnog porotka, dokaz duboke otuđenosti i prvi znak najavljenih nedaća. Historija, s brojnim primjerima o tome kako žed za moći i bogatstvom navodi pojedince da iznevjere svoje principe, pokazala nam je koliko je tačan bio taj njegov predosjećaj. U tom smislu, pada nam na um još jedno Poslanikovo upozorenje, kojim se on obraća svojoj duhovnoj zajednici u stoljećima koja dolaze: „Svaka (duhovna) zajednica ima nešto što će u njoj stvoriti razdor, nesklad i smutnju, za moju zajednicu to je novac.“²⁸

28 Hadis prenosi Muslim.

26 Kur'an, 80:1-12.

27 U tom smislu Poslanik također kaže: „Bogatstvo nije u posjedovanju stvari, pravo bogatstvo je bogatstvo duše“, (vjerozdostojan hadis koji prenose Buharija i Muslim).

Otpor, ponižavanje i progonstvo

Starješine rodova su nastavili vrijeđati Muhammeda, a. s., i ohrabrivati druge da ga grde i ponižavaju. Od čovjeka koji je tvrdio da je poslanik tražena su čuda i opipljivi dokazi. Ljudi su dovodili u pitanje Božiji izbor čovjeka koji nije imao posebnu moć, koji je hodio tržnicama, a da se ničim nije izdvajao od drugih. Ismijavali su čovjeka, njegove tvrdnje i poruku. Poslanik je, kako smo vidjeli, ipak osvajao teren. Kad je jedan od kurejšijskih vođa, Utbe ibn Rebia, došao i ponudio mu novac i moć, Poslanik mu je, prije svega, nadugo citirao kur'anske riječi:

„Ha-Mim. Objava je od Milostivog, Samilosnog, Knjiga čiji su ajeti jasno izloženi, Kur'an na arapskom jeziku za ljude koji znaju, vijesnik radosnih vijesti i opomena, - pa opet većina njih glavu okreće, neće ni da čuje. 'Srca naša su', govore oni, 'pod pokrivačima, daleka od onoga čemu nas ti pozivaš, i mi smo gluhi za to, a između nas i tebe je pregrada, pa ti radi, i mi ćemo raditi'. Reci: 'Ja sam čovjek kao i vi, samo meni se objavljuje da je vaš Bog samo jedan Bog, zato se Njemu iskreno klanjajte i od Njega oprostite! A teško onima koji Njemu druge ravnim smatraju, koji zekat ne daju i koji u onaj svijet ne vjeruju! One koji vjeruju i dobra djela čine zbilja čeka nagrada neprekidna.' Reci: 'Zar, zaista, nećete da vjerujete u Onoga koji je u dva vremenska razdoblja' Zemlju stvorio i još Mu druge ravnim smatrate? To je Gospodar svjetova!' On je nepomična brda po njoj stvorio i blagoslovljenom je

¹ Upotrijebljena je riječ *jevm* koja u arapskom znači „dan“, ali također i „vremenski period“ ili „razdoblje“ neodređenog trajanja.

učinio i proizvode njezine na njoj odredio, sve to u četiri vremenska razdoblja, - ovo je objašnjenje za one koji pitaju“²

Poslanik je učio do 38. ajeta, koji spominje one koji padaju ničice, stigavši dotle, sam je pao ničice iz počasti prema Jedinom Bogu. Utba je došao da mu ponudi bogatstvo i moć ovog svijeta, a sada je bio suočen s čovjekom koji pada ničice u ime svog vjerovanja u Vječnoga i tako izražava jasno odbijanje ponude koja mu je upravo učinjena. Utba je bio vrlo impresioniran formom i sadržajem kur'anske poruke, te se vratio svojim rođacima i sugerirao da se ne bi trebali suprotstavljati toj poruci. Oni, međutim, uvjereni da je on očaran magijom tih riječi, nisu tom savjetu pridavali nikakav značaj, već su nastavili s progonima.

Džihad

I Poslanik je bio ustrajan: kad god bi ga protivnici napali, koristio je Kur'an da im odgovori, zaštititi se i pruži otpor. Tome ga je podučila objava ovim ajetom, u kojem se prvi put u Kur'anu spominje riječ džihad:

„... zato ne čini nevjernicima ustupke i Kur'anom se protiv njih bori (*džihadum*) svim silama (*džihaden kebira*).“³

Suočen sa svakovrsnim pritiscima, od onih blagih do najnasilnijih, Muhammed, a. s., je primio ajet koji pokazuje na put i način otpora – džihada – koji treba slijediti. Ovdje nalazimo inicijalno i esencijalno značenje pojma *džihad*, čiji korijen „*džehede*“ znači „truditi se, nastojati“, ali također, u ovom kontekstu, „odolijevati, pružati otpor“ (tlačenju i progonima). Bog naređuje svom Poslaniku da se odupre kurejšijskom maltretiranju držeci se Kur'ana. Tekst je, ustvari, njegovo duhovno i intelektualno oružje protiv agresije. Onima koji vrijeđaju, ismijavaju i ponižavaju, koji napadaju, muče i ubijaju, koji žele čuda i dokaze, Poslanik bez razlike odgovara oružjem i štitom Kur'ana koji, kako smo vidjeli, sam po sebi predstavlja čudo i dokaz. Tekst u ljudima oslobađa istinsku snagu, onu koja ima moć da se odupre i

2 Kur'an, 41:1-10. *Ha* i *Mim* su arapska slova; kako je ranije kazano, njihovo prisustvo u Objavi nije razjašnjeno.

3 Kur'an, 25:52.

nadvlada svaki progon na ovom svijetu, jer poziva životu izvan iluzija ovoga života: „Život na ovom svijetu nije ništa drugo do zabava i igra, a samo onaj svijet je - život, kad bi samo oni znali!“⁴

Sušтина poimanja *džihada fi sebilillah* (otpora na Božijem putu) je u potpunosti zaokružena u ovom prvom pojavljivanju riječi u suri „Furkan“ (Kriterij). To je pitanje raspoznavanja, kroz čudo dviju objava (svemira i teksta), prisustva Jedinoga i otpora lažima i terorima onih koje pokreće samo želja da zaštite svoje vlastite interese, moć ili užitke. Prvi stav koji to iziskuje jeste da se bude dostojanstveno (da se bude iznad toga):

„Zato se ti okani onoga koji Kur'an izbjegava i koji samo život na ovom svijetu želi - to je vrhunac njihova znanja - Gospodar tvoj dobro zna one koji su skrenuli s Njegova puta i On dobro zna one koji su na pravom putu. Allahovo je sve što je na nebesima i što je na Zemlji da bi, prema onome kako su radili, kaznio one koji rade zlo, a najljepšom nagradom nagradio one koji čine dobro.“⁵

Kriterij također ima etičku dimenziju, kako to možemo vidjeti u gornjim ajetima, jer ono što odlikuje vjernika u ovom životu nije samo vjerovanje, već i način bivstvovanja i ponašanja. Naoružani ovim znanjem, Poslanik i njegovi drugovi su, prije svega, željeli svoju poruku prenijeti slobodno, izbjegavajući konfrontiranje. Kurejšijske vođe to nisu željele, te su intenzivirali progone kako je objava odmicala. Prvi muslimani su se, kao i Poslanik, angažirali u otporu – džihadu – podsjećajući ljude na postojanje Jedinog Boga, na život poslije smrti, Sudnji dan, nužnost činjenja dobra, a Kur'an je uvijek bio oružje njihove duhovne osebjunosti i njihov štit pred fizičkom brutalnošću.

Međutim, progoni su bili tako nasilni i kontinuirani da je ovaj džihad ponekad bilo teško vršiti. Jednog dana, grupa muslimana je došla Poslaniku dok je on boravio u hladu u blizini Kabe. Pitali su ga: „Nećeš li nam zamoliti Allaha, dž. š., da nam pomogne?“ Poslanik je odlučno odgovorio: „Mnogi od vjernika prije vas su bacani u iskopane rovove i rasijecani od glave do pete, a to ih nije odvrátilo od njihove vjere; meso im je kidano s kostiju i

4 Kur'an, 29:64.

5 Kur'an, 53:29-31.

prikivani su gvozdenim klinovima, a to ih nije odvrtilo od njihove vjere. Tako mi Boga, ova stvar će zasigurno prevladati, tako da će usamljeni putnik moći putovati od Sane (u Jemenu) do Hadramevta ne bojeći se nikoga osim Boga ili vuka za svoje stado. Ali, vi ste nestrpljivi!⁶

Stoga su morali biti strpljivi, ustrajni, odlučni i nikad ne gubiti nadu u Allaha, dž. š., i Njegovu volju. Poslanik je svoje drugove učio da bol koju trpe združe s pouzdanjem u Boga. Iskustvo fizičke i moralne patnje omogućilo im je dostizanje stanja u vjeri u kojem neko prihvata nevolje, u kojem može sumnjati u sebe bez sumnje u Boga. U tom smislu, priča mladog Ammara je poučna: on je vidio kako njegova majka, a potom i otac bivaju pogubljeni jer su odbili zanijekati Boga. Potom je sam Ammar mučen na najokrutniji način. Dok je jednog dana bio mučen, ne mogavši više podnositi mučenje, zanijekao je Boga i pohvalio božanstva Kurejšija. Mučitelji su ga pustili da ode, zadovoljni što su postigli željeno. Ammar je bio živ, ali je bio skrhan i obuzet osjećajem krivice kojeg se nije mogao osloboditi, jer je bio uvjeren da se ne može iskupiti za svoje odricanje od vjere. Sav u suzama, otišao je Poslaniku i povjerio mu svoje nevolje i sumnje o svojoj vrijednosti i sudbini. Poslanik ga je pitao o njegovom unutrašnjem vjerovanju, a Ammar mu je potvrdio da je ono nepromijenjeno, čvrsto i stabilno i da čvrsto vjeruje u Boga i Njegovu ljubav. Muhammed, a. s., ga je utješio i osokolio, jer je uradio što je trebao i nema potrebe da se na sebe ljuti. Objava je čak spomenula „onoga koji zaniječe Allaha, nakon što je u Njega vjerovao, - osim ako bude na to primoran, a srce mu ostane čvrsto u vjeri“⁷ On je savjetovao Ammara da svaki naredni put kad bude podvrgnut nesnošljivom mučenju, da bi sačuvao vlastiti život, usnama treba izgovoriti ono što mučitelji žele, u srcu čvrsto moleći Boga i čuvajući svoju vjeru u Njega.

Tako je Poslanik priznao i prihvatio oba pristupa: pristup onih koji nikad ne poriču svoje vjerovanje i idu dotle da umiru za njega i pristup onih koji pod nepodnošljivom torturom izbjegavaju smrt verbalno poričući svoje vjerovanje. Muslimanski mislioci su se kasnije pozivali na ovaj primjer, tvrdeći, između ostalog, da muslimani u ekstremnoj situaciji u kojoj im živote ugrožavaju nasilni moćnici mogu kazati ono što oni koji ih muče žele čuti.

6 Hadis prenosi Buharija.

7 Kur'an, 16:106.

Ovim se misli na poimanje *tekijje* (koja podrazumijeva čin pretvaranja/ simuliranja), legitimne samo kad pojedinac mora sačuvati život u situaciji u kojoj je izložen nepodnošljivoj torturi. U bilo kojoj drugoj situaciji, kako ćemo vidjeti, musliman treba govoriti istinu, ma kolika bila cijena.

Ulozi

Kurejšijsko protivljenje nije bilo usmjereno samo protiv čovjeka i poruke. Uistinu, svi Božiji poslanici su dočekivani na isti način – s istim protivljenjem i mržnjom znatnog dijela svoje vlastite zajednice – zbog toga što je sadržaj poruke koju su donosili značio radikalna preokret poretka stvari u društvu.

Kur'an navodi riječi kojima su, u različitim vremenima, poslanici dočekivani kad su dolazili da saopće poruku svojim narodima. Prva reakcija je najčešće bila odbijanje promjene udruženo sa strahom od gubitka moći, kao što je to slučaj u odgovoru faraonovog naroda Musau i Harunu, a. s.: „Zar si došao da nas odvратиš od onoga na čemu smo zatekli pretke naše, da bi vama dvojici pripala vlast na Zemlji? E nećemo ni vama dvojici vjerovati!“⁸ Razumijevanje ove vezanosti za pamćenje prošlosti, predaka i običaja suštinsko je za razumijevanje kako različiti narodi reagiraju suočeni s transformacijama koje nužno dolaze s novim vjerovanjem i, kao posljedice toga, prisustvom novog faktora u društvenom tijelu. Reakcija je uvijek refleksna i ostrašćena, jer je ono što je po srijedi i na kocki vezano za identitet i stabilnost na kojima počiva određeno društvo. Božiji poslanik Muhammed, a. s., sa svojom porukom i sve vidljivijim razvojem svoje zajednice, s istim posljedicama se suočio najintenzivnije, a Kurejšije su mu se, vođeni strahom od onoga za što su smatrali da ugrožava obilježja njihovog društva, suprotstavili žestoko i bespoštedno.

Pitanje moći očito je krucijalno: svi narodi kojima je poslan poslanik u početku su vjerovali da oni traže samo moć i položaj i Muhammed, a. s., od toga nije bio izuzet. Ljudi su, očito, sa svog gledišta pokušavali tumačiti Poslanikove namjere i ciljeve: u ljudskom poretku stvari, niko ne remeti tradicije i, prema tome, društveni i politički poredak, ako ne teži za moći. Logika ljudskih odnosa nameće ovakvo tumačenje, a to objašnjava sum-

8 Kur'an, 10:78.

njičavost i oglašivanje lidera suočenih s porukom koja je, mada je njen sadržaj sam po sebi daleko od takvih zahtjeva, imala vidljive posljedice po njihovu moć.

Pozivajući na priznavanje Jednog Boga, odbacivanje idola, vjerovanje u život poslije smrti, etično i pravedno postupanje, Muhammed, a. s., je inicirao istinsku revoluciju u mentalitetu kao i u društvu. Kad se sve ima u vidu, nije toliko važno da li je on tražio moć za sebe ili za nekog drugog, ono što je samo po sebi očito jeste činjenica da inverzija perspektiva koju sadrži ova poruka, koja je orijentirana ka budućem svijetu, uzdrmava oslonce svjetovne moći.

Priznavanje Jednog Boga i svijest o Vječnosti, združeni s etičkim učenjima, novim su se vjernicima doimali kao elementi njihovog duhovnog, intelektualnog i socijalnog oslobođenja. Viđenje kurejšijskih vođa je, ipak, bilo pronicljivo i smisleno: ulazi koji su stajali iza njihovog radikalnog protivljenja poruci radikalnog oslobođenja bili su dalekosežni i imali su suštinske implikacije po njihovu sudbinu. Oni su osjećali, mada nisu bili sposobni da to čuju ili razumiju, značaj esencijalnog potvrđivanja vjerovanja u Jednoga, koje u jedan mah izražava intimno preobraćanje i opće preoblikovanje poretka:

„Reci: ‘On je Allah, jedan! Allah je Utočište svakom! Nije rodio i rođen nije, i niko Mu ravan nije!’“⁹

Ova izjava ukazuje na postojanje određenog razgraničenja:

„Reci: ‘O vi nevjernici, ja se neću klanjati onima kojima se vi klanjate, a ni vi se nećete klanjati Onome kome se ja klanjam; ja se nisam klanjao onima kojima ste se vi klanjali, a i vi se niste klanjali Onome kome se ja klanjam, vama vaša vjera, a meni moja!’“¹⁰

9 Kur'an, 112.

10 Kur'an, 109. Ova sura je objavljena kad su neki kurejšijski lideri sugerirali neku vrstu sinkretizma između politeističke religije njihovih predaka i monoteizma koji donosi Poslanik. Odgovor Objave je konačan i jasan, on određuje neizbježni karakter različitosti dok implicitno otvara put uzajamnog poštovanja.

Pitanja

Kurejšije nisu više znali kako spriječiti dalje širenje Muhammedove, a. s., poruke. Odlučili su poslati izaslanstvo u Jesrib da pita jevrejske dostojanstvenike o prirodi i istinitosti ove nove objave. Za jesribske Jevreje se znalo da ispovijedaju istu ideju o Jednom Bogu, a Muhammed, a. s., je često ukazivao na Musaa, a. s., njihovog poslanika. Oni su, stoga, bili najpozvaniji da izraze svoje mišljenje ili čak sugeriraju strategiju.

Nakon što su konsultirani o novom poslaniku, jevrejski rabini sugerirali su Mekelijama da bi mu trebali postaviti tri ključna pitanja kako bi otkrili da li je ono što govori stvarno objava ili prevara. Prvo pitanje je podrazumijevalo poznavanje priče o grupi mladića koji su se izolirali od svog naroda; drugo je bilo o velikom putniku koji je dosegao granice univerzuma; treće je bilo direktni zahtjev da se definira *ruh* (duh, duša). Kurejšijsko izaslanstvo se vratilo, uvjereni da sad imaju način da Muhammeda, a. s., ulove u zamku. Došavši u Meku, otišli su do njega i postavili mu ta tri pitanja. Odgovorio im je skoro istog trenutka: „Sutra ću odgovoriti na vaša pitanja!“¹¹

Sljedećeg dana se, međutim, melek Džebrail nije pojavljivao. Nije bilo objave. Melek nije došao ni narednog dana, niti tokom sljedećih 14 dana. Kurejšije su likovale, uvjereni da su najzad uspjeli dokazati prevare takozvanog poslanika, koji nije mogao odgovoriti na pitanja rabina. Sam Muhammed, a. s., bio je tužan i kako su dani prolazili, sve više se plašio da je napušten: ne sumnjajući u Boga, ponovo je prolazio kroz iskustvo sumnje u sebe, uvećano ismijavanjem protivnika. Dvije sedmice kasnije, primio je objavu i objašnjenje:

„I nikako za bilo šta ne reci: ‘Uradiću to sigurno sutra!’ ne dodavši: ‘Ako Bog da!’ A kada zaboraviš, sjeti se Gospodara svoga i reci: ‘Gospodar moj će me uputiti na ono što je bolje i korisnije od ovoga.’“¹²

Ova objava je iznova sadržavala prijekor i pouku: podsjećala je Poslanika da njegov položaj, njegovo znanje i njegova sudbina ovisi o njegovom Ra-hbu, Jedinom i Suverenom Bogu i da to nikada ne smije zaboraviti. Tako

11 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 2:140

12 Kur'an, 18:23-24.

treba razumijevati frazu „inšallah“ - „ako Allah hoće“ (ako Bog da): ona izražava svijest o ograničenjima, osjećaj poniznosti onoga ko djeluje znajući da iza onoga što on ili ona čini ili govori jedino Bog ima moć dati da se stvari dogode. Ovo je fatalistička poruka: ona ne podrazumijeva da neko ne bi trebao raditi, već, naprotiv, da nikad ne treba prestati djelovati, umom i srcem uvijek svjestan stvarnih granica ljudske moći. Po drugi put, Poslanik je pozvan da se suoči s prijekom Uzvišenog. S ma kakvim neprijateljstvima se neko susretao, njegova snaga i sloboda na zemlji sastoje se od toga da stalno ostane svjestan ovisnosti o Stvoritelju.

Tek će kasnije Poslanik primiti odgovore na tri pitanja koja su mu upućena. Odgađanje je, paradoksalno, trebalo ojačati uvjerenost vjernika i raskrinkati Poslanikove sagovornike: Njegova prvobitna nesposobnost da odgovori, a potom odgođena komunikacija objave dokazivali su da Muhammed, a. s., nije autor Knjige koja je nastajala i da je, ustvari, ovisio o volji svoga Rabba.

Odgovor na pitanje o *rubu* direktno je ukazivao – na isti način kao zahtjev za poniznošću na koji je ranije podsjećen – na superiorno znanje Jedinoga:

„Pitaju te o duši. Reci: ‘Šta je duša samo Gospodar moj zna, a vama je dato samo malo znanja.’“¹³

Dvije priče (ona o sedam spavača i o putniku Zul-Karnejnu) također su kazane u istoj, 18. suri, El-Kehf. Kazivanja obiluju informacijama i detaljima koje Kurejšije i rabini nisu očekivali i o kojima Poslanik nije ništa znao prije objave. Ista sura također kazuje priču o Musau, a. s., koji u trenutku zaborava i omaške kaže da, budući da je poslanik, „on zna“. Bog ga potom iskušava suočivši ga s nekim ko zna više nego on, s likom Hidra u Kur’anu, koji ga upućuje u razumijevanje Božijeg superiornog znanja, u strpljivost i u mudrost ostajanja skromnim i uzdržavanja od previše zapitkivanja.¹⁴

Od iskustva Musaa, a. s., (koji bijaše tako nestrpljiv) do onoga Muhammedovog, a. s., (koji je zaboravio svoju ovisnost) i pouka upućenih svim ljudskim stvorenjima (kojima je dato samo „malo znanja“) sve podsjeća

13 Kur’an, 17:85.

14 Kur’an, 18:60-82.

muslimane na njihovu vlastitu krhkost i njihovu potrebu za Bogom, bez obzira na njihov status, a sva ta učenja su prisutna u suri El-Kehf. Kasnije je Poslanik preporučio da svaki musliman prouči ovu suru petkom, kako bi se svake sedmice podsjetio da ne smije zaboraviti, ni sebe, ni Njega.

Abesinija

Poniženja i progoni su se povećavali kako je objavljivanje Kur’ana odmicalo. Sada oni nisu bili usmjereni samo na one najranjivije među muslimanima, već i na one muslimane i muslimanke poput Ebu Bekra, koje bi njihov status u normalnim okolnostima štiti. Muhammed, a. s., kojeg je štiti amidža Ebu Talib, bio je izvirgavan ruglu i ismijavanju, ali nije fizički zlostavljan. Vidjevši da se situacija u Meki pogoršava, Poslanik je sugerirao: „Ako odete u zemlju Abesinaca, tamo ćete naći vladara pod čijom vlašću niko ne trpi nepravdu. To je zemlja iskrene vjere. Tamo možete ostati dok vas Allah, dž. š., ne riješi onoga od čega sada patite.“¹⁵

Poslanik je govorio o kralju Abesinije, Negusu, koji je bio kršćanin i bio na glasu kao pravedan i uvidavan prema svom narodu.¹⁶ Dio zajednice se počeo pripremati za odlazak, da bi naposljetku određen broj pojedinaca i porodica potajno napustio Meku krenuvši u prvu seobu (hidžru): bilo ih je oko 100, 82 ili 83 muškarca i oko 20 žena.

Dogodilo se to 615. godine, pet godina nakon početka objave i dvije godine nakon početka javnog pozivanja. Situacija je postala izuzetno teška, toliko da je te muslimane navela da rizikuju odlazeći tako daleko iz Meke. Osman ibn Affan i njegova supruga Rukajja, Poslanikova kćerka, bili su dio te grupe. U grupi je bio i Ebu Bekr, ali se on kasnije vratio kad je usput sreo jednog mekanskog uglednika koji mu je obećao zaštitu. Tu je bila i Ummu Seleme, koja će kasnije postati Poslanikova supruga i zahvaljujući kojoj su do nas došle različite epizode seobe u Abesiniju.

Kurejšije su uskoro vidjele da su neki muslimani – paradoksalno, ne oni najranjiviji – napustili Meku. To su saznali nedugo nakon što su oni otišli. Imali su razloge za zabrinutost: ako se ova mala grupa uspije negdje smjestiti, mogli bi okaljati ugled Mekelija i vjerovatno izazvati animozitet prema

15 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 2:164.

16 Današnja Etiopija

njima ili čak stupiti u savez protiv njih s nekim vladarem koji s njima dijeli vjeru u Jednog Boga. Nakon nekog vremena, Kurejšije su odlučile Negusu poslati dvojicu izaslanika, Amra ibn el-Asa i Abdullaha ibn Rebiu, kako bi ga odgovorili od pružanja zaštite tim emigrantima i uvjerali ga da ih pošalje nazad u Meku. Dvojica emisara stigli su na Negusov dvor, donoseći brojne poklone za koje su znali da ih cijene abesinijski velikodostojnici. Susretali su se s jednim po jednim, dajući im poklone i dobijajući njihova uvjerenja da će ih podržati kad kralju podnesu svoj zahtjev.

Suočavanje s Negusom

Amr ibn el-As i Abdullah ibn Rebia su željeli da se kralj složi da muslimane pošalje natrag ni ne saslušavši ih. Negus je odbio, obrazlažući to time da oni koji su ga odabrali da ih štiti imaju pravo izložiti svoj slučaj. Sazvao je skup na kojem će prisustvovati emisari iz Meke i izaslanstvo muslimanskih useljenika. Druga grupa je izabrala Džafera ibn Ebi Taliba, koji je bio mudar i dobar govornik, kako bi ih predstavio i odgovorio na kraljeva pitanja. Kralj ih je pitao o uzroku iseljavanja i posebno o sadržaju nove poruke koju je donio Poslanik. Džafer je kralju objasnio osnovne principe sadržane u objavi i oličene u Muhammedovom, a. s., učenju: vjerovanje u jednog Boga, odbacivanje idolopoklonstva, održavanje rodbinskih veza, govorenje istine, suprotstavljanje nepravdi itd. Dodao je da zbog te poruke Kurejšije progone muslimane i da su oni stoga odlučili tražiti utočište kod Negusa u Abesiniji, za kojeg su čuli da je pravedan i tolerantan vladar.

Kralj je pitao Džafera ima li primjerak ili može li navesti odlomak iz objave koju je donio Poslanik. On je odgovorio potvrdno i proučio mu nekoliko ajeta iz sure Merjem:

„I spomeni u Knjizi Merjemu: kada se od ukućana svojih na istočnu stranu povukla i jedan zastor da se od njih zakloni uzela, Mi smo k njoj meleka Džibrila poslali i on joj se prikazao u liku savršeno stvorena muškarca. ‘Utječem se Milostivom od tebe, ako se Njega bojiš!’ - uziknu ona. ‘A ja sam upravo izaslanik Gospodara tvoga’ - reče on - ‘da ti poklonim dječaka čista!’ ‘Kako ću imati dječaka’ - reče ona - ‘kad me nijedan muškarac dodirnuo nije, a ja nisam nevaljalica!’ ‘To

je tako!’ - reče on. ‘Gospodar tvoj je rekao: To je Meni lahko, i zato da ga učinimo znamenjem ljudima i znakom milosti Naše. Tako je unaprijed određeno!’¹⁷

Kralj i njegovi velikaši bili su dirnuti ljepotom teksta izgovorenog na arapskom, a još više kad im je on preveden i kad su razumjeli da on najavljuje čudesno rođenje Isaovo, a.s. Negus je uzviknuo: „Uistinu, ovo dolazi iz istog izvora kao i ono što je Isa donio!“¹⁸ Potom se okrenuo dvojici mekanskih emisara kako bi odbio njihovo traženje i izvijestio ih da im neće predati muslimanske emigrante, kojima će nastaviti pružati utočište.

Amr i Abdullah su, razljučeni, otišli, ali je Amr ubrzo odlučio ponovo otići Negusu i reći mu šta ova nova poruka stvarno kaže o Isau, a. s., a što nikako nije podudarno s kršćanskim vjerovanjima. To je sutradan i učinio. Nakon što ga je saslušao, kralj je poslao po Džafera i njegovo izaslanstvo i zatražio da sazna više o tome šta Poslanik govori o Isau, a. s. Muslimani su bili svjesni opasnosti koju nosi taj prikaz: objašnjenje razlika između dviju vjera može navesti Negusa da ih pošalje nazad. Ipak su odlučili držati se sadržaja objave i vjerno objasniti šta ona govori. Na Negusovo direktno pitanje: „Šta vjerujete kad je u pitanju Isa, sin Merjemin?“, Džafer je odgovorio ništa manje direktno: „Kažemo ono čemu nas je naučio naš Poslanik: ‘On je Allahov rob, Njegov poslanik, Njegov duh, Njegova riječ koju je on udahnuo neporočnoj Merjemi.’ Nigdje nije bilo ni spomena njegovog statusa „sina Božijeg,“ ali je Negus odgovorio, stižući štap i uzvikujući: „Isa, sin Merjemin, ne odstupa od onoga što ste vi rekli ni za dužinu ovog štapa.“¹⁹ Vjerski velikodostojnici bili su iznenađeni ovim odgovorom i to su izrazili diskretno kašljucajući, ali ih je Negus ignorirao i zatražio da emisari iz Meke budu poslani nazad i da sa sobom ponesu sve svoje poklone. Muslimanima je ponovo izrazio dobrodošlicu, uvjeravajući ih da će u njegovoj zemlji naći zaštitu i sigurnost.

Bio je to veliki poraz za Mekelije, čija će osveta ubrzo uslijediti u vidu zaoštavanja mjera odmazde prema muslimanima nakon povratka emisara. Džafer i njegova zajednica su našli pretežno kršćansku zajednicu gdje su,

17 Kur'an, 19:16-21.

18 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevviije*, 2:180.

19 Isto, 2:181.

mada su bili u egzilu i nisu bili iste vjere kao lokalno stanovništvo, bili prihvaćeni, zaštićeni i tolerirani. Odlučili su kazati istinu: u najrizičnijem trenutku susreta s Negusom nisu pokušali izbjeći odgovor niti lagati u pogledu onoga što poslanik Muhammed, a. s., govori o Isau, a. s., sinu Merjeminom. Rizikovali su da budu poslani nazad i izručeni, ali nisu bili u istoj situaciji kao Ammar, koji je pod mukama morao verbalno zanijekati svoje vjerovanje da bi sačuvao svoj život. U ovom slučaju, uprkos opasnosti, nije bilo drugog izlaza: muslimani su se držali svog vjerovanja, izražavajući ga iskreno i pošteno. Nisu imali drugog izbora do li da kažu istinu i tako su i učinili.

Nadalje, treba primijetiti da je Džafer prvi put pokazao sličnosti dviju objava. Prvi ajeti koje je proučio jasno pokazuju da je izvor poruke jedan i da muslimani, prihvatajući novu Objavu, obožavaju istog Boga kao kršćani i priznaju njihovog poslanika. Mekanski emisari su ti koji su željeli naglasiti razlike kako bi stvorili probleme, ali je Džafer jednako hitro i odvažno saopćio poruku svog vjerovanja s njenim osobenostima i razlikama. Samo prisustvo muslimana u Abesiniji u osnovi je kršćanima slalo drugu poruku: muslimani u Negusu vide čovjeka od principa i pravičnosti i stoga su odlučili potražiti utočište u njegovoj zemlji. Negus nije bio musliman, ali je savršeno čuo dvostruko značenje, eksplicitno i implicitno, poruke koju donose muslimani: njihov Bog je isti, ma kakve bile razlike između njihovih tekstova i naših vjerovanja, njihove vrijednosti poštovanja i pravičnosti iste su, ma kakav nesklad bio između vjerskih tekstova. Kralj je saslušao one drugačijega vjerovanja i izrazio im dobrodošlicu.

Kasnije je Negus prešao na islam i ostao u trajnom kontaktu s Poslanikom. On je zastupao Poslanika na ceremoniji vjenčanja, a Poslanik je njemu klanjao džezaza-namaz u odsutnosti (salatul-gaib) kad je čuo za njegovu smrt. Većina muslimana koji su se iselili u Abesiniju ostala je tamo oko 15 godina, sve do pohoda na Hajber (630. god.), u doba kojeg su se pridružili Poslaniku u Jesribu, kasnijoj Medini. Drugi su se ranije vratili u Meku dobivši otud pozitivne vijesti (mada su se neki od njih ponovo vratili u Abesiniju), ali niko nikad nije imao problema u Negusovom kraljevstvu.

Iskušnja, uzdignuće i nade

Situacija u Meki je postajala sve teža. Među najvatrenijim protivnicima islama, zajedno s Ebu Lehebom i Ebu Džehlom, bio je i Omer ibn Hattab. On se već istakao pretukavši neku ženu koja je tek prihvatila islam.

Omer ibn Hattab

Omer je bio bijesan zbog promjene okolnosti. Odlučio je da je jedino što je preostalo da se učini ubiti Poslanika. Bio je to najpouzdaniji način da se okončaju nered i pobuna koji su rasli i prijetili cijelom mekanskom društvu.

Krenuo je od kuće s isukanom sabljom, tražeći Muhammeda, a. s. Putem je sreo Nuajma ibn Abdullaha, koji je potajno prihvatio islam. Ovaj ga je upitao zašto je tako ljut, a Omer mu je kazao svoju namjeru da ubije Poslanika. Nuajm je brzo smislio kako da ga odvрати od nakane: savjetovao ga je da prvo svoju porodicu dovede u red, prije nego što se pozabavi Muhammedom, a. s. Izvijestio ga je da su njegova sestra Fatima i zet Said već prihvatili islam. Zapanjen i razjaren, Omer je promijenio plan i uputio se sestrijoj kući.

Ona i njen muž su čitali i proučavali Kur'an s mladim ashabom Habbabom kad su čuli da im se neko približava kući. Habbab je prestao učiti i sakrio se. Omer je čuo glas učenja, bahnuao unutra i odmah upitao šta su to učili. Oboje su zanijekali, ali je on uporno tvrdio da ih je čuo kako nešto uče. Odbili su o tome raspravljati, što je Omera još više razbjesnilo. Krenuo je da udari zeta, a kad se sestra pokušala umiješati, udario je nju, okrvavivši

je. Vidjevši krv na sestričnom licu, Omer se istog trena zaustavio. U tom trenutku, ona je uzviknula odvažno: „Jeste, mi smo muslimani i vjerujemo u Allaha, dž. š., i Njegovog poslanika. Čini sad šta ti je volja!“¹ Omer je ustuknuo, bio je rastrgan između žaljenja što je povrijedio sestru i zapanjenosti novošću koju je upravo čuo. Tražio je od sestre da mu da tekst koji su učili kad je došao. Ona je tražila da se prvo očisti uzimajući abdest. Otriježnjen, ali još uvijek uznemiren, Omer je pristao, abdestio se i počeo učiti:

„Ta-Ha. Ne objavljujemo Kur'an da se mučiš, već da bude pouka onome koji se boji, - objavljuje ga stvoritelj Zemlje i nebesa visokih, Milostiv, koji upravlja svemirom svim. Njegovo je što je na nebesima i što je na Zemlji i što je između njih i što je pod zemljom! Ako se ti glasno moliš, - pa, On zna i šta drugom tajno rekneš i što samo pomisliš! Allah, drugog boga osim Njega nema, najljepša imena ima!“²

Bili su to prvi ajeti, a Omer je nastavio i proučio i ostatak teksta, koji je bio prikaz Božijeg poziva Musau, a. s., na planini Sinaju, sve do ovog ajeta:

„Ja sam, uistinu, Allah, drugog boga, osim Mene, nema; zato se samo Meni klanjaj i molitvu obavljaj da bih ti uvijek na umu bio!“³

Omer je prestao učiti i izrazio svoje oduševljenje ljepotom i uzvišenošću ovih riječi. Habbab je, ohrabren Omerovom očito dobrom reakcijom, izašao iz skrovišta i izvijestio ga da je čuo Poslanika kako moli Boga da njegovu zajednicu podrži prelaskom na islam Ebul-Hakema ili Omera ibn Hattaba.⁴

Omer ga je pitao gdje je Muhammed, a kad mu je on rekao da je u El-Erkamovoj kući, Omer je krenuo tamo. Kad je stigao, oni koji su bili unutra su bili zabrinuti, jer je još uvijek za pojasom imao sablju. Poslanik im je, međutim, rekao da ga puste unutra, a Omer je odmah izrazio na-

1 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 2:189.

2 Kur'an, 20:1-8.

3 Kur'an, 20:14.

4 Ebul-Hakem je bilo ime čovjeka kojeg su muslimani nazvali Ebu Džehl zbog njegove bezgranične okrutnosti prema muslimanima.

mjeru da postane musliman. Poslanik je uzviknuo: „Allahu ekber!“ i ovo prihvatanje islama primio kao odgovor na svoju molbu.

Poslanik je znao da on nema vlast nad ljudskim srcima. Pred progonima, u velikim poteškoćama, okrenuo se Bogu, dž. š., nadajući se da će on uputiti jednog od te dvojice ljudi za koje je znao da posjeduju osobine i moć da preokrenu poredak stvari. Poslanik je, naravno, znao da samo Bog ima moć da uputi srca. Za neke pojedince, prihvatanje islama je bilo dugačak proces koji je tražio godine preispitivanja, sumnji, koraka naprijed i nazad, dok je za druge preobraćanje bilo trenutno, odmah nakon slušanja učenja određenog teksta ili kao reakcija na određeno ponašanje ili gestu. To se ne može objasniti. Prihvatanja islama koja najduže traju ne moraju nužno biti najčvršća, niti obrnuto: kad je u pitanju prihvatanje vjere nema logike i sve što ostaje jeste izvanredna božanska moć. Omer je krenuo od kuće riješen da ubije Poslanika, zaslijepljen svojim apsolutnim nijekanjem Jedinog Boga; nekoliko sati kasnije bio je promijenjen, preoblikovan prihvatanjem nove vjere izazvanim tekstom i značenjem koji dolaze od Boga. Postao je jedan od najvjernijih drugova čovjeka kojeg je želio ubiti. Niko od muslimana nije mogao zamisliti da će Omer prihvatiti poruku islama prema kojoj je izražavao tako žestoko neprijateljstvo. Ovaj obrat srca bio je znak i nosio je dvostruku poruku: Bogu ništa nije nemoguće i ni o kome i ni o čemu ne treba donositi konačne sudove. Bio je to novi podsjetnik na potrebu poniznosti u svim prilikama: imati na umu Božiju beskrajnu moć znači imati zdrav osjećaj samokritičnosti i sustezati se od donošenja sudova o drugima. Stoga je Poslanik, napredujući u svom odnosu s Bogom, dž. š., i postajući svakim danom sve više uzorom svojim drugovima i za dolazeća vremena, bio sve ponizniji i skromniji, pokazujući to u svome bitisanju, znanju i prosuđivanju.

Omer kakav je bio, hrabar i duhom jak, odlučio je svoj prelazak na islam obznaniti. Odmah je otišao Ebu Džehlu i rekao mu novost, a Poslaniku je predložio da trebaju javno klanjati kod Kabe.⁵ To je uključivalo određeni rizik, ali je kurejšijskim glavešinama pokazivalo da su muslimani tu među njima i da su odlučni. Omer i Hamza, obojica poznati kao jake

5 Od toga dana, Omer je prozvan El-Faruk (koji razlikuje, koji ima kriterij) zbog njegove odlučnosti da razlikuje muslimansku zajednicu (koja prihvata poruku kao istinu) i Kurejš (koji ustrajava na neznanju, džahilijetu).

ličnosti, ušli su na čelu grupe kod Kabe i muslimani su klanjali u grupi, a da se niko nije usudio umiješati i spriječiti ih.

Izopćavanje

Međutim, stvari su otišle predaleko. Tenzije su se svakodnevno povećavale i kurejšijski prvaci su, sastavši se kako bi pokušali stati ukraj ovoj sporoj ekspanziji, osjetili potrebu da poduzmu radikalnije mjere. Prvi sljedbenici islama su dolazili iz svih plemena, što je onemogućavalo pribjegavanje strategiji uobičajenih savezništava. Nakon duge i žustre rasprave, koja je rodove podijelila iznutra, odlučili su izopćiti čitav rod Benu Hašim, kojem je pripadao Muhammed, a. s., i uvesti potpuni bojkot roda i njegovih pripadnika.

Sporazum je potpisalo oko 40 kurejšijskih prvaka, a obješen je u Kabi, kako bi se istaknula ozbiljnost i neopozivost odluke. Ebu Leheb, koji je i sam pripadao porodici Hašim, odlučio je iznevjeriti rod i dati podršku izopćavanju, potezu koji je kršio tradicionalni kodeks časti. Ebu Talib je zauzeo suprotan stav i nastavio podržavati svog bratića, prinudivši Kurejšije da *de facto* u bojkot uključe i rod Muttalib. Odluka je bila radikalna, jer je značila izbjegavanje bilo kakvog kontakta s pripadnicima roda – nije više bilo moguće ženiti se od njih ili udavati za njih, trgovati s njima, sklapati bilo kakve ugovore i slično. Bojkot je trebao biti sveobuhvatan i trajati sve dok dva roda budu dopuštala Muhammedu, a. s., da propovijeda svoju poruku. Oni su željeli da on okonča svoju misiju i da nikad više ne govori o Jednome Bogu.

Bojeći se za svoju sigurnost, rodovi Benu Hašim i Muttalib odlučili su se zajedno preseliti u isto područje u mekanskoj dolini. Mada bojkot nije bio totalan – rodbina im je potajno dostavljala hranu i druge potrepštine – situacija je postala ozbiljna i sve više njih je trpjelo bolest i glad. Izopćenje je trajalo više od tri godine i ekonomski je oslabilo dva roda. Ebu Bekr je kao rezultat bojkota izgubio većinu svog imetka, a društveni i psihološki pritisak bio je nepodnošljiv.

Mnogi među Kurejšijama su mislili da je ovaj bojkot nepotreban, ako ne i beskoristan. Neki su, naravno, bili vezani s rodom rodbinskim vezama, koje je bilo nemoguće prenebregnuti ili iznevjeriti. Tokom te tri godine bilo je više pokušaja da se okonča izopćenje, ali oni nisu uspjeli jer je nekoliko

ključnih ličnosti, poput Ebu Leheba i Ebu Džehla, odbijalo raspravljati o tome. Naposljetku je do promjene došlo inicijativom nekoliko pojedinaca koji su potražili saveznike u svim rodovima. Dok su ljudi bili okupljeni oko Kabe, jedan od njih se obratio ostalima, prigovarajući bojkotu Benu Hašima. Drugi čovjek u grupi mu se pridružio, pa još jedan, pa četvrti. Ebu Džehl je pokušao intervenirati, ali je skup, čija većina je bila istog mišljenja, ali se nije usuđivala izgovoriti ga, premoćno bio protiv bojkota. Jedan od onih koji su inicirali ovaj mali ustanak ušao je u Kabu, uzeo tekst koji nameće bojkot i rastrgao ga. Tvrdolinijaši su osjetili da više nema smisla opirati se i zabrana je ukinuta. Dva izopćena klana su vidno odahnula, jer je dotadašnja situacija bila nesnošljiva.

Godina tuge

Za nekoliko mjeseci nakon okončanja bojkota stanje male muslimanske zajednice se popravilo. Ponovo su mogli razvijati prijateljske i poslovne odnose s Kurejšijama. Poslanik je nastavio dostavljati poruku i prisutnost u javnosti koju je tražio Omer ibn Hattab postala je svakodnevna realnost u Meki, mada napadi i progoni nisu prestali. Stvari će se, međutim, uskoro dramatično promijeniti. Poslanikova supruga Hatidža umire ubrzo nakon ukidanja bojkota. Ona je bila Muhammedova, a. s., supruga, sudrug u vjeronjanju i najpouzdaniji oslonac tokom više od 25 godina. Preselila je na Ahiret devet godina nakon početka misije, 619. godine.

Poslanikova tuga je bila duboka: od Džebraila je vrlo rano primio vijest o odabranosti svoje supruge i znao je da je Hatidžino prisustvo pored njega jedan od znakova Božije zaštite i ljubavi. U svjetlu njenog prisustva i uloge koju je igrala u njegovom životu mogu se dokučiti moguća višestruka značenja ajeta koji će biti objavljen mnogo kasnije, a koji opisuje odnos između muža i žene: „One su odjeća vaša, a vi ste njihova odjeća.“⁶ Ona je bila odjeća koja štiti (emotivno koliko i fizički), pokriva (slabosti i dvojbe) i unosi toplinu, snagu, dostojanstvo i čednost.

Dogodilo se to malo prije nego što se razbolio Poslanikov amidža Ebu Talib, zahvaljujući kojem je tako dugo uživao zaštitu od Kurejšija. Ebu Talib je potvrdio da je bio sretan što je bio u prilici zaštititi svog bratića, koji je

⁶ Kur'an, 2:187.

uvijek bio skroman i pravedan. Muhammed, a. s., ga je pozvao da izgovori svjedočenje vjere (kelime-i-šehadet) prije smrti, kako bi se mogao za njega zauzeti kod Allaha, dž. š. Ebu Talib je, vođen rodovskim kodeksom časti, rekao da se boji da bi Kurejšije rekle da je to učinio iz straha od smrti. Nisu imali vremena o tome raspravljati: Ebu Talib je umro dok je Poslanik bio uz njega. Ovaj čovjek koji je odvažno mladom čovjeku podario svoju zaštitu, kao i svoju ljubav i poštovanje, nije prihvatio islam. Muhammed, a. s., ga je volio i poštovao i njegova tuga je bila sve jača. Iz ove tuge i bespomoćnosti, ajet objavljen u vezi s ovim događajem izvlači vječitu pouku o sklonostima i tajnama srca: „Ti, doista, ne možeš uputiti na pravi put onoga koga ti želiš da uputiš, - Allah ukazuje na pravi put onome kome On hoće, i On dobro zna one koji će pravim putem poći.“⁷

U roku od nekoliko mjeseci, Poslanik je, čini se, postao dvostruko ranjiviji: izgubio je osobu koja mu je pružala ljubav i osobu koja mu je pružala zaštitu. Uprkos toj žalosti, trebao je reagirati brzo i naći načina da zaštiti zajednicu muslimana koji su ostali u Meki. Muhammed, a. s., je odlučio podršku potražiti van grada.

Taif, rob

Poslanik je otišao u grad Taif i razgovarao sa starješinama plemena Sekif, nadajući se da će poslušati poruku islama i pristati da zaštite muslimane od neprijatelja. Međutim, naišao je na vrlo hladan prijem, a starješine su izvrgle ruglu njegovu tvrdnju da je poslanik. Ako je to što tvrdi, pitali su oni, kako Bog može dozvoliti da Njegov poslanik traži podršku kod stranih plemena? Ne samo da su odbili raspravljati s njim, već su stanovništvo nahuškali protiv njega: dok je odlazio, zlostavljali su ga, a djeca su ga gađala kamenjem. Sve ih se više skupljalo, vrijeđajući ga u prolazu, dok se naposljetku nije sklonio u neki voćnjak kako bi izmakao progoniteljima. Sam, ne nalazeći zaštitu kod ljudi, obraća se Jedinome i moli:

„O, Bože, samo Tebi se tužim zbog svoje slabosti, oskudice sredstava i moje inferiornosti u očima ljudi. O Najmilostiviji, Ti si Gospodar slabih i moj Gospodar (Rabb, Odgajatelj). Kome me prepuštaš? Strancu

⁷ Kur'an, 28:56.

koji će me kinjiti ili neprijatelju kojem si dao vlast nada mnomo? Ne marim zbog toga ako Ti nisi ljut na mene, ali bi mi bilo lagodnije u Tvom okrilju! Utječem se Svjetlu Tvojega Lica, koje osvjetljava sve tmine i zahvaljujući kojem na dunjaluku i Ahiretu biva sve kako treba, od toga da me snađe Tvoja srdžba ili Tvoja nemilost. Ti imaš pravo opominjati sve dok nečim ne budeš zadovoljan. Nema moći niti snage osim uz Tebe!⁸

Kad nije bilo nikakvog drugog puta, on se okrenuo Jedinom, svom Zaštitniku i Prijatelju. Njegova pitanja nisu izražavala sumnju u njegovu misiju, već njegovu ljudsku bespomoćnost i neznanje o samo Bogu poznatim svrhama. U tom trenutku, daleko od drugih ljudi, u osami svog vjerovanja i svom povjerenju u Najmilostivijeg, on se doslovce i potpuno predao u Božije ruke. U tom smislu, ova dova otkriva sve povjerenje i smirenost koje je Muhammed, a. s., crpio iz svoje veze s Najbližim. Ova dova, koja je postala vrlo poznata, govori o ljudskoj bespomoćnosti i Poslanikovo izuzetnoj duhovnoj snazi. Naoko sam i bez podrške, znao je da nije sam.

Dvojica vlasnika voćnjaka izdaleka su vidjeli Muhammeda, a. s., kad je ušao i primijetili su kako je digao ruke i molio Boga. Poslali su svog roba Addasa, mladića koji je bio kršćanin, da mu dadne grozd grožđa. Kad mu je Addas dao grožđe, čuo je Poslanika kako izgovara riječi: „Bismillah!“ (u ime Allaha, s imenom Allahovim). Addas je bio krajnje iznenađen, pa se raspitao o identitetu ovog čovjeka, koji je kazao riječi koje on, kršćanin, nikad nije čuo od mnogobožaca. Muhammed, a. s., ga je pitao odakle je, a Addas je rekao da dolazi iz Ninive. Poslanik je dodao: „Zemlje pravednog Junusa, sina Matte!“ Mladić je bio zapanjen i pitao se kako to ovaj čovjek može znati. Nakon što mu je rekao da je kršćanin, Addas ga je pitao ko je on i kako je dobio to znanje. Poslanik mu je rekao: „Junus je moj brat. On je bio poslanik, a i ja sam poslanik.“⁹

Addas je neko vrijeme zurio u njega, potom ga je poljubio u glavu, ruke i stopala. Njegov gospodar je bio šokiran time, a kad im se vratio rekao im je da samo poslanik može znati ono što ovaj čovjek zna. Addas je odmah prihvatio islam, nakon nekoliko minuta razgovora. Kršćanski kralj Abesinije odmah je prepoznao vezu između dviju poruka, a sad je mladi rob kršća-

⁸ Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijje*, 2:268.

⁹ Isto, 2:269.

nin imao istu intuiciju. Već dva puta, u tuzi i izolovanosti, Muhammed, a. s., je na svom putu sreo kršćane koji su mu ponudili povjerenje, poštovanje i utočište: kralj je izrazio dobrodošlicu muslimanima i pružio im sigurnost, rob je poslužio njihovog Poslanika kad su svi drugi odbijali njega i njegovu poruku.

Poslanik je potom krenuo u Meku. Na putu je sreo konjanika i zamolio ga da jednog mekansko velikodostojnika koji mu je bio rođak upita hoće li pristati da Muhammedu pruži zaštitu. Konjanik se složio, ali je velikodostojnik odbio, kao i drugi vođa čiju podršku je Muhammed, a. s., tražio. Poslanik nije želio ući u Meku u takvim okolnostima, pa se sklonio u pećinu Hira, u kojoj je dobio prvu Objavu. Tek je treći pojedinac kojem se obratio, Mut'im, predvodnik roda Nevfel, pristao pružiti mu zaštitu, pozdravljajući ga pored Kabe kako bi obznanio tu činjenicu.

Noćno putovanje

Poslanik je volio noću odlaziti kod Kabe. Satima bi ostajao tamo, moleći se Allahu, dž. š. Jedne noći, iznenada se osjetio izuzetno umornim i pospanim.¹⁰ Legao je u blizini Kabe i zaspao. Muhammed, a. s., prenosi da mu je tada došao melek Džebrail. Dva puta ga je prodrmao da ga probudi, ali je on nastavio spavati. Kad ga je prodrmao treći put, on se probudio. Džebrail ga je poveo do vrata Hrama, gdje ga je čekala bijela jahaća životinja (nešto između mule i magarca, ali s krilima). Uzjahao je životinju zvanu Burak i s Džebrailom krenuo put Jerusalema. Tamo se susreo sa skupinom prethodnih poslanika (Ibrahimom, Musaom i drugima), predvodeći ih u namazu na mjestu gdje je nekada bio Hram. Kad je namaz završen, Poslanik se s Džebrailom uspeo izvan prostora i vremena. Na svome putu, penjući se kroz sedam nebesa, ponovo je susreo razne poslanike. Viđenje nebesa i ljepote horizonata proživljalo je njegovo biće. Na kraju je stigao do Lotosa krajnje granice (Sidretul-munteha). Tu je primio zapovijest o obavljanju pet dnevnih namaza i objavu ajeta koji sadrži elemente muslimanskog vjerovanja:¹¹

„Poslanik vjeruje u ono što mu se objavljuje od Gospodara njegova, i vjernici. Svaki vjeruje u Allaha, i meleke Njegove, i knjige Njegove, i poslanike Njegove: ‘Mi ne izdvajamo nijednog od poslanika Njegovih.’ I oni govore: ‘Čujemo i pokoravamo se, oprosti nam, Gospodaru naš, Tebi ćemo se vratiti.’“¹²

Muhammeda, a. s., su potom Džebrail i Burak vratili do Jerusalema, a odatle u Meku. Na putu nazad prošao je pored nekih karavana koje su također putovale u Meku. Kad je stigao u Meku, još je bila noć. Melek i Burak su otišli, a on je produžio kući Ummu Hani', jedne od najpovjerljivijih sahabijki. Kazao joj je šta mu se dogodilo, a ona mu je savjetovala da to nikome ne govori, što je on odbio poslušati. Kasnije Kur'an spominje ovo iskustvo u dva različita odlomka. Jedan je u suri čiji naziv, El-Isra (Noćno putovanje), direktno upućuje na događaj:

„Hvaljen neka je Onaj koji je u jednom času noći preveo Svoga roba iz Hrama časnog u Hram daleki, čiju smo okolinu blagosloveli kako bismo mu neka znamenja Naša pokazali. On, uisitinu, sve čuje i sve vidi.“¹³

Drugi je u suri En-Nedžm:

„... to je samo Objava koja mu se obznanjuje, uči ga jedan ogromne snage, razboriti, koji se pojavio u liku svome na obzorju najvišem, zatim se približio, pa nadnio blizu koliko dva luka ili bliže i objavio robu Njegovu ono što je objavio, srce nije poreklo ono što je vidio, pa zašto se prepirete s njim o onom što je vidio? On ga je i drugi put vidio, kod Sidretul muntehaa kod kojeg je džennetsko prebivalište, kad je Sidru pokrivalo ono što je pokrivalo, pogled mu nije skrenuo, nije prekoračio, vidio je najveličanstvenija znamenja svoga Gospodara.“¹⁴

12 Kur'an, 2:285. Povratak Bogu ukazuje na ideju budućeg svijeta i Sudnjeg dana. Hadis koji prenosi Omer ibn Hattab, a koji Buharija i Muslim smatraju vjerodostojnim, spominje šest od stubova vjere (rukun, imanski šart) koji sačinjavaju islamsko vjerovanje: vjerovanje u određenje (kada i kader).

13 Kur'an, 17:1.

14 Kur'an, 53:4-18.

10 U klasičnim prikazima Poslanikovog života postoje razlike u hronologiji događaja, pa u nekima Noćno putovanje prethodi Godini tuge.

11 Prvobitno je propisano pedeset namaza, što je smanjeno na pet nakon Poslanikvoog višekratnog traženja po nagovoru Musaa, a. s.

Noćno putovanje (Isra) i Uspinjanje (Miradž) izazvali su brojne komentare i kad je Poslanik spominjao detalje, a i kasnije, među islamskim učenicima. Kad je Muhammed, a. s., otišao kod Kabe i ispričao svoje iskustvo, uslijedile su uvrede, ismijavanja i kritike. Kurejšije su vjerovala da najzad imaju dokaz da je ovaj takozvani poslanik stvarno lud, jer se drznuo tvrditi da je u jednoj noći putovao u Jerusalem (za što treba nekoliko sedmica) i da se, povrh toga, uspeo u blizinu svog jedinog Boga. Njegovo ludilo bilo je za njih očigledno.

Iskustvo Noćnog putovanja, predstavljeno u klasičnim prikazima Poslanikovog života kao Božiji dar i počast Poslaniku, Izabranome (Mustafa), bilo je istinska kušnja za Muhammeda, a. s., i one oko njega. Ono je označavalo granicu između vjernika čije je vjerovanje zračilo povjerenjem u ovog Poslanika i njegovu poruku i drugih, koji su s nevjericom primili takvu priču. Kurejšijsko izaslanstvo je požurilo Ebu Bekru da ga pita o njegovom ludom prijatelju, ali ih je njegov neposredni i nedvosmisleni odgovor iznenadio: „Ako on kaže nešto takvo, onda je to istina!“ Ebu Bekrovo vjerovanje i povjerenje je bilo takvo da nije ni za trenutak bio uznemiren. Potom je lično otišao pitati Poslanika, koji mu je potvrdio činjenice. Kao rezultat toga, Ebu Bekr je odlučno ponovio: „Vjerujem ti, uvijek si govorio istinu.“¹⁵ Od toga dana, Poslanik je Ebu Bekra nazvao Es-Siddik (istinoljubivi, onaj koji priznaje istinu).

Kušnja koju je Muhammedovo, a. s., putovanje predstavljalo za njegove sljedbenike došla je u doba kad su se borili sa najtežom situacijom. Predaje kažu da su se neki muslimani odmetnuli od islama, ali je većina povjerovala Muhammedu, a. s. Nekoliko sedmica kasnije, činjenice su potvrdile neke elemente njegove priče. Radi se, naprimjer, o dolasku karavana koji je on najavio (vidjevši ga na putu nattag) i precizno opisao. Zahvaljujući snazi vjerovanja, zajednica muslimana bila je u stanju suočiti se s dolazećim nevoljama. Otada pa nadalje, Omer i Ebu Bekr su uvijek bili na čelu ove duhovne snage.

Muslimanski učenjaci su još od ranih vremena raspravljali da li je Noćno putovanje bilo čisto duhovne prirode ili je bilo i tjelesno. Većina smatra da je bilo i duhovno i tjelesno. Sve u svemu, ovo pitanje nije suštinsko ako se imaju u vidu pouke koje se mogu izvesti iz ovog izvanrednog iskustva koje

je imao Poslanik. Tu je, prije svega, centralna uloga Jerusalema: u to doba, Poslanik je klanjao okrećući se prema njemu (bila je to prva kibla ili smjer okretanja u namazu), a za vrijeme Noćnog putovanja na mjestu Hrama on je predvodio druge poslanike u namazu. Tako Jerusalem biva u središtu Poslanikovog iskustva i učenja kao dvostruki simbol, centralne pozicije (zbog smjera okretanja u namazu) i univerzalnosti (zbog namaza svih poslanika). Kasnije, u Medini, kibla će se promijeniti – od Jerusalema prema Kabi – kako bi se islam razlikovao od judaizma, ali to nimalo nije umanjilo status Jerusalema, a spominjanje Svetog hrama (Kabe u Meki) i Dalekog hrama (Al-Aksa u Jerusalemu/Kudsu) u navedenom ajetu ustanovljava duhovnu i svetu vezu između dvaju gradova.

Druga pouka je čisto duhovne naravi: sve objave Poslaniku su došle tokom njegovog zemaljskog iskustva, izuzev, kako smo vidjeli, ajeta koji ustanovljava osnove vjerovanja (imana) i propisuju obavljanje namaza (salat). Poslanik je uzdignut na nebesa kako bi primio učenja koja će biti osnova islamskog vjerovanja i obredoslovlja, akaida i ibadata, a koja traže da vjernik prihvati i njihovu formu i suštinu.¹⁶ Za razliku od polja društvenih poslova (muamelat), koje poziva na kreativno posredovanje ljudskog intelekta i inteligencije, ljudski razum ovdje se potčinjava, u ime vjere i u sklopu akta poniznosti, poretku ustanovljenom Objavom: Bog je propisao zahtjeve i norme koje um mora čuti i primijeniti, a srce mora voljeti. Uzdignut kako bi primio zapovijest o obavljanju obredne molitve, Poslanik i njegovo iskustvo nagovještavaju šta ta molitva u suštini treba biti: podsjetnik na Najuzvišenijeg i uzdizanje k Njemu, pet puta dnevno, kako bi se odvojilo od svijeta i od iluzija. Miradž (uzdignuće tokom noćnog putovanja) je više od pukog arhetipa duhovnog iskustva; on je bremenit dubokim značajem molitve, koja nam, kroz Vječnu Riječ, omogućava oslobađanje naše svijesti od ograničenja prostora i vremena i potpuno poimanje značenja života i samog Života.

Ka seobi

Došla je 620. godina, godina nakon smrti Muhammedove, a. s., supruge Hatidže i amidže Ebu Taliba. Bližilo se vrijeme godišnjeg hodočašća

15 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 2:256.

16 Ibadat uključuje vjerske dužnosti punoljetnih i pametnih muslimana, u koje spadaju očitovanje vjerovanja (šehadet), namaz, zekat, post i hadž.

Kabi i mekanskoj sajma koji se održavao u to vrijeme. Muhammed, a. s., je još uvijek širio svoja učenja u klimi odbijanja, isključivanja i progona. Oko stotinu muslimana sada je živjelo pod zaštitom u Abesiniji, ali se nije naziralo rješenje za vjernike koji su živjeli u Meki. Hodočasnici, dolazeći iz svih područja poluotoka, počeli su se smještati u području Mine kako bi tu boravili tokom čitavog perioda. Muhammed, a. s., je često odlazio tamo i saopćavao svoju poruku muškarcima i ženama koji su u svojim dalekim staništima čuli o njoj, ali nisu znali šta ona stvarno sadrži. Daleko od toga da je uvijek nailazio na povoljan prijem. Na Akabi, nedaleko od Mine, Poslanik se susreo s grupom iz Jesriba. Bili su iz plemena Hazredž, jednog od dva rivalska plemena u Jesribu (drugo je bilo Evs). Počeo im je tumačiti svoju poruku. O poruci su ranije čuli od jevrejskih plemena koja su živjela u njihovom gradu i željeli su saznati više. Saslušali su Poslanika i prihvatili poruku islama: obećali su pripadnike svog plemena upoznati sa suštinom učenja i ostati u stalnom kontaktu s Poslanikom.¹⁷ Vratili su se kući i nastavili propovijedati u Jesribu.

U Meki se povećavao broj muslimana, a Muhammed, a. s., je nastavio s javnim pozivanjem. U privatnom životu, mnogi su ga savjetovali da se ponovo oženi. Stizale su mu ponude, ali se Poslanik nikako nije odlučivao na taj korak. Međutim, dva puta je sanjao kako mu je ponuđen brak s vrlo mladom Aišom, kojoj je tada bilo šest godina. Kad mu je Havla, koja se brinula o Poslaniku nakon Hatidžine smrti, savjetovala da se ponovo oženi i sugerirala dva imena – Sevdu, udovicu u tridesetim godinama koja se nedavno vratila iz Abesinije, i Aišu, Ebu Bekrovu kćerku, Muhammed, a. s., je u toj čudnoj podudarnosti vidio znak istinitosti svojih snova i tražio od Havle da uradi šta treba kako bi otkrila jesu li ta dva braka moguća. Poligamija je u to doba bila norma u Arabiji, a Poslanikova situacija je bila izuzetak, jer je ostao monogaman 25 godina. Brak sa Sevdom je bilo vrlo lahko realizirati: Sevda je odmah i to vrlo blagonaklono odgovorila na ponudu i oni su stupili u brak nekoliko mjeseci kasnije. Aišu je već, u skladu s arapskim običajima, Ebu Bekr obećao Mut'imovom sinu i morao je s Mut'imom pregovarati kako bi raskinuo ugovor. Aiša je potom zvanično postala Muhammedova, a. s., druga žena, mada brak nije konzumiran još nekoliko godina.

Godinu dana kasnije, hodočasnici i trgovci ponovo su se okupljali u Meki. Održan je drugi sastanak Poslanika i jesribskog izaslanstva koje je došlo izvijestiti ga o razvoju situacije u njihovom gradu. Dvanaest ljudi iz Jesriba, od kojih dvojica iz plemena Evs, učestvovalo je u ovom sastanku: zakleli su se na vjernost Poslaniku, obavezujući se da će obožavati samo Allaha, dž. š., i da će obavljati islamske dužnosti. Oni su sačinjavali prvu muslimansku zajednicu u Jesribu. Muhammed, a. s., je s njima poslao ashaba Musaba ibn Umejra, koji se upravo vratio iz Abesinije i koji je bio poznat po smirenosti, mudrosti i ljepoti učenja Kur'ana.

Vrativši se u Jesrib, izaslanstvo je nastavilo širiti poruku, a Musab je poučavao islamu, učio Kur'an i odgovarao na pitanja. Uprkos dugogodišnjim ostrim razmiricama između Evsa i Hazredža, pripadnici oba plemena su prihvatili novu vjeru, shvaćajući da su njihova ranija rivalstva bila besmislena: islamska poruka bratstva ih je ujedinila. Vođe plemena su ipak oklijevale da prihvate islam. Musab nije reagirao na njihove napade i na agresivan nastup, umjesto toga, redovno bi odgovarao: „Sjedite i saslušajte poruku: ako vam se sviđa, prihvatite je, a ako ne sviđa, nemojte.“¹⁸ Rezultat je bio veliki broj prelazaka na islam, čak i među vođama.

Za vrijeme hodočašća naredne godine Poslanik se susreo s važnim izaslanstvom jesribskih muslimana, sačinjenim od 73 osobe, među kojima su bile dvije žene. Bili su i iz Evsa i iz Hazredža i došli su Poslaniku donijeti radosne vijesti o svojoj privrženosti islamu. Nakon razgovora o budućnosti njihovih odnosa, zaključili su drugi sporazum kojim se muslimani Jesriba obavezuju štiti Poslanika kao i muslimanke i muslimansku djecu iz Meke od svake vrste nasilja. Ovaj drugi sporazum, koji pruža utočište i zaštitu i izražava riješenost jesribskih muslimana da pomognu svoju mekansku braću pred Poslanikom je otvorio izgleda svijetle budućnosti. Otada pa nadalje, Muhammed, a. s., je podsticao muslimane da diskretno sele u Jesrib, dok su njegovi najbliži drugovi ostali s njim.

Veze s nemuslimanima

Muhammed, a. s., je nastojao zadržati čvrste veze s pripadnicima različitih rodova i svojom rodbinom koja nije prihvatila islam. Njegov amidža Ebu Talib,

17 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijje*, 2:281.

18 Isto, 2:281-282.

kojeg je toliko volio i s kojim je bio na samrtnom času, bio je primjer takvog odnosa. Drugi amidža, Abbas, bio je na Poslanikovoj strani iako nije prihvatio islam. Muhammed, a. s., je u njega imao neizmjereno povjerenje i nije oklijevao uključiti ga u privatne susrete koji su se ticali budućnosti zajednice (kasnije će Abbas prisustvovati zaključivanju drugog sporazuma na Akabi, Poslanik ga je također informirao o tajnim pripremama za svoju seobu u Jesrib). To što je on ostao mnogobožac nije spriječilo Poslanika da mu ukazuje krajnje poštovanje i najdublje povjerenje u situacijama u kojima mu je život bio ugrožen.

Sličan odnos pun povjerenja omogućio je muslimanima da se isele u Abeziniju, pod zaštitu kralja kojem je Poslanik vjerovao, mada ovaj nije bio musliman. Ovakav pristup vidljiv je tokom čitavog Poslanikovog života: odnose je uspostavljao na osnovama povjerenja i uvažavanja principa, a ne isključivo na osnovu iste vjerske pripadnosti. Njegovi drugovi su to dobro razumjeli i nisu oklijevali razvijati čvrste veze s nemuslimanima u ime rodbinstva ili prijateljstva, na bazi uzajamnog poštovanja i povjerenja, čak i u kriznim situacijama. Tako se Ummu Seleme, koja je bila odvojena od svog muža, našla sama sa sinom na putu za Medinu. Osman ibn Talha, koji nije bio musliman, ponudio se da ih prati i štiti dok nisu stigli do mjesta gdje joj je bio muž. Ona nije oklijevala da mu povjeruje: dopratio ih je do odredišta, a potom otišao svojim putem uz puno uvažavanje. Ummu Seleme je često kazivala tu priču, uvijek hvaleći plemeniti karakter Osmana ibn Talhe.

Brojni su primjeri ove vrste, a Poslanik i drugi muslimani nikad nisu svoje društvene i ljudske odnose svodili samo na svoje suvjernike. Kasnije će Kur'an ustanoviti takve odnose na bazi uzajamnog poštovanja:

„Allah vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg ne izgone. Allah, zaista, voli one koji su pravični, ali vam zabranjuje da prijateljujete s onima koji ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg izgone i koji pomažu da budete prognani. Oni koji s njima prijateljuju sami sebi čine nepravdu.“¹⁹

Sam Poslanik je bio model pravičnosti prema onima koji ne dijele njegovo vjerovanje. Tokom svih godina njegove misije, nastavio je primati pologe od nemuslimanskih trgovaca koji su nastavili s njim poslovať i potpuno mu

vjerovali. Uoči svog odlaska u Medinu, Muhammed, a. s., je tražio od Alije da vrati vlasnicima pologe koje je držao. Pažljivo je primjenjivao principe poštenja i pravednosti kojima ga je islam učio, bez obzira na to s kim poslovao, bio on musliman ili nemusliman.

Tokom istog perioda, Poslanik je također pokazao razumijevanje prema onima koji su, zbog progona i pritisaka svojih porodica napustili islam. Takav je bio slučaj dvojice mladih muslimana, Hišama i Ajjaša, koji su se odrekli islama nakon dugog odolijevanja. Nikakva posebna odluka ili sankcija nije donesena protiv njih. Kasnije se Ajjaš ponovo vratio u islam, pun kajanja i žaljenja. Objava će kasnije ublažiti njegovo strogo viđenje i sud o sebi:

„Reci: 'O robovi moji koji ste se prema sebi ogriješili, ne gubite nadu u Allahovu milost! Allah će, sigurno, sve grijehe oprostiti; On, doista, mnogo prašta i On je milostiv. I povratite se Gospodaru svome i pokorite mu se prije nego što vam kazna dođe, - poslije vam niko neće u pomoć priskočiti.“²⁰

Čuvši ove ajete, i Hišam se vratio u islam. Nije se vratio Ubejdullah ibn Džahš, koji je otišao u Abeziniju s prvom grupom iseljenika i tamo prešao na kršćanstvo i napustio svoju ženu, Ummu Habibu bint Ebi Sufjan.²¹ Ni Poslanik iz Meke, niti ijedan musliman od onih koji su živjeli u Abeziniji nije preduzeo nikakvu mjeru protiv njega: ostao je kršćanin do smrti, a da ga niko zbog toga nije uznemiravao ili s njim loše postupao. Ovaj odnos poštovanja svačije slobode ostao je stalan tokom Poslanikovog života, a autoritativni prikazi njegovog života ne sadrže spomen drugačijeg pristupa. Kasnije, u Medini, oštro je govorio i preduzimao mjere protiv onih koji su lažno prešli na islam samo da bi prikupljali informacije o muslimanima, a potom se odricali islama i vraćali svojim plemenima noseći informacije koje su prikupili. Oni su, ustvari, bili ratni izdajnici, koji su zasluživali smrtnu kaznu jer su njihova djela doprinosila uništenju muslimanske zajednice.

²⁰ Kur'an, 39:53-54.

²¹ Ummu Habiba će se kasnije udati za Poslanika.

¹⁹ Kur'an, 60:8-9.

Dozvola za seobu

Poslanikov najnoviji zaštitnik, Mu'ım, upravo je umro. Situacija je postala posebno teška i Kurejšije su, primjetivši da muslimani počinju napuštati Meku, postajali sve nasilniji u svom protivljenju njima. Poglavari rodova su odlučili da se ujedine i, na incijativu Ebu Leheba i Ebu Džehla, odlučili su da Poslanika treba smaknuti. Plan im je bio da iz svakog roda izaberu po jednog izvršioca kako bi onemogućili rod Benu Hašim da se osveti ili traži krvarinu. Složili su se da ne treba gubiti vrijeme i da se Poslanika što prije moraju otarasiti.

Poslanik je došao melek Džebrail da mu potvrdi značenje sna koji je imao prije nekoliko dana, kad je sanjao grad u procvatu koji mu izražava dobrodošlicu. Melek mu je najavio da se mora spremati za seobu u Jesrib i da mu saputnik treba biti Ebu Bekr. Poslanik je otišao Ebu Bekru da mu saopći novosti, a on je zaplakao od radosti. Morali su razraditi posljednje pojedinosti svog odlaska. Čuli su da su Kurejšije skovale plan da se riješe Poslanika. Muhammed, a. s., je tražio od Alije da naredne noći legne u njegovu postelju i da ne napušta Meku dok mu ne bude naredeno.

Oni koji su namjeravali ubiti Poslanika sakrili su se ispred njegove kuće i čekali da izađe vani, kako je to obično činio, idući na sabah-namaz. Kad su u kući čuli neke šumove za koje su mislili da ih pravi Muhammed, a. s., ustajući i spremajući se da izađe, skoro da su počeli napad, kad su shvatili da su prevareni i da je unutra bio njegov rođak Alija. Njihov plan je propao. U međuvremenu, Poslanik je otišao do Ebu Bekra i finalizirao posljednje detalje oko svog odlaska za Jesrib.

OSMO POGLAVLJE

Hidžra

Poslanik nije bio fatalist niti je bio nemaran. Njegovo povjerenje u Boga bilo je apsolutno, ali to nikada nije uzrokovalo da se on prepusti valovima događanja. Objava ga je podsjećala da ne smije zaboraviti reći „*inšallah*“ (ako Bog hoće) kad planira neku aktivnost i da sjećanje na Boga mora biti udruženo s poniznošću (posebno kad je u pitanju moć njega kao ljudskog bića).

Ovo nikako ne podrazumijeva da bi trebao zaboraviti pokazati odgovornost i dalekovidnost u svojim izborima u svijetu ljudskih stvorenja. Tako je Muhammed, a. s., planirao svoju seobu u Medinu (hidžru) skoro dvije godine i ništa nije prepušteno slučaju.

Tek nakon inteligentnog i temeljitog korištenja svojih ljudskih snaga prepustio se božanskoj volji, razjašnjavajući nam značenje *tevekkula* (pouzdanja u Allaha, dž. š., oslanjanja na Njega): odgovorno uposliti sve kvalitete (intelektualne, duhovne, psihološke, sentimentalne i dr.) koji su svakome od nas dati i ponizno se sjetiti da samo Allah, dž. š., može učiniti da se dogodi nešto izvan onoga što je ljudski moguće.

Ovo učenje je potpuno oprečno zovu fatalizma: Bog će djelovati tek nakon što ljudi, na svom nivou, ulože i iscrpe sve potencijale djelovanja. To je dublje značenje kur'anskog ajeta: „Allah neće izmijeniti jedan narod dok on sam sebe ne izmijeni.“¹

¹ Kur'an, 13:11.

S Ebu Bekrom

Muhammed, a. s., i Ebu Bekr su odlučili napustiti Meku noću i krenuti prema Jemenu kako ne bi privukli pažnju. Ebu Bekr je Muhammedu, a. s., nabavio devu po imenu Kasva. Poslanik je insistirao da je on plati, jer je želio da ova seoba bude samo njegova i da bez dugova dođe u Jesrib. Isto tako je odbio poklanjanje komada zemljišta koje su dva siročeta željeli darovati kad je stigao u grad koji će otada biti poznat kao Medina (u značenju grad), Medinetur-Resul (Poslanikov grad) ili El-Medinetul-Munevvera (Grad svjetlosti).

Pošto su krenuli prema jugu, nekoliko dana su se krili u pećini Sevr (Garu Sevr). Ebu Bekrov sin Abdullah skupljao je informacije o kurejšijskim namjerama i donosio ih ocu i Muhammedu, a. s. Ebu Bekrove kćerke Esmā i Aiša su pripremale hranu i noću je tajno dostavljale u pećinu. Tako je Ebu Bekr mobilizirao svu svoju djecu, djevojčice kao i dječaka, uprkos ozbiljnoj opasnosti koju je situacija nosila sa sobom, posebno za njegove kćeri. Uvijek je imao jednak tretman u postupanju prema sinovima i kćerima, vođen Poslanikovim uputama.

Uprkos svim mjerama, grupa Kurejšija, sumnjajući na varku, krenuli su južno da traže Poslanika. Došli su pred pećinu i kanili ući u nju. S mjesta gdje se nalazio, Ebu Bekr ih je mogao vidjeti, pa je usplahireno rekao Poslaniku da će ih ljudi, samo ako pogledaju unutra, sigurno vidjeti. Muhammed, a. s., ga je šapatom tješio: „Ne brini se, Allah je s nama!“² Potom je dodao: „Šta misliš o dvojici s kojima je Allah kao treći?“³ Te riječi su utješile Ebu Bekra. Pred pećinom, grupa je primijetila da je paučina pokrivala ulaz, a i golubica je položila jaja: činilo se očitim da se bjegunci ne mogu skrivati unutra, pa su odlučili potražiti ih drugdje. Još jednom su Poslanik i njegov drug, uprkos pažljivo planiranoj strategiji, prolazili kroz kušnju ranjivosti. Životi su im bili sačuvani tanušnom paučinom; pouzdanje u Boga (*tevekkul*), na koje je u tom trenutku Poslanik podsjetio Ebu Bekra, tako je dobilo svoje puno značenje i snagu. Samo Bog ima moć da sačuva svog Poslanika. Kad je Muhammed, a. s., selio, pazio je da nikome ništa ne duguje (odbio je poklone, izmirio dugovanja i vratio pologe koje je držao),

ali je također znao da sve duguje Jedinome i da su dug i obaveza prema Njemu beskrajni.

Sama hidžra je prvenstveno ova suštinska pouka koja je bila u srži Poslanikovog iskustva: pouzdanje u Boga koje iziskuje potpunu nezavisnost od ljudi, bez ikakve arogancije i ponizno priznavanje apsolutne zavisnosti o Bogu.

Ebu Bekr je unajmio nemuslimana beduina Abdullaha ibn Urejkitā da ih vodi prema Jesribu putem koji nije uobičajen i koji neće izazvati sumnju. U vrijeme dogovoreno za odlazak, on je došao do pećine s devama, pa su krenuli na zapad, potom na jug, prije nego što su konačno krenuli sjeverno prema Jesribu. Bilo je to neizvjesno putovanje i ako bi Kurejšije uhvatile trojicu putnika, sigurno bi ih ubili i time okončali Muhammedovu subverzivnu aktivnost. Poslanik i njegov drug su se pouzdali u Boga, ali nisu oklijevali angažirati beduina koji im je, mada je dijelio uvjerenja njihovih politeističkih neprijatelja, bio dobro poznat po svojoj povjerljivosti i svojoj vodičkoj spretnosti (znao je bolje od bilo koga drugoga bespuća kojim ih je vodio). Iznova nalazimo pristup koji je prisutan tokom cijelog Poslanikovog života: muškarci i žene koje je imao pored sebe možda nisu dijelili njegova uvjerenja, ali su mu bili poznati po svojim moralnim kvalitetima i/ili ljudskim sposobnostima. Muhammed, a. s., poput onih koji su došli poslije njega, nije oklijevao da se osloni na njih.

Džamije

Putovanje do Kubaa trajalo je 20 dana. Poslanik i Ebu Bekr su naposljetku stigli do tog seoceta nadomak Jesriba. Ljudi su ih dočekali srdačnom dobrodošlicom. U selu su proveli tri dana i tu počeli gradnju prve džamije⁴. Poslanik će na isti način produžiti u svakoj od tri faze putovanja u Jesrib. Napustivši Kuba, krenuo je prema Jesribu i u podnevskom vremenu se zaustavio u dolini Ranuna, gdje je s ashabima klanjao prvu džumu: i tu je počela gradnja džamije. Potom je krenuo ka središtu grada. Mnogi su ga zaustavljali, pozivajući ga da odsjedne kod njih. On je tražio da puste Kasvu, njegovu devu, da nemsmetano ide, jer će ona pokazati tačno mjesto gdje bi se trebao nastaniti. Ona je krivudala kroz gužvu, da bi se na kraju zaustavila u blizini zemljišta koje je

2 Kur'an, 9:40.

3 Hadis prenosi Buharija.

4 Muslimani su se u namazu još okretali prema Jerusalemu.

pripadalo dvojici siročadi. Kako smo ranije kazali, Poslanik im je platio zemljište. Na tom mjestu je odmah počela gradnja džamije i stana.

Gradnjom ovih triju džamija, Poslanik je ukazao na važnost i centralnu ulogu džamije u odnosu s Bogom, s prostorom i ljudskom zajednicom. Gradnja mesdžida (mjesto gdje se čini sedžda) ustanovljava specifičan posvećen prostor unutar primarne i suštinske posvećenosti cijelog svemira; Poslanik je to izrazio riječima: „Čitava zemlja mi je učinjena mesdžidom.“⁵ Nakon gradnje, džamija postaje centralni prostor muslimanske duhovne zajednice u kojoj se nalazi, ali također izražava i realnost nastanjenosti (urbanosti), prihvatanja prostora koji ugošćuje, koji se potom pretvara u nečiji prostor, u dom. Uistinu, prisustvo džamije navještava da je neki prostor prihvaćen kao dom i da je vjerujuća svijest „kod kuće“ jer je ustanovljeno mjesto bogoslužja, podsjetnik na smisao. Poslanikov ponovljeni akt je sam po sebi pouka: ma kakav egzil ili putovanje da je po srijedi, ma kakva seoba ili odlazak, nikad se ne smije iz vida izgubiti smisao i smjer. Džamije kazuju o smislu, smjeru i nastanjivanju. Jesrib je postao Medina.

Egzil: smisao i pouke

Poslanik i svi njegovi ashabi morali su napustiti Meku zbog progona i neprijateljstva svoje braće i sestara iz istih rodova. Situacija je postala nepodnošljiva: jedni su umirali, drugi su mučeni, a Kurejšije su na kraju odlučili da se otarase i samog Muhammeda. Seoba je, prije svega, objektivna realnost vjernika i vjernica koji nisu mogli slobodno ispoljavati svoju vjeru i koji su odlučili napraviti jasan raskid zarad svojih uvjerenja. S obzirom na to da je, kako to Kur'an veli, „Božija zemlja prostrana“, odlučili su ostaviti svoju domovinu, raskinuti sa svojim univerzumom i navikama i iskusiti izgnanstvo, sve zbog svoga vjerovanja.⁶ Objava će pohvaliti hrabrost i odlučnost tih vjernika koji su, čineći takav težak i ljudski zahtjevan korak, izrazili svoje pouzdanje u Boga:

„One koji se isele Allaha radi, nakon što su bili progonjeni, Mi ćemo još na ovom svijetu na lijepo mjesto smjestiti; a nagrada na onom svijetu

biće još veća, kad bi oni samo znali! Onima koji budu trpjeli i u Gospodara svoga se uzdali.“⁷

Progonstvo je, dakle, još jedna kušnja pouzdanja. Svi poslanici su intenzivno iskusili ovu kušnju srca, kao i vjernici koji su ih slijedili. Koliko su daleko spremni otići, koliko sebe i svog života su spremni dati za Jedinoga, Njegovu istinu i ljubav? To su vječita pitanja vjerovanja, koja prate svako vremensko i historijsko iskustvo vjerujuće svijesti. Hidžra je bila jedan od odgovora muslimanske zajednice datih u osvit njenog postojanja.

Ustvari, seoba je tražila da prvi muslimani nauče ostati vjerni smislu islamskih učenja uprkos promjeni mjesta, kulture i memorije. Medina je značila nove običaje, nove tipove društvenih odnosa, potpuno drugačiju ulogu žene (koja je bila društveno daleko prisutnija nego u Meki), kompleksnije međuplemenske odnose, kao i utjecajno prisustvo jevrejske i kršćanske zajednice, što je za muslimane bilo nešto novo. Još od ranog perioda zajednica vjernika je, slijedeći Poslanikov primjer, trebala razlikovati šta spada u islamske principe, a šta je više dio mekanske kulture. Ostajali su vjerni prvome, učeci se na fleksibilan i kritički pristup svojoj izvornoj kulturi. Čak su morali pokušati reformirati neke svoje stavove, koji su bili više kulturni nego islamski. Hazreti Omer je to na vlastitom primjeru morao naučiti kad mu je supruga, prema kojoj se ponio grubo, a ona mu odgovorila (što je bilo nezamislivo u Meki), potom ljutito rekla da to mora podnositi i prihvatiti baš kao što to čini i Poslanik. Bilo je to za njega teško iskustvo, kao i za druge koji su, možda, dolazili u iskušenje da pomisle da su njihove navike i običaji sami po sebi islamski: hidžra je otkrila da to nije slučaj i da moraju preispitati svaku kulturnu praksu, kako bi bili vjerni islamskim principima i kako bi bili otvoreni prema drugim kulturama i obogatili se njima. Naprimjer, saznajući da se održava svadba među medinskim muslimanima (ensarijama), Poslanik im je poslao dvije djevojke koje su pjevale, jer, kako je rekao, ensarije vole pjesmu.⁸ Tako on nije samo prepoznao kulturno obilježje ili ukus koji nije sam po sebi protivan islamskim principima, već ga je integrirao kao obogaćivanje svog vlastitog ljudskog iskustva. Hidžra je, dakle, bila i kušnja inteligenciji, podstičući potrebu da se napravi razlika između principa i njihovih kulturnih

7 Kur'an, 16:41-42.

8 Prenosi Ibn Madže. Muslimanima Medine dat je naziv ensarije, a onima iz Meke muhadžiri.

5 Prenose Buharija i Muslim.

6 Kur'an, 39:10.

manifestacija. Nadalje, ona je implicirala otvaranje prema novim običajima, novim načinima bivstvovanja i razmišljanja, novim ukusima. Tako se univerzalnost principa stopila s potrebom raspoznavanja raznolikosti načina života i kultura. Egzil je bio najneposrednije i najdublje iskustvo svega toga, jer je podrazumijevao odvajanje od svojih korijena uz ostajanje vjernim istom Bogu, istom smislu, u različitim životnim okolnostima.

Hidžra je i iskustvo oslobođenja, i historijskog i duhovnog. Musa, a. s., je oslobodio svoj narod od faraonovog tlačenja i izveo ih u vjeru i slobodu. Suština hidžre je potpuno iste naravi: progonjeni zbog svog vjerovanja, vjerni su odlučili raskinuti sa svojim tlačiteljima i otići u slobodu. Čineći to, naglasili su da ne mogu prihvatiti tlačenje, da ne mogu prihvatiti status žrtve i da je stvar u osnovi jednostavna: javno izgovarati ime Božije podrazumijeva ili biti slobodan ili osloboditi se. Ovu poruku je Poslanik, a potom i Ebu Bekr, prenosio svim robovima u Meki: njihov ulazak u islam znači njihovo oslobađanje i sva učenja islama ukazuju na kraj ropstva. Uбудuće, sveobuhvatni poziv je upućen muslimanskoj duhovnoj zajednici kao cjelini: vjerovanje iziskuje slobodu i pravdu i mora se biti spremno, kao u slučaju hidžre, platiti ličnu i kolektivnu cijenu toga.

Duhovna dimenzija tih učenja je također tu, nadohvat, ona počiva iza njih i obogaćuje ih smislom. Od prvih objava, Muhammed, a. s., je pozivan da izbjegne svojim progoniteljima i zlu: „I otrpi ono što oni govore i izbjegavaj ih na prikladan način“⁹ Potom: „I kumira se kloni!“¹⁰

Ibrahim, a. s., zauzima isti stav kad se obraća svom narodu:

„Vi ste, reče on, ‘mimo Allaha kumire prihvatili da biste u životu na ovome svijetu međusobne prijateljske odnose održavali, a poslije, na Sudnjem danu, jedni drugih ćete se odricati i jedni druge ćete proklinjati, vatra će vaše boravište biti, i niko vam u pomoć neće moći priteći.’ I Lut mu jedini povjerova! A Ibrahim reče: ‘Ja se selim onamo kuda mi je Gospodar moj naredio (*Inni muhadžirun ila Rabbi*), jer je On, uistinu, silan i mudar.“¹¹

Hidžra je bijeg savjesti i srca od lažnih božanstava, otuđenja svake vrste,

od zla i grijeha. Udaljavanje od idola vremena (moći, novca, pokazivanja itd.), napuštanje laži i neetičnog načina života, samooslobađanje od svih privida slobode paradoksalno nametnutih našim navikama kroz iskustvo raskida s njima – to su duhovni zahtjevi hidžre. Kasnije je, na pitanje o najboljoj hidžri, Poslanik odgovorio: „Napustiti sve što je loše.“¹² Ovaj zahtjev duhovnog egzila ponavljat će se u različitim oblicima.

Stoga su muslimani koji su iselili iz Meke u Medinu, ustvari, iskusili cikličnu dimenziju islamskih učenja, jer su trebali dosegnuti novi povratak sebi, seobu srca. Njihovo fizičko putovanje u Medinu bilo je duhovni egzil ka njihovoj nutrini, napuštajući svoj grad i svoje korijene, oni su se vratili sebi, svojoj bliskosti s Bogom, smislu svojih života izvan historijskih događanja.

Fizička hidžra, utemeljiteljski čin prve zajednice muslimana i osa njenog iskustva, sad je gotova i neće se ponovo dogoditi, kako je to Aiša objasnila onima u Medini koji su htjeli oživjeti iskustvo. Omer ibn Hattab je kasnije odlučio da ovaj izuzetni događaj označava početak islamske ere, koja počinje 622. godine. Ono što ostaje i što je otvoreno i dostupno svima kroz vrijeme i do vječnosti jeste iskustvo duhovnog egzila, koje pojedinca vraća samome ili samoj sebi i oslobađa ga/je svojih i ovosvjetskih iluzija. Egzil zarad Boga u suštini je serija pitanja koju Bog pita svakoga pojedinca: *Ko si? Šta je smisao tvoga života? Kamo ideš?* Prihvatiti rizik takvog egzila, pouzdati se u Jedinoga, znači odgovoriti: *Kroz Tebe, ja se vraćam sebi i slobodan sam.*

Nastanjivanje i sporazumi

Poslanikove prve riječi po dolasku u Kuba muslimane su izvijestile o njihovim temeljnim odgovornostima: „Širite mir (selam), hranite gladne, poštujujte rodbinske veze, klanjajte dok drugi spavaju – ući ćete u džennet u miru (selam)!“¹³ Dva spominjanja mira, na početku i na kraju ovog obraćanja, ukazuju na to kako je Poslanik želio da njegovi ashabi razumiju svoje nastanjivanje u svom novom gradu. Briga za siromašne i poštivanje rodbine podsjetnik su na etičke temelje muslimanskog prisustva, koje svaki musliman mora stalno uvažavati. Noćni namaz – „dok ljudi spavaju“ – služi

9 Kur'an, 73:10. Kur'an koristi oblike riječi *hedžere*: *uhdžurhum* (izbjegavaj ih) ili *fehđzur* (kloni se).

10 Kur'an, 74:5.

11 Kur'an, 29:25-26.

12 Prenosi Ahmed.

13 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijje*, 3:20.

duhovnom egzilu koji smo spominjali, te srcu daje snagu i smirenost u vjeri koji mu omogućavaju da ostvari zahtjeve poštovanja etike i širenja mira. Ovo traganje za unutrašnjim mirom (u samoći, ali u toplini porodične ljubavi) put je koji vjernik mora slijediti kako bi bio spreman širiti mir u svijetu i služiti najsiromašnjima.

Ova učenja su bila prisutna tokom Poslanikovog života, pa i u svim fazama njegovog boravka u Medini. Stižući u Medinu, on je već posjedovao simboličku i političku moć koju niko od gradskih uglednika nije mogao ignorirati. Mnogi stanovnici Jesriba su prihvatili islam i priznali ga kao Božijeg poslanika. Bilo ih je i iz Evsa i iz Hazredža, plemena koja su dugo bila u ratu. Poruka islama bila je dovoljno jaka, kao što je to bio slučaj i u Meki, da nadiđe ranije podjele i ujedini ljude iz različitih rodova, različitih društvenih slojeva i različitog porijekla. Ovo novo prisustvo su kao prijatelju vidjeli samo oni koji su imali neku moć prije Poslanikovog dolaska. Slično tome, jevrejska i kršćanska plemena, dugo nastanjena u tom području, mogla su zauzeti stav iščekivanja i posmatranja, jer su bila razdijeljena između priznavanja sličnosti islamske monoteističke poruke i zapitanosti u pogledu namjera novog Poslanika, kojeg oni, naravno, nisu priznavali takvim (jevrejski lideri su se o tome izjasnili čak i prije nego što je došao). Muhammed, a. s., je, naravno, bio svjestan kompleksnosti situacije i vjerskih, društvenih i političkih posljedica koje je imalo njegovo nastanjivanje u Medini.

On je odmah sačinio ugovor o uzajamnoj pomoći između muslimana i Jevreja koji su živjeli u oazama.¹⁴ Uvjeti ugovora bili su prvenstveno zasnovani na priznavanju različitih pripadnosti i nisu tražili nikakvu promjenu vjere. Principi pravde, jednakosti i dostojanstva svih potpisnika (bilo da se radi o Jevrejima ili muslimanima, medinskim starosjediocima iz Evsa ili Hazredža ili doseljenicima iz Meke,) navedeni su u njemu. Govoreći o Jevrejima, tekst propisuje: „Oni imaju ista prava i iste obaveze“ (*lehum ma lena ve alehim ma alejna*), što praktično podrazumijeva da oni u potpunosti i ravnopravno spadaju u lokalnu zajednicu (ummet).¹⁵ Također izjavljuje da će svi braniti prava svakog pojedinca, a ako dođe do sukoba s politeistima, svi će se držati zajedno i neće ulaziti u zasebna savezništva ili mirovne ugo-

vore.¹⁶ Tekst određuje da je u slučaju spora Poslanik odgovoran za striktnu i pravičnu primjenu ovog sporazuma. Poslanikovo priznavanje vrijednosti takvih odnosa zasnovanih na ugovoru bilo je konstanta u njegovom životu i učenjima. Ugovor određuje okvir, on potvrđuje autonomiju i priznanje svih uključenih strana (ukoliko se poštuje njegova suština) i omogućava da se, *a posteriori*, uspostave načini reguliranja i procjene. Ugovor (sporazum, ahd) će u islamu imati centralnu ulogu, od braka do društvenih ili trgovačkih ugovora ili onih kojima se rješavaju sukobi ili ratovi.¹⁷ Objava objašnjava važnost ugovora i potrebu pridržavanja njihovih uvjeta: „I ispunjavajte obavezu, jer će se za obavezu, zaista, odgovarati!“¹⁸ Poslanik u tom smislu veli: „Muslimani su dužni pridržavati se uvjeta (koje su dogovorili).“¹⁹

Odnosi s Jevrejima

Objava, uvjeti sporazuma i Poslanikov odnos prema Jevrejima od momenta dolaska u Medinu bili su faktori koji su odredili opći okvir odnosa između vjernika dviju religija. Prije svega, priznata je veza: isti Bog je poslao i Musaa, a. s., i Muhammeda, a. s. Jevreji su, zajedno s kršćanima, „slijedbenici Knjige“ (*ehlul-kitab*), oni koji su primili objavljenu poruku od Boga. Kur'an jasno izražava ovo priznavanje: „Allah je - nema boga osim Njega - Živi i Vječni! On tebi objavljuje Knjigu, pravu istinu, koja prethodne potvrđuje, a Tevrat i Indžil objavio je još prije, kao putokaz ljudima...“²⁰

Kad se nastanio u Medini, Poslanik nije ni od koga tražio da se preobrati i jasno je dao do znanja da želi da odnosi u novom društvu budu zasnovani na jednakosti. Kasnije, kad su izbili sukobi i izdato savezništvo, situacija se promijenila i odnosi s pojedinim jevrejskim plemenima su se uveliko pogoršali. Ipak, takav razvoj situacije ni u kom slučaju nije utjecao na principe na kojima počivaju odnosi muslimana i Jevreja: uzajamno priznavanje i uvažavanje,

¹⁶ Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 3:31. Mnogobošci iz Meke su nastavili iskazivati svoje neprijateljstvo i želju da se bore, jer je Muhammedovo, a. s., nastanjivanje u Jesribu za njih predstavljalo poniženje i poraz.

¹⁷ Posebno, naravno, u različitim granama prve islamske primijenjene nauke (fikha, islamskog prava i jurisprudencije).

¹⁸ Kur'an, 17:34.

¹⁹ Prenosi Buharija.

²⁰ Kur'an, 3:2-4.

¹⁴ Kršćanska plemena su živjela van Medine, pa se ugovor nije direktno odnosio na njih.

¹⁵ Modernim rječnikom kazano, imali su punopravno građanstvo.

kao i pravednost pred zakonom ili pri rješavanju sukoba među pojedincima i/ili grupama.

Naprimjer, nekoliko godina kasnije, kad su muslimani bili u latentnom sukobu s jevrejskim plemenom koje su sumnjicali za prijetvornost i izdaju, neki musliman je pomislio da može izbjeći odgovornost za krađu koju je počinio svaljujući krivicu na nekog Jevreja. Objava od osam ajeta osuđuje ozbiljnu prevaru koju je počinio musliman i otkriva nedužnost Jevreja.²¹ Griješnost muslimana je nedvojbeno: „A onaj ko kakav prestup ili grijeh počini pa time nedužna čovjeka potvori natovario je na sebe i kletvu i grijeh očiti.“²²

Ma kakvi sukobi s drugim grupama se pojavili, neotuđivi principi poštovanja i pravednosti ostaju i nadilaze historijske datosti, zahtijevajući da se muslimanska savjest ne povinuje slijepim strastima i mržnji. Kur'an izjavljuje da bilo kakva mržnja koja može nastati kao posljedica rata ne smije obesnažiti principe kojima vjernici moraju biti vjerni:

„O vjernici, dužnosti prema Allahu izvršavajte, i pravedno svjedočite! Neka vas mržnja koju prema nekim ljudima nosite nikako ne navede da nepravedni budete! Pravedni budite, to je najbliže čestitosti, i bojte se Allaha, jer Allah dobro zna ono što činite!“²³

Muhammed, a. s., je pravio razliku između situacija i ljudi umiješanih u njih, pokazujući krajnje poštovanje prema pojedincima i njihovom vjerovanju. Godinama mu je jedan mladi Jevrej pravio društvo i posvuda ga slijedio, jer je volio Poslanikovo društvo. Poslanik nikad nije tražio da ovaj napusti svoju vjeru. Na kraju je mladić ozbiljno obolio i na samrtnoj postelji je tražio od oca da mu dozvoli da prihvati islam, ali je sve vrijeme koje je bio uz Poslanika ostao ono što jeste i uživao Poslanikovu ljubav i poštovanje.

Jednom prilikom je pored mjesta gdje su sjedili Poslanik i grupa ashaba prolazila pogrebna povorka i Poslanik je ustao da ukaže poštovanje prema umrlom. Iznenađeni, muslimani su ga izvijestili da je to sahrana nekog Jevreja. Poslanik je jasno i s uvažavanjem odgovorio: „Zar nije u pitanju ljudska duša (biće)?“ Učenje ostaje isto, uprkos teškoćama, izdaji i ratovima: niko nije primoravan da se preobrati, razlike su poštovane i svi su trebali biti ravno-

21 Kur'an, 4:108-116.

22 Kur'an, 4:112.

23 Kur'an, 5:8.

pravno tretirani. To je ključna poruka Objave i srž Poslanikovog djelovanja, svi kasniji kur'anski ajeti koji govore o sukobima, ubijanju i borbi moraju se čitati u kontekstu njihovog objavljivanja (muslimani su bili u ratu i trebali su se braniti) i ni u kom slučaju ne mijenjaju suštinski kontekst poruke kao cjeline.

Licemjeri

Uprkos ovom ugovoru, uprkos Muhammedovom, a. s., nastojanju da uvjeri različita plemena i vjerske vođe, daleko od toga da je situacija bila jednostavna. Trebalo je izaći na kraj s ljubomorom, pohlepom, borbom za moć jednih i frustracijama drugih. Poslanik je bio suočen sa stavovima koje je rijetko imao priliku upoznati u Meki, gdje je prihvatanje islama tražilo takve žrtve da je moglo doći samo iz srca koja su iskrena i duboko vjeruju. Ovdje je stanje bilo drugačije. Društvena konfiguracija u Medini, različiti centri moći i sama priroda Poslanikove uloge – koja je imala tako očit utjecaj na srca i društvene prilike podjednako – u potpunosti su promijenili situaciju: neki pojedinci su vidjeli priliku da zadobiju moć (kvazipolitički interes) obznanjujući svoje prihvatanje islama. Kur'an u prvoj suri objavljenoj u Medini ukazuje na pojavu munafika, licemjera, koji su najveća opasnost jer muslimansku zajednicu napadaju iznutra.²⁴ Kako to veli Ibn Kesir u svom komentaru Kur'ana, četiri ajeta na početku sure El-Bekare govore o iskrenim vjernicima, samo dva spominju nevjernike, ali 13 dugih ajeta spominju stavove i riječi licemjera, pune dvoiličnosti i izdajstva.²⁵

„Ima ljudi koji govore: ‘Vjerujemo u Allaha i u onaj svijet!’- a oni nisu vjernici. Oni nastoje da prevare Allaha i one koji vjeruju, a oni i ne znajući, samo sebe varaju.“²⁶

Nadalje: „Kad susretnu one koji vjeruju, govore:

‘Vjerujemo!’ a čim ostanu nasamo sa šejtanima svojim, govore: ‘Mi smo s vama, mi se samo rugamo.’“²⁷

24 Sura El-Bekare, koja je također najduža sura u Kur'anu.

25 Ibn Kesir, Tefsirul-Kur'an (Muhtesar), Kairo, Darus-Sabuni, 1:27-37.

26 Kur'an, 2:8-9.

27 Kur'an, 2:14.

Opasnost je bila stvarna i postat će stalna. Neki od tih ljudi su rasplamsavali stare razmirice između Evsa i Hazredža, a jedan od tih pokušaja bi skoro i uspio da ih jedan pripadnik nije na vrijeme upozorio na superiornu prirodu njihovog islamskog bratstva. Jedan od pripadnika plemena Hazredž, Abdullah ibn Ubejj, prihvatio je islam, ali se mnogim vjernicima činio kao neko ko pravi probleme, tipična ličnost licemjera kakav je predstavljen u Objavi. Ebu Amir iz Evsa je doživljavao na sličan način, toliko je potpirivao sukob. Protiv njih nisu poduzimane posebne mjere, ali su ljudi upozoreni na njih i pazili su da ne upadnu u klopku koja bi dovela do podjela među muslimanima.

Ugovor o bratimljenju

Kako bi se ojačale veze među muslimanima, posebno među onima iz Medine (ensarijama) i onima koji su doselili iz Meke (muhadžirima), Poslanik je odlučio uspostaviti formalni ugovor o bratimljenju (*muahah*) među muslimanima. To je značilo da je svaki muhadžir ugovorom povezan s jednim ensarijom, koji će mu pomoći da se nastani, dijeliti imetak s njim i osigurati mu najbolje moguće životne uvjete u Medini. Na širem nivou, njihovi odnosi su bili zasnovani na bratstvu, dijeljenju i uzajamnoj duhovnoj pomoći (muslimanski prognanici iz Meke će naučiti svoju braću i sestre iz Medine onome što oni znaju). Ovaj sporazum je novoj muslimanskoj zajednici u Medini trebao dati posebnu snagu i jedinstvo. Stvorene su krajnje duboke veze među vjernicima koje će kasnije svjedočiti o intenzitetu njihove uzajamne ljubavi u ime Boga. U jednom hadisi kudsijju, Poslanik je ovu ljubav predstavio kao vrhunac bratstva u vjeri, a njegovi ashabi su nastojali da je dostignu u svakodnevnom postupcima i odnosima: „Na Sudnjem danu, Bog će reći: ‘Gdje su oni koji su se voljeli radi Moga Veličanstva? Danas ću ih zakloniti svojim hladom, kada nema drugog hlada osim Mojega!’“²⁸

Način na koji su muslimani postupali u mnogim bolnim, teškim i opasnim situacijama pokazuje da su dostigli određen stepen bratstva i povjerenja koji nikakve nedaće ne mogu razoriti. Te veze su predstavljale duhovnu

28 Prenose Ahmed i Muslim. Hadis kudsijj je Poslanikov hadis u kojem on saopćava Božije riječi.

i društvenu snagu muslimanske zajednice i u tome je njen uspjeh pred Bogom i pred ljudima: vjera u Boga, ljubav prema roditeljima, bratstvo među ljudima i etika u službi univerzuma i svih bića.

Ezan – poziv na namaz

Kako su prolazili mjeseci, postepeno su ustanovljavani obredi: svjedočenju vjere i namazu dodati su post mjeseca ramazana i zekat (davanje u društvene svrhe koje ima za cilj čišćenje imetka i posjednika). Muslimani su se sastajali u određeno vrijeme i zajednički klanjali.

Poslanik je tražio načina za pozivanje vjernih na namaz. Razmatrao je mogućnosti oponašanja jevrejskih i kršćanskih praksi sa zvonima ili rogom. Međutim, jednog dana mu je došao Abdullah ibn Zejd, koji je učestvovao u drugom sporazumu na Akabi, ispričavši mu san u kojem ga je neki čovjek podučio kako da druge pozove na namaz. Poslanik ga je saslušao i odmah shvatio da je njegov san posebne naravi. Poslao je po nekadašnjeg roba Bilala, koji je imao izuzetno lijep glas, naredio mu da se popne na najvišu kuću u blizini džamije i pozove na namaz.

Ovaj isti, nepromijenjeni poziv, utemeljen na potvrđivanju Božije veličine (*Allahu ekber*) i svjedočenju vjerovanja (*ešhedu en la ilahe illallah, ešhedu enne Muhammeder-resulullah* - Svjedočim da nema boga osim Allaha, svjedočim da je Muhammed Allahov poslanik) i pozivanju na namaz i na uspjeh na ovom i budućem svijetu skoro 15 stoljeća odjekuje muslimanskim selima i gradovima. U različitim intonacijama, ritmovima i glasovima, ovaj poziv svojom muzikalnošću izražava jedinstvo vjere i ljepote, duhovnosti i estetike – baš kao što je to Poslanik želio kad je Bilala izabrao za muezzina. On je podsjetnik na Jedinog Boga koji voli ljepotu i koji, pet puta na dan, izražava dobrodošlicu onima koji se odazivaju na poziv koji ih zove na susret s Lijepim (Džemil).²⁹

29 Jedno od Božijih imena.

Medina, život i rat

Poslanik i njegovi ashabi koji su došli iz Meke postepeno su se nastanjivali u Medini, počevši se snalaziti u novom okruženju. Prvih sedam mjeseci Muhammed, a. s., je ostao kod Ebu Ejjuba, bio je njegov gost sve dok džamija i dva stana uz nju nisu završeni. Poslanik se tada preselio u vlastiti stan sa svojom suprugom Sevdom i, nekoliko mjeseci kasnije, Aišom, čija je svadba obavljena u Medini. Kćerke Muhammeda, a. s., su također stigle narednih sedmica.

Društvo se formiralo u izuzetno teškim okolnostima. Sukobi među plemenima i nosiocima moći često su komplicirali odnose među muslimanima i pripadnicima različitih plemena, uprkos sporazumima i savezništva. Ponekad su i među samim vjernicima izbijali stari sukobi iz paganskih vremena i uzrokovali tenzije među pojedincima. Vjerski i duhovni odgoj ashaba se ipak nastavljao, a Poslanik ih je stalno podsjećao na principe kojima vjernici moraju ostati vjerni.

U Meki je vladao jak osjećaj bijesa, a uspjeh seobe nije doživljavao samo kao poniženje već i kao prijetnja odnosu snaga na cijelom Arabijskom poluotoku. Decenijama su Kurejšije prirodno priznavani kao neprikosnoveni lideri, ne samo zbog svoje prošlosti, već i zbog činjenice da su upravljali Mekom, svetištem s kipovima i mjestom gdje su se sva plemena okupljala jednom godišnje radi trgovine. Vijesti o Muhammedovom, a. s., odlasku i nastanjivanju u Medini proširile su se čitavim područjem, što je znatno utjecalo na ugled i stvarnu moć Kurejšija. Muhammed, a. s., i njegovi ashabi su to znali i očekivali su odgovarajuću reakciju od saplemenika i rođaka koje su tako dobro poznavali.

Čarke s Kurejšijama

Nisu se svi muslimani preselili, ali one koji su ostali sve gore su tretirale kurejšijske vođe, koji su bili najviše uzrujani uspjehom Muhammeda, a. s. Neki od muslimana su ostali u Meki ne obznanjujući svoje prihvatanje islama, pa su se sad plašili mjera odmazde kojima bi bili izloženi ako se to sazna.

Neki od Kurejšija su otišli još dalje, kršeći kodeks časti koji su poštovala sva plemena na poluotoku, i odlučili čak prisvojiti posjede koje su iseljenici ostavili u Meki. Čuvši za takvo ponašanje, koje je smatrano sramnim i kukavičkim, Poslanik i muslimani koji su se nastanili u Medini bili su ljuti. Odlučeno je, nakon šest mjeseci izgnanstva, da bi trebali napadati mekanske karavane koje prolaze u blizini Medine kako bi namirili protuvrijednost onoga što im je oduzeto u Meki.

U mjesecima koji su slijedili, Poslanik je organizirao ne manje od sedam pohoda (u kojima nije uvijek učestvovao).¹ U njima su učestvovali samo muhadžiri, jer su samo oni bili žrtve kurejšijske uzurpacije. Ensarije su izostavljani, kao da nisu umiješani u sukob. U tim pohodima nije bilo borbe niti pogibija: trgovci su predavali robu i mogli su slobodno otići. Muhadžiri su povremeno stizali prekasno na mjesta za koja su pretpostavljali da će se Mekelije na njima zaustaviti, karavane su već bile otišle i operacija nije uspijevala. Ali najčešće su bili uspješni i izgnanici su uspjeli postići značajnu kompenzaciju u vidu ratnog plijena.

Tokom istog perioda Poslanik je također slao grupe čija je glavna zadaća bila skupljanje obavještajnih podataka o kurejšijskim pokretima i aktivnostima, njihovim namjerama (ili mogućim ratnim pripremama) i novim savezima do kojih bi moglo doći u tom području. Opreznost je bila neophodna, jer se kurejšijsko neprijateljstvo zaoštravalo i postajalo otvorenije i raširenije. Jedna od tih misija je, međutim, krenula po zlu: Abdullah ibn Džahš i mala grupa dobili su naređenje da se približe kurejšijskim rodovima u dolini Nahla (između Meke i Taifa) i prikupe podatke o namjerama njihovih lidera. Naišavši na karavan, Abdullah ibn Džahš i članovi grupe odlučuju ga napasti, uprkos činjenici da je bila posljednja noć redžeba, jed-

nog od četiri sveta mjeseca za vrijeme kojih su sva plemena rat smatrala zabranjenim. Jedan Kurejšija je ubijen, jedan je uspio pobjeći, a dvojica su zarobljeni. Kad su se vratili u Medinu, Poslanik je reagirao vrlo ljutito na taj postupak, koji je potpuno odudarao od onoga što je on naložio. Ovaj događaj označio je prekretnicu u odnosima između Medine i Meke.

Više od godine dana Poslanik je sklapao saveze s nekim plemenima duž obale Crvenog mora, na ruti koju su obično slijedili mekanski karavani putujući na sjever, dalje od Medine, ka Iraku i Siriji. To je kod Kurejšija izazvalo nelagodu, jer su morali tražiti nove rute istočnije. Tenzije su postepeno rasle i Kurejšije, koji su željeli narušiti ugled izgnanika i protiv njih mobilizirati plemena s tog područja, u napadu na karavanu tokom svetog mjeseca našli su izuzetan izgovor. Podaci koje su tu i tamo prikupili Muhammedovi, a. s., izaslanici ukazivali su na činjenicu da je sukob neizbježan.

Objava

Za vrijeme istog perioda Poslanik je primio dvije uzastopne objave, potpuno različite prirode, ali čije su posljedice podjednako predstavljale raskid s prošlošću. Više od 13 godina muslimani su pozivani da budu strpljivi i da se pasivno odupiru progonu i terorom koji su doživljavali od kurejšijskih i drugih lidera. Trpjeli su, odolijevali, potom se iselili, ne odgovarajući na agresiju, izbjegavajući konfrontaciju.

Nakon što su se muslimani nastanili u Medini, postalo je očito da će Kurejšije i dalje biti protiv njih i tražiti druge načine da stanu ukraj Poslanikovo misiji, koja više nije prijetila samo političkoj ravnoteži u Meki, već i odnosu snaga širom poluotoka. Na kocki je bila kurejšijska pozicija među drugim plemenima, njihov vjerski i vojni položaj je bio ugrožen. Hidžra, koja je bila oslobođenje, ujedno je značila da slijede sukobi i borbe. Tada je Poslanik primio objavu koja ne ostavlja prostora za sumnju:

„Dopušta se odbrana onima koje drugi napadnu, zato što im se nasilje čini, a Allah je, doista, kadar da ih pomogne, onima koji su ni krivi ni dužni iz zavičaja svoga prognani samo zato što su govorili: ‘Gospodar naš je Allah!’“²

1 Često se pravi razlika između dviju vrsta pohoda: *serijja* (mn. *seraja*) je pohod u kojem nije učestvovao Poslanik, dok je *gazve* (mn. *gazevat*) pohod u kojem je on učestvovao.

2 Kur'an, 22:39-40.

Ebu Bekr će kasnije kazati da je, čim je čuo ovaj ajet, odmah shvatio da se najavljuje predstojeći sukob i rat, što je slučaj i s Poslanikom i drugim ashabima. Od muslimana se, dakle, više nije tražilo da pružaju pasivni otpor, već da se brane od neprijateljske agresije. Džihadu duhovnosti i inteligencije, koji se sastojao od odupiranja najnižim porivima vlastite egocentričnosti, pohlepe ili nasilničkog ponašanja i od odgovaranja na paganske argumente kroz Kur'an, sada je dodan novi mogući oblik džihada: *el-kital*, neophodni oružani otpor oružanoj agresiji, samoodbrana od tlačitelja.

Svi oblici džihada su, kako se da vidjeti, povezani s poimanjem otpora. Isti je slučaj i na nivou *kitala*, oružane borbe. Na kraju ajeta, borba se predstavlja kao nužnost kako bi se oduprlo prirodnoj težnji ljudskih bića ka ekspanziji i tlačenju.

„A da Allah ne suzbija neke ljude drugima, do temelja bi bili porušeni manastiri, i crkve, i havre, a i džamije u kojima se mnogo spominje Allahovo ime. A Allah će sigurno pomoći one koji vjeru njegovu pomažu, - ta Allah je zaista moćan i silan.“³

Potreba za ravnotežom i reguliranjem sila predstavljena je kao objektivna nužnost zbog same ljudske prirode. Apsolutna moć jednog pojedinca, naroda ili imperije može rezultirati poništavanjem raznolikosti među ljudima i razaranjem različitih bogomolja (na kraju liste su džamije), koje ovdje simboliziraju vjerski pluralizam koji je Bog htio i odredio. Stoga je suprotstavljane silama i ljudskim porivima koji dovode do rata predstavljeno, naoko paradoksalno, kao obećanje mira među ljudima. To je ono što drugi ajet potvrđuje na općenitijem nivou: „A da Allah ne suzbija ljude, jedne drugima, na Zemlji bi, doista, nered nastao.“⁴

Prilikom stvaranja, meleki su pitali Boga, dž. š., o njegovoj namjeri da stvori čovjeka kao svoga namjesnika: „Zar će Ti namjesnik biti onaj koji će na njoj nered činiti i krv prolijevati?“⁵ Oni su imali na umu da su ljudi, po prirodi, željni moći i skloni su širenju zla i ubijanju: drugi aspekt ljudi, njihova ljubav prema dobru i pravdi, mora pružiti otpor i, postižući ravnotežu, stvoriti uvjete za mir – krhki plod ravnoteže između suprotstavljenih

3 Kur'an, 22:40.

4 Kur'an, 2:251.

5 Kur'an, 2:30.

sila i težnji. Dakle, i džihad i *kital* su načini koji će, odupirući se mračnim porivima iznutra i ljudskoj sklonosti ka ratu, učiniti mogućim postizanje mira, ploda stalnih nastojanja da se odupre porivima i tlačiteljima. Suština džihada je traganje za mirom, a *kital* je, povremeno, nužni put ka miru.

Za muslimane u Medini otvarala se nova era. Suočiti će se s ratom i njegovim posljedicama, a njihove patnje će biti intenzivnije zbog činjenice da su im neprijatelji iz vlastitog plemena, njihovi rođaci. Takva je bila cijena opstanka.

Promjena Kible

Muslimani su bili nastanjeni u Medini oko godinu i po kad je Poslanik primio drugu od dviju spomenutih objava. Kibla ili smjer okretanja u namazu do tada je bila prema Jerusalemu, ali je Objava iznenada naredila:

„Vidimo Mi kako sa žudnjom bacaš pogled prema nebu, i Mi ćemo sigurno učiniti da se okrećeš prema strani koju ti želiš: okreni zato lice svoje prema Časnom hramu! I ma gdje bili, okrenite lica svoja na tu stranu. Oni kojima je data Knjiga sigurno znaju da je to istina od Gospodara njihova. A Allah motri na ono što oni rade.“⁶

Ovaj ajet nosio je nekoliko poruka i imat će posljedice na Poslanikove odnose s kršćanskim i jevrejskim plemenima, jer ova promjena ustanovljava razlikovanje i distancu između monoteističkih tradicija. Mada je Jerusalem zadržao bitno mjesto u srži muslimanske tradicije, novi smjer okretanja u namazu obnovio je direktnu obrednu i duhovnu vezu između Ibrahima, a. s., koji je sagradio prvu Kuću za služenje Jedinom, i islamskog monoteizma. Muslimani su bili time obradovani i shvatili su to kao povratak izvoru. „Okretanje lica“ značilo je okretanje bića, srca prema Izvoru, Ishodištu, Jedinom Bogu, Ibrahimovom, a. s., Bogu i Bogu svemira i čovječanstva. Kaba je tako povratila prvobitnu funkciju; na Zemlji, ona je Božija Kuća, centar prema kojem se sva srca sa svih strana sada mogu okrenuti.

Jevrejska plemena nisu ni u kom slučaju dijelila to zadovoljstvo. Od početka muslimanskog nastanjivanja u Medini Jevreji i muslimani su imali

6 Kur'an, 2:144.

razlike, iako su priznavali Jednog Boga i potpisali ugovor. Međutim, neki Jevreji su prikriveno sumnjali u novu vjeru i plašili se da njeno širenje predstavlja opasnost. Muhammed, a. s., je čuo za kontakte koje su uspostavila neka jevrejska plemena i neki kurejšijski saveznici. Zbog tog nepovjerenja nije se moglo očekivati da će se objavljivanje ovog ajeta svjediti jevrejskim velikodostojnicima, jer se činilo da se monoteizam koji ispovijeda Muhammed, a. s., jasno distancira od poruke judaizma.

Nadalje, promjena kible je podjednako jaku poruku poslala i žiteljima Meke. Centralno mjesto koje grad dobija u poruci nove vjere učinilo je da se njegovi žitelji uplaše budućih muslimanskih planova u pogledu grada i Kabe. To Kurejšije nisu mogli prihvatiti i sad je bilo jasno da ih samo prekid Muhammedove, a. s., misije može zaštititi i osigurati nastavak historijskih privilegija koje su oni mukotrпно stekli.

Karavan

Poslanik je saznao da se iz Sirije vraća karavan koji je predvodio Ebu Sufjan s velikom količinom robe i da većina kurejšijskih rodova ima udio u ovom trgovačkom poduhvatu. Muhammed, a. s., je odlučio presresti karavan. Jedan razlog je bio isti kao i u prethodnim slučajevima: želja da se nadoknadi imetak koji su Kurejšije oduzeli nakon odlaska muslimana iz Meke u Medinu. Drugi razlog bio je da se pokaže moć kojom bi se impresionirale Mekelije, koji su sve više kovali zavjere protiv Medine.

Muhammed, a. s., je izašao na čelu 309 (po nekim predajama 313) svojih ashaba, uključujući i muhadžire i ensarije. Sa sobom su nosili znatno naoružanje – s obzirom na važnost karavana koji su planirali napasti – mada nisu bili baš spremni za rat. Poslanik je tražio od Osmana ibn Affana, jednog od izgnanika iz Meke koji bi svakako uzeo učešća u pohodu, da ostane i brine se o svojoj ženi Rukajji, Poslanikovo kćerki, koja je bila ozbiljno bolesna.⁷

Poslanik je planirao presresti karavan na Bedru, ali su Ebu Sufjana njegove uhode upozorile na planirani napad, pa je poslao glasnika mekanskim liderima da ih informira o opasnosti u kojoj je bio i zatraži pomoć. Odmah je promijenio pravac kretanja, a kad je bio siguran da je izbjegao napad

poslao je Kurejšijama novog glasnika da im kaže da je opasnost prošla i da mu više nije potrebna pomoć. Međutim, kurejšijske vođe su do tada već krenule s više od hiljadu ljudi, odlučivši, na Ebu Džehlovo navaljivanje, da ekspedicija treba ići, uprkos očitom nepostojanju opasnosti. Mada se sukob mogao izbjeći, oni su namjeravali pokazati moć pred neprijateljem. Poslanik i ashabi, ulogorivši se u blizini Bedra, čuli su da je moćna vojska krenula iz Meke. To je značilo potpunu promjenu planova: napustili su Medinu namjeravajući se domoći karavana s robom (što im nije pošlo za rukom), a sad je prema njima išla tri puta brojnija vojska, čije su se vođe očito namjeravale boriti. Bio je to rat, a muslimani nisu bili potpuno spremni za njega.

Savjetovanje

Muhammed, a. s., se pitao da li da ide dalje i pokuša stići karavanu ili da se zaustavi i krene nazad u Medinu kako bi izbjegao rizik sukoba s moćnom kurejšijskom vojskom. Odlučio se konsultovati s ashabima i saznati šta oni misle o svemu. Ebu Bekr i Omer su govorili prvi i potvrdili svoju spremnost da produže i rizikuju potpuno sučeljavanje. Drugi izgnanik, Mikdad ibn Amr, kazao je: „Idi naprijed, ti i tvoj Gospodar, i bori se, i mi ćemo se s tobom boriti, zdesna i slijeva, ispred i iza tebe.“⁸

Ovakav stav je kod Poslanika izazvao spokoj i zadovoljstvo, ali to je bilo nešto što je bilo prirodno očekivati od muhadžira. Od ensarija je trebao nedvosmislenu podršku, jer oni nisu bili direktno umiješani u sukob s Kurejšijama i potpisali su sporazum koji ih obavezuje samo u slučaju napada na Medinu, ne i izvan nje. Sad ibn Muaz, govoreći u ime ensarija, odlučno je rekao: „Čini šta hoćeš, mi smo s tobom. Tako mi Onoga koji te je poslao s istinom, da od nas zatražiš da kročimo u more i da to i sam učiniš, mi bismo te slijedili. Niko od nas ne bi ostao iza tebe.“⁹ Dobivši tako pristanak obje grupe, Muhammed, a. s., odlučuje krenuti naprijed, ne dopuštajući da ga zavaraju kurejšijski manevri.

Tokom svoje misije, Poslanik je od svojih ashaba tražio savjet, hrabreći ih da izraze svoje mišljenje i u potpunosti im poklanjajući pažnju. Nadalje, Poslanik je razvio jedinstvenu pedagogiju kroz koju je muslimanima omo-

⁸ Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 3:161.

⁹ Isto, 3:162.

⁷ Osman ibn Affan će poslije postati treći halifa.

gućio da razviju svoje kritičke sposobnosti, izraze svoje talente i da sazriju u njegovom prisustvu. Često je postavljao pitanja o različitim temama i davao odgovore tek nakon što bi ashabi razmislili i izrazili različite pretpostavke. Ponekad je, suptilnije, izricao sud u formi paradoksa, podstičući tako slušaocima da dublje razmotre određenu stvar. Naprimjer, jednom prilikom je rekao: „Nije jak onaj ko savlada svoga neprijatelja!“ Ashabi su o tome razmislili, pa ga upitali: „A ko je, onda, jak?“ Poslanik je iznenadio slušaocima i doveo ih do dubljeg razumijevanja pitanja ovim odgovorom: „Jak je onaj ko se kontrolira kad je ljut!“¹⁰ Ponekad se figurativno izražavao: „Bogatstvo nije u mnoštvu onoga što posjedujete!“ nakon što bi se ashabi zamislili nad tim, Muhammed, a. s., je nastavljao: „Istinsko bogatstvo je bogatstvo duše.“¹¹ U pojedinim prilikama, Poslanikove izjave su se doimale suprotnim zdravom razumu i etici: „Pomozi svome bratu i kad čini nepravdu i kad mu se ona čini!“ Ashabi su se pitali kako to mogu pomoći onome ko čini nepravdu, a Poslanik je dodao: „Spriječiti ga da čini nepravdu, to je način da mu pomognete!“¹²

Pitajući i formulirajući paradoksalne ili naoko kontradiktorne izjave, Poslanik je stimulirao kritičku svijest ashaba i njihovu sposobnost da idu dalje od slijepa pokornosti ili mehaničkog oponašanja koje razara razum. Ova metoda razvila je intelektualne sposobnosti potrebne da bi konsultacije bile efikasne. U stvari, da bi dali koristan savjet, ashabi su morali biti intelektualno budni, odvažni i nezavisni, čak i u prisustvu Poslanika, čija osoba i položaj su ih svakako impresionirali. Stimulirajući njihovu inteligenciju i dajući im priliku da govore, koristio je način vođstva koji je omogućio ashabima da se izraze i da imaju inicijativu.

Habbab ibn Munzir je bio najizrazitiji primjer toga u vrijeme o kojem govorimo. Kad je stigao na Bedr, Poslanik je postavio logor u blizini prvog bunara na koji je naišao. Vidjevši to, Habbab mu je došao i upitao ga: „Je li ti ovo mjesto gdje smo se zaustavili od Boga objavljeno, pa se ne smijemo pomjeriti naprijed ili natrag ili je to tvoje mišljenje i strategija?“¹³ Poslanik je potvrdio da je to njegovo lično mišljenje; Habbab je potom sugerirao drugi plan koji se sastojao u tome da se ulogore u blizini najvećeg izvora,

10 Prenose Buharija i Muslim.

11 Prenosi Muslim.

12 Prenosi Buharija.

13 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 3:167

najbližeg smjeru iz kojeg bi neprijatelj trebao doći, a da ostale izvore zatvore kako neprijatelj ne bi mogao dobiti vodu. Za vrijeme bitke, muslimanski protivnici će se suočiti s poteškoćama. Muhammed, a. s., je pažljivo saslušao obrazloženje i odmah ga prihvatio: logor je pomjeren, a Habbabov plan primijenjen.

Ovaj primjer pokazuje da su ashabi pravili razliku između Objave koju je Poslanik primao, kojoj su se bez ikakve primisli pokoravali, i mišljenja Muhammeda, a. s., kao čovjeka, o kojem se može raspravljati, koje se može unaprijediti ili odbaciti. Poslanikov autoritet u ljudskim poslovima nije bio autokratski niti neograničen; dozvoljavao je svojim ashabima znatnu ulogu u konsultacijama, a njegova učenja su, kako smo vidjeli, stvorila uvjete za sticanje kritičkih i kreativnih sposobnosti. Poslanik je svojim ashabima, i muškarcima i ženama podjednako, dao načina i povjerenja da budu autonomni, da se usude obratiti mu se i proturječiti, a da se to nikad ne smatra nedostatkom poštovanja prema njegovom statusu. Ovakvim pristupom on je pokazao svoje duboko poštovanje prema njihovoj inteligenciji i njihovom srcu: zauzvrat, oni su voljeli svog Poslanika, svog vođu, zbog njegove pažnje, pristupačnosti i traženja da u svoj punini koriste svoje sposobnosti.

Bitka na Bedru

Kad je postalo jasno da je karavan izmakao i da je pravi rat na pomolu, Muhammed, a. s., je pokušao odvratiti Kurejšije od ratnog izbora. Poslao je Omera ibn el-Hattaba da im sugerira da se vrate i izbjegnju sukob. Među kurejšijskim liderima neki su također željeli izbjeći rat, a Utba, jedan od njih, čak je ponudio da plati krvarinu za njihovog saveznika koji je ubijen tokom svetog mjeseca. Međutim, to se nije desilo: zagovornici rata među Kurejšijama bili su odlučni, a znali su da je brojnost očito na njihovoj strani. U stvari, Omerovo nastojanje su smatrali znakom slabosti. Ovo im je bila zgodna prilika da unište muslimansku zajednicu i da se otarase Muhammeda, a. s.

Poslanik je imao nekoliko nadahnuća i snova. Shvatio je da će ovaj susret s Kurejšijama rezultirati ratom i da će ishod biti u njegovu korist. Usrdno je molio Allaha, dž. š., i hrabrio ashabe da budu odlučni i ustrajni. Najavio im je: „Tako mi Onoga u čijoj ruci je Muhammedova duša, ko god danas pogine, boreći se sa nadom u nagradu, napredujući, a ne uzmičući, Allah

će ga direktno uvesti u Džennet!¹⁴ Dugo je bio na sedždi, moleći Allaha, dž. š., da ispuni svoje obećanje, zaštiti njegovu zajednicu i muslimanima podari pobjedu, sve dok ga Ebu Bekr nije pozvao da prestane, uvjeren da ga Bog neće napustiti.

Bitka će se dogoditi u mjesecu ramazanu, 17. njegovog dana, druge godine po hidžri (624). Putem prema Bedru Poslanik je podsjetio muslimane koji su željeli postiti da to nije obaveza na putovanju: „Nije dobročinstvo postiti na putovanju; dužnost vam je da koristite na pravi način olakšice (ruhsa) koje vam je Allah dao. Prihvatite ih!¹⁵ Svaka životna okolnost bila je zgodna da se muslimani podsjetite na vjerska učenja, a Poslanik je insistirao na olakšicama koje su date vjernicima koji vjeru trebaju doživljavati kao olakšanje i obveseljavanje, a ne kao prisilu: „Olakšavajte, a ne otežavajte. Obveseljajte, a ne odbijajte!¹⁶ Poslanik se tom prilikom javno napio vode kako bi primjerom pokazao ashabima.

Bitka je počela s tri dvoboja u kojima su učestvovali Hamza, Alija i Ubejdullah ibn Haris: Hamza i Alija su savladali protivnike, ali je Ubejdullah smrtno ranjen. Tada je počela bitka i muslimani su pokazali takvu riješenost da su Kurejšije vrlo brzo bili poraženi, iako su bili tri puta brojniji. Objava kasnije spominje stalnu Božiju zaštitu tokom bitke, Njegove meleke i ispunjenje Njegovog obećanja: „Allah vas je pomogao i na Bedru, kad ste bili malobrojni, zato se bojte Allaha, da biste bili zahvalni.¹⁷ Ova pobjeda je bila prekretnica: kurejšijski položaj i nadmoć bili su ozbiljno uzdržani, a vijesti o njihovom porazu su se poput požara širile poluotokom.

Muslimani su izgubili 14 ratnika, dok su Mekelije izgubili više od 70, uključujući Ebu Džehla, jednog od najvatrenijih protivnika islama, koji je bio najgorljiviji pristalica vođenja bitke. Abbas, Poslanikov amidža (kojem se on povjerio u Meki i koji je bio upućen u pripreme za seobu), bio je među 70 kurejšijskih zarobljenika.

U Meki i Medini

Kurejšijski povratak u Meku bio je bolan, jer je većina rodova ostala bez nekog svog pripadnika. Neki su već pozivali na osvetu, poput Hind, koja je u bici izgubila oca, brata i amidžu. Zaklela se da će se napiti Hamzine krvi, jer joj je on ubio oca i amidžu. Kurejšijske vođe nisu gubile vrijeme za djelovanje, već su stali sklapati saveze sa susjednim gradovima i plemenima za borbu protiv muslimana, osvetu za poniženje i uklanjanje muslimana s poluotoka.

Ebu Leheb, kojeg je slabo zdravlje spriječilo da uzme učešća u bici, ostao je u Meki. Tražio je od Ebu Sufjana da mu kaže šta se dogodilo i zbog čega su doživjeli poraz.¹⁸ Dok mu je ovaj pričao, rob koji je sjedio u blizini, a koji je dotad tajio prihvatanje islama, nije mogao obuzdati svoju radost, pa je otkriven. Ebu Leheb ga je ščepao i divljački ga pretukao. Ummul-Fadl, Ebu Lehebova snaha i Abbasova supruga, koja je bila prisutna i koja je također bila potajno prihvatila islam, skočila je na djevera i ubola ga kočicom za vezivanje šatora. Duboka rana na glavi se inficirala narednih dana, a infekcija se kasnije proširila na čitavo Ebu Lehebovo tijelo. Umro je kroz nekoliko sedmica. I Ebu Leheb i njegova žena su uvijek izražavali neskrivenu mržnju prema islamu i Kur'an je, godinama ranije, najavio njegovu sudbinu i sudbinu njegove žene.¹⁹ Za razliku od nekih tlačitelja koji su se kasnije promijenili, Ebu Leheb i žena mu nikad nisu pokazali ni najmanje simpatije za Muhammeda, a. s., i njegovu misiju. Ebu Lehebova smrt je potvrdila ono što je Objava najavila: oboje će do kraja ostati u redovima onih koji odbijaju i prkose. Muslimani su pokopali svoje poginule i pripremali se za povratak u Medinu. Imali su 70 zarobljenika i Poslanik je s Ebu Bekrom i Omerom raspravljao o njihovoj sudbini. Omer je želio da oni budu pogubljeni, s čim se nije slagao Ebu Bekr. Muhammed, a. s., ih je odlučio poštediti, osim dvojice koji su bili posebno okrutni prema muslimanima u Meki, ponižavajući ih i mučeći do smrti. Zadržavanje zarobljenika je za Kurejšije predstavljalo dodatno poniženje, jer su morali ići u Medinu i platiti otkup (koji je također donio muslimanima znatnu dobit). Međutim, kur'anska objava kori Poslanika za takav izbor, koji je uistinu bio uglavnom motiviran željom za dobiti.²⁰

14 Isto, 3:175.

15 Vjerodostojan hadis koji prenosi Munziri.

16 Prenose Buharija i Muslim.

17 Kur'an, 3:123.

18 Prema nekim prikazima, bio je to Mugire ibn el-Haris, obični vojnik u kurejšijskoj vojsci, a ne Ebu Sufjan.

19 Kur'an, 111. Ebu Leheb je jedina osoba koja je poimenično prokleta u Kur'anu.

20 Kur'an, 8:67-68.

Nadalje, muslimani su se već sporječkali oko podjele ratnog plijena i pojavila su se različita mišljenja o zaslugama različitih grupa vojnika i načinu na koji plijen treba biti raspodijeljen. Predislamski običaj, po kojem je količina plijena dobijenog nakon rata doprinosila slavi i časti pobjednika, ostao je duboko ukorijenjen. Kur'anska objava govori o tom sporu i izjavljuje da plijen pripada „Allahu i Poslaniku,“ što implicira da će ga Poslanik podijeliti ravnopravno prema kur'anskim uputama, okončavajući na taj način takve nespozumima među ashabima i svaki put su Objava ili sam Poslanik ponavljali da se oni moraju upitati šta im je namjera: traže li bogatstvo na ovom ili mir na drugom svijetu? Oni su ostali ljudska stvorenja, sa svojim slabostima i porivima, trebali su im podsjetnici, duhovni odgoj i strpljenje, kao i svakom drugom, bilo da su u Poslanikovo blizini ili drugdje tokom ljudske povijesti. Historija nas, napokon, uči da se ništa i niko ne može idealizirati.

Kad su stigli u Medinu, Poslanik je obaviješten o smrti kćerke Rukajje, supruge Osmana ibn Affana. Upravo je izgubio prve ashabe, a sad mu stižu vijesti za kćerku, dok se vraća iz pobjedonosnog pohoda. Mješavina tuge i radosti podsjetila ga je na krhkost života i, još jednom, na njegovu suštinsku povezanost s Jedinim kroz poteškoće i uspjehe. Ništa nije postignuto da bi beskrajno trajalo. Kasnije će se Osman oženiti drugom Poslanikovom kćerkom Ummu Kulsum, dok će se Poslanik oženiti Hafsom, kćerkom Omera ibn Hattaba, koja će doći živjeti u jedan od stanova u blizini džamije.

Počeli su pregovori s rodbinom zarobljenika. Neki rođaci su dolazili i plaćali otkupninu, odvođeci sa sobom oslobođene zarobljenike. Drugi zarobljenici su oslobođeni bez otkupnine, dok se sa siromašnima postupalo od slučaja do slučaja, uzimajući u obzir pojedinačne okolnosti. Naprimjer, oni zarobljenici koji su znali čitati i pisati, a nisu mogli platiti otkup, obavezali su se da u zamjenu za oslobađanje nauče po 10 mladih iz Medine čitati i pisati. Poslanik je još jednom pokazao važnost znanja putem poruke koju je odaslao svojoj zajednici: bilo da je rat ili mir, znanje – učenje, čitanje i pisanje – ljudima pruža bitne kvalifikacije i daje im dostojanstvo. Znanje koje su posjedovali neki zarobljenici bilo je njihovo bogatstvo i postalo je njihova otkupnina.

Benu Kajnuka

Mjeseci koji su slijedili nakon povratka s Bedra donijeli su teškoće na regionalnom nivou. Samo nekoliko dana nakon povratka s Bedra Poslanik je morao sa 200 ljudi krenuti do sela koja su pripadala plemenima Benu Salim i Benu Gatafan u području El-Kudra kako bi okončao zavjeru i preduprijetio moguće štetne posljedice. Žitelji su pobjegli. Sada je bilo jasno da se položaj muslimanske zajednice promijenio. Mnogi gradovi u toj oblasti, kao i oni koji nisu zaključili nikakav savez, plašili su se vojne, političke i simboličke moći koju je Muhammed, a. s., dobijao na Arabijskom poluotoku.

Poslanik je stalno dobijao podatke o inicijativama i pokušajima stvaranja savezništava koje su poduzimali kurejšijski lideri kako bi utražili žed za osvetom. Jedno snoviđenje mu je pomoglo da osujeti pokušaj atentata Umejra ibn Vehba, koji je, zapanjen time da je Poslanik znao za pokušaj, odmah prihvatio islam. Muhammed, a. s., je, međutim, znao da će Kurejšije uskoro poduzeti akciju širih razmjera uz pomoć plemena koja budu uspjeli mobilizirati. Nakon povratka s Bedra, Poslanik je primijetio da su neke Medinelijske razočarane i zabrinute muslimanskim uspjehom. Identificirao je jedan broj licemjera koji su prihvatili islam radi vlastitih interesa i političkih kalkulacija. Znao je također da se ne može pouzdati u neke potpisnike sporazuma o savezništvu koji je potpisan po dolasku u Medinu i da oni neće oklijevati da se okrenu protiv njega čim im se ukaže prilika. Muhammed, a. s., je primio objavu koja ga je pozivala na oprez: „Čim primijetiš vjerolomstvo nekog plemena, i ti njemu isto tako otkazi ugovor. Allah uistinu ne voli vjerolomnike.“²² Otada je Poslanik jednostavno držao na oku aktivnosti različitih grupa, prihvatajući tvrdnje licemjera u njihovom doslovnom obliku i strogo poštujući uvjete sporazuma, jer mu je objava savjetovala da pokaže oprez i mudrost: „Ako oni budu skloni miru, budi i ti sklon i pouzdaj se u Allaha.“²³

Jevrejsko pleme Benu Kajnuka je bilo jedino od tri jevrejska plemena nastanjena na području Medine koje je živjelo unutar grada. Bili su potpisnici sporazuma. Međutim, Poslaniku su iz njihovih redova stigle alarmantne vijesti o izdaji i mogućoj zavjeri. Da utvrdi šta se uistinu zbiva i da Benu

22 Kur'an, 8:58.

23 Kur'an, 8:61.

21 Kur'an, 8:1.

Kajnuki da do znanja da ne mogu činiti šta im je volja, Muhammed, a. s., ih je posjetio i pozvao da uzmu pouku iz kurejšijskog poraza. Lideri Benu Kajnuke su mu nadmeno odgovorili da se stvari ne bi odvijale na taj način kad bi oni zaratili protiv njega, jer bi oni zasigurno pobijedili. Ovaj prijeteći odgovor bio je potvrda Muhammedovih, a. s., sumnji: oni su postali neprijateljski nastrojeni prema muslimanima.

Nekoliko dana kasnije, neka muslimanka je, kao obično, otišla na pijacu Benu Kajnuke. Tamo ju je osramotio trgovac koji joj je, dok je sjedila, vezao odjeću na leđima, tako da joj se, kad je ustala, otkrio zadnji dio tijela. Neki musliman koji je bio svjedok slučaja htio je intervenirati, došlo je do borbe i obojica su od zadobijenih rana podlegli. Prema odredbama sporazuma, takve slučajeve je trebao miroljubivo i u skladu s principima pravde i časti riješiti Poslanik. Ali, pleme Benu Kajnuka je iznevjerilo sporazum pokušavši stupiti u savez s Ibn Ubejjom, licemjerom s kojim su već neko vrijeme pregovarali i za kojeg su se nadali da im može pomoći da u toj oblasti mobilizira njihove saveznike kako bi se borili protiv muslimana.

Muhammed, a. s., je brzo reagirao, okupivši vojsku i odmah opsjednuvši utvrdu u koju su se sklonili pripadnici Benu Kajnuke. Oni su se nadali vanjskoj podršci iz muslimanskih redova, od licemjera koji su samo formalno prihvatili islam i koji su uvijek uvjerali Benu Kajnuku da žele da muslimanska zajednica bude uništena. Podrška, međutim, nije došla i Benu Kajnuka se nakon dvosedmične opsade predala.

Poslanik se sjetio objave po kojoj „nijednom vjerovjesniku nije dopušteno da drži zarobljenike“²⁴. Imao je mogućnost da smakne muškarce iz izdajničkog plemena koji su prekršili sporazum, a deportira žene i djecu, kakav je bio običaj nakon pobjede u ratu. To mu je omogućilo da pošalje snažnu poruku susjednim plemenima o sudbini koja čeka svakoga ko izda ili napadne muslimansku zajednicu. Primio je objavu koja na to ukazuje: „Ako se u borbi s njima sukobiš, tako ih razjuri da se opamete oni koji su iza njih.“²⁵ Muhammed, a. s., je ipak primio Ibn Ubejja – čijeg licemjerja i zakulisnog djelovanja je bio svjestan – kad je došao posredovati u korist Benu Kajnuke. Ponovo je odlučio poštediti živote zarobljenika, ali je tražio da im se zaplijene imeci i da odu van grada. Oni su se sklonili kod nekih plemena u

okolnim naseljima, ali nisu prestali kovati urote protiv Poslanika. Naprotiv, poniženje koje su doživjeli povećalo je njihovu mržnju: broj neprijatelja Muhammeda, a. s., je rastao, a mržnja se produbljavala. On je to znao i pozivao je svoje ashabe na mudrost i strpljenje, kao i na opreznost.

24 Kur'an, 8:67.

25 Kur'an, 8:57.

Pouke i poraz

Život u Medini je tekao dalje. Uprkos složenosti odnosa među plemenima i potrebi da se bude oprezno, Muhammed, a. s., je nastavio širiti svoja učenja u svjetlu objava koje je primao. Njegova odlika je uvijek bilo kombiniranje striktnosti principima i ljudske topline koja je uvijek zračila u njegovom prisustvu. Ashabi su toliko željeli njegovo društvo da su uz njega hodali, kako bi proveli što više vremena s njim, slušajući i učeći. Njihova ljubav prema njemu bila je duboka, puna uvažavanja i povjerenja, a Poslanik ih je stalno pozivao da produbljuju ta osjećanja i da ga vole u uzvišenoj svjetlosti ljubavi prema Bogu.

Nježnost, pažnja i ljubav

U svakodnevnom životu, iako okupiran napadima, izdajom i žeđi neprijatelja za osvetom, Muhammed, a. s., je imao na umu sitne detalje života i očekivanja onih oko njega, stalno združujući strogost i dobrohotnost bratstva i opraštanja. Njegovi ashabi i supruge su ga vidali kako noću moli satima, daleko od drugih, sam sa šapatom izgovorenim molitvama i zazivanjima koji su ispunjavali njegov dijalog s Jedinim. Aiša, njegova supruga, bila je impresionirana i iznenađena: „Zar ti Allah nije oprostio ono što je prethodilo i ono što će doći?“ Poslanik je odgovorio: „Kako da mu zbog toga ne budem zahvalni rob?“¹ Od svojih ashaba nije tražio ibadet, post i razmišljanje kojima je obavezivao sebe. Naprotiv, tražio je da se rasterete

¹ Prenose Buharija i Muslim.

i izbjegavaju pretjerivanje. Ashabima koji su željeli seksualno apstinirati, klanjati po svu noć ili postiti bez prekida (kakvi su bili Osman ibn Mazun ili Abdullah ibn Amr ibn el-As) rekao je: „Ne činite to! Postite neke dane, a nemojte druge. Spavajte dio noći, a dio provodite u ibadetu. Jer, vi imate obaveze prema svojim tijelima, imate obaveze prema svojim očima i imate obaveze prema svojim suprugama, a imate obaveze i prema gostima.“² Jedanput je uzviknuo, ponavljajući tri puta: „Teško onima koji pretjeruju (koji su previše strogi)!“³ Drugom prilikom je rekao: „Umjerenost, umjerenost! Samo uz umjerenost ćete uspjeti!“⁴

Nastojao je umiriti savjest vjernika koji su se plašili vlastite slabosti i manjkavosti. Jednog dana, ashab po imenu Hanzala el-Usejdi susreo je Ebu Bekra i povjerio mu se da je uvjeren u svoje licemjerje, jer se osjeća podijeljenim između različitih osjećaja: u Poslanikovom prisustvu, skoro da vidi džennet i džehennem, ali kad je daleko od njega, njegova žena, djeca i svakodnevni poslovi učine da dosta toga zaboravi. Ebu Bekr je za uzvrat također priznao da ima slične probleme. Otišli su Poslaniku i pitali ga o naoko lošem stanju njihove duhovnosti. Hanzala je objasnio prirodu svojih dvojbi, a Muhammed, a. s., je odgovorio: „Tako mi Onoga u čijoj ruci je moja duša, kad biste vi stalno bili u stanju u kojem ste kod mene i stalno se sjećali Allaha, meleki bi se s vama rukovali u vašim posteljama i na putevima, ali, Hanzala, nije tako: ima vrijeme za ovo (posvećenost, sjećanje na Allaha, dž. š.) i vrijeme za to (odmor, zabavu).“⁵ Njihovo stanje nije imalo ništa s licemjerjem: bilo je to stvarno stanje ljudske prirode, koja se sjeća i zaboravlja, koja se treba sjećati upravo jer zaboravlja, stoga što ljudska bića nisu meleki.

U drugim situacijama, iznenađivao ih je izjavljujući da iskrenost molitve, čina dobročinstva ili drugog bogougodnog djela nalazi izraz u njihovim najljudskijim potrebama, u poniznom priznavanju njihove ljudskosti: „Naređivati dobro je dobročinstvo, zabranjivati loše je dobročinstvo. Općenje s vašim bračnim drugovima je dobročinstvo.“ Ashabi, iznenađeni, pitaju: „Božiji poslanice, zar će neko od nas dobiti nagradu i za zadovoljenje svoje požude?“ Muhammed, a. s., odgovara: „Recite mi, ako bi to

2 Prenosi Buharija.

3 Prenosi Muslim.

4 Prenosi Buharija.

5 Prenose Buharija i Muslim.

neko od vas učinio na nedozvoljen način, da li bi počinio grijeh? Isto tako će biti nagrađen ako to učini na dozvoljen način!“⁶ On ih tako poziva da ne negiraju ili nipodaštavaju ništa u svojoj ljudskoj prirodi i uči ih da je bit svega postići samokontrolu. Duhovnost znači i prihvatanje poriva i upravljanje njima: živjeti svoje prirodne težnje u svjetlu svojih principa jeste ibadet. Nikada to nije nedjelo, niti licemjerje. Poslanik nije volio ostaviti ashabe da pate od besmislenog osjećaja krivice. Govorio im je da nikada ne smiju prestati obraćati se Jedinom, Najdarežljivijem, Najmilostivijem, koji svakoga prima u svoju milost i dobrotu, koji voli iskrenost srca koja žale zbog svojih loših postupaka i Njemu se vraćaju. To je dublji smisao i značenje tevbe, dostupne svakome: iskreno se vratiti Allahu, dž. š., nakon posrnuća, greške, grijeha. Bog voli kad Mu se iskreno vrati, On oprašta i čisti. Poslanik je to i sam zorno pokazao u mnogim prilikama. Jednom prilikom je neki beduin ušao u džamiju i izvršio malu nuždu. Ashabi su pohrlili za njim da ga tuku. Poslanik ih je zaustavio i rekao: „Ostavite ga, a to polijte kofom vode. Allah vas je poslao da olakšavate, a ne da otežavate.“⁷

Aiša izvještava da je jednom neki čovjek došao Poslaniku i rekao: „Propao sam!“ Kad ga je Poslanik upitao zašto, on je priznao: „Imao sam odnos sa svojom ženom za vrijeme ramazanskog posta.“ Muhammed, a. s., mu je odgovorio: „Podijeli sadaku!“ Čovjek je odgovorio: „Nemam ništa!“ Potom je sjeo u blizini Poslanika. Nakon nekog vremena, neki čovjek je donio zdjelu hrane kao poklon Poslaniku.⁸ Poslanik je pozvao: „Gdje je čovjek koji je propao?“ „Ovdje“, odgovorio je onaj što je priznao prekršaj. Muhammed, a. s., mu je rekao: „Uzmi ovu hranu i podijeli kao sadaku.“ Čovjek je, zapanjen, povikao: „Nekome siromašnijem od mene? Moja porodica nema šta jesti!“ „Dobro, onda pojedite,“ odvratio je Poslanik sa smiješkom.⁹

Ova blagost i dobrota bili su bit njegova učenja. Govorio je: „Allah je blag (*refik*) i voli blagost (*rifk*) u svemu.“¹⁰ Također je rekao: „On daje

6 Prenose Buharija i Muslim.

7 Prenosi Buharija.

8 Prema jednoj predaji, donio je hurmi. Drugi prenosilac, po imenu Abdurrahman, veli da nije znao koja hrana je u pitanju.

9 Prenose Buharija i Muslim.

10 Prenose Buharija i Muslim.

zarad blagosti ono što ne daje zarad nasilnosti ili nečega drugog.¹¹ Jednom od ashaba je izjavio: „Ti imaš dvije osobine koje Allah voli: blagost i staloznost.“¹² Svoje ashabe je pozivao da se stalno trude da budu dobri i da opraštaju: „Ako čujete o svome bratu nešto što ne odobravate, tražite za njega od jednog do sedamdeset izgovora (opravdanja). Ako ne nađete nijedan, uvjerite sebe da ima neki izgovor koji vi ne znate.“¹³

Jedan broj muslimana koji su tek prihvatili islam, a nisu imali kuću niti išta za jelo, nastanili su se oko džamije, u blizini Poslanikovog boravišta. Bili su bez igdje ičega (ponekad namjerno, jer su neki od njih željeli voditi asketski život lišen ovozemnih posjeda) i ovisili su o sadaki i poklonima muslimana. Njihov broj se povećavao i uskoro su nazvani ehlus-suffa (ljudi sa sofe).¹⁴ Poslanik je bio najzabrinutiji za njihovo stanje i iskazivao stalnu solidarnost. Slušao ih je, odgovarao na njihova pitanja, brinuo o njihovim potrebama. Jedna od karakteristika njegove ličnosti i njegovih učenja i u odnosu na ljude sa sofe i na ostatak zajednice jeste da je, kad su ga pitali o duhovnosti, vjerovanju, odgoju ili dvojabama, često davao različite odgovore na ista pitanja, uzimajući u obzir psihološko stanje, iskustvo i inteligenciju onoga ko pita.

Vjernici su osjećali da ih on gleda i vidi, uvažava, razumije i voli. Uistinu, on ih je volio i to im je i kazao. Ne samo to, savjetovao ih je da se sjete reći jedan drugom za uzajamnu ljubav: „Kad volite nekog svoga brata, recite mu da ga volite.“¹⁵ Jednom je mladog Muaza ibn Džebela uzeo za ruku i šapnuo mu: „Muaze, tako mi Allaha, ja te volim. Savjetujem ti, Muaze, da nakon svakog namaza kažeš: ‘Bože, pomози mi da Te se sjećam, da Ti zahvaljujem i da Ti na najljepši način ibadet činim.’“¹⁶ Tako je mladiću darovana i ljubav i duhovna uputa, a uputa je dublje upijena jer je obavijena ljubavlju.

11 Prenosi Buharija.

12 Prenosi Muslim.

13 Prenosi Bejhaki.

14 Sofa za njih je bila napravljena uz džamiju. Neki komentatori su, tragajući za porijeklom riječi *suffa*, tu riječ povezali sa ehlus-suffa, ljudima sa sofe, od kojih su neki svjesno izabrali siromaštvo i povlačenje iz svijeta, ovosvjetskih htijenja i posjedovanja.

15 Hasen (dobar) hadis koji prenose Ebu Davud i Tirmizi.

16 Prenose Ebu Davud i Nesai.

Nedžranski kršćani

Datum posjete nedžranskih kršćana Muhammedu, a. s., nije precizno utvrđen. Neki izvori, poput Ibn Hišama, smještaju je čak prije Bitke na Bedru, dok se prema drugima, po tekstu koji se pripisuje Ibn Ishaku (a također na osnovu nekih hadisa i hronologije nekih kur'anskih ajeta vezanih za tu epizodu), dogodila između Bitke na Bedru i Bitke na Uhudu. Tačan datum, napokon, i nije toliko bitan, bitna je priroda i svrha susreta.

Delegacija 14 vjerskih vođa iz Nedžrana (Jemen) posjetila je Poslanika kako bi ga ispitali o novoj vjeri, njenom vjerovanju i, naravno, o statusu Isusa (Isaa, a. s.) u islamu.¹⁷ Brojna kršćanska plemena živjela su na Arabijskom poluotoku. Čini se da je većina jemenskih kršćana slijedila melkitsku pravoslavnu crkvu, s centrom u Konstantinopolju. Poslanik je odgovorio na njihova pitanja, ukazujući na veze dviju tradicija i na to da islam nastavlja Isusovu poruku, ali kategorički odbijajući dogmu o trojstvu. Pozvao ih je da robuju Jedinom Bogu i prihvate islam kao posljednju Objavu. Kur'an donosi dugačak prikaz tog susreta kao i sličnosti i razlike između kršćanskih i islamskih učenja.¹⁸ Početak treće sure, Ali Imran, ustanovljava islamski referentni okvir:

“Elif, Lam, Mim. Allah je, nema boga osim Njega - Živi i Vječni! On tebi objavljuje Knjigu, pravu istinu, koja prethodne potvrđuje, a Tevrat i Indžil objavio je i ostale koje rastavljaju istinu od neistine (Kriterij rastavljanja istine od neistine – Kur'an).”¹⁹

Objava potvrđuje priznanje prethodnih knjiga dostavljenih čovječanstvu posredstvom Musaa, a. s., i Isaa, a. s., dodajući da je Kur'an dio iste monoteističke tradicije. Nadalje, tekst navodi detalje poziva koji se upućuje kršćanima:

„Reci: ‘O sljedbenici Knjige, dođite da se okupimo oko jedne riječi i nama i vama zajedničke: da se nikome osim Allahu ne klanjamo, da

17 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 2:112.

18 Kako to ukazuje Ibn Hišam, prvih šest ajeta sure Ali Imran bave se tim susretom i govore o gledanjima dviju strana na Boga, poruku i zapovijedi.

19 Kur'an, 3:1-4.

nikoga Njemu ravnim ne smatramo i da jedni druge, pored Allaha, bogovima ne držimo!' Pa ako oni ne pristanu, vi recite: 'Budite svjedoci da smo mi muslimani!'²⁰

Potvrđujući Božiju jednoću i odbacujući trojstvo, ovaj tekst također osuđuje položaj i ulogu svećenstva u kršćanskoj tradiciji. Ovdje, kao i u drugim ajetima ili hadisima, spominjanje mogućih „gospodara“ (autoriteta) ukazuje na one koji sebe postavljaju između Boga i ljudi i na taj način polažu pravo na nelegitimnu ili prekomjernu vjersku moć.

Nedžranska delegacija odbila je prihvatiti Poslanikovu poruku. Prije odlaska, članovi delegacije su željeli obaviti molitvu u džamiji. Ashabi su bili mišljenja da se tome treba suprotstaviti, ali je Poslanik intervenirao: „Pustite ih da se mole!“²¹ Obavili su molitvu u džamiji, okrećući se prema istoku. Kad su htjeli krenuti, tražili su od Poslanika da s njima pošalje izaslanika koji će živjeti s njima, odgovarati na njihova pitanja i po potrebi presuđivati u nekim njihovim poslovima. Izabran je Ebu Ubejde ibn el-Džerrah. Omer ibn Hattab kasnije će priznati da je bezuspješno pokušavao privući Poslanikovu pažnju kako bi njemu povjerio taj zadatak.

Delegacija je otišla kući. Kršćani su došli u Medinu, ispitivali o poruci, saslušali šta je to sadržaj nove vjere, iznijeli svoje argumente, molili se u džamiji, otišavši potom bez ikakvih neugodnosti, ostavši kršćani i potpuno slobodni. Ashabi nisu zaboravili Poslanikov pristup. Iz njega su izvukli bit poštovanja koje islam traži od vjernika, koje poziva da idu dalje od puke tolerancije, da uče, slušaju i priznaju dignitet drugih. Zapovijed prema kojoj „nema prisile u vjeri“ je u skladu s ovim poštovanja punim pristupom različitosti.²²

„O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji ga se najviše boji, Allah, uistinu, sve zna i nije Mu skriveno ništa.“²³

Više od tolerancije (koja aludira na podnošenje/trpeljivost nekoga slabijeg od strane jačega), poštovanje koje Bog traži zasnovano je na ravno-

20 Kur'an, 3:64.

21 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 2:114.

22 Kur'an, 2:256.

23 Kur'an, 49:13.

pravnom odnosu uzajamnog poznavanja.²⁴ Jedino Bog zna šta je u srcima i koliko duboka je nečija pobožnost. Kur'an na drugim mjestima spominje i priznaje iskrenost njihovog poniznog traganja za Bogom, iako kritikuje i odbacuje status svećenika i vjerskih velikodostojnika:

„I svakako ćeš naći da su vjernicima najbliži prijatelji oni koji govore: 'Mi smo kršćani', zato što među njima ima svećenika i monaha i što se oni ne ohole.“²⁵

Ovaj ajet iz pete sure (posljednji propis koji je objavljen) postavlja uvjete povlaštenog odnosa među muslimanima i kršćanima, zasnovanog na dvije bitne odlike: iskrenosti i poniznosti. Poziv za susretanje, dijeljenje i plodonosan zajednički život s kršćanima i drugim duhovnim i vjerskim tradicijama uvijek će počivati na ova tri uvjeta: pokušati upoznati drugoga, ostati iskren (otuda i pošten) u susretanju i raspravljanju i, konačno, učiti se skromnosti (poniznosti) pred nečijim tvrdnjama o posjedovanju istine. Takva je poruka koju je Poslanik pronosio u svojim susretima s vjernicima drugih religija. Kao što se može vidjeti, on nije oklijevao preispitivati, pa čak i proturječiti kršćanskim vjerovanjima (poput trojstva ili uloge svećenstva), ali je u konačnici njegov stav bio zasnovan na znanju, iskrenosti i poniznosti, što su tri uvjeta poštovanja. Bili su slobodni da odu, a dijalog je nastavljen s Poslanikovim izaslanikom.

Kćerka, supruga

Poslanik je živio vrlo skromno: njegovo boravište je bilo prazno i često je za jelo imao samo nekoliko hurmi. Ipak je pomagao potrebne oko sebe, posebno ehlus-suffa, ljude sa sofe, koji su živjeli u blizini njegovog doma. Kad je dobijao poklone, prosljeđivao ih je dalje, a odmah je oslobađao robove koje je nekad dobijao kao poklon: tako je učinio i s robom Ebu Rafiom, kojeg mu je poslao amidža Abbas nakon što se po oslobađanju vratio u Meku. Uprkos sve važnijoj ulozi u medinskom društvu i mnogim odgovornostima, on je zadržao ovu jednostavnost u načinu života i načinu

24 Arapski oblik *tearefu*, upotrijebljen u ajetu, izražava uzajamno poznavanje zasnovano na ravnopravnom odnosu.

25 Kur'an, 5:82.

na koji je dopuštao članovima svoje zajednice da mu pristupaju. Nije posjedovao ništa i dopuštao je ženama, djeci, robovima i najsiromašnijima da mu se obraćaju. Živio je među njima i bio jedan od njih.

Njegova kćerka Fatima bila je vrlo bliska sa svojim ocem. Bila je udata za Aliju ibn Ebu Taliba, Poslanikovog rođaka. Doselila se blizu očeva bora-višta i najviše se posvetila siromašnima, posebno ehlus-suffa. Kad je Posla-niku dok je bio kod kuće ili na javnom mjestu dolazila kćerka ili ulazila u sobu, ustajao je i pozdravljao je, javno pokazujući svoje veliko poštovanje i nježnost. I Medinelije i Mekelije su bili iznenađeni takvim postupanjem s kćerkom, koja po njihovim običajima obično nije imala takav tretman. Poslanik je ljubio kćerku, govorio s njom, imao povjerenja u nju, posjedao je pored sebe, ne obraćajući pažnju na primjedbe ili čak kritike koje bi takvo ponašanje moglo izazvati. Jednom prilikom je poljubio svog unu-ka Hasana, Fatiminog sina, pred grupom beduina, koji su bili preneraže-ni. Jedan od njih, El-Akre ibn Habis, izrazio je svoju zapanjenost i rekao: „Imam desetero djece i nikad nisam poljubio nijedno od njih!“ Poslanik je odgovorio: „Ko ne ukazuje milost, ni njemu neće biti ukazana!“²⁶ U svjetlu njegovog primjera koji je govorio umjesto riječi, Poslanik je svoje sljedbe-nike učio lijepom ponašanju, dobroti, nježnosti, poštovanju prema djeci i pažnji prema ženama. Kasnije je rekao: „Poslan sam da usavršim plemenito ponašanje.“²⁷

Fatima je tu ljubav i pouke o vjeri i blagosti primila od svog oca i širila ih oko sebe kroz aktivnosti sa siromašnima. Međutim, jednog dana se svom mužu potužila na svoje poteškoće: kao i otac joj, nisu posjedovali ništa i sve teže joj je bilo izaći na kraj sa svakodnevnim životom, obavezama prema porodici i djeci. Muž ju je savjetovao da ode ocu i zamoli ga za pomoć, možda će joj dodijeliti nekog od robova koje je primio na poklon. Otišla ga je vidjeti, ali se nije usudila izreći svoju želju, toliko duboko je poštovala svog oca. Kad se vratila, šutljiva i praznih ruku, Alija je odlučio otići s njom i sam zamoliti Poslanika za pomoć. Poslanik ga je saslušao i izvijestio da ne može za njih ništa učiniti, da je njihovo stanje daleko bolje nego ono ljudi sa sofe, kojima hitno treba njegova pomoć. Oni trebaju izdržati i biti strpljivi. Otišli su, tužni i razočarani: iako su bili Poslanikova kćerka i zet,

26 Prenose Buharija i Muslim.

27 Prenosi Buharija.

nisu mogli pretendirati na bilo kakvu društvenu privilegiju.

Kasnije te noći, Poslanik im je došao na vrata. Htjeli su ustati da ga dočekaju, ali je on ušao i sjeo im na postelju. Prošaputao je: „Mogu li vam ponuditi nešto bolje od onoga što ste tražili od mene?“ Složili su se, pa im je Poslanik rekao: „To su riječi kojima me Džebail podučio i koje trebate ponavljati deset puta nakon svakog namaza: *Subhanallah* (Slava Allahu), *Elhamdulillah* (Hvala Allahu), *Allahu ekber* (Allah je najveći). Prije spavanja ih trebate proučiti po 33 puta.“²⁸ Sjedeći na kćerkinoj postelji, kasno noću, duboko osjetljiv za njene potrebe, na kćerkine materijalne zahtjeve odgo-vorio je dajući joj privilegiju da bude uvjerena u ono što dolazi od Boga: duhovnu poduku koja nam dolazi kroz vremena i koju sada svaki musliman prihvata kao svoju u svakodnevnom životu. Fatima je, poput svog supruga Alije, bila primjer pobožnosti, velikodušnosti i ljubavi. Živjela je u svjetlu očevih duhovnih učenja: zadovoljna s minimumom, tražeći sve od Jedino-ga, dajući sve drugima.

Nekoliko godina kasnije, pored umirućeg oca, zaplakala je kad joj je šapnuo da ga je Bog pozvao k sebi, da je došlo vrijeme za odlazak. Sretno se osmjehnula kad joj je, nekoliko minuta kasnije, u povjerenju – povjerenju koje otkriva suštinu ovog odnosa otac-kćerka – rekao da je ona prva iz po-rodice koja će mu se pridružiti.

Aiša, Poslanikova supruga, također je njegovana Muhammedovim, a. s., primjerom i razgovorom. Sve je vodilo duhovnoj izgradnji, pa je ona kasni-je bila neprocjenjiv izvor informacija o Poslanikovoj ličnosti, ponašanju u privatnom životu i javnom djelovanju. Govorila je kako je Muhammed, a. s., imao sluha za njene želje, kad je kao još vrlo mlada došla u njegov dom u Medini. Igra je bila sastavni dio života, a Muhammed, a. s., se nikada nije ustezao da s njom učestvuje u njoj, dozvoljavajući joj da zadovolji svoju znatizelju, kao u slučaju kad ih je posjetilo izaslanstvo iz Abesinije. Abesinci su izvodili različite igre i tradicionalne plesove u dvorištu Poslanikove kuće, a on je stajao na stepeništu svoje kuće, omogućavajući tako svojoj supruzi da posmatra izvedbu diskretno iza njegovih ramena.²⁹ Više puta je iznova pričala o njegovoj pažnji prema njoj, o izrazima nježnosti i slobodi koju joj

28 Prenose Buharija i Muslim.

29 Prenose Buharija i Muslim (prema drugoj verziji, on ju je sakrio svojim ogrtačem kako bi mogla posmatrati izvedbu).

je davao u svakodnevnom životu. Sadržaji predaja koje je prenosila pokazuju kako je Poslanik s njom razgovarao i izražavao nježnost i ljubav. U njemu prisustvu, kroz primjer svog ponašanja prema njoj, on je reformirao običaje muhadžira i ensarija.

Dva ajeta koji se bave odijevanjem žena objavljena su oko druge hidžretske godine.³⁰ *Himar* je bio komad platna koji su žene nosile na glavi, prebacivši krajeve nazad. Kur'an naređuje muslimankama da krajeve spuste niz prsa, pokrivajući vratove. Poslanikove supruge su, poput svih ostalih žena, poštovala tu zapovijed. Kroz još dvije godine uspostavljen je njihov specifični položaj „Poslanikovih supruga“, tako da više nisu mogle razgovarati s muškarcima osim iza zaštitne pregrade (hidžab). Prije objavljivanja ajeta koji traže od Poslanikovih supruga da se sakriju od muških pogleda, Aiša se ponašala poput svih drugih žena i bila vrlo prisutna u medinskom javnom životu.³¹ Poslanik ju je uključivao želeći da njegovi ashabi, kroz njen primjer, razumiju ulogu koju žene, posebno njihove, trebaju imati u svakodnevnom i javnom životu. Komšija Perzijanac jednom prilikom je pozvao Poslanika na objed. Poslanik je odgovorio: „Šta je s njom?“ Čovjek je odgovorio negativno, implicirajući da se poziv odnosio samo na njega. Muhammed, a. s., je tada odbio ponudu. Komšija ga je pozvao ponovo nakon nekog vremena. Poslanik je ponovo pitao: „Šta je s njom?“ Perzijanac je odgovorio negativno, pa je Muhammed, a. s., ponovo odbio. Perzijanac ga je pozvao po treći put, a kad ga je Muhammed, a. s., upitao: „Šta je s njom?“ odgovorio je potvrdno. Poslanik je prihvatio poziv i otišao komšiji s Aišom.³²

Odlučno zastupajući određeni stav, Poslanik je reformirao običaje Arapa i beduina na poluotoku ne napadajući njihove navike. Aiša, kao i Hatidža prije nje, a uostalom i sve njegove kćerke i supruge, bile su prisutne u njegovom životu, bile su aktivne u javnom životu, nikad ne poistovjećujući

30 Kur'an, 24:31. i 33:59.

31 Oko 18. godine objave (pet godina prije njenog kraja i Poslanikove smrti) Poslanikovim suprugama je bilo naređeno da u javnosti pokriju lice i da ne razgovaraju s muškarcima, izuzev, kako smo spomenuli, iza zastora. Prema većini učenjaka, ovo je shvaćeno kao specifična zapovijed upućena Poslanikovim ženama zbog njihovog specifičnog položaja i nikad se nije odnosila na sve muslimanke. Kasnije je neznatna manjina – neki još uvijek – bila mišljenja da se to odnosi na sve žene.

32 Prenosi Muslim.

stid i čednost s iščezavanjem iz društvene, političke, ekonomske, pa čak i vojne sfere.

Poslanik im je dao načina da budu i da se razvijaju, da se izraze i budu kritične, da izbjegavaju lažni stid i govore o osjetljivim temama vezanim za njihovu ženstvenost, njihovo tijelo, njihove želje i očekivanja. Godinama kasnije, Aiša se prisjećala intelektualne hrabrosti ensarijki koje su se, za razliku od žena iz Meke, odvažavale da progovore i postave direktno pitanje: „Neka se Allah smiluje ensarijkama: stid ih nije sprečavao da se podučavaju u vjeri!“³³ I nju samu je Poslanik obučavao na isti način: bila je prisutna kad je dolazila Objava i bila uz Poslanika kad je saopćavao poruku ili davao savjet ili preporuku ili jednostavno kad je bio sam i u privatnosti živio svoju vjeru. Slušala je, pitala, pokušavala razumjeti razloge i značaj izbora i stavova svog muža. Zahvaljujući njenoj memoriji, inteligenciji i kritičkom umu, preko nje nam je došlo više od dvije hiljade hadisa, a često je korigirala i prikaze koje su davali drugi ashabi.

Ljubav koju su pokazivali Poslanik i Aiša jedno prema drugome bila je jaka i intenzivna. Aiša se nije ustručavala govoriti o njegovoj pažnji i ljubavi u svakodnevnom životu, o njegovoj toplini i pažljivosti, čak i u toku ramazana. Također je govorila o svojim pitanjima upućenim Poslaniku o dubini njegove ljubavi, o svojoj ljubomori na rahmetli Hatidžu i o tome kako je Poslanik uvijek nalazio načina da je umiri i uvjeri. Aišino pažljivo, inteligentno i ljubavljivo ispunjeno prisustvo je uveliko omogućilo da se iscrta suptilan i detaljan portret Poslanika.

Kasnije, pete ili šeste godine po hidžri, bit će izložena najtežoj kušnji u svom životu. Vraćajući se iz pohoda protiv plemena Benu Mustalik, primjetivši da je izgubila ogrlicu, vratila se da je potraži. U međuvremenu, konvoj je produžio, ne primjećujući odsustvo Aiše, koja je obično jahala u *hevdedžu* (nosiljci na devu), sakrivena od pogleda. Kući ju je doveo Safvan ibn el-Muattal, koji je putovao iza vojske. Počele su se širiti glasine o njenoj vezi sa Safvanom, da bi naposljetku bila optužena da je izdala i prevarila Poslanika. Muhammed, a. s., je bio pogođen, posebno jer su neki ashabi širili potvoru (*ifk*) protiv nje. On je se klonio više od mjesec dana, ali je Aiša bila ustrajna i uvijek iznova tvrdila da je nedužna. Kasnije su objavljeni ajeti koji ne samo da su potvrdili njenu nevinost, već su i osudili potvoru i one

33 Prenosi Muslim.

koji su je širili, ustanovljavajući vrlo stroge uvjete u pogledu svjedočenja koji se moraju ispuniti kako bi se presudilo ženi ili muškarcu u nejasnoj ili sumnjivoj situaciji.³⁴

Kušnja je isprva uznemirila i Aišu i Poslanika, ali je na koncu ojačala njihovu ljubav i povjerenje. Na širem nivou, muslimanska zajednica je shvatila da nevolje mogu zadesiti i najbolje među njima. Objava je najoštrije osudila klevetu i potvoru, podsjetivši muslimane da „paze na svoje jezike“, kako je to Poslanik kasnije kazao.³⁵ Aiša je povratila svoj položaj i postala referentna ličnost u pogledu znanja o vjeri. Poslanik je savjetovao ashabe: „Tražite znanje kod ove rumene žene.“³⁶ Iznad svih sumnjičenja i potvora, Aiša je ostala iskrena u vjeri i ljubavi prema Poslaniku, postavši model, kako u pobožnosti i predanosti, tako i u intelektualnom i društvenom angažmanu. Bila je model u svjetlu ljubavi koju joj je ukazivao Poslanik: upravo u njenoj sobi Poslanik je želio ispustiti posljednji dah, a tu je i ukopan.

Uhud

I pored privatnih problema i duhovnog i društvenog podučavanja, poslanik je nastavio bdjeti nad sigurnošću medinskih muslimana, znajući da Kurejšije pripremaju osvetu. Dobio je pismo od svog amidže Abbasa u kojem ga ovaj informira da vojska s više od tri hiljade ljudi kreće prema Medini. Muhammed, a. s., je imao samo oko sedmicu dana da smisli strategiju i organizira otpor. Vrlo brzo je odlučio organizirati konsultativni sastanak (šura) kako bi saznao mišljenje ashaba. Trebali su odabrati između ostanka unutar grada i iščekivanja neprijateljskog ulaska, spremajući mu zasjedu, i izlaska van grada i direktnog sučeljavanja s neprijateljem u obližnjoj ravnici. Poslanik je, poput mnogih ashaba, uključujući i nepouzdanog Abdullaha ibn Ubejja, osjećao da bi trebali čekati neprijatelja unutar grada. Međutim, za vrijeme rasprave, njegovo mišljenje je nadjačano, posebno protivljenjem mladih ashaba i onih koji nisu učestvovali u Bici na Bedru: nadali su se u nadolazećoj bici steći zaslugu sličnu onoj boraca na Bedru.

Većina je glasala za izlazak iz grada i suočavanje s neprijateljem licem u

34 Kur'an, 24:11-26.

35 Prenose Buharija i Muslim.

36 Prenosi Muslim. Ovo se odnosi na Aišu, koja je imala veoma svijetlu put. Druga verzija glasi: „Pola svoje vjere uzmite od ove rumene mlade žene.“

lice. Muhammed, a. s., je prihvatio odluku i odmah otišao kući po ratnu spremu, jer nije bilo vremena za gubljenje. Osjećajući krivicu i misleći da bi možda bilo bolje da su poslušali Poslanika, neki ashabi su mu došli dok je izlazio iz kuće i sugerirali da bi odluku trebalo preispitati i da bi trebalo postupiti po njegovom mišljenju. On je kategorički odbio: odluka je donesena zajednički, on se pripremio za borbu i povratak nije dolazio u obzir.

Krenuli su prema Uhudu. Vojska je brojala hiljadu ljudi, a suočit će se s tri hiljade neprijatelja. Dok su marširali, Abdullah ibn Ubejj je odlučio dezertirati, a slijedilo ga je 300 njegovih ljudi. Ibn Ubejj je prigovarao Poslaniku što je dopustio da na njega utječu mladi i neiskusni ljudi, umjesto da donese odluku – što je bilo i njegovo mišljenje – da ostane u Medini i sačeka neprijatelja. Njegovo dezertiranje je bilo ozbiljan problem, jer je broj muslimana svelo na 700, u vojsci koja više nije mogla mijenjati strategiju ili se vratiti. Ibn Ubejjevo licemjerstvo je bilo dobro poznato i on je optuživan za višestruku izdaju: ta odluka, prije samog odmjeravanja snaga, bila je dodatni dokaz njegove dvoličnosti.

Muslimani su nastavili, iako znatno oslabljeni. Putem je Poslanik primijetio da se u vojsku umiješalo šest dječaka između 13 i 16 godina. Odmah je vratio četvericu od njih, ali se složio da zadrži dvojicu od 15 i 16 godina koji su mu na licu mjesta dokazali da su bolji strijelci i borci nego mnogi odrasli. Izbor u takvoj situaciji je bio težak, ali je Poslanik višekratno insistirao da djeca budu držana dalje od poprišta borbe i kao vojnici i kao potencijalne žrtve. To je ustrajno ponavljao, kako ćemo vidjeti, prije jednog od posljednjih pohoda i njegova učenja vezana za etiku ratovanja su bila beskompromisna.

Muslimanska vojska je trebala naći neupadljivu rutu do Uhuda koja će joj omogućiti da dođe na bojno polje, a da ne bude primijećena ili otkrivena. Još jednom je Poslanik ukazao povjerenje nemuslimanu koji se odazvao njegovom pozivu: njegova sposobnost je bila nadaleko poznata i on je vojsku doveo na odredište. Zauzeli su položaje i Poslanik je trupama objasnio svoju strategiju. Strijelci su trebali ostati na brdu, dok su se konjanici i pješaci trebali direktno sučeliti s neprijateljem u ravnici. Strijelci ni pod kojim uvjetima nisu smjeli napustiti svoj položaj, bilo da su trupe ispod pobjeđivale ili gubile, kako bi spriječili da Kurejšije dođu iza brda i napadnu trupe sleđa. Upravo to je pokušala jedna kurejšijska jedinica na samom početku bitke, ali je dočekana kišom strijela koja joj je onemogućila

napredovanje. Strategija je funkcionirala savršeno. Borba je počela i dolje, u ravnici, muslimanske trupe su postepeno preuzimale kontrolu. Kurejšije su gubile teren i trpjele brojne gubitke, a muhadžiri i ensarije su pokazivali izuzetnu hrabrost. Među borcima su se po energičnosti isticale i dvije žene: Ummu Sulejm i posebno Nusejba bint Kab, koja je prvobitno došla da ranjenicima donosi vodu i da im pomaže, ali se kasnije uključila u bitku, uzevši sablju i boreći se protiv Kurejšija.³⁷ Poslanik nikad nije pozivao ili savjetovao žene da se bore, ali kad je vidio Nusejbin duh i energičnost u borbi, pohvalio je njeno ponašanje i zamolio Boga da je zaštititi i da joj podari pobjedu i uspjeh.

Postajalo je jasno da muslimani pobjeđuju, uprkos povremenim uzmi-canjima i pogibiji nekih ashaba. Hamza, Poslanikov amidža, bio je meta Hindine osvete još od poraza na Bedru. Vahši, abesinijski kopljanik, imao je zadatak samo ubiti Hamzu i svu je pažnju usmjerio samo na to: dok se Poslanikov amidža borio, Vahši mu se približio i precizno ga pogodio kopljem, trenutno ga usmrivši. Kasnije je Hind pronašla Hamzino tijelo na bojištu, i nakon što mu je sažvakala jetru, valjda tako ispunjavajući obećanje da će mu se napiti krvi zbog smrti svojih najbližih, unakazila ga je, odsjekavši mu uši i nos i vješajući ih sebi o vratu.³⁸

Ipak, kako je bitka odmicala, činilo se da je izvjesna pobjeda muslimana, koji su vršili pritisak, dok su se Kurejšije povlačile, ostavljajući svoju opremu iza sebe. Strijelci, postavljeni na brdo, vidjeli su povoljan razvoj situacije, blisku pobjedu i posebno ratni plijen koji je bio nadohvat onima koji su se, za razliku od njih, borili na poprištu. Zaboravili su Poslanikova naređenja i upute svog vođe, Abdullaha ibn Džubejra: samo nekoliko njih je ostalo na brdu, dok ih je oko 40 strčalo s brda, uvjereni da je pobjeda postignuta i da i njima pripada udio u ratnom plijenu. Halid ibn Velid, izvrсни taktičar koji je predvodio jednu od tri kurejšijske jedinice, primijetio je pokret strijelaca i odmah odlučio obići brdo i napasti muslimane sleđa. Uspio je izvesti unakrsni napad koji je doveo do totalne pometnje i muslimanski ratnici su se raštrkali u potpunom neredu. Neki su pobijeni, neki pobjegli, dok su se drugi nastavili boriti ne znajući na koju stranu napadati. Poslanik je napad-

37 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 4:30.

38 Druga verzija kaže da joj je Vahši donio Hamzinu jetru, a da je ona potom otišla pronaći njegovo tijelo na bojnopolju i oskrnaviti ga.

nut i pao je iz svog zaklona: slomljen mu je zub, a prstenovi njegove kacige krvavo su mu se urezali u obraze. Proširile su se glasine da je Poslanik ubijen, što je još više povećalo kaos među muslimanima. Neki ashabi su ga unijeli u zaklon i zaštitili. Muslimani su se uspjeli povući s bojnog polja, gdje je bilo sve teže vidjeti šta se događa, i okupiti se kako bi se ponovo suočili s neprijateljem ako to bude potrebno. Kad je bitka okončana, među Kurejšijama su bila samo 22 poginula, dok ih je među muslimanima, koji su bili i na bojištu, a i simbolično potučeni, bilo 70.

Neposlušnost strijelaca imala je dramatične posljedice. Privučeni dobitkom, nisu mogli odoljeti staroj praksi iz svoje džahilijjske prošlosti. Uprkos tome što su odnjevovani porukom vjere u Jedinoga, pravde i nevezivanja za ovosvjetska dobra, iznenada su zaboravili sve kad su vidjeli bogatstvo nadohvat ruke. Ratne pobjede su, u njihovoj drevnoj paganskoj tradiciji, mjerene količinom zadobivenog plijena i ta prošlost, taj dio njih i njihove kulture, nadvladao je njihov duhovni odgoj. Kao posljedica toga, muslimani su bili žrtve strategije čudesnog čovjeka, Halida ibn Velida, koji će kroz nekoliko godina prihvatiti islam i postati muslimanski heroj. Upravo taj momenat bitke na Uhudu bogat je dubokim poukama: ljudska bića nikad ne mogu u potpunosti nadići kulturu i iskustva koji su oblikovali njihovu prošlost i nikad se ne može donijeti konačan sud o njihovim budućim izborima i orijentacijama. Muslimani su uhvaćeni u nesrećnu zamku svojih ranijih navika, Halid ibn Velid će proći kroz proces prihvatanja islama koji će izbrisati sve sudove izrečene o njegovoj prošlosti. „Ništa nije konačno,“ lekcija je iz poniznosti, „ne treba donositi konačne sudove“, obećanje je nade.

Kurejšije su odnijele svoje mrtve i svoju imovinu. Ebu Sufjan je pitao Omera o Poslanikovoju sudbini i dobio potvrdu da je živ. Kad su muslimani u povratku došli na bojište, vidjeli su da su tijela poginulih unakazena. Poslanika je najviše pogodilo viđenje amidže Hamze. U ljutnji, izrazio je želju da se osveti i unakazi 30 neprijateljskih poginulih u narednom sukobu, ali ga Objava podsjeća na red, mjeru i strpljenje: „A ako otpite, to je, doista, bolje za strpljive.“³⁹ Poslanik treba tražiti da se poštuju tijela živih kao i mrtvih, da se ne prihvata i ne zagovara tortura i sakaćenje, a sve to treba činiti u ime poštovanja stvorenoga i u ime ljudskog dostojanstva i integriteta.⁴⁰

39 Kur'an, 16:126.

40 Kako ćemo vidjeti u posljednjem poglavlju, slične zapovijedi uputit će i u vezi sa životinjama

Poraz, princip

Muslimani su se vratili u Medinu, ranjeni, razočarani i duboko pogođeni razvojem događaja: imali su mnoge poginule, poraženi su zbog neposlušnosti uzrokovane željom za dobiti, Poslanik je ranjen, a Kurejšije će ponovo steći ugled i status na poluotoku. Došavši u Medinu, Poslanik je, ne gubeći vrijeme, tražio od svih koji su učestvovali u Bici na Uhudu – čak i od ranjenih – da se pripreme za naredni pohod. Odbio je ponudu Abdullaha ibn Ubejja da mu se pridruži, jer je dezertirao pred samu bitku. Poslanik nikoga nije upoznao sa svojim istinskim namjerama. Otišao je u mjesto Hamra, ulogorio se i od svakog učesnika tražio da u toku noći naloži pet vatri. Gledano iz daljine, te vatre su davale utisak kretanja velike vojske.

Muhammed, a. s., je izveo taj manevar kako bi naveo Kurejšije da povjeruju da on priprema neposrednu odmazdu i da bi bilo opasno napasti Medinu. Poslao je izaslanika (ponovo paganina) Ebu Sufjanu da ga izvijesti o ovom neobičnom pokretu muslimanskih trupa. Ebu Sufjan je bio impresioniran. Iako je isprva planirao iskoristiti muslimansku slabost i zadati im konačni udarac u samoj Medini, promijenio je mišljenje i odlučio da ne napada grad. Na tome je stalo: Muhammedova, a. s., ekspedicija se vratila nakon tri dana i život se nastavio uobičajenim tokom.

U danima koji su slijedili, Poslanik je primio objavu koja se bavi Bitkom na Uhudu, posebno neslaganjem o izboru strategije, neposlušnošću, porazom i Poslanikovim stavom nakon toga. Poslanik je pokazao staloženost i razumijevanje u odnosu prema ashabima koji su vođeni željom za imetkom pokazali neposlušnost. Objava navodi događaj i potvrđuje ono što smo naveli na početku ovog poglavlja, stalnu kombinaciju poštovanja principa i izuzetnu blagost u Poslanikovoj ličnosti:

„Samo Allahovom milošću, ti si blag prema njima; a da si osoran i grub, razbjegli bi se iz tvoje blizine. Zato im praštaj i moli da im bude oprosteno i dogovaraj se s njima. A kada se odlučiš, onda se pouzdaj u Allaha, jer Allah zaista voli one koji se uzdaju u Njega.“⁴¹

Niz događaja koji su doveli do poraza počeo je odlukom donesenom

41 Kur'an, 3:159.

protiv Poslanikovog mišljenja, uslijedila je, potom, neposlušnost strijelaca. Kur'an ovdje potvrđuje princip šure, konsultacije, ma kakav rezultat bio: ova objava je od krucijalnog značaja i izjavljuje da princip odlučivanja, odluke donesene većinom, ne treba dovoditi u pitanje i treba ga poštovati izvan historijskih događanja i ljudskih grešaka u odlučivanju. Muslimani su, stoga, ti koji „svoje poslove obavljaju uz uzajamno savjetovanje“ i taj princip mora ostati, iako se načini na koje se on primjenjuje neumitno mijenjaju zavisno od vremena i mjesta.⁴²

Kad je neposlušnost strijelaca po srijedi, Objava ukazuje da su Poslanikove karakterne osobine pomogle da se prevaziđe situacija i da ashabi ostanu uz njega. On nije bio brutalan i krut, nije ih osudio jer su bili vođeni refleksnom pohlepom koja je izbijala iz njihovih ranijih navika. Svojom blagošću zacijelio je njihove rane i omogućio im da iz ovog uzmaka izvuku mnoge pouke: Bog određuje njihovu sudbinu u mjeri u kojoj se oni sami osjećaju odgovornima za nju. Baš kao što u objavljenim podukama nema mjesta fatalizmu, nema mjesta ni bezbrižnom optimizmu po kojem će im put biti olakšan samo zato što se bore u ime Boga. Naprotiv, vjerovanje traži dodatni polet u poštovanju principa, dodatnu osjećajnost u međuljudskim odnosima i dodatni oprez pred rizikom od samozadoljstva. Uhud je bio ta lekcija o krhkosti, a ranjeni Poslanik je, nakon bitke, podsjećao svakoga da se svašta može dogoditi: njegova krv je bila izraz njegove ljudskosti i podsjetnik na nju.

42 Kur'an, 42:38.

Prevare i izdaja

Situacija je postala teška za muslimansku zajednicu u Medini. Poraz na Uhudu imao je višestruke posljedice, među njima i gubitak prestiža u očima susjednih plemena, koja su ih sada drukčije gledala i smatrala ih ranjivim. Muslimani su viđeni kao oslabljeni i protiv njih su poduzeti mnogi pohodi kako bi se iskoristila situacija. Muhammed, a. s., koji je ponekad upozoravan na planirane napade na Medinu, slao je svoje ljude – u grupama od 100 do 150 – različitim plemenima kako bi ih umirili ili spriječili agresiju. Četvrta godina po hidžri (626. n. e.) bila je uveliko ispunjena takvim lokalnim konfliktima niskog intenziteta, koji su ipak služili da se modificiraju (i ponekad održe) savezi ili ravnoteža snaga na tom području. To se pretvorilo u neku vrstu šahovske igre između Kurejšija i medinskih muslimana i obje strane su znale da predstoji sukob punog intenziteta. Mekelije nisu skrivale svoju želju da iskorijene muslimansku zajednicu na poluotoku i nastavili su sklapati saveze sa susjednim plemenima. Njihova situacija je bila tim teža jer je većinu direktnih trgovačkih puteva ka sjeveru, koji su vodili do Sirije i Iraka, još uvijek nadzirala i kontrolirala Medina. Kurejšije su stoga osjećale da moraju poduzeti brzu i radikalnu akciju kako bi iskoristili muslimansku slabost nakon poraza i oslobodili puteve potrebne njihovim karavanima za putovanje ka sjeveru.

Benu Nadir

Mnogi muslimani su zarobljeni tih godina nakon upadanja u zasjedu ili jednostavno jer je neprijatelj bio brojčano nadmoćan. Često su mučeni

i okrutno ubijani i predaje prenose njihovu hrabrost, strpljenje i dostojanstveno držanje pred smrću. Najviše su tražili, poput Hubejba, da im dozvole, prije nego što budu pogubljeni, da klanjaju dva rekata, u kojima su dugo molili Allaha, Jedinoga, koji im je darovao život i sve što posjeduju.

Jednog dana, čovjek iz plemena Benu Amir po imenu Ebu Bera došao je Poslaniku i zatražio da s njim pošalje grupu od četrdesetak muslimana da cijelo pleme pouče islamu. Muhammed, a. s., koji je bio svjestan značaja lokalnih saveza, izrazio je bojazan da ih mogu napasti druga plemena koja su bila neprijateljski raspoložena prema islamu ili su u savezu s Kurejšijama. Dobio je obećanje da će ih štititi Benu Amir, a pleme je imalo prestiž i moglo se pouzdati u mnoga savezništva. Međutim, u obzir nije uzeo unutrašnja rivalstva u tom plemenu. Sam Ebu Beraov bratić uzrokovao je ubistvo prethodnika muslimanske grupe (koji je nosio Poslanikovo pismo), a potom je, vidjevši da pleme ostaje vjerno savezu koji je sklopio njegov amidža, unajmio dva druga roda da pobiju cijelu muslimansku grupu kod bunara Meuna (Bir Meuna). Samo dvojica koji su otišli po vodu su izmakli.¹ Jedan od njih je odlučio umrijeti boreći se protiv neprijatelja, dok se drugi, Amr ibn Umejje, vratio u Medinu i izvijestio Poslanika o pogibiji ostalih. Na povratku je susreo dvojicu pripadnika plemena Benu Amir, za koje je mislio da su odgovorni za zasjedu, pa ih je za osvetu ubio.

Poslanik je bio šokiran, zabrinut i duboko ožalošćen onim što se dogodilo njegovim ljudima. To je ukazivalo da situacija postaje sve opasnija i da savezi i izdaje poprimaju kompleksnije i suptilnije oblike. Pripadnici Benu Amira su bili vjerni Ebu Beraovom obećanju i stoga nisu bili odgovorni za smrt muslimana. Poslanik, pažljivo poštujući uvjete svojih savezništava, odmah je odlučio da se mora platiti odšteta za dvojicu pripadnika plemena koje je Amr greškom ubio. Odlučio je otići Jevrejima iz plemena Benu Nadir i zatražiti pomoć u plaćanju odštete, jer je to bio dio uvjeta ugovora o uzajamnoj pomoći. Muhammed, a. s., je znao da su, još od prinudnog egzila Benu Kajnuke, pripadnici plemena Benu Nadir postali sumnjičavi, ako ne i neprijateljski raspoloženi prema njemu i da su uspostavili veze s neprijateljskim plemenima. Bio je, stoga, krajnje oprezan.

Posjetio ih je sa svojim najbližim ashabima, uključujući Ebu Bekra, Omera i Aliju. Ponašanje Benu Nadira bilo je čudno, a njihovi poglavari,

uključujući Hujejja, nisu sugerirali konkretne mjere u pomaganju da se plati odšteta. Iznenada su iščezli, pod izgovorom da pripremaju obrok i prikupljaju potrebni iznos. Poslanik je imao dojam da poglavari Benu Nadira planiraju neku varku, pa je ustao i neprimjetno se udaljio. Ashabi su mislili da će se vratiti. Kad to nije učinio, i oni su krenuli za njim kući, gdje im je saopštio svoj dojam i otkrio im da ga je Džebrail izvijestio da su ga pripadnici Benu Nadira htjeli ubiti, čemu je u prilog išlo i njihovo čudno ponašanje pred izaslanstvom. Izdaja plemena Benu Nadir, koje je živjelo u samoj Medini, muslimanima je učinila nemogućim uspostavljanje odbrambene strategije. Poslanik je morao brzo djelovati. Poslao im je Muhammeda ibn Meslemu da ih izvijesti da su iznevjerili ugovor o međusobnoj pomoći i da imaju 10 dana da napuste mjesto sa ženama i djecom i stvarima ili će biti pogubljeni. U plemenu Benu Nadir su se uplašili i počeli se pripremati za odlazak, ali je licemjer Abdullah ibn Ubejj otišao kod njih i savjetovao im da ne napuštaju grad, obavezavši se da će im pružiti bezrezervnu podršku. Poglavari Benu Nadira su ga poslušali i izvijestili Muhammeda, a. s., da neće otići. Bila je to, praktično, objava rata.

Poslanik je odmah odlučio opsjesti tvrđavu u kojoj su potražili utočište. Oni su isprva bili iznenađeni tako hitrom reakcijom, ali su se nadali da će Ibn Ubejj ili njihovi saveznici, posebno jevrejsko pleme Benu Kurejza, doći da ih spase. To se nije dogodilo i nakon deset dana situacija im je postala nepodnošljiva. Tada je Poslanik odlučio posjeći najviše palme, one koje su bile vidljive iznutra, iz utvrde. Palme su bile najvredniji resurs grada i Poslanik je, sjećući ih, pokušao uvjeriti Benu Nadir da, ukoliko nastave s pružanjem otpora, ništa vrijedno neće ostati u gradu. Bio je to jedini slučaj da je Muhammed, a. s., uništio stablo ili drugi dio prirode, bilo u ratu ili u miru.

Situacija je bila tako posebna da ju je Objava odmah spomenula: „To što ste neke palme posjekli ili ih da uspravno stoje ostavili, Allahovom voljom ste učinili”² Nikada kasnije Poslanik nije učinio ništa što bi bilo izraz nepoštovanja prema stvorenome i uvijek i iznova je napominjao kako to poštovanje mora biti potpuno, čak i u ratnim uvjetima. Objava ovog ajeta sama po sebi je potvrda pravila ustanovljenog tim izuzetkom. Pokazalo se da strategija ne može biti uspješnija. Benu Nadir, opsjednuti i u oskudici,

1 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 4:138.

2 Kur'an, 59:5.

predali su se i pokušali dogovoriti uvjete egzila. Prije opsade im je Poslanik ponudio da odu sa svim što posjeduju, ali su oni to odbili, a sada su bili u slabijem položaju. Prema Poslanikovoj prijetnji, trebali su biti pogubljeni. U svakom slučaju, sada nije dolazilo u obzir da svoju imovinu ponesu sa sobom. Zaboravljajući prijetnju o pogubljenju, Poslanik je tražio da napuste grad, vodeći sa sobom samo svoje žene i djecu. Poglavar Benu Nadira Hujejj ipak je pokušao pregovarati i Poslanik im je dozvolio da ponesu sav imetak koji mogu ponijeti deve. Utočište su našli u Hajberu.³ Poslanik ne samo da nije ostvario svoju prijetnju, poštediti im živote, već im je dozvolio i da sa sobom ponesu znatan dio imetka. Muhammed, a. s., je uvijek bio velikodušan i popustljiv nakon bitaka, uprkos izdajama i nezahvalnosti neprijatelja. Neki od zarobljenika pošteđenih nakon Bedra bili su među najvatrenijim neprijateljima na Uhudu. Isto će se dogoditi i ovaj put: nekoliko mjeseci nakon što je dozvolio Benu Nadiru da odu, neki od vođa i pripadnika plemena naći će se među saveznicima (Ahzab) koji su se udružili protiv njega.

Stanje muslimana se neznatno popravilo, ali su opasnosti ostale znatne i višestruke. Nakon Uhuda, Ebu Sufjan je rekao Omeru i Poslaniku da će se sastati sljedeće godine na Bedru. Poslanik je prihvatio izazov. Nije htio poreći svoju riječ, pa je otišao na Bedr s 1.500 ljudi. Ebu Sufjan je krenuo s 2.000 ljudi, ali se nakon nekog vremena zaustavio i vratio. Muslimani su tamo ostali osam dana, čekajući Kurejšije, koji se nisu pojavili. Ostali su vjerni obećanju i ovaj iskaz vjernosti obećanju i spokoj pred izazovom ulili su im sigurnost i osnažili njihov prestiž.

Izuzetnost i jedinstvenost

Poslanik je jednog svog ashaba po imenu Ebu Lubaba izuzetno cijenio, do te mjere da ga je ostavio da upravlja Medinom kad je otišao u prvi pohod na Bedr. Neko vrijeme potom, neki mladić koji je bio siročje je došao Muhammedu, a. s., i požalio mu se da mu je Ebu Lubaba oduzeo palmu koja je dugo bila njegova. Poslanik je pozvao Ebu Lubabu i tražio od njega da mu objasni stvar. Ispitivanje je pokazalo da je palma pripadala Ebu Lubabi i Poslanik je presudio u njegovu korist, silno razočaravši mladića, koji

³ Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 4:145.

je vjerovatno izgubio svoj najvredniji posjed. Muhammed, a. s., je nasamo tražio od Ebu Lubabe, nakon što je pravda zadovoljena, da palmu daruje mladom siročetu, kojem ona toliko znači. Ebu Lubabe je odlučno odbio: tako daleko je išao da potvrdi svoje pravo vlasništva da bi pristajanje na ovaj zahtjev bilo nepojmljivo. Taj osjećaj mu je zasjenio srce i milosrđe. Objava će spomenuti izuzetnu prirodu duhovne uzvišenosti na individualnom i kolektivnom planu koja omogućava da se, uzdižući se iznad osjećaja pravde i potraživanja vlastitih prava, postigne izuzetno stanje srca koje oprašta i daje ljudima više nego što im pripada: „Allah zahtijeva da se svačije pravo poštuje i dobro čini...”⁴

Nije u pitanju odricanje od vlastitih prava (Ebu Lubabi je dato za pravo što je tražio njihovo priznavanje), radi se o učenju nečega što ide dalje od toga, u ime onih razloga srca koji uče razum da oprost, da popusti, da da nešto svoje, vođen i pokretan zajedničkom ljudskošću i ljubavlju. Poslanik je bio iznenađen reakcijom svog ashaba kojeg je toliko cijenio: shvatio je da je skoro slijepo slijeđenje jedne islamske odredbe, one o pravедnosti, spriječilo Ebu Lubabu da postigne viši nivo pravičnosti srca: plemenitost, darežljivost, davanje. Drugi ashab, Sabit ibn Dahdene, koji je bio prisutan, ponudio je Ebu Lubabi cijeli voćnjak u zamjenu za tu jednu palmu, koju je on tada dao mladom siročetu. Muhammed, a. s., se obradovao tom ishodu i nije osudio Ebu Lubabin odnos. Kasnije mu je povjerio druge zadaće, kao što je prenošenje uvjeta predaje plemenu Benu Kurejza. Ebu Lubabe je izvršio svoj zadatak, ali nije mogao odoljeti, a da ne ispriča previše. Postiđen zbog svog ponašanja, svezao se za stablo tri dana, nadajući se da će mu Allah, dž. š., i Njegov poslanik oprostiti pogrešku i nedostatak čvrstine. Oprost je uslijedio i sam Poslanik je odvezao Ebu Lubabu. Ovo individualno iskustvo pokazuje da duhovni odgoj nikad u potpunosti ne završava, da savjest stalno dolazi u iskušenje i da je Poslanik svoja učenja združio sa strogošću, ali i sa dobrodušnošću.

Muhammed, a. s., se, nešto ranije, oženio udovicom po imenu Zejneb iz plemena Benu Amir. Ona je bila poštovana zbog svoje velikodušnosti i ljubavi prema siromasima. Kroz tu ženidbu je uspostavio veze s tim plemenom, koje će mu ostati vjerno, uprkos pritiscima izvana i iznutra. Zejneb, poznata kao *ummul-mesakin* (majka siromašnih), bila je izuzetno pobožna.

⁴ Kur'an, 16:90.

Došla je živjeti u stan koji joj je pripremljen u blizini džamije. Međutim, umrla je samo osam mjeseci nakon udaje i ukopana u blizini Rukajje, Poslanikove kćerke. Nekoliko mjeseci kasnije, Ummu Seleme, udovica Ebu Seleme, s kojim je bila u izgnanstvu u Abesiniji, udala se za Poslanika i nastanila u stanu koji je ostao prazan nakon Zejneb. Pobožna, poduzetna i izuzetno lijepa, uživala je značajan položaj i ulogu kod Poslanika i Aiša je priznala da je bila ljubomorna na Ummu Seleme, čini se i zbog njene ljepote, a i stoga što ju je Poslanik slušao i jako držao do njenog mišljenja.

Poslanik je nastavio, koliko su to okolnosti dozvoljavale i uprkos teškoćama, širiti islamska učenja i slikovito ih predočavati vlastitim primjerom. Neki ashab jednom prilikom je uzeo ptiče iz gnijezda, nakon čega ga je iznenada napala ptica-majka, koja je željela odbraniti svog potomka. Poslanik je tražio da ovaj vrati ptiče u gnijezdo, rekavši prisutnima: „Allah je milostiviji prema vama nego ova ptica prema svome mladunčetu.“⁵ Učio ih je da opažaju oko sebe, da se dive i da izvlače pouke iz prirode oko sebe i iz najsitnijih stvorenja. Objava na više mjesta izražava ovaj poziv:

„Allaha hvali sve što je na nebesima i na Zemlji, i On je Silni i Mudri.“⁶

Ili:

„Njega veličaju sedmera nebesa, i Zemlja, i oni na njima; i ne postoji ništa što ga ne veliča, hvaleći Ga; ali vi ne razumijete veličanje njihovo. On je doista blag i mnogo prašta.“⁷

I ptice na nebu podstiču na opažanje združeno s promišljanjem:

„Zar oni ne vide ptice iznad sebe kako raširenih krila lete, a i skupljaju ih? Samo ih Milostivi drži; On zaista, sve dobro vidi.“⁸

Objava će kasnije potvrditi važnost takve duhovnosti, koja djeluje kroz

5 Prenosi Muslim.

6 Kur'an, 57:1.

7 Kur'an, 17:44.

8 Kur'an, 67:19.

opažanje, kontemplaciju i sjećanje na Boga i koja je povezana sa stalnim podsjećanjem na Božiju beskrajnu dobrotu prema ljudskim srcima. „Sunce i Mjesec utvrđenim putanjama plove,“ Kur'an veli fizičkom oku i umu, „i trava i drveće se pokorava“, nastavlja dalje, obraćajući se srčanom vidu i vjerovanju.⁹ Ta dva učenja su oblikovala Poslanikovu duhovnu snagu, znao je odakle dolaze i njegova ranjivost i njegova moć, u trenucima kad je toliko mnogo neprijatelja pokušavalo da ga prevari, zavede ili uništi. Allah, dž. š., ga je već podsjetio na svoju dobrotu i zaštitu pred njegovom slaboću: „A da te nismo učinili čvrstim, gotovo da bi im se malo priklonio.“¹⁰ Znakovi u stvorenome, sposobnost divljenja događajima ili naoko sitnim detaljima iz života, sposobnost da prepozna dobročinstvo u nečijim lijepim riječima („Lijepa riječ je sadaka“)¹¹ ili osmijehu („Osmijeh kojim se osmjehneš svome bratu je sadaka“)¹², davali su mu snagu da se odupre i ustraje. Biti stalno s Jedinim, sjećajući se Njegovog prisustva kroz neki pogled ili pokret kao prisustva Prijatelja i Zaštitnika, a ne suca i cenzora – to je smisao izvanrednosti (ihsana), snage srca i vjerovanja: „Dobročinstvo (ihsan) je da robuješ Allahu kao da Ga vidiš; jer, ako ti ne vidiš Njega, On vidi tebe!“¹³

Njegovi ashabi su u njemu prepoznali te kvalitete, voljeli ga i svoju duhovnu energiju crpjeli iz njegovog prisustva među njima. On ih je učio da stalno produbljuju tu ljubav: „Niko od vas neće (savršeno i potpuno) vjerovati dok mu ja ne budem draži od njegovog oca, njegovog sina i svih drugih ljudi.“¹⁴ Oni su trebali ustrajati u svojoj duhovnoj potrazi i u ljubavi prema Poslaniku i međusobnoj ljubavi u ime Boga, dok je sam Poslanik podsjećan da je takvo sjedinjenje izvan njegove vlastite ljudske moći: „Da si ti potrošio sve ono što na Zemlji postoji, ti ne bi sjedinio srca njihova, ali ih je Allah sjedinio.“¹⁵ On je bio primjer, model, koji je živio među njima i nudio im svima svoju ljubav, i siromašnima, i starima; prema ženama je iskazivao poštovanje, a prema djeci pažnju. Bio je djed i svoju unučad je nosio za vrijeme namaza u džamiji i tako kroz svakodnevne primjere po-

9 Kur'an, 55:5-6.

10 Kur'an, 17:74.

11 Prenosi Buharija.

12 Prenosi Tirmizi.

13 Prenose Buharija i Muslim.

14 Prenosi Muslim.

15 Kur'an, 8:63.

kazivao da se neko ne može sjećati Boga i biti mu blizu bez plemenitosti i ljudske pažnje.

Objava je potvrdila njegovu izuzetnost u mnogim područjima. Jedini Bog je od njega tražio strožiju praksu, posebno kad je noćni namaz u pitanju. Na drugom nivou, Kur'an je ograničio broj žena za sve vjernike na četiri, ali je Poslanik izdvojen. Nadalje, njegove žene su podsjećene da „nisu poput drugih žena.“¹⁶ Stoga su trebale pokriti i lice i govoriti s muškarcima iza pregrade (zavjese, hidžab) i nisu se mogle preudati nakon Poslanikove smrti. Prema kur'anskim uputama, Muhammed, a. s., se oženio i drugom ženom po imenu Zejneb, ona je bila razvedena od njegovog ranijeg roba Zejda, koji je bio poznat kao Zejd sin Muhammedov nakon što ga je Poslanik usvojio (posinio), ali je kasnije zvan svojim ranijim imenom Zejd ibn Haris, pošto nije bio Poslanikov biološki sin. Kur'an je to komentirao riječima: „Muhammed nije roditelj nijednom od vaših ljudi, nego je Allahov poslanik i posljednji vjerovjesnik.“¹⁷

Saveznici

Veliki broj pripadnika plemena Benu Nadir se nakon egzila iz Medine nastanio u Hajberu. Prema Poslaniku su gajili duboku mržnju i nadali se brzom osveti. Znali su, kao i sva plemena na poluotoku, da se Kurejšije pripremaju za napad širokih razmjera da unište muslimansku zajednicu i konačno dokrajče Muhammedovu, a. s., misiju. Poglavar Benu Nadira, Hujejj, otišao je u Meku s jevrejskim vođama iz Hajbera da s Kurejšijama sklopi savez koji nije ostavljao mjesta sumnji: Muhammed, a. s., i njegova zajednica moraju biti napadnuti i eliminirani. U tom cilju, oni su kontaktirali i s drugim plemenima kako bi ih uključili u savez: pridružila su im se plemena Esed, Benu Gatafan i Benu Sulejm. Samo je pleme Benu Amir, iz kojeg je Poslanik bio oženjen i koje je pokazivalo nepokolebljivu vjernost (izuzev nekoliko pojedinaca koji su pogazili riječ), odbilo biti dijelom nove koalicije jer je prethodno stupilo u savez s Muhammedom, a. s. Snage koje su okupljene bile su značajne i kad je vojska krenula ka Medini činilo se da

16 Kur'an, 33:32. Praksa poligamije bila je široko rasprostranjena i neograničena u pogledu broja žena. Kur'an je propisao limit od četiri žene, uz stroge uvjete koje treba poštovati pri ženidbi drugom, trećom ili četvrtom ženom.

17 Kur'an, 33:40.

im muslimani ne mogu parirati. Kurejšijska vojska i njeni saveznici s juga imali su više od 4.000 vojnika, a druga vojska, koja je dolazila iz Nedžda na istoku i bila sačinjena od raznih plemena, zajedno je brojala više od 6.000 ljudi. Medina će biti napadnuta s dvije strane, a potom okružena sa 10.000 ratnika: teško je bilo i zamisliti da će njeni žitelji proći bez posljedica. Kad je vojska krenula, Poslanikov amidža Abbas tajno je poslao izaslanstvo da ga upozori na napad. Kad je izaslanstvo stiglo u Medinu, Medinelijama je ostala samo sedmica ili manje da osmisle strategiju otpora. Nisu se mogli nadati da će prikupiti više od 3.000 vojnika, što je bilo manje od trećine neprijateljskih snaga.

Po svom običaju, Poslanik je okupio ashabe i konsultirao ih o stanju i planu akcije koji trebaju prihvatiti. Neki su osjećali da trebaju izaći i sačekati neprijatelja kako je to učinjeno na Bedru. Drugi su mislili da samo čekajući neprijatelja unutra imaju šanse za uspjeh i da iz poraza treba izvući pouku. Među prisutnim ashabima bio je i Perzijanac po imenu Selman Farisi, čija je priča jedinstvena po mnogo čemu. Dugo je tragao za istinom i Bogom i doputovao u Meku da bi živio u Poslanikovoj blizini. Okolnosti mu nisu bile naklonjene i kasnije je prodat kao rob plemenu Benu Kurejza. Poslanik i ashabi su sakupili iznos potreban za otkup i on je bio slobodan. Učestvovalao je na njihovim sastancima i isticao se po žaru i predanosti. Kad je ustao govoriti, predložio je strategiju nepoznatu Arapima: „Božiji poslaniče, mi u Perziji, kad se bojimo napada konjice, iskopamo hendeke (rovove, opkope) oko grada. Iskopajmo ih i ovdje oko sebe!“¹⁸ Ideja je bila neočekivana, ali se dopala svim ashabima i odlučili su je prihvatiti. Morali su djelovati brzo, jer su imali samo sedmicu dana za kopanje hendeka dovoljno širokih i dubokih da ih konji ne mogu preskočiti.

Bio je ovo treći veći sukob s Kurejšijama i treća strategija koju su muslimani prihvatili. Bedr, sa okupljanjem oko izvora, i Uhud, sa strateškim korištenjem brda, nisu imali ničega zajedničkog sa sadašnjom tehnikom čekanja i držanja neprijatelja na distanci, za koju se činilo da je jedini dostupan način da se odbiju napadi i da, u slučaju da opsada potraje, onima sklonjenim unutar grada da šansu da se odupru. Ova inventivnost u vojnoj strategiji pokazuje način na koji je Poslanik svoje ashabe učio i dubokom vjerovanju i korištenju intelektualne kreativnosti u svim prilikama: oni nisu

18 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijje*, 4:170.

oklijevali pozajmiti stranu ratnu tehniku, koju im je sugerirao jedan Perzijanac, prilagođavajući je svojoj situaciji u Medini. Genij različitih naroda, mudrost raznih država i zdrava ljudska kreativnost integrirani su u njihov način mišljenja, bez oklijevanja i ustručavanja. Baš kao što je Poslanik snažno izjavio: „(Ljudska) mudrost je izgubljena vrijednost za vjernika, gdje god da je nađe, njegova je.“¹⁹ Bio je to poziv da se izučavaju najbolje ljudske ideje i proizvodi i da ih se prihvati kao dio pozitivnog naslijeđa čovječanstva (*maruf*, onoga što je priznato kao opće dobro). Na širem nivou, to je značilo pokazati znatiželju, inventivnost i kreativnost u rukovođenju ljudskim poslovima i to nije pokazivano samo kroz njegov pristup ratu i ratnoj strategiji, već, kako smo vidjeli, i kroz način na koji je pristupao svijetu ideja i kulture.

Hendek

Odmah je započeto s radom i cijeli grad se uključio. Odlučili su gdje treba kopati, a gdje će stijene i topografija terena, bez kopanja, spriječiti neprijatelja da prođe. Dani su bili dugi, a ashabi su radili od sabaha pa do zalaska sunca.

Muhammed, a. s., je učestvovao u radu, a ashabi su mogli čuti kako nekada moli Allaha, dž. š., nekada recitira neku pjesmu, a nekada pjeva, u čemu su mu se pridruživali. Takvi trenuci sjedinjenja kroz rad oblikovali su njihovo bratstvo i osjećaj pripadnosti, omogućivši također kolektivno izražavanje osjećaja, težnji i nada. Kroz svoje dove, stihove i pjevanje, Poslanik je muškarcima i ženama u svojoj zajednici omogućio da – pored ujedinjenosti u vjeri i namazu – budu ujedinjeni i u izražavanju emocija i raspjevanosti srca kojima su izražavali pripadnost zajedničkom izražavanju svoga ja, kolektivne imaginacije, kulture. Bili su ujedinjeni ne samo onim što su primali od Jedinoga – i u što su vjerovali – već i u načinu govora o sebi, u artikuliranju svojih osjećanja i poimanju svoga mjesta u svemiru. Ujedinjenost u vjeri, u intimi smisla, ne može ostati čisto konceptualna, svoju životvornu energiju može zadržati samo ako se združi s ujedinjenošću u govoru i djelu unutar zajedničkog prostora društvenih i kulturnih referenci. Vjerovanje treba kulturu. Stoga, kad je trebao ujediniti energiju svojih ashaba, Muha-

mmed, a. s., je u pomoć pozvao sve nivoe njihovog bivstvovanja u svijetu kako bi postigao savršeno jedinstvo svoje zajednice: duboko vjerovanje u Jedinoga, poetsko uobličavanje osjećanja, muzikalnost emocija. Kroz svoju zajednicu, dijeleći s njom svakodnevicu, on je posvjedočio da je, istinski služeći Jedinome, van vremena i prostora, također iskustveno proživljavao njihovu povijest i dijelio njihovu kulturu: bio je jedan od njih.

Hendek, koji je nastajao kako je rad odmicao, bio je veliki uspjeh: neprijateljski konjanici neće moći ući na bilo kojoj tački, a muslimanski strijelci će ih bez teškoće onemogućiti da izvedu ikakav ozbiljniji napad. Prije povlačenja u grad, Medineli su u oazama prikupili sve namirnice kako bi neprijatelj bio upućen samo na vlastite zalihe hrane. Neprijateljske vojske su se približavale, a muslimani su hitali u grad, iza hendeka, kako bi ih sačekali.

Opsada

Južno i istočno od Medine vojske su stizale i smještale se oko grada. Bili su iznenađeni vidjevši hendek, koji je remetio njihove planove da opau grad i da ga zajednički napadnu sa svih strana. Hendek je uistinu bio ratna tehnika nepoznata Arapima i saveznici su stoga morali naći novi plan djelovanja kako bi porazili muslimane.

Započete su konsultacije među različitim plemenima kako bi se našao način da se opsada skрати i da se dođe do gradskih dobara: bez sredstava mimo vlastitih, u obzir nije dolazilo trajanje neprijateljstava. Odlučili su da većinu snaga treba okupiti na sjeveru, kako bi se medinske snage uposlile na toj strani, dok bi ostatak pokušao preći hendek na u tom slučaju nebranjenom jugu, gdje se pristup činio lakšim u blizini stijena. Jevrejsko pleme Benu Kurejza je većinom živjelo u tom području. Sklopilo je ugovor o pomoći s Muhammedom, a. s., ali bi moglo predstavljati slabu tačku u medinskom jedinstvu. Hujejj, poglavar plemena Benu Nadir, insistirao je da odu u utvrdu Benu Kurejza i razgovaraju s njihovim poglavarom Kabom ibn Esedom i pokušaju ga uvjeriti da raskine savez s Muhammedom. Kab ibn Esed je prvo odbio primiti Hujejja, ali je ovaj toliko insistirao da je poglavar Benu Kurejze prvo pristao da razgovara s njim, a onda i da prekrši ugovor. Ova izdaja je značila da je čitava strategija Medineli propala, jer je savez Benu Kurejze s neprijateljem predstavljao pukotinu iznutra i nepri-

¹⁹ Prenose Tirmizi i Ibn Madže.

jatelju omogućavao pristup u grad, što je značilo izvjestan poraz i ne manje izvjesno uništenje muslimana.

Čitavo pleme Benu Kurejza ni u kom slučaju nije bilo zadovoljno odlukom svog poglavara, pa je došlo do tenzija, ali je većina ipak bila saglasna da se pridruže Kurejšijama i njihovim saveznicima. U međuvremenu, Poslanikovo osmatranje pokreta neprijateljskih trupa na sjeveru pomoglo mu je da predvidi njihovu varku, pa je odlučio provjeriti pouzdanost savezništava na jugu, jer je znao da mu pleme Benu Kurejza nimalo nije naklonjeno. U međuvremenu je čuo glasine da su poglavari Benu Kurejze jednostrano raskinuli ugovor. Ako se ispostavi da je vijest tačna, ne samo da će opasti moral muslimanske vojske, već će imati vrlo male šanse da pobijede u predstojećoj bici. Poslao je dvojicu izviđača da prikupe podatke i da djeluju obazrivo: ako su glasine neosnovane, neka to glasno i jasno obznane kako bi trupama ulili samopouzdanje i vratili odvažnost. Ako su, pak, tačne, trebaju ga diskretno izvijestiti. Vijesti su bile tačne, izvijestili su izviđači, i Muhammed, a. s., je morao odmah djelovati. Na južni front je poslao Zejda s 300 ljudi kako bi spriječili neprijateljski pokušaj da prodru unutra uz pomoć Benu Kurejze.

Opsadu je bilo sve teže podnositi, a muslimani su morali stalno biti na oprezu. Jednog dana, napadi su bili tako brojni i dolazili s raznih strana do te mjere da muslimani nisu mogli klanjati podne i ikindiju na vrijeme, a ni akšam. Poslanik je bio zabrinut, a opsada je počela djelovati na moral ashaba. Objava govori o njihovim osjećajima:

„Kad su vam došle i odozgo i odozdo, a duša došla do grkljana, i kad ste o Allahu svašta pomišljali, - tada su vjernici bili u iskušenje stavljeni i ne mogu biti gore uznemireni.“²⁰

Kušnja je bila teška, ali je također otkrila iskrenost i vjernost plemena i pojedinaca. Rat nije samo na vidjelo iznio dvostruku igru Benu Kurejze, već je još jednom objelodanio licemjere, koji su hitro počeli preispitivati svoju lojalnost ili čak razmišljati o predaji. Kur'an veli: „Kad su licemjери i oni bolesna srca govorili: „Allah i Poslanik Njegov su nas samo obmanjivali kad

20 Kur'an, 33:10-11.

su nam obećavali!“²¹ Neki su se željeli vratiti porodicama, govoreći: „Kuće su naše nezaštićene!“²² Drugi su jednostavno htjeli izbjeći borbu i zaštititi se, jer im se činilo očitim da će muslimanska odbrana biti kratkoga daha. Pružati otpor duže vrijeme na ovakav način činilo im se nemogućim.

Većina muslimana je, međutim, bila vjerna Poslaniku i njegovom primjeru i dijelila je njegovu odlučnost. U vezi s ovom krizom, koja je iznijela na vidjelo dubinu i iskrenost vjerovanja i posvećenosti Jedinome, objavljen je ajet o Poslanikovoј uzoritosti: „Vi u Allahovom poslaniku imate divan uzor za onoga koji se nada Allahovoj milosti i nagradi na onom svijetu, i koji često Allaha spominje.“²³

Značenje ajeta uveliko nadilazi okolnosti te bitke. On govori o Poslanikovoј ulozi i statusu u životu svakog muslimana, ali poprima još moćnije dimenzije kad se prisjetimo okolnosti u kojima je objavljen: opkoljena zajednica, potresena, nesposobna da ljudskim vidom i inteligencijom vidi izlaz iz predstojeće katastrofe, još ugroženija zbog dezerterstva i izdaje, ali ujedinjena oko Poslanika, njegove vjere i povjerenja. Objava to potvrđuje:

„A kad su vjernici saveznike ugledali, rekli su: 'Ovo je ono što su nam Allah i Poslanik Njegov obećali, i Allah i Poslanik Njegov su istinu govorili!' i to im je samo učvrstilo vjerovanje i predanost.“²⁴

Usred tog meteža, Poslanik je bio najuznemireniji time što nije mogao klanjati određene namaze na vrijeme. Ta savjesna discipliniranost u pogledu namaza nikad nije napuštala Poslanika, do kraja je vodio računa o svojim svakodnevnim vjerskim obavezama. „Vjernicima je propisano da u određeno vrijeme molitvu obavljaju.“²⁵ Zapostavljanje vremena određenog za namaz teško mu je padalo i izazivalo duboku ogorčenost prema onima koji su ga prinudili na to. Svi njegovi ashabi su bili svjedoci, u svim životnim prilikama, te naoko iznenađujuće mješavine beskrajne plemenitosti srca, nepokolebljive odlučnosti u nedaćama i striktnog upravljanja (menadžmenta) vremenom. Ibn Abbas prenosi da je vidio Poslanika da spaja podne

21 Kur'an, 33:12.

22 Kur'an, 33:13.

23 Kur'an, 33:21.

24 Kur'an, 33:22.

25 Kur'an, 4:103.

i ikindiju i akšam i jaciju bez određenog razloga i muslimanski učenjaci su prepoznali zakonitost takve prakse prilikom putovanja ili u izuzetnim situacijama, ali ostaje pouka, u svjetlu Poslanikova života, o potrebi striktnog poštovanja namaza, koji je i podsjetnik na privilegiranu vezu s Jedinim i iskustvo same te veze²⁶. To je ono što potvrđuje i Kur'an kad govori o Allahovom, dž. š., pozivu upućenom Musau, a. s.: „Ja sam, uisitnu, Allah, drugog boga, osim Mene, nema; zato se samo Meni klanjaj i molitvu obavljaj da bih ti uvijek na umu bio!“²⁷

Varka

Muslimani su bili u ozbiljnim poteškoćama, ali su i saveznici, kako su dani prolazili, nalazili sebe u teškom položaju, jer im nije ostalo puno hrane, a noći su bile izuzetno hladne. Poslanik je pokušao razgovarati o povlačenju s dva roda plemena Gatafan, nudeći im trećinu medinskog uroda hurmi. Oni su njegovog izaslanika izvijestili da žele polovinu, ali je Poslanik ostao pri svojoj ponudi, te su je kasnije prihvatili. Prije nego što je poslao Osmana da utanači dogovor, Poslanik je konsultirao poglavare dvaju glavnih medinskih plemena, Evsa i Hazredža, zbog njihovog poznavanja susjednih plemena. Pitali su da li je njegov postupak rezultat Objave ili lični izbor. Čuvši da je po srijedi lični izbor, čiji je cilj da ih zaštiti, odbili su uvjete dogovora i izvijestili Poslanika da je u situaciji u kojoj se nalaze jedini način izbavljenja boriti se.

U to vrijeme, Poslanika je posjetio Nuajm ibn Mesud, istaknuti pripadnik plemena Kurejš, kojeg su poštovala sva plemena na poluotoku. Došao je kazati Muhammedu, a. s., da je prihvatio islam, ali da to još niko ne zna i stavio mu se na raspolaganje. Nuajma su dobro znali i poštovali svi poglavari koji su opsjedali Medinu. Muhammed, a. s., je to znao, pa mu je rekao: „Učini što treba da među njima posiješ razdor!“ Nuajm je pitao može li lagati, a Poslanik je odgovorio: „Čini što hoćeš kako bi oslabio pritisak na nas; rat je varka!“²⁸ Nuajm je smislio efikasnu strategiju. Prvo je otišao plemenu Benu Kurejza i upozorio ih na namjere njihovih novih saveznika.

26 Prenosi Muslim.

27 Kur'an, 20:14.

28 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 4:188.

Ako stvari krenu loše, rekao im je, saveznici neće oklijevati da ih ostave, pa će ostati prepušteni Muhammedu, a. s., bez ikakve zaštite. Savjetovao ih je da traže od drugih plemena da pošalju neke od svojih pripadnika kao taoce, kao garanciju da neće ostaviti na cjedilu Benu Kurejzu. Ideja im se svidjela, pa su kurejšijskim vođama poslali izaslanika da im izloži njihov zahtjev. Nuajm je potom pohitao Ebu Sufjanu da ga upozori kako ga Benu Kurejza vara i kako su, ustvari, Muhammedovi, a. s., saveznici. Izjavio je da će od njega tražiti neke ljude kao dokaz vjernosti, a koje, ustvari, namjeravaju predati Muhammedu, a. s., kao dokaz svoje dobrohotnosti. Kad je izaslanik Benu Kurejze došao Ebu Sufjanu i saopćio mu zahtjev za taocima, Ebu Sufjan je bio uvjeren da Nuajm govori istinu i da ga Benu Kurejza stvarno obmanjuje. Odmah je zovnuo Huzejju, poglavara Benu Kurejza i ispitao ga o toj izdaji. Huzejj, iznenađen, isprva nije znao šta kazati, a Ebu Sufjan je u tome vidio priznanje izdaje.

U taboru saveznika su se pojavili prvi znaci podjele. Među nekim rodovima je vladalo uzajamno povjerenje, dok su drugi zazirali jedni od drugih. Vijesti koje su stizale znatno su slabile odlučnost boraca koji su bili u savezu s Kurejšom. Iznurenost i oskudica hrane samo su ih dodatno obeshrabrili. Potom je zapuhao jak i hladan vjetar koji je pustošio ravnice i uvjerio ih da postaje nemoguće savladati medinski otpor. Muhammed, a. s., je informiran o moralu neprijateljskih trupa, pa je poslao Huzejfu da u toku noći prikupi podatke. Huzejf se vratio s dobrim vijestima o njihovom totalnom rasulu: u redovima neprijatelja vladao je kaos, a hladnoća ih je paralizirala. Ljudi su rušili logore, a mnogi borci su već otišli. Poslanik je ashabima dobre vijesti saopćio nakon sabaha, kad je svitanje potvrdilo da je neprijatelj otišao. Opsada, koja se dogodila pete godine po hidžri (627. n.e.), trajala je 25 dana. Saveznici su otišli kući poraženi bez borbe, poraženi i stvarno i simbolično.

Benu Kurejza

Poslanik je raspustio ljude i dozvolio im da posjete svoje kuće. Neprijatelj je otišao i opsada je dignuta. Iscrpljeno medinsko stanovništvo, koje je bilo izgubilo svaku nadu i stiglo do ruba svojih mogućnosti pružanja otpora, radovalo se ishodu. Muhammed, a. s., je odmah otišao kući i odmarao se do podne. Nakon što je klanjao, došao mu je melek Džebrail i izvijestio ga da

mu Bog zapovijeda da odmah krene na Benu Kurejzu, čija izdaja je skoro dovela do nestanka muslimanske zajednice, i da opsjedne njihove utvrde.

Poslanik se odmah obratio ashabima prisutnima u džamiji, tražeći da odmah krenu na Benu Kurejzu. Kad su muslimani krenuli u grupama, Poslanik je naredio: „Neka niko ne klanja ikindiju dok ne stignete do Benu Kurejze.“²⁹ Vrijeme je bilo kratko i muslimani, koji su se nadali da će se najzad malo odmoriti, imali su vremena samo da skupe i obuku ratnu spremu i krenu. Jedna grupa koja je krenula prema Benu Kurejzi uvažila je argument. Bilo je vrijeme ikindije i neki od njih, doslovno shvatajući Poslanikovo naređenje, držali su da ne smiju klanjati na putu, već moraju čekati dok ne dođu do Benu Kurejze.³⁰ Drugi su tvrdili da je Poslanikova namjera bila da požure do tamo, ali da namaz klanjaju kad mu bude vrijeme. Tako jedna grupa nije klanjala, držeći se doslovno Poslanikovih riječi, dok je druga klanjala, slijedeći duh naredbe. Kasnije su pitali čije tumačenje je bilo ispravno, a on je prihvatio oba. Ovakav stav imat će značajne posljedice po budućnost muslimanske zajednice, jer su se nakon Poslanikove smrti pojavile dvije glavne škole mišljenja: *ehlul-hadis*, oni koji su poput Abdullaha ibn Omera, a u svjetlu postupka prve grupe, slijedili doslovno značenje Poslanikove tradicije (Sunneta), i *ehlur-rej*, koji su s Abdullahom ibn Mesudom pokušavali razumjeti svrhu određenog iskaza, njegov duh i njegovo moguće figurativno značenje. Oba pristupa je Poslanik prihvatio, pa su oba bila ispravni i legitimni načini da se ostane vjerno poruci.

Oko tristo ljudi je okružilo utvrde Benu Kurejze. Opkoljeni, s malo hrane, pleme Benu Kurejza je ipak odolijevalo 25 dana, toliko su se bojali sudbine koja ih je čekala nakon tako ozbiljne izdaje. Poslanik je poslao Ebu Lubabu, pripadnika plemena Evs (koje je ranije zaključilo pakt s Benu Nadirom i bilo blisko s Benu Kurejzom), da dogovori uvjete predaje. Vidjevši pustoš unutar zidina tvrđave, Ebu Lubabe nije mogao, a da ne nagovijesti Benu Kurejzi da ih čeka smrt ako se predaju. Kasnije se gorko kajao zbog takvog ponašanja, koje je moglo navesti Benu Kurejzu da se ne predaju ili da izlazi traže kroz druga savezništva. Međutim, oni su odlučili otvoriti vrata svojih utvrda i priznati poraz.

Žene i djeca su stavljeni pod zaštitu nekadašnjeg rabina Abdullaha ibn

29 Isto, 4:193.

30 Nisu klanjali ikindiju sve do jacie.

Selama, a 700 muškaraca je povezano i odvojeno nastranu. Imovina i oružje su sakupljeni radi prenošenja u Medinu. Evs je odmah poslao izaslanstvo, tražeći od Poslanika da s Benu Kurejza postupi jednako blago i popustljivo kako je do tada postupao s drugim grupama koje su se ujedinjavale protiv njega. Muhammed, a. s., je pitao Evs: „Hoćete li biti zadovoljni ako zatražim da neko od vas presudi u pogledu njih?“³¹ Oni su odgovorili potvrdno, uvjereni da neko njihov ne može zaboraviti ranija savezništva, a Poslanik je poslao po Sada ibn Muaza, koji je još uvijek u medinskoj džamiji liječen zbog ranjavanja. Otišli su da ga donesu.

Poslanik je do tada pošteđivao živote zarobljenika. Kako smo ranije spomenuli, neke od zarobljenih na Bedru kasnije je našao među najvatrenijim neprijateljima na Uhudu, a isto se dogodilo i s Benu Nadirom: dozvolio im je da odu sa ženama i djecom i imovinom, a njihov poglavar Hujejj je kasnije predvodio savezničku zavjeru. Među zarobljenicima iz Benu Kurejze je također bilo mnogo onih iz Benu Nadira. Njegova popustljivost, dakle, nije imala utjecaja na većinu onih prema kojima je ispoljena, već je poluotokom slala zbunjujuću poruku: Muhammed, a. s., mislili su ljudi, nikada ne ubija svoje zarobljenike, suprotno arapskim ili čak jevrejskim običajima.³² Njegova popustljivost, više puta praćena izdajom, viđena je kao znak slabosti, ako ne i ludosti. Povrh toga, izdaja Benu Kurejze je bila tako ozbiljna da bi, da su im planovi uspjeli, dovela do uništenja muslimana, koje bi, iznutra izdate, uništila vojska od više od deset hiljada ratnika.

Sad ibn Muaz je stigao među Benu Kurejzu. Prvo se htio uvjeriti da će svi poštovati njegovu odluku. Obratio se vođama različitih grupa, koji su se jedan za drugim obavezali da će se držati njegove odluke. Na kraju se obratio Poslaniku, koji je potvrdio da se neće suprotstavljati odluci. Ibn Muaz je presudio da muškarce treba pogubiti, a žene i djecu smatrati ratnim zarobljenicima. Muhammed, a. s., je prihvatio presudu, koja je izvršena narednih dana. Dio zarobljenih je otkupilo pleme Benu Nadir, a Rejhana, zarobljenica porijeklom iz plemena Benu Nadir, postala je Poslanikova robinja. Prihvatila

31 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijje*, 4:198.

32 Jevrejsko pravo, koje se primjenjuje u slučajevima rata i pobjede, izjavljuje: „Kad ti ga preda u ruke Gospod, Bog tvoj, onda pobij sve muško u njemu oštricom mača! Ali žene i djecu i stoku i što se inače nalazi u gradu, sav plijen, uzmi za sebe! Možeš slobodno raspolagati plijenom svojih neprijatelja, što ti ga dade Gospod, Bog tvoj.“ (Ponovljeni zakon, 20:13-14).

je islam, ali se predaje razilaze u tome šta je bilo s njom. Prema nekim izvoricima, Poslanik ju je oslobodio i oženio se njome, druge spominju samo da se oženio njome, dok neke kažu da je odbila udaju i ostala mu sluškinja pet godina, sve do njegove smrti.³³

Vijesti o muslimanskoj dvostrukoj pobjedi proširile su se poluotokom i radikalno transformirale predodžbe i odnos snaga. Muslimani ne samo da su se oduprli vojsci od preko deset hiljada boraca, već su pokazali i nepokolebljivu odlučnost. Sudbina plemena Benu Kurejza poslala je moćnu poruku svim susjednim plemenima da će svaka izdaja i agresija biti žestoko kažnjena. Poruka je naišla na odjek: takva situacija nije se ponovila za Poslanikova života.

Zejneb i Ebul-As

Poslanikova kćerka Zejneb bila je udata za Ebul-Asa, koji nije prihvatio islam. Ona je isprva ostala s njim u Meki, dok Poslanik nije zatražio da mu se pridruži u Medini sa svojom kćerkicom Umamom. Zejneb je duboko voljela svog supruga, ali su njihovi različiti životni izbori kasnije uzrokovali da se razdvoje. Međutim, nijedno od njih nije stupilo u drugi brak.

Nekoliko mjeseci nakon Bitke na Hendeku, Poslanik je poslao ekspediciju da zaustavi bogati kurejšijski karavan koji je dolazio sa sjevera. Zejd, koji je zapovijedao muslimanskim konjanicima, zarobio je karavan i većinu ljudi u njemu, dok su neki uspjeli izmaći. Među njima je bio i Ebul-As, koji se na povratku odlučio zaustaviti u Medini i tajno posjetiti svoju ženu i kćerku. To je samo po sebi bilo ludost, ali je njegova želja da vidi svoju ženu i dijete bila veća od svijesti o riziku kojem se izlaže. Pokucao je na njena vrata u gluho doba noći i Zejneb ga je pustila unutra. Ostao je s njom, a kad se približila zora, ona je po običaju otišla u džamiju na sabah. Ušla je u džamiju i stala u prvi saf žena, odmah iza muškaraca. Kad je Poslanik stupio u namaz, ona je iskoristila kratku pauzu i veoma glasno uzviknula: „O ljudi! Pružam zaštitu Ebul-Asu, sinu Rebia!“ Kad je namaz završen, Poslanik, koji nije ranije znao šta se dogodilo između njegove kćerke i njenog muža, tražio je od prisutnih da potvrde da su čuli obznanjeno. Insistirao je da se pružena zaštita – bilo ona njegove kćerke ili bilo kojeg muslimana – mora poštovati. Potom je otišao kćerki, koja mu je ispričala situaciju u kojoj je bio Ebul-As, čija je sva roba

bila oduzeta za vrijeme nedavne ekspedicije na sjeveru i koji je stoga bio u dugovima, jer su mu neki ljudi iz Meke povjerali tu robu. Muhammed, a. s., je sugerirao da oni koji su je uzeli, ako žele, tu robu vrate Ebul-Asu, i svi su pristali. Neki ashabi su savjetovali Ebul-Asa da prihvati islam i robu zadrži za sebe. On je odbio, rekavši da nije prikladno postati musliman, a izigrati povjerenje ljudi. On je preuzeo svu robu, vratio se u Meku i dao svakome što mu pripada. Tada je došao u Medinu, prihvatio islam i nastavio živjeti sa Zejneb i njihovom kćerkom Umamom. Tako su velikodušnost i darežljivost prvih muslimana bili vidljivi svima. Poput Poslanika, oni od Ebul-Asa nisu tražili ništa: on nije bio musliman, pripadao je neprijateljskom plemenu, ali su ga pustili da ode, dajući mu slobodu da izabere i vrijeme potrebno za duhovni razvoj. Čak je – u kritično vrijeme međusobnih odnosa – imao zaštitu muslimanske zajednice, a jedna žena se javno i odlučno založila za njega. Zejneb je često išla u džamiju, koja je bila prostor otvoren i za muškarce i za žene i niko nije prigovorio njenoj izjavi datoj u njoj, među muškarcima, ustvari, uopće nije bilo neuobičajeno da muslimanka progovori javno na takav način. Kasnije, u jednoj situaciji posebno poznatoj u muslimanskoj historiji, neka žena se obratila Omeru ibn Hattabu, koji je bio halifa muslimana, ukazavši mu na grešku koju je on odmah priznao.

U džamiji, žene se redaju iza muškaraca jer položaji u namazu traže da se vodi računa o pristojnosti, smjernosti i poštovanju. Žene su klanjale, učile i izražavale sebe u tom prostoru. Štaviše, u Poslanikovom pristupu su nalazile primjer pažnje i poštovanja: tražio je da muškarci ostanu sjediti kako bi pustili žene da izađu prve i bez neprijatnosti. Njegovo ponašanje prema ženama uvijek je bilo ispunjeno nježnošću i poštovanjem, slušao ih je i priznao, štitio i promovirao njihovo pravo da izraze svoje mišljenje i iznesu svoje argumente.

33 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 4:205.

San, mir

Pobjeda nad saveznicima i pohod protiv Benu Kurejze promijenili su situaciju na poluotoku. Priznata je moć Poslanika, a. s., i njegovih ashaba. U carstvima kao što su Perzija i Bizant, Muhammeda, a. s., su počeli zvati „moćni kralj Arapa“, pošto su ga smatrali neprikosnovenom silom u regiji. Čim bi primio informacije o opasnosti, Muhammed, a. s., nije oklijevao da pošalje ekspedicije među obližnja plemena kako bi preduprijedio svaki pokušaj pobune ili napada i tako je susjednim plemenima davao do znanja da su muslimani Medine uvijek na oprezu i da su spremni braniti se.

Tokom jednog takvog pohoda, protiv Benu Mustalika, u petoj ili šestoj godini nakon hidžre, desila se epizoda s Aišinom ogrlicom. Taj događaj nas, kao i mnogi drugi, podsjeća da su život i učenja tekli onako kako su okolnosti iziskivale, a da su vjerski obredi pojašnjavani dok je društvena dimenzija islamske etike produbljavana. Dolazilo je i do unutrašnjih teškoća, posebno zbog djelovanja određenog broja licemjera, koji su pokušavali iskoristiti svaku situaciju kako bi naštetili Muhammedu, a. s.

San

Nastupio je mjesec ramazan¹ i Poslanik, a. s., je, kao i obično, intenzivirao noćni ibadet i još više se brinuo o potrebama siromaha i potrebnih. To je mjesec intenzivne duhovnosti, u kojem je Muhammed, a. s., meleku

¹ Islamski post u konačnom obliku propisan je u drugoj godini po hidžri. U Kur'anu je predstavljen kao učenje na tragu "onih prije vas" (2:183), čime se ukazuje na Jevreje i kršćane.

Džibrilu učio ono što mu je dotad objavljeno iz Kur'ana i tokom kojeg je produžavao molitvu i klanjao teravah-namaz². Dova je bila stalno prisutna, a muškarci i žene su bili obavezni postiti tokom dana, oslobađajući se od karakteristika koje najdirektnije definiraju njihovu ljudskost: pića, hrane, i zadovoljenja seksualnih poriva. Kontrolirajući svoje prirodne potrebe, vjernici se trebaju približiti kvalitetima božanskog i iskusiti Njegovo prisustvo putem meditacije. Pored tjelesnog posta, od muslimana se očekivalo da „poste“ svojim jezicima (izbjegavajući laži, vulgarnost i nepristojne primjedbe) i svojim srcima (izbjegavajući loša osjećanja i misli). Ta duhovna disciplina, kao što je već rečeno, išla je zajedno s dodatnim zahtjevima poput brige i pažnje potrebne siromasima: ramazan je mjesec Kur'ana i velikodušnosti, davanja i solidarnosti. Vjernicima je, bilo da su žene, muškarci ili djeca, propisano da na kraju mjeseca posta daju posebnu milostinju kako bi se povelu računa o potrebama svih članova zajednice u danima proslavljanja koji slijede. Potraga za bliskošću s Jednim može se iskusiti i usavršiti samo kroz bliskost sa siromašnima: poštovanje prema njima, briga o njima i služenje njima približavaju osobu Bogu.

Tokom tog mjeseca, Poslanik je imao iznenađujući san, koji ga je ujedno uznemirio i zadovoljio. Sanjao je da ulazi u Kabu, obrijane glave, držeći ključ svetišta u desnoj ruci. Bila je to moćna vizija i Poslanik ju je, kao i obično u takvim okolnostima, protumačio kao znak i poruku. Sljedećeg dana je san ispričao svojim ashabima i pozvao ih da se sprema za obavljanje malog hodočašća (umre) u Meki³. Ashabi su bili i sretni i iznenađeni: kako će ući na teritorij Meke, kako će im Kurejšije to dozvoliti, kako će izbjeći konflikt? Ali Poslanikovo vidno samopouzdanje ih je umirilo: putovanje je zakazano za mjesec zul-ka'de, jedan od svetih mjeseci tokom kojih Arapi nikad nisu ratovali. Osim toga, Poslanikove vizije su se dotada pokazale kao istinite: dotad ih je vodio tiho i samopouzdan. Spremili su se za polazak.

Na put je krenulo između hiljadu dvjesto i hiljadu četiristo vjernika. Postojala je znatna opasnost, ali Poslanik, a. s., nije hodočascima dozvolio nošenje oružja (sem opreme potrebne za lov i ostale potrebe na putu) i poveo je svoju suprugu Ummu Seleme, kao i Nusejbu i Ummu Mani, dvije

2 Od osam do dvadeset rekata, zavisno od pravne škole, klanja se nakon jacija-namaza.

3 Umra se može obaviti u bilo koje doba godine, dok se hadž obavlja samo u određeno vrijeme.

žene koje su prisustvovala prvoj prisezi na Akabi. Krenuli su, i na prvom mjestu gdje su se zaustavili, Poslanik, a. s., je lično blagoslovio deve koje su namjeravali žrtvovati tokom hodočašća. Što se stanovnika Meke tiče, oni su ubrzo čuli da konvoj muslimana ide prema Meki s namjerom da posjeti Kabu. Posjeta svetištu je već desetljećima bila najlegitimnije pravo plemena poluotoka, ali što se muslimana tiče, Kurejšije su se našle u nerazrješivoj dilemi: nisu znali kako opravdati zabranu ulaska (i kako ih natjerati da im se pokore u svetom mjesecu zul-ka'de, u kojem je ratovanje zabranjeno) ili, s druge strane, kako da im dozvole ulazak u grad, što bi muslimanima priskrbilo neprihvatljiv prestiž. Kurejšije su odlučile poslati Halida ibn Velida s dvjesto ljudi da spriječi da se hodočasnici približe Meki. Izviđači su obavijestili muslimane o tome, pa su oni odlučili promijeniti smjer kretanja kako bi izbjegli situaciju koja bi neizbježno rezultirala sukobom. Poslanik se oslanjao na ashaba koji je poznavao područje i krenuli su putem kojim su stigli južno od Meke, na ivicu svete teritorije, na ravnicu El-Hudejbija. U tom trenutku je Poslanikova kamila, Kasva, stala i odbila ići naprijed. Ista stvar se dogodila u Medini sedam godina ranije i Poslanik, a. s., je to opet protumačio kao znak. Morao je zastati i pregovarati s Kurejšijama o ulasku hodočasnika u Meku.

Kurejšije su još jednom ustuknule pred Poslanikovim stavom, koji nije odgovarao nijednoj od njihovih vjerskih, kulturnih ili ratnih tradicija. Na vrhuncu svoje nove moći, on je došao u Meku nenaoružan, i stoga ranjiv, premda su mu okolnosti mogle omogućiti još veću nadmoć nad njegovim neprijateljima. Pozivao je ljude u novu vjeru, ali nije oklijevao da se osloni na poštivanje arapskih tradicija kako bi se zaštitio od njihovih napada, i postupajući tako, doveo je Kurejšije u dilemu, pošto su morali birati između svoje časti (poštivanja pravila) i gubitka svog prestiža (dozvoljavanja muslimanima da uđu u Meku). Muhammedov taktički izbor se pokazao punim pogotkom.

Pregovori

Kurejšije su bile odlučne u namjeri da muslimanima zabrane obavljanje hodočašća zbog krucijalnih simboličkih zaloga koje je to podrazumijevalo, ali, naravno, i zbog toga što nisu znali istinske namjere Muhammeda, a. s. Odlučili su kao izaslanika poslati Budejla ibn Verkaa iz roda Benu Huzaa,

koji nije bio u svađi ni s jednim od rodova i stoga je mogao biti pregovarač. Otišao je do Poslanika, a. s., koji ga je uvjerio da nema namjeru ratovati, nego obaviti umru sa svojim ashabima i vratiti se kući. Međutim, dodao je da je spreman boriti se protiv svakog ko im uskrati njihovo pravo slobodnog ulaska u svetište, koje imaju svi drugi rodovi i plemena.

Ali, ako bi Kurejšijama trebalo vremena da se pripreme za ulazak hodočasnika, oni su spremni čekati na Hudejbiji dok Kurejšije ne završe pripreme.

Budejl se vratio u Meku i predložio Kurejšijama da dozvole muslimanima ulazak, ali njegov prijedlog nije naišao na odobravanje; Ikrima, sin Ebu Džehla, glatko ga je odbio.

Poglavar po imenu Urva odlučio je naći se s Muhammedom, a. s., radi pregovora, u isto vrijeme želeći da pobliže osmotri ljude s njim i narav ekspedicije. Otišao je kod Poslanika i počeo razgovarati s njim prema običajima arapskih rodova: oslovio ga je prisno, kao sebi jednakog, i uhvatio ga za bradu, što je bilo uobičajeno među plemenskim poglavarima.

Mugira, jedan od izbjeglica iz Meke, žestoko ga je napao zbog toga, prijeteci da će ga pretući ako se nastavi tako ponašati. Urva je bio iznenađen, ali kad je prije odlaska otišao u obilazak muslimanskog logora, bio je zadivljen poštovanjem i odanošću koje su vjernici pokazivali prema svome vođi, Muhammedu, a. s. Vratio se Kurejšijama i rekao im, kao i Budejl, da bi bilo pametnije odobriti muslimanima ulazak u Meku, pošto očigledno nisu imali namjeru ratovati. Međutim, poglavari Kurejša su ponovo odbili.

Dok je Urva bio u svojoj misiji, došlo je do još dva pokušaja pregovora. Hulejs iz Benul-Harisa također je došao da razgovara s Poslanikom. Poslanik ga je prepoznao izdaleka, i, znajući koliko Hulejs i njegov rod poštuju vjeru i svetinje, poslao je stado kamila predviđenih za žrtvovanje da ga dočekaju. Kad je Hulejs ugledao kamile, shvatio je poruku i odlučio se odmah vratiti nazad, siguran da Muhammed, a. s., nema druge namjere osim da mirno obavi hodočašće. Ni Poslanik nije sjedio skrštenih ruku: Kurejšijama je poslao izaslanika po imenu Hiraš, ali ga Ikrima nije htio saslušati i odsjekao je noge njegovoj kamili, i baš kad je krenuo i njega napasti, Hulejs se umiješao, odbranio ga i zahtijevao da mu dozvole da se vrati Poslaniku neozlijeđen.

Četiri pokušaja pregovaranja su propala i Kurejšije su se činile nepopustljivim kao nikad. Poslanik je odlučio učiniti posljednji pokušaj, šaljući

izaslanika koji uživa dovoljno poštovanja i zaštite u Meki da izbjegne Hirašovu sudbinu i da postigne da ga saslušaju. Na kraju je izabrao Osmana ibn Affana, svog zeta, koji je imao čvrste veze s rodovima u Meki i kojeg se niko ne bi usudio napasti. Osman je otišao i uistinu je dobro primljen, ali je naišao na ponovno odbijanje: Kurejšije nisu željele dozvoliti muslimanima da obave hodočašće. Njemu bi, ako želi, dozvolili obilazak oko Kabe, ali nije dolazilo u obzir da Muhammedu, a. s., i njegovim ljudima dozvole ulazak u Meku. Osman je odbio tu ponudu. Njegova misija je potrajala duže nego što je očekivano i Poslanik tri dana nije primio nikakvih vijesti o njemu. Počelo se govorkati da je Osman ubijen, što je veoma rastužilo Poslanika. Takav postupak Kurejšija – ubistvo izaslanika u svetom mjesecu i zabrana posjete Kabi, što je zakonito pravo muslimana, kao i svih drugih plemena – mogao je muslimanima značiti samo jedno: novu objavu rata. Od tada su morali biti spremni na najgore.

Prisega na vjernost

Poslanik je pozvao sve ashabe, a oni su požurili da mu se odazovu. Sjeo je pod stablo neke vrste akacije (bagrema) i zatražio da mu svi muslimani polože zakletvu na vjernost (*bejatur-ridvan*), poslušnost i privrženost. Tim gestom su eksplicitno posvjedočili da će ostati uz Poslanika bez obzira na ishod. Došli su da obave hodočašće, bili su nenaoružani, a prijetio im je sukob za koji nisu bili spremni. Potvrda njihove vjernosti Poslaniku, a. s., za njih je bilo obećanje da neće bježati, da će prihvatiti i smrt, pošto su neprijatelji brojčano bili u velikoj prednosti. Poslanik je stavio svoju lijevu u svoju desnu ruku, rekavši okupljenim vjernicima da to predstavlja Osmannovu prisegu, pošto nisu ništa čuli o njemu i mislili su da je mrtav.⁴

Međutim, dok su završavane posljednje prisege, Osman se iznenada pojavio. Poslanik se obradovao tome: ne samo da mu je zet bio živ, nego ni Kurejšije nisu bile toliko nagle da pogaze pravilo nenasilja u svetim mjesecima. Stoga se sukob s Kurejšijama činio manje vjerovatnim i Poslaniku je javljeno da su konačno poslali novog izaslanika, Suhejla ibn Amra, da zaključi formalni dogovor s muslimanima. Odlučio ga je primiti i razmotriti njihove ponude.

⁴ Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijje*, 4:283.

Osman je također položio zakletvu na vjernost. Kao i svi ostali, shvatio je da je takav izraz vjernosti potreban u potencijalnoj ratnoj situaciji. Međutim, sad su okolnosti bile potpuno drukčije – Muhammed, a. s., je trebao početi pregovore s Kurejšijama. Muslimani su se zakleli na vjernost misleći da izražavaju svoju lojalnost u konfliktnoj situaciji, to jest u situaciji gdje su bili inferiorni. Sada će njihova vjernost biti ispitana kroz implementaciju i poštivanje uvjeta primirja u kojem su imali jaku poziciju. Na ovu prisegu se odnosi ajet: „Allah je zadovoljan onim vjernicima koji su ti se pod drvetom na vjernost zakleli.“⁵ Muslimani su tražili svoje pravo, nosili su poruku u čiju istinitost su bili uvjereni i stekli su veliki prestiž nakon posljednjih bitaka, tako da uzmicanje nije dolazilo u obzir.

Sporazum na Hudejbiji

Poslanik je primio kurejšijskog izaslanika Suhejla ibn Amra, koji je došao s dvojicom muškaraca, Mikrazom i Huvejtibom. Pregovori su počeli malo dalje od ashaba i svaki element dogovora je raspravljan, nekad i oštro. Kad su tačke sporazuma konačno utvrđene, Poslanik je zamolio svog amidžića Aliju ibn Ebi Taliba da ih zapiše. Alija je, naravno, pisanje teksta počeo uobičajenom formulom „U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog“ (*Bismillahir-rahmanir-rahim*), ali se Suhejl pobunio, govoreći da ne zna ko je Er-Rahman i da trebaju koristiti formulu „U Tvoje ime, o Bože“ (*Bismikellahumme*), jedinu koju su svi Arapi poznavali (čak su je i mnogobošci koristili za oslovljavanje svog glavnog boga).

Neki ashabi su oštro odgovorili da mijenjanje formule ne dolazi u obzir, ali se Poslanik umiješao, rekavši Aliji da napiše „U Tvoje ime, o Bože“⁶. Zatim mu je rekao da dalje napiše: „Ovo su tačke primirja koji su potpisali Muhammed, Božiji poslanik i Suhejl ibn Amr.“ Suhejl se ponovo pobunio: „Da smo sigurni da si Božiji Poslanik, ne bismo se borili protiv tebe. Napiši: Muhammed ibn (sin) Abdullah.“ Alija, koji je već napisao uobičajenu formulu, odbio je popustiti i tvrdio je da ne može takvo nešto uraditi. Poslanik je zatražio da mu pokaže gdje je fraza napisana, zatim ju je lično izbrisao i zatražio da Alija napiše šta je Suhejl tražio. Alija i ostali ashabi bili

5 Kur'an, 48:18.

6 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 4:284.

su šokirani i nisu razumjeli Poslanikov stav. Uvjeti sporazuma dodatno su ih uzburjali, pošto su izgledali kao niz kompromisa izuzetno nepovoljnih po muslimane. Sporazum se zasnivao na 4 osnovne stavke:

1. Muslimani nisu mogli obaviti hodočašće te godine, ali im je dozvoljeno da naredne godine u Meki borave tri dana.
2. Obje strane su morale poštovati desetogodišnje primirje i pripadnici obje strana su mogli slobodno i sigurno putovati regijom.
3. Stavke dogovora su se automatski odnosile na svaki rod ili pleme koje bi sklopilo sporazum s nekom od strana.
4. Svaki musliman koji napusti Meku radi hidžre u Medinu bit će vraćen mekanskim vlastima, dok će svako ko pobjegne iz Medine i zatraži zaštitu u Meki dobiti azil.⁷

Ashabi su počeli shvatati da će se nakon potpisivanja sporazuma koji su smatrali varkom morati vratiti kući bez posjete Kabi. Njihovo razočarenje je dostiglo vrhunac pri dolasku Ebu Džendela, najmlađeg Suhejlovog sina, koji je upravo potpisao sporazum. Ebu Džendel je bio prešao na islam i pobjegao, okovanih nogu, jer ga je otac zatočio kako se ne bi pridružio muslimanima. Kad je Suhejl vidio svog odbjeglog sina, podsjetio je Poslanika, a. s., da ga, po dogovoru koji je upravo potpisao, ne može zadržati, nego ga mora vratiti njemu. Poslanik, a. s., je priznao da je Suhejl u pravu i Ebu Džendel je, iako se obratio ashabima za pomoć, isporučen svome ocu, a Poslanik mu je rekao da bude strpljiv. Njegov stariji brat Abdullah, koji je dugo bio musliman i zajedno s ostalim hodočasnici prisustvovao tom prizoru, bio je revoltiran situacijom. Drugi ashab, hazreti Omer, nije se mogao kontrolirati kad je Suhejl lancem udario sina po licu. Potrčao je ka Poslaniku, a. s., žestoko protestirajući i protiveći se: „Zar ti nisi Božiji Poslanik? Zar mi nismo u pravu, a naši neprijatelji u krivu? Zašto da mi sramotno popuštamo na račun časti naše vjere?“⁸ Poslanik mu je na svako pitanje smireno odgovarao, ali to Omeru nije bilo dovoljno, pa se, ključajući od bijesa, obratio Ebu Bekru za pomoć. Ebu Bekr mu je preporučio da se smiri, pošto je smatrao da je Poslanik, a. s., u pravu. Omer se uspio kontrolisati i stišati, iako je očito ostao uvjeren da je dogovor poniženje. Suhejl je s još dva izaslanika napustio logor, vodeći uplakanog Ebu Džendela.

7 Isto, 4:285.

8 Isto, 4:287.

Muslimani koji su posmatrali taj prizor osjećali su snažnu tugu i duboku ogorčenost: nisu razumjeli Poslanikov stav. On ih je učio hrabrosti i dostojanstvu, a sada je prihvatao nepravedan dogovor zbog kojeg su morali bespomoćno posmatrati kako jedan od njih biva degradiran i ponižavan. Kad im je Poslanik rekao da žrtvuju kamile koje su namijenjene za hodočašće, nijedan od ashaba se nije mogao nakaniti da ga poslušaju, jer su rane i gorčina bili preveliki. Poslanik je tri puta ponovio svoje naređenje, ali mu niko nije odgovorio. Bio je to prvi put da se Poslanik suočio s tako kolektivnim i odlučnim neposlušom. To ga je iznenadilo i rastužilo, te se povukao u svoj šator i ispričao svojoj supruzi Ummu Seleme šta se desilo i kako su ashabi odbili žrtvovati životinje. Ona ga je saslušala, a zatim mu predložila da postupi mudro i tiho: da izađe iz šatora ne progovorivši riječ i da žrtvuje svoju kamilu, kao primjer drugima. Muhammed, a. s., je poslušao njen savjet, koji se pokazao ispravnim. Otišao je do svoje kamile, izgovorio Bismillu i zaklao je. Vidjevši to, ashabi su poustajali i učinili isto. Zatim je Poslanik obrijao svoju glavu. Neki ashabi su učinili isto, a neki su se samo ošišali ili odrezali pramen kose.

Duhovnost i razumijevanje pobjede

Ashabi će uskoro shvatiti da su njihovi prvi zaključci o dogovoru bili potpuno pogrešni i da nisu dovoljno cijenili Poslanikovu duboku duhovnost, strogu racionalnu logiku, izvanrednu inteligenciju i strateški genij. Osluškivao je znakove i kad je njegova kamila zastala i odbila nastaviti put, imao je predosjećaj da muslimani te godine neće stići dalje od ravnice Hudejbije. Neuspjeh prva četiri pregovora i tvrdoglavost Kurejšija uvjerali su ga da mora biti strpljiv. Bio je veoma samouvjeren: sanjao je da ulazi u hram i znao je da će se to desiti, samo u tom trenutku nije mogao reći kada. Tako se zavjet podrške koji je prvobitno trebao ujediniti muslimane protiv neprijatelja, pretvorio u prisegu na vjernost koja je od muslimana tražila da se dostojanstveno nose s uvjetima mirovnog ugovora.

Čak i kad je Suhejl odbio dvije uobičajene formule muslimana koje se odnose na Boga i Muhammedov, a. s., status Božijeg Poslanika, Poslanik je shvatio njegov stav i mogao je tog trenutka promijeniti svoju perspektivu i sagledati stvar sa stanovišta svog sagovornika. Suhejlove riječi su bile savršeno tačne iz njegove perspektive. Bilo je zaista očito da se Kurejšije

ne bi borile protiv Muhammeda da su ga priznali kao Božijeg Poslanika i stoga dogovor jednakih strana nipošto ne može sadržavati element koji bi priznao nešto što jedna strana smatra istinom, a osporavati stav druge strane. Ashabi su toliko poštovali Poslanika da isprva nisu mogli uvidjeti istinu druge strane, ali su Poslanikov stav i njegov razumni pristup tačkama dogovora bili puni duhovnih i intelektualnih pouka. Pouka je bila da se odnos srca prema istini – duboka duhovnost – nikad ne smije pretvoriti u emocionalno i strastveno sljepilo: mora se prizvati razum da analizira situaciju, smiri reakciju i pomogne uspostavljanje susretljive i koherentne veze s istinom onog drugog. Ono što se iz perspektive vjere muslimana činilo kao neprihvatljiv kompromis, bilo je fer i pravično iz perspektive racionalnosti obiju strana mirovnog ugovora.

Muhammed, a. s., nije mogao poniziti Kurejšije kako bi sačuvao čast i prestiž muslimana, ili barem iskoristiti novonastalu političku situaciju nakon pobjede u Bici na Hendeku. Pristanak na odgađanje hodočašća za narednu godinu uzimao je u obzir ranjivost Kurejšija i štitio je njihov prestiž, što je doprinijelo dugoročnom miru. Takav mir, koji uzima u obzir interese obiju strana, uskoro će se okrenuti u prilog muslimana. Tačke po kojima se emigranti u Medinu moraju vratiti nazad, a muslimani koje napuste Medinu i odu u Meku moraju dobiti azil, samo su marginalno pogađale interese muslimana: vjernik koji napusti Medinu muslimanskoj zajednici više nije potreban, a islam Mekelije vraćenog njegovom rodu ne bi trebao – uprkos patnji – biti poljuljan zbog prisilnog progona. Uprkos onom što se naoko čini, a zbog Ebu Džendelove nesretne situacije, Poslanik po tom pitanju nije napravio nikakve ozbiljne ustupke.

Pouzdanje u Boga, povezano sa striktnom intelektualnom koherentnošću i izuzetno oštrim umom, omogućilo je Poslaniku da sklopi primirje na deset godina s mogućnošću obavljanja hodočašća sljedeće godine. Međutim, većina ashaba, a naročito Omer ibn Hattab, razmatrali su samo neposredne rezultate i smatrali su to poniženjem ravnim porazu. Kao i mnogi drugi, Omer je požalio zbog svoje nasilne reakcije prema Poslaniku, ali je ostao uvjeren da je ugovor kapitulacija. U povratku mu je rečeno da ga Muhammed, a. s., želi vidjeti. Uplašio se da će ga Poslanik koriti zbog neprikladnog ponašanja ili, još gore, da su objavljeni ajeti koji osuđuju njegovo ponašanje. Zatekao je Poslanika, a. s., ozarenog lica i on mu je proučio objavu sasvim drugačiju od one koju je očekivao. Božanska riječ je glasila:

„Mi ćemo ti dati sigurnu pobjedu.“⁹ Zatim se spominjala prisega vjernosti: „On je znao šta je u srcima njihovim, pa je spustio smirenost na njih, i nagrađiće ih skorom pobjedom.“¹⁰ Sve je to spomenuto u svjetlu prethodnog sna Muhammeda, a. s., koji je stoga bio istinit: „Allah će obistiniti san Poslanika Svoga da ćete sigurno u Časni hram ući bezbjedni, ako Allah bude htio -, neki obrijanih glava, a neki podrezanih kosa, bez straha. On je ono što vi niste znali znao i zato vam je, prije toga, nedavnu pobjedu dao.“¹¹

Događaji iz bliske prošlosti bili su prikazani potpuno oprečno onome kako su ih ashabi doživjeli: prisega vjernosti kao priprema za rat ustvari je bila prisega vjernosti u miru, prividni poraz je bio prikazan kao „jasna pobjeda“ i naizgled izjalovljeni san bio je najavljen kao sigurna stvar u budućnosti: „Ući ćete u Časni hram“. Većina muslimana nije razumjela, vidjela ili nije bila u mogućnosti shvatiti prilike i nade koje im je dogovor pružao. Stoga je potpisivanje pakta, još jednom, bio privilegovani trenutak duhovnog prosvjetljenja s izuzetnom poukom o vrijednosti inteligencije i rasuđivanja. Slušanje, mogućnost mijenjanja tačke gledišta, osjećaj za tuđe dostojanstvo i razmišljanje o budućnosti neke su od kvaliteta koje nam je pokazao Poslanik, a. s., doprinoseći oblikovanju svoje uloge uzora.

On je bio primjer i u drugim dimenzijama svog života: kad su ashabi odbili žrtvovati kamile, vratio se svojoj supruzi Ummu Seleme, koja ga je saslušala i utješila. Ukazala mu je povjerenje i predložila rješenje problema. Taj dijalog, to razumijevanje i slušanje, izražava samu suštinu Poslanikovog stava prema svojim suprugama. Kao i s Hatidžom toliko godina ranije, nije oklijevao odvojiti vrijeme za povjeravanje ženama oko sebe, za konsultiranje s njima, razgovor i usvajanje njihovog mišljenja. U vremenu kad se budućnost cijele zajednice odigravala u vizijama, prisegama na vjernost i primirjima, on se vratio svojoj supruzi i, kao obično ljudsko biće, izrazio svoju potrebu za ljubavlju, povjerenjem i savjetom – primjer svim ljudskim bićima.

9 Kur'an, 48:1.

10 Kur'an, 48:18.

11 Kur'an, 48:27.

Poštovanje dogovora

Muslimani su se vratili u Medinu i svakodnevni život se nastavio u znatno manje napetoj atmosferi. Primirje im je omogućilo da smanje zaštitu od vanjskih faktora i više se posvete unutrašnjim pitanjima. Broj muslimana je rastao, a njihova integracija i islamski odgoj su morali konstantno biti planirani i organizirani. Moćne ličnosti poluotoka će se pridružiti stotinama anonimnih koji su primili islam u Medini ili su došli da se nasele tu. Naprimjer, Aišin brat Abdul-Kaba emigrirao je nakon smrti svoje majke, Ummu Ruman, koja je jako pogodila njenog muža, Ebu Bekra. Poslanik je promijenio Abdul-Kabino ime u Abdurrahman: praksa mu je bila da izmijeni ime ako izvorno ima neprijatno značenje ili se odnosi na stav koji nije u skladu s islamom. Tako se ime Abdul-Kaba (rob/obožavatelj Kabe) kosilo s islamskim načelom po kojem se samo Bog obožava. U drugim situacijama su muslimani mogli odlučiti da li da zadrže svoje ime, što je većina i uradila. Prvi muslimani nisu nikad mogli zamisliti postojanje nečeg kao što su „islamska imena“, isključivo arapskog porijekla. Njihova preokupacija je uistinu bila suprotna tome: izbjegavali su nekoliko imena čije se značenje kosilo s islamskim učenjima, a dozvoljavali neograničen izbor mnoštva različitih imena iz raznih jezika i izvora. Imali su razna imena arapskog, perzijskog ili bizantskog porijekla i to Poslaniku i njegovim ashabima nije bio nikakav problem.

Tokom tih mjeseci unutrašnjeg uređenja i organizacije, muslimani su se suočili s novim izručenjem. Ebu Basir je iz Meke došao u Medinu i tražio azil od Poslanika, Muhammed, a. s., je precizno poštovao tačke ugovora koji je potpisao i nije mu mogao dozvoliti ostanak. Kad je kurejšijski izaslanik praćen robom po imenu Kevser došao da traži izručenje Ebu Basira, Muhammed, a. s., mu je morao udovoljiti. Otišli su vodeći Ebu Basira kao zarobljenika, dok su mu Poslanik i ashabi savjetovali da ostane strpljiv. Na početku njihovog puta nazad Ebu Basir je iskoristio trenutnu nepažnju svog čuvara i ubio kurejšijskog izaslanika. Uplašeni rob je pobjegao u Medinu, gdje mu se njegov bivši zatvorenik uskoro pridružio. Muhammed, a. s., ih je htio ponovo vratiti u Meku, ali je Kevser bio toliko uplašen da Poslanik nije imao rješenja koje bi mu omogućilo da održi svoju riječ osim da Ebu Basira pošalje van Medine (pošto mu je ugovor branio da ostane). Međutim, nije se morao uvjeriti da će stvarno otići u Meku, pošto nije

imao čuvara koji bi ga tamo odveo. Poslanik mu je naredio da ode kako je dogovor zahtijevao i uputio ashabima eliptičnu opasku: „Raspalio bi rat kada bi imao drugove!“¹²

Ebu Basir se, naravno, nije vratio u Meku: naselio se na jednom od puteva ka sjeveru kojim su karavani često prolazili, naročito kurejšijski. Uskoro su mu se pridružili drugi muslimani koji su izbjegli iz Meke i čuli za njega. Odlučili su napadati mekanske karavane koji su išli putem ka sjeveru.¹³ Ta grupa muslimana je postala izuzetno brojna, a napadali su tako često i efikasno da su same Kurejšije na kraju zamolile Poslanika da primi Ebu Basira i njegove ljude, kao i buduće emigrante iz Meke. Njihov plan je uspio i Poslanik ih je primio shodno kurejšijskoj želji da se ta tačka ugovora ukine. Treba spomenuti da je Muhammed, a. s., odbijao slati žene nazad u Meku (naprimjer, Ummu Kulsum bint Ukba) bez obzira na okolnosti, jer je ugovor spominjao samo muškarce: tome se Kurejšije nisu protivili.

Svim vladarima

U toku godinu dana nakon dogovora broj muslimana se udvostručio. U tim mjesecima primirja, Poslanik je odlučio poslati pisma svim vladarima u susjednim carstvima, kraljevstvima ili državama.

Tako je Negus iz Abesinije prije prelaska na islam dobio novo pismo od Poslanika i pristao da ga predstavlja na njegovom predstojećem vjenčanju s Ummu Habibom, koju je muž napustio u Abesiniji, o čemu smo ranije govorili. Muhammed, a. s., je također pisao Kisri, kralju Perzije, Herakliju, bizantskom vladaru, Mukavkisu, vladaru Egipta (koji je Poslaniku poslao robinju Mariju, Koptkinju, na poklon);¹⁴ Munziru ibn Sava, kralju Bahreina i Harisu ibn Ebi Šimru el-Gassaniju, koji je vladao dijelom Arabije koji graniči sa Sirijom. Sadržaj pisama bio je više-manje jednak: Muhammed, a. s., se primaocima pisama predstavljao kao Božiji poslanik, podsjećao ih na to da je samo jedan Bog, i pozivao ih da prime islam. Onaj ko odbije, bit će odgovoran pred Bogom za držanje cijelog svog naroda u zabludi.

Kraljevi i vladari su različito reagirali na ta pisma: neki (Negus, Munzir

12 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 4:291.

13 Ebu Džendel, kojeg smo spomenuli ranije, bio je jedan od njih.

14 Marija će roditi Poslaniku sina Ibrahima, koji je umro u djetinjstvu (vidjeti u narednom poglavlju).

ibn Sava) su prihvatili poruku, neki (Mukavkis, Heraklije) su pokazali poštovanje ne želeći ni da se bore ni da se obrate, a neki (naprimjer Haris ibn Ebi Šimr el-Gassani) su odbili poruku i prijetili napadom. Ipak, poruka je obznanjena svima i muslimanska zajednica je od tada imala sjedište u Medini, priznat vjerski identitet i poštovanje kao regionalna sila. Njen vođa, Muhammed ibn Abdullah, smatran je ili poslanikom čijoj je vladavini Bog odredio neizbježnu ekspanziju, ili moćnim kraljem koga se moralo poštovati i plašiti.

Ugovor na Hudejbiji je uistinu bio pobjeda i otvaranje (*feth*) svijetu: ratovanje je crpilo svu energiju zajednice, koja je nastojala da se zaštiti, pruži otpor i preživi. Sada su se stvari promijenile, i u toj mirnoj situaciji, Poslanik je napokon bio u mogućnosti da prenosi sadržaje poruke islama: načelo Božije jednoće (*et-tevhid*), koja oslobađa ljudska bića od mogućeg otuđenja nastalog kao rezultat okrenutosti ovosvjetskim interesima ili silama, kako bi ih usmjerila ka poštivanju duhovnog učenja, etike i vrijednosti kojima moraju ostati vjerni. Zabavljeni potrebom da se brane, sputani imperativom da reaguju, muslimani su branili svoje živote i integritet, ali nisu imali način da izraze sadržaje i smisao onoga u što su vjerovali. Mir koji je sada vladao cijelim poluotokom promijenio je situaciju: sve više rodova je sada bilo u mogućnosti dokučiti suštinu poruke islama. Neki su primili islam, neki su ga poštovali bez prihvatanja, neki su se borili protiv njega, ali potpuno svjesni, ne tek zbog pitanja dominacije, bogatstva i odnosa snaga.

Hajber

Nakon potpisivanja ugovora na Hudejbiji ostalo je posljednje uporište koje je ozbiljno prijetilo sigurnosti muslimanske zajednice. To je bio Hajber, koji je primio mnogo izbjeglica iz prethodnih muslimanskih osvajanja. Hajber je bio regionalna sila koje su se svi plašili i napad na njega se činio nezamislivim, zato što su njegove utvrde, oružje i bogatstvo bili tako superiorni da se nijedan neprijatelj, uključujući i Medinu, nije mogao boriti protiv njega, a kamoli ga savladati. Hajberske vođe, koje su savjetovali Benu Kajnuka, Benu Nadir i Benu Kurejza, bili su neprijateljski raspoloženi prema prisustvu Muhammeda, a. s., u regionu. Uvijek su to pokazivali i koristili su svaku priliku da naškode interesima njegove zajednice ili izoliranim pojedincima.

Poslanik je odlučio organizirati pohod na Hajber, ali ga je odlučio držati u tajnosti do posljednjeg trenutka, kako ne bi uzburkao neprijatelja. Iako su Hajber i njegovi saveznici imali silu od skoro četrnaest hiljada ljudi, Muhammed, a. s., ih je odlučio napasti sa samo hiljadu i četiri stotine ljudi (iako je mogao mobilizirati veći broj). Približavajući se gradu noću, Muhammed, a. s., je angažirao vodiča koji je dobro poznao područje i ulogorio se između dviju hajberskih utvrda. Na taj način je presjekao svu komunikaciju između stanovnika Hajbera i njihovih saveznika iz plemena Gatafan. Ujutro su stanovnici dviju utvrda bili iznenađeni i impresionirani i odmah ih je obuzeo strah. Opsada je trajala nekoliko dana, tokom kojih su Muhammed, a. s., i njegovi ljudi skupljali informacije koje su im omogućile korištenje najbolje strategije da natjeraju neprijatelja na predaju. Odlučili su napadati utvrde jednu po jednu, počevši s najizloženijom i najranjivijom. Metoda je djelovala jako dobro i nedugo zatim je pala prva utvrda. Uvjeti predaje su dogovarani za svaki pojedinačni slučaj, ali se većinom od poraženih tražilo da napuste svoju imovinu i odu sa ženama i djecom.

Posljednja značajna tvrđava, Kamus, branjena je četrnaest dana ali su na kraju popustili, jer ih je muslimanska opsada gušila i uništila im svaku nadu u pobjedu. Potom su se i zadnje dvije tvrđave predale i pristupile pregovorima o uvjetima predaje. Poslanik se složio da stanovnicima dozvoli ostanak i obrađivanje njiva i voćnjaka, sve dok plaćaju muslimanima redovan porez na svoje proizvode. Zauzevši sve tvrđave, Poslanik, a. s., je neutralizirao svog posljednjeg velikog neprijatelja u tom području.

Među ratnim zarobljenicima bila je i Hujejjova kćerka (Hujejj je bio odgovoran za izdaju Benu Kurejze). Safijja ni po čemu nije bila nalik svome ocu i već dugo je pokušavala naučiti sadržaje Poslanikove poruke. Bila je pobožna i nije poput svog naroda gajila netrpeljivost prema Poslaniku. On je čuo o toj ženi i njenoj duhovnosti, a ona nije oklijevala da mu ispriča jedan od svojih snova, koji povezuje njenu sudbinu sa subinom grada Medine. Muhammed, a. s., ju je saslušao i dao joj izbor: da ostane Jevrejka i vrati se svome narodu ili da prihvati islam i uda se za njega. Uzviknula je: „Biram Allaha i Njegovog Poslanika!“ i ubrzo su se vjenčali.

Te sedme godine po hidžri (628. n. e.) dostignut je novi stepen. Mir je zavladao područjem i muslimani se više nisu morali plašiti napada sa sjevera. Dogovori koji su regulirali plemenske ili rodovske veze ili trgovinu omogućili su muslimanskoj zajednici da se s krajnjom sigurnošću posveti

svakodnevnim poslovima. Poslanikovi brakovi su imali vezu s tom situacijom: neke od njegovih supruga dolazile su iz rodova koji su se zbog tazbinskih veza s Muhammedom, a. s., smatrali njegovim prirodnim saveznicima. Stoga se činilo da je i sama muslimanska zajednica postala neranjiva i neosporiva: u vremenskom periodu od osam godina, ne samo da se nastanila i smjestila u novom gradu, Medini, nego je osigurala jedinstven položaj i prestiž u regionu.

Povratak kući

Muslimanska zajednica u Medini dočekala je povratak žena i muškaraca koji su emigrirali u Abesiniju i živjeli tamo skoro petnaest godina, poput Džafera ibn Ebi Taliba (koji se vratio oženjen Esmom bint Umejs i kao otac troje djece). Vratila se i Ummu Habiba bint Ebi Sufjan, čije je vjenčanje s Poslanikom obavljeno s Negusom kao njegovim predstavnikom, uselivši se u svoj stan pored džamije. Svakodnevni život je išao dalje, a broj muslimana je neprestano rastao, što je podstaklo Poslanika da pruži više prilika za učenje i da taj zadatak povjeri svojim najvjernijim i najkompetentnijim ashabima.

Tu i tamo su izbijali nemiri i Poslanik je i dalje slao male grupe izviđača da ih riješe, ali je ponekad bilo potrebno boriti se protiv plemena koja su bila odlučna u namjeri da ospore superiornost Medine.

Usama ibn Zejd

Muhammed, a. s., je poslao ekspediciju prema sjevernim beduinskim plemenima, posebno plemenu Benu Murra, koje je neprestano napadalo jevrejske poljoprivrednike koji su radili u oazi Fadak, koja je bila pod Poslanikovom vlašću. Muslimani su naišli na žestok otpor i svih trideset muškaraca na tom pohodu je ubijeno. Poslanik je odlučio poslati drugu skupinu od dvije stotine ljudi, uključujući Usamu ibn Zejda koji je imao samo sedamnaest godina.¹ Bitka je bila teška, naročito zbog udruživanja

¹ On je sin nekadašnjeg roba Zejda ibn Harisa, kojeg je Poslanik duže vrijeme bio posinio.

više plemena koja su se nadala porazu muslimana i preuzimanju oaze Fadak i njenih bogatstava. Situacija se ipak okrenula u korist muslimana. Neki pripadnik plemena Benu Murra se rugao Usami zbog njegovih godina. Ne mogavši se kontrolirati, Usama je odlučio odmah se boriti s čovjekom koji ga je uvrijedio. Beduin je odlučio bježati iz nezavidne situacije u kojoj se našao. Razljučeni Usama je trčao za njim, uprkos narednji vojškovođe da se ne razdvajaju bez obzira na situaciju. Uspio ga je stići, baciti ga na tle i raniti ga. Beduin je povikao: „Nema Boga osim Allaha!“ (La ilaha illallah!) ali je Usama to ignorirao i ubio ga. Kad se vratio u logor i ispričao šta se desilo, vojskovođa i ostali vojnici bili su šokirani njegovim ponašanjem. Usama je shvatio koliku je grešku napravio u izolirao se do povratka u Medinu.

Odmah je otišao do Poslanika koji ga je prvo toplo pozdravio, sretan zbog vijesti o pobjedi. Međutim, kad mu je Usama ispričao o svom sukobu, Poslanik je izrazio snažno negodovanje i upitao ga: „Usama, da li si ga ubio nakon što je rekao: Nema Boga osim Allaha?“ Usama je odgovorio da je beduin te riječi izgovorio samo da izbjegne smrt, a Poslanik je pitao: „Da li si mu otvorio srce pa znaš je li govorio istinu ili slagao?“ Usama je bio zaprepašten i bojao se da mu ta greška nikad neće biti oprostena. Poslanik mu je ipak oprostio, nakon što mu je otkrio suštinsku pouku o načinu kako se odnositi prema ljudima i tajnama u njihovom srcu, bilo to u ratu ili miru.

Beduinovo očitovanje vjere tražilo je od Usame da ga ne ubije. Ako je bio iskren, život mu je očito trebalo poštediti. Ako je lagao, njegov uzvik je značio apel na mir i milost. U takvom slučaju, Objava je već naredila muslimanima da pokažu razumijevanje, razboritost i da traže mir: „O vjernici, kada u boj krenete, na Allahovu putu, sve dobro ispitajte i onome ko vam nazove selam ne recite:

‘Ti nisi vjernik!’ kako biste se domogli ovozemaljskih dobara; ta u Allaha su mnoge dobiti! I vi ste prije bili kao oni, pa vam je Allah darovao milost Svoju; zato uvijek sve dobro ispitajte, a Allahu je, zaista, poznato ono što radite.’²

Vidjevši da mu se bliži smrt, beduin je pozvao na mir, ali se Usama, zalijepljen odlučnošću da brani svoju čast na ovom svijetu (pošto je ismijan),

2 Kur'an, 4:94.

vratio plemenskim običajima, koje je njegovo razumijevanje islama trebalo reformirati. Nebitno kakva je njegova interpretacija očitovanja vjere od strane njegovog neprijatelja, ništa ne može opravdati njegov stav ili postupke. Usama je obećao sebi da nikad više neće dozvoliti da se na taj način zanese i da će ubuduće postupati razumno i s poštovanjem. Kasnije ćemo vidjeti da mu je tri godine kasnije, prije nego što će napustiti ovaj svijet, Poslanik povjerio preporuke i učenja koja sačinjavaju islamsku ratnu etiku.

Ono što je u nečijem srcu izvan granica je ljudskog znanja, a Poslanik, a. s., je bio primjer razboritosti i skrušenosti u prosuđivanju pojedinaca u čiju se iskrenost ili namjere sumnjalo. Bio je svjestan prisustva mnoštva licemjera oko sebe, ali nije ništa konkretno poduzimao po tom pitanju. Bio je pažljiv i oprezan, ali je izbjegavao optužiti bilo koga. Najbolji primjer za to je Abdullah ibn Ubejj, koji je slagao više puta, zatim je dezertirao neposredno pred bitku na Uhudu i nastavio održavati veze s neprijateljima muslimanske zajednice. Poslanik nije poduzeo nikakve kaznene mjere protiv njega i njegovih prijatelja, samo ga je izostavljao iz delikatnih situacija ili ekspedicija. Čak mu je klanjao dženzu kad je umro, uskoro nakon povratka s pohoda na Tebuk, uprkos Omerovom žestokom protivljenju. Nadalje, i objava mu je zabranila da se moli za ozloglašene licemjere: „I nijednom od njih, kad umre, nemoj molitvu obavaljati, niti sahrani njegovoj prisustovati, jer oni u Allaha i Njegova Poslanika ne vjeruju i kao nevjernici oni umiru.“³

Ovaj ajet, naizgled jasan i precizan po pitanju odnosa prema umrlim licemjerima, ustvari nosi i veoma zahtjevnu poruku o načinu ophođenja prema njima u svakodnevnom životu do trenutka kad umru. Ne postoji garancija za proglašavanje nekoga licemjerom dok je živ, i jedino prikladno ponašanje je objasnio Poslanik, koji sebi nikad nije dozvolio da izrekne osudu nekom licemjeru za vrijeme njegova života, jer je do samog kraja bilo moguće pokajanje i iskrenost njegovog srca. Bog mu je jedino zabranio da se moli za njih kad umru, jer se situacija više nije mogla promijeniti i postajalo je jasno da su živjeli i umrli u licemjerju, izdaji i laži.⁴

3 Kur'an, 9:84.

4 Što se Abdullaha ibn Ubejja tiče, neke predaje bilježe da se promijenio i da se navedeni ajet ne odnosi na njega. Buharija prenosi hadis (23, 78) koji tvrdi da je Poslanik imao poseban odnos prema njemu zbog njegovog odnosa prema njegovom amidži Abbasu. To implicira da se promijenio i čini se da je njegovo obraćenje u posljednjim trenucima života bilo iskreno. Bilo kako bilo, ono što ostaje jeste dubina pouke na koju smo pokušali ukazati.

Marija

Poslanik je nastavio voditi privatni život koji je zahtijevao da bude naročito pažljiv prema svojim suprugama, jer su ponekad izbijale oštre i neugodne tenzije među suprugama ili njihovim porodicama. On je uvijek smirivao situaciju i nije mu bilo drago da dolazi u sukob s bilo kojom od svojih suprugama. Aiša prenosi da je Poslanik bio izuzetno prisutan i angažiran u svom domaćinstvu, da je bio jako pažljiv i da je pomagao oko kućanskih poslova, „ušivao je svoju odjeću (i) popravljao svoje cipele,“ prestajući samo kad bi čuo ezan i morao ići u džamiju.⁵ U svim okolnostima, pa i u mjesecu ramazanu, bio je blag, nježan, i veoma osjećajan. Mnoge predaje, naročito one koje prenosi hazreti Aiša, naglašavaju taj aspekt njegovog karaktera, koji su njegove supruge izuzetno cijenile i hvalile.

Život u Medini, koji je značio veću prisutnost i aktivnost žena nego život u Meki, zajedno s poboljšanom ekonomskom situacijom, rezultirao je mnogim promjenama u ponašanju Poslanikovih suprugama. Omera je to zabrinulo, pošto se, kako smo vidjeli, morao suočiti s prigovorima svoje supruge, koja se nije ustezala da mu odgovori, što se kosilo sa ženskim ponašanjem uobičajenim u Meki. Kad se Omer raspravljao sa svojom suprugom, ona mu je odgovorila da njihova kćerka Hafsa na isti način odgovara Poslaniku, svome mužu, koji to prihvata, tako da i Omer mora zauzeti sličan stav. Omera je to šokiralo pa je otišao da se raspita o tome kod svoje kćerke, koja mu je potvrdila da ona i ostale Poslanikove supruge nikad ne oklijevaju da izraze svoje mišljenje ili se raspravljaju s Poslanikom, da mu slobodno odgovaraju i da on prihvata takvo stanje. Omer je potom otišao Poslaniku i predložio mu da odmah sredi svoj privatni život. Poslanik ga je saslušao smiješeći se, ali nije ništa poduzeo.

Muhammed, a. s., je navikao svoje supruge na pažnju i dijalog; slušao je njihove savjete i čitavog života je zadržao stav pun poštovanja koji je pokazao još u braku sa Hatidžom. Njegove supruge su bile u stanju napraviti razliku između njegove uloge Poslanika i njegovog života običnog muža i ljudskog bića. Aiša je, nakon što je oklevetana, bila ogorčena na Poslanika zbog njegove sumnje, i kad joj je majka rekla da se zahvali Poslaniku zbog Božijeg oprosta, ona je odbila i rekla je da će zahvaliti Bogu, ali ne Posla-

niku, jer je ipak sumnjao u njenu nevinost. Muhammed, a. s., nikad nije zahtijevao poseban tretman i pokušavao je zadovoljiti mnoga očekivanja svojih suprugama. Vremenom se situacija promijenila zbog mnogih pobjeda, primirja i nakupljenog ratnog plijena koji je donio određeni imetak Poslanikovom domaćinstvu, pa su njegove supruge počele tražiti više dobara, što im se činilo pravičnom nadoknadom za ograničenja njihovog pojavljivanja i kretanja u javnosti koja je sa sobom nosio njihov status.

Događaji će se ubrzati dolaskom robinje Marije, koju je Mukavkis poklonio Poslaniku.⁶ Marija je bila izuzetno lijepa i Poslanik ju je često posjećivao. Među njegovim suprugama je zavladao ljubomora, Aiša i Hafsa se nisu ustručavale kritikovati Mariju i Poslanikovo ponašanje kad su razgovarale u njihovom odsustvu. Poslanik je prvo odlučio preseliti Mariju malo dalje, jer su ti napadi bili bolni za nju. Kasnije, kako se situacija pogoršavala, obećao se rastati od nje. Ali, Objava se suprotstavila odluci na koju se Poslanik prinudno obavezao, zatraživši da njegove supruge odluče da li žele ostati s njim ili žele razvod.⁷ Ta krizna situacija je uznemirila njegove supruge, kao i mnoge ashabe, između ostalog i Omera, pošto se Poslanik izolirao i odbijao vidjeti svoje supruge skoro mjesec dana, sve dok nisu donijele odluku, kako je Kur'an zahtijevao. Sve su izabrale „Allaha i Njegovog Poslanika“, po formuli koju je Aiša upotrijebila kad ju je Poslanik upitao (citirajući ajete koji su mu objavljeni o njegovim suprugama i njihovoj budućnosti).⁸

Robinja Marija je bila iskušenje svim Poslanikovim suprugama. Kao što je već rečeno, bile su u stanju da u privatnom životu naprave razliku između Muhammeda, a. s., kao poslanika i činjenice da je bio ljudsko biće kojem se može dati savjet, s kojim se može raspravljati, pa čak i svađati. Ali nisu smjele koristiti njegov status Poslanika u javnom životu kako bi dobile posebna prava ili tretman od strane zajednice. Štaviše, Objava ih podsjećala da biti supruga poslanika ili pobožnog čovjeka nije samo po sebi dovoljno za posjedovanje kvaliteta vjere ili smatranje sebe odabranom osobom. Tako su supruge Nuha, a. s., i Luta, a. s., stradale, dok je faraonova žena spašena zbog svoje pobožnosti, iako je živjela s arogantnim, oholim čovjekom

6 Marija je kao robinja, shodno praksi koju su prihvatila islamska učenja, bila i njegova supruga, iako se postepeno, ali vrlo izraženo išlo ka ukidanju ropstva.

7 Kur'an, 66:1; vidjeti također čitavu suru 66.

8 Kur'an, 33:28-29.

5 Hadis prenosi Muslim.

koji je poricao Božije postojanje.⁹ U braku, odgovornost, izbori i ponašanje svakog supružnika određuju njegovu ili njenu sudbinu. Stoga Poslanikove žene nisu mogle tražiti nikakve privilegije, od njih se tražila skrušenost. Iskušenje njegovih supruga se povećalo kad je Marija Poslaniku rodila prvog sina nakon Kasima i Abdullaha (Hatidžinih sinova koji su umrli jako mali). Poslanik ga je nazvao Ibrahim, po poslaniku Ibrahimu, a. s., kojeg je i Marijina koptska tradicija priznavala kao oca monoteizma.

Umra

Prošla je godina dana od potpisivanja ugovora na Hudejbiji i bilo je vrijeme da se počnu pripreme za zakazanu posjetu Meki. Dvije hiljade muslimana je zajedno s Poslanikom krenulo s namjerom da obave umru, malo hodočašće.¹⁰ Među njima je bio i jedan siromah koji je došao iz Meke ubrzo nakon povratka muslimana iz Hajbera i nastanio se među *ljudima sa sofe*. Bio je siromašan i ponizan i Poslanik ga je nazvao "otac mačića" jer ih je mnogo volio. Bio je to Ebu Hurejre, koji je dosta kasno prešao na islam i postao je jedan od najpouzdanijih i najpoštovanijih prenosilaca hadisa.

Hodočasnici su stigli nadomak Meke i zastali na ivici svete teritorije kako bi sačekali da Kurejšije napuste područje da bi muslimani slobodno obavili hodočašće. Muslimani su bili obučeni u ihrame, skromnu odjeću za hodočašće i ušli su u Meku dok su ih Kurejšije posmatrale s okolnih brda. Poslanik je sedam puta obišao oko Kabe, zatim isto toliko puta prešao žurno hodajući rastojanje između brežuljaka Safa i Merva. Nakon toga je žrtvovao kamilu i obrijao glavu: time je završio sve rituale manjeg hodočašća. Poslanik je htio ući u Kabu, ali su Kurejšije to odbile, rekavši da to nije dio njihovog dogovora. On ih nije želio izazivati, pa je tokom svog boravka u Meki bio u dvorištu Bejtullaha (Božije kuće), odakle je Bilal pet puta dnevno svojim divnim jakim glasom pozivao vjernike na namaz. Mnogi od Kurejšija koji su s okolnih brda posmatrali muslimane kasnije će priznati da su bili zadivljeni jednostavnošću i dostojanstvom vjerskih običaja i ponašanjem muslimana.

⁹ Kur'an, 66:10-11.

¹⁰ Hadž je peta temeljna islamska dužnost. Svaki musliman i muslimanka koji su u stanju moraju ga obaviti jednom u životu, u određenim danima mjeseca zul-hidžeta.

Nekako u to vrijeme Poslanikov amidža Abbas je javno obznanio svoj prelazak na islam. Ponudio je Poslaniku da se oženi njegovom snahom Mejmunom, koja je ostala udovica, i Poslanik je prihvatio. Imao je želju održati vjenčanje u Meki, ali su Kurejšije bile nepopustljive: tri noći su prošle i hodočasnici moraju napustiti grad, kao što je dogovoreno u ugovoru sklopljenom godinu dana ranije. Poslanik se povinovao: zabranio je ashabima da kažu bilo šta neprimjereno o Kurejšijama i odmah je napustio Meku i krenuo ka Medini. Ženidba s udovicom Mejmunom donijela je Poslaniku tazbinske veze s rodnom Mahzum, njegovim žestokim protivnicima iz Meke, koji su od tada bili povezani s njim.

Kad se Poslanik vratio u svakodnevicu Medine, dobio je vijest o neočekivanoj posjeti trojice muškaraca koji su se sreli na putu do njega. Osman ibn Talha, Halid ibn Velid i Amr ibn As su dolazili da prime islam i polože zakletvu na vjernost pred Poslanikom kojeg su žestoko osporavali tolike godine. Poslanika i ashabe je to veoma usrećilo, jer su bili svjesni kvaliteta tih ljudi: posvetili su se iskreno i bez rezerve i budućnost ih nije razočarala, naprotiv, bila je vrlo uspješna. Takvi prelasci na islam, poput prelaska Ebu Hurejre ranije, bili su puni pouka, jer ne samo da je prošlost neprijatelja islama zaboravljena čim su priznali Božiju jednoću, nego vrijeme koje je tim ljudima trebalo da počnu slijediti put tog priznavanja nije govorilo ništa o njihovoj iskrenosti, njihovim moralnim kvalitetima i njihovom budućem statusu u vjerskoj zajednici. Nakon skoro dvadeset godina dugog neprijateljskog stava prema Poslaniku i njegovoj poruci, ti ljudi su doživjeli duboki preobražaj i tokom zadnje dvije godine Poslanikovog života postali su simboli vjere, samoodricanja i integriteta, ne samo za ashabe, nego i sve buduće muslimane. Vjera – njen intenzitet i moć da obrati i promijeni srca – ne može se mjeriti vremenom ili racionalnošću, o njenoj prirodi svjedoče njena iskrenost i intenzitet i stoga neko ko je nedavno primio islam ponekad može doživjeti dublje i potpunije unutrašnje prosvjetljenje nego neko nakon godina i godina prakticiranja vjere. Zato se ljudi trebaju suzdržati procjenjivanja šta je u čijem srcu.

Muta

Nekoliko mjeseci kasnije, Poslanik je odlučio poslati izaslanike na sjever, kako bi učvrstio postojeća savezništva i mogućnost muslimana da putuju u Siriju radi trgovine. Poslano je petnaest ljudi, a ubijeno je njih četrnaest. Istovremeno je glasnika poslanog za Busra zaustavio i ubio jedan od poglavara plemena Gassan. Opasnost iz Sirije se očito pojačavala i ta ubistva miroljubivih izaslanika su se morala kazniti. Poslanik je odlučio poslati vojsku od tri hiljade ljudi, na čelu s bivšim robom Zejdom ibn Harisom – što je iznenadilo mnoge ashabe. Dodao je da će, u slučaju Zejdove smrti, komandu preuzeti Džafer, koji se nedavno vratio iz Abesinije, a ako i Džafer pogine, komandu preuzima Abdullah ibn Revaha.

Vojska je krenula i kad su stigli nadomak Sirije, čuli su da se mnogo arapskih plemena udružilo uz podršku bizantskih trupa i da ih ima preko sto hiljada. Muslimani, kojih je bilo tri hiljade, nisu imali šanse. Sazvali su sastanak na kojem su vijećali da li da se vrate u Medinu, pošalju izaslanika po pojačanje ili da se jednostavno bore bez obzira na ogromnu razliku između dvije vojske. Potaknuti žarom pojedinih ashaba (naročito Abdullaha ibn Revahe, koji je putem otkrio da osjeća da će poginuti kao šehid), odlučili su nastaviti po prvobitnom planu i Poslaniku ne govoriti ništa. Približili su se neprijatelju, proveli neko vrijeme u osmatranju, a zatim naglo promijenili pravac puta prema mjestu Muta, kamo su ih arapske i bizantske trupe pratile, misleći da se povlače. Kad su stigli na Mutu, gdje je topografija bila povoljnija, Zejd je naredio svojim trupama da odmah napadnu, kako bi iznenadili neprijatelja. Ta strategija je prenerazila neprijatelja, ali nije bila dovoljna da okrene stvari u korist muslimana koji su bročano bili u ogromnom zaostatku. Zejd je ubijen, pa Džafer, njegov nasljednik, a zatim i Abdullah. Muslimanske trupe su bile u rasulu dok Halid ibn Velid nije preuzeo komandu, okupio vojnike, i osposobio ih da se odbrane od novog napada. Izgubili su samo osam ljudi, ali su se morali povući. Iako su jasno izgubili, Halid je uspio izbjeći sukob koji bi završio masakrom.¹¹

Istovremeno su ashabi koji su ostali u Medini doživjeli nešto jako čudnovato. Znali su da Poslanik ima istinite snove i vizije, znali su da je nadahnut i pratili su ga kad su mu dolazili dijelovi Objave. Stoga su bili navikli

na čudne, nestvarne dimenzije života oko njih. Jednog dana im je Muhammed, a. s., počeo opisivati bitku kao da se nalazi među borbama, iako sa sjevera nije stigao nikakav izaslanik niti su primili vijesti o ekspediciji. S bolom i suzama u očima, govorio im je o smrti Zejda, Džafera i Abdullaha. Hvalio je Halidov poduhvat i nazivao ga *sejful-islam* (sabljom islama), ali nije mogao sakriti duboku tugu kad bi spomenuo njemu drage ljude koji su izgubili život. Otišao je do Esme, Džaferove supruge i njihove djece, da im kaže šta se desilo i da ih utješi. Prije nego što im je mogao saopćiti tužne vijesti, zaplakao je. I Džaferova supruga Esma je počela plakati kad je doznala za muževu smrt. Zatim je otišao do Ummu Ejmen i Usame i suznih očiju im saopćio da je Zejd poginuo. Poslanik je Zejda volio kao sina, a i njegova porodica mu je bila naročito draga. Zejdova najmlađa kćerka je izašla iz kuće i bacila se Poslaniku u naručje. Pokušao ju je utješiti, a jecao je i suze su mu tekle niz lice. Jedan od ashaba, Sad ibn Ubade, koji se tu zadesio, bio je iznenađenim onim što vidi, a naročito Poslanikovim suzama, pa je zatražio objašnjenje. Poslanik je odgovorio da je to „neko ko voli pa plače za voljenim“.¹² Poslanik je učio svoje ashabe da pokazuju ljubav i nježnost i u tom trenutku, suočen s rastankom zbog smrti, učio ih je o ljudskoj krhkosti i dostojanstvu suza koje iskazuju ljubav i patnju onih koji vole.

Ashabi su se vratili s Mute pod Halidovim vodstvom i potvrdili su Poslanikovu viziju: stvari su se dogodile tačno onako kako ih je on ispričao, uključujući i smrt tri ashaba. Za cijelu zajednicu su te vizije i to znanje bili dodatni znakovi Muhammedovog, a. s., poslanstva. Bio je jedinstven i izuzetan, tako je i postupao i djelovao, njegova inteligencija i kvaliteta nisu nalikovali nikom drugom, a ipak je ostao ponizan i krhak i plakao poput njih.

Situacija na sjeveru je i dalje bila teška i arapska plemena su sigurno mislila da poraz muslimana na Muti mogu okrenuti u svoju korist. Muhammed, a. s., je primio vijest da neka plemena pripremaju veliki pohod na Medinu. Odlučio je mobilizirati tri stotine ljudi pod vodstvom Amra ibn Asa, koji je imao porodičnih veza s nekim sjevernim plemenima. Uputio ga je da prouči situaciju, da mu javi kako stvari stoje i da sklopi savezništvo sa što više rodova. Poslao mu je još dvije stotine ljudi jer se činilo da je opozicija jača nego što je očekivao. Međutim, ispostavilo se da nije i muslimani

11 Prema nekim predajama, ubijeno je 12 ljudi.

12 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijje*, 5:31.

su ušli na sirijsku teritoriju, učvrstivši postojeća savezništva i uspostavivši nova, što im je omogućilo osiguravanje tog dotad nesigurnog područja.

Ugovor je prekršen

Ranije smo spomenuli da se ugovor na Hudejbiji pored medinske zajednice i Kurejšija odnosio i na sve njihove saveznike. Pleme Huzaa je bilo u savezništvu s Muhammedom, a. s., i jedan od njihovih rodova, Benu Kab, jedne noći su podmuklo napali pripadnici roda Benu Bekr, kurejšijskog saveznika, pri čemu su izgubili jednog čovjeka. Benu Kab je odmah poslao izaslanika Poslaniku da ga obavijeste o toj izdaji. To je bilo kršenje ugovora i Poslanik je odlučio da taj zločin ne smije proći nekažnjeno i da mora pomoći svojim saveznicima.

Što se Kurejšija tiče, shvatili su ozbiljnost situacije i poslali su svog najutjecajnijeg čovjeka da uvjeri Muhammeda, a. s., da ne reagira na taj izolirani događaj. Međutim, otkako je ugovor potpisan Kurejšije su postepeno mijenjale i kršile stavke i uvjete ugovora i nisu oklijevali da potiču druge rodove da naštetie muslimanskoj zajednici ili čak da je napadnu. Ovog puta su otišli predaleko i zato je sam Ebu Sufjan otišao u Medinu da se nađe s Poslanikom. Muhammed je bio štur i uzdržan: Ebu Sufjan je prvo pokušao pridobiti podršku svoje kćerke Ummu Habibe, Poslanikove supruge, zatim Alijinu, ali nije našao način za pregovor. Poslanik je ostao pri šutnji, kao i ashabi, i Ebu Sufjan nije znao šta da misli o situaciji. Tokom narednih sedmica, Poslanik je naredio ashabima da se spremaju za pohod, ali je cilj zadržao za sebe. Samo nekolicina bliskih ashaba je znala šta se dešava, a on ih je uputio da prošite nekoliko kontradiktornih tračeva. Trebali su reći da armija kreće prema Siriji, ili Sekifu ili protiv Hevazina, kako bi proširili nesigurnost po cijelom poluotoku.

Međutim, nakon jedne dove u džamiji, Poslanik je imao viziju u kojoj je obaviješten da će se tajna saznati i da jedna žena nosi pismo kojim će obavijestiti Kurejšije o predstojećem napadu. Žena je zaustavljena na putu do Meke i predala je pismo Muhammedovim, a. s., izaslanicima. Poslanik je odlučio oprostiti izdajici koji je napisao pismo, Hatibu, uprkos Omerovoj želji da ga pogube. Hatib, čije je ponašanje bilo posljedica porodičnih motiva, ostao je na slobodi i Poslanik se usredsredio na ratne pripreme, šaljući izaslanike savezničkim rodovima kako bi bili spremni da se pridruže muslimanima u pohodu čije odredište nisu znali.

Ekspedicija je krenula u mjesecu ramazanu i Poslanik je muslimane prvo pustio da odluče žele li postiti ili ne. On sam je postio dok nisu stigli u Merruz-Zahran, gdje su se ulogorili, rekavši ashabima da prekinu post jer će im trebati sva moguća energija. Usput im je rekao da paze kako ne bi zgazili leglo psića koje je vidio pored puta. Time je pokazao brigu za život u svim njegovim oblicima i makar se u tom trenutku preživljavanje nekoliko psića činilo nevažnim, on je želio spasiti psiće od vojničkog nemara.

Merruz-Zahran nalazio se na raskrsnici: cilj im je mogao biti Nedžd na istoku ili Taif, ili Meka. Abbas, koji je napustio Meku kako bi se nastanio u Medini, čuo je o muslimanskom pokretu i odlučio im se pridružiti. Kad su se ulogorili, Poslanik je naredio da svaki vojnik zapali vatru kako bi impresionirali neprijatelja: zapaljeno je deset hiljada vatri, što je ukazivalo na ogromnu armiju, pošto se pretpostavljalo da je jedna vatra dovoljna za pet do deset vojnika. Kurejšije, zajedno s ostalim plemenima koja su se bojala napada, odlučili su poslati izaslanike da se raspitaju o namjerama Muhammeda, a. s.

Kurejšije su ponovo poslale Ebu Sufjana i još dvojicu izaslanika, Haki-ma i Budejla, da uvjere Poslanika da ne napada Meku. Pregovarali su dugo vremena, ali su na kraju shvatili da je Poslanikova odluka nepromjenjiva. Posmatrali su ashabe, njihovo ponašanje i mirnu atmosferu koja je vladala u logoru. Hakim i Budejl su odlučili preći na islam, a Ebu Sufjan je izjavio da prihvata prvi dio očitovanja vjere („Nema boga osim Allaha“) ali da još ima neke sumnje u status Muhammeda, a. s., i da mu treba još vremena da izgovori drugi dio očitovanja („a Muhammed je Njegov poslanik“).¹³ Proveo je noć u logoru i nakon sabah-namaza, kad je vidio posvećenost muslimana i njihovo ponašanje prema Poslaniku, poslušao je Abbasov savjet i izgovorio je čitavo očitovanje vjere. Poslanik je znao da je ta promjena srca jako krhka i naredio je Abbasu da ide s Ebu Sufjanom na rub doline kako bi posmatrao prolazak muslimanske vojske. To je proizvelo željeni efekat – Ebu Sufjan je bio duboko impresioniran. Prije toga je Abbas šapatom podsjetio Poslanika da Ebu Sufjan voli da mu se ukazuje počast i da to ne ispusti iz vida. Muhammed, a. s., kao dobar psiholog, nije zaboravio taj savjet i poručio je da će svaki stanovnik Meke koji potraži utočište u Ebu Sufjanovoj kući, kod Kabe ili jednostavno ostane u svojoj kući biti pošteđen i nema se čega plaši-

¹³ Isto, 5:59.

ti. Prije dolaska muslimanske vojske, Ebu Sufjan je požurio nazad u Meku i (dok mu se njegova supruga Hinda izrugivala, nazivajući ga luđakom i kukavicom, zajedno s drugim vođama, poput Ikreme ibn Ebi Džehla, koji ga je vrijeđao) predložio svima da se predaju i ne pružaju otpor Poslanikovo veličanstvenoj vojsci.

Muhammed, a. s., je pretvorio Ebu Sufjana u saveznika, ne samo njegovim prelaskom na islam, nego i zbog toga što je obratio pažnju na njegov karakter i ličnost. Ebu Sufjan je prvo priznao Boga, ali mu je bilo teško priznati poseban status čovjeka protiv kojeg se borio i kojeg je smatrao sebi jednakim. Muhammed, a. s., je to razumio i nije ga požurivao, dajući mu vremena da sagleda i sam shvati neke stvari. Čak i nakon njegovog prelaska na islam, Poslanik je bio svjestan da je Ebu Sufjan zadržao ljubav prema moći i slavi i uzeo je to u obzir kad mu je pokazao snagu svoje vojske i povjerio mu posebnu ulogu u mogućem razrješenju sukoba. Iako je Muhammed, a. s., insistirao na zajedničkim principima, znao je uzeti u obzir i posebne odlike. Njegova misija je bila transformirati drugo prvim, ali nikad nije zanemarivao karakter, aspiracije i specifične osobine koje sačinjavaju ličnost svakog pojedinca. Njegova poruka je insistirala na principu jednakosti za sve u pravdi, kao i na psihologiji razlika i osebnosti svakog pojedinca u vjeri.

Povratak

Prema većini predaja, Poslanik je ušao u Meku dvadesetog ili dvadeset i prvog dana ramazana osme godine po hidžri (630. n. e.) Podijelio je vojsku na jedinice koje su opkolile grad i zajedno krenule prema centru. Nekoliko kurejšijskih skupina pod vodstvom Suhejla, Ikreme i Safvana se smjestilo u brdima, ali su nakon prvih konfrontacija uvidjeli da je otpor besmislen. Suhejl je utočište potražio u svojoj kući, a Ikreme i Safvan su pobjegli. Muhammed, a. s., je naredio da taj dan ne bude nikakve bitke ni borbe i nazvao ga je „danom milosti“.¹⁴

Nekih osam godina ranije, Poslanik je tajno, ali dostojanstveno i podignute glave napustio Meku. Sada se vratio usred dana, pobjedonosno, ali ovog puta je pao na sedždu iz zahvalnosti Jednom dok je učio ajete sure

¹⁴ Isto, 5:66.

El-Feth (Pobjeda):

„Mi ćemo ti dati sigurnu pobjedu da bi ti Allah ranije i kasnije krivice oprostio, da bi blagodat Svoju tebi potpunom učinio, da bi te na prvi put uputio i da bi te Allah pobjedonosnom pomoći pomogao. On uliva smirenost u srca vjernika da bi još više učvrstili vjerovanje koje imaju“¹⁵

Ušao je u Meku iskazujući najdublju skrušenost i tražeći da se prema bivšim neprijateljima islama ponaša što je moguće bolje. Okupao se i klanjao 8 rekata dobrovoljnog namaza, a zatim se odmarao nekoliko sati. Nakon toga je uzjahao svoju kamilu, Kasvu, i otišao do Kabe i obišao je sedam puta. Onda je svojim štapom porušio kipove i uništio ih ponavljajući kur'anski ajet: „Došla je istina, a nestalo je laži; laž, zaista, nestaje!“¹⁶

Naredio je da mu se donesu ključevi svetišta i da se uklone svi likovi, kako bi se Božija Kuća pomirila sa svojom suštinom, to jest, veličanjem Jednog Boga, koji se ne smije predstavljati niti povezivati s bilo kakvim predstavama: „Niko nije kao On! On sve čuje i sve vidi.“¹⁷

Ovaj Poslanikov gest uništenja bio je naizgled sušta suprotnost svemu što je radio nakon odlaska iz Meke, jer je gradio džamije (bez ikakvih likova) kako bi označio sveti prostor za poštivanje Jednog Boga. Na nivou duhovne poruke, međutim, ovaj gest je imao potpuno istu suštinu, jer je uništavanjem idola u Kabi i oko nje Poslanik uništavao sve ono što je stoljećima iskrivljavalo kult Transcendentnog. Tim činom je Muhammed, a. s., pretvorio Kabu u istinsku džamiju, u kojoj će se ubuduće veličati samo Jedini.

Kurejšije su postepeno izlazili iz svojih kuća i skupljali se u dvorištu Kabe. Kad je uništio kipove, Poslanik je uzviknuo: „Nema boga osim Jedinog, nema sudruga. On je ispunio svoje obećanje, pomogao svoga roba i sam porazio saveznike.“¹⁸ Zatim se okrenuo Kurejšijama, objasnio im pravila islama i proučio im ajet:

¹⁵ Kur'an, 48:1-4.

¹⁶ Kur'an, 17:81.

¹⁷ Kur'an, 42:11.

¹⁸ Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 5:73.

„O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji ga se najviše boji, Allah, uistinu, sve zna i nije Mu skriveno ništa.“¹⁹

Nakon toga ih je upitao „šta misle šta će s njima učiniti“.²⁰ Oni su odgovorili da će kao „plemeniti brat, sin plemenitog brata“ blago s njima postupiti.²¹ Tad im je Poslanik proučio ajet koji govori o Jusufu, a. s., i njegovom ponovnom susretu s braćom koji su ga pokušali ubiti: „Ja vas sada neću koriti, Allah će vam oprostiti, od milostivih, On je najmilostiviji!“²² Onda je uzviknuo: „Idite, slobodni ste!“²³ Poslanik je zagarantirao svoj oprost svim muškarcima i ženama koji dođu njemu ili nekom od ashaba. Oprostio je i Vahšiju ibn Harbu, koji je ubio Hamzu, ali mu je naredio da se u budućnosti suzdrži od pojavljivanja pred njim. Na brežuljku Safa su mnoge Kurejšije pred Omerom primili islam, na istom mjestu je Poslanik, prije nekoliko godina, prozvan lažljivcem. Kad je Ikrime ibn Ebi Džehl došao Poslaniku, on je upozorio ashabe: „Ikrime, Ebu Džehlov sin, dolazi vam kao vjernik. Nemojte vrijeđati njegovog oca, jer vrijeđanje mrtvih vrijeđa žive, a ne dopire do mrtvih.“ Podsjetio ih je ne samo da oprostite nego i da imaju na umu da se ljudi ne mogu kriviti za tuđe greške, pa ni očeve, shodno kur'anskom ajetu „I nijedan grešnik neće tuđe grijehe nositi.“²⁴ Tražila se razboritost i plemenitost duše.

Poslanik je ostao u Meki dvije sedmice i situacija se počela smirivati. Poslao je ekspedicije da se uvjeri da je njegovo savezništvo s obližnjim plemenima čvrsto i da su oni koji su najavili primanje islama napustili idolopoklonstvo. Takva misija u plemenu Benu Džezime je povjerena Halidu ibn Velidu. Poslije njihove predaje, Halid je odlučio pogubiti zatvorenike na koje je bio naročito ogorčen, iako ga je Abdurrahman ibn Avf odvrćao od toga. Nakon što ih je nekoliko pogubio, prestao je, na Abdurrahmanovo insistiranje. On mu je pojasnio da njegovo ponašanje nije motivirano vje-

19 Kur'an, 49:13.

20 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijje*, 5:74.

21 Isto.

22 Kur'an, 12:92.

23 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijje*, 5:74.

24 Kur'an, 17:15.

rom u Boga i pravdom. Poslanik se veoma naljutio kad je čuo za Halidovo ponašanje; odlučio je platiti krvarinu za sve poginule i glasno je ponavljao: „O Bože, ja nisam kriv za ono što je Halid ibn Velid uradio!“²⁵

Put ka odgoju srca i savjesti muslimana Medine i Meke još je bio dug. Duboko ukorijenjene navike i stara osjećanja nastavili su izranjati na površinu i ogledati se u ponašanju suprotnom pravilima islama. Nadalje, masovni prelazak Mekelija na islam zahtijevao je dodatne napore u vjerskom odgoju. Poslanik je naredio Muazu ibn Džebel u da se time pozabavi: novi muslimani su se morali odgajati i naučiti osnove svoje nove vjere. Paradoksalno je da je bilo lakše postići jedinstvo u nevolji koja je do tada preovladavala nego jedinstvo u vjeri, ljubavi i poštovanju koje se mora uspostaviti sada kad nema većih neprijatelja u regionu.

Poslanik se vratio na polaznu tačku svoje misije. Iskusio je progon, protjerivanje, rat, i vraćao se na izvor u miru, ovjenčan pobjedom. Bilo je to više od fizičkog životnog puta, bilo je to inicijacijsko putovanje srca i svijesti koje prolazi kroz etape velikog *džihada* koji ljude vodi od prirodne tenzije strasti do mira duhovnog odgoja. Vratio se različit po intenzitetu svojih napora i strpljenja, a ipak istovjetan sebi u svojoj vjernosti poruci. Kad je otišao, molio se Jedinom, uvjeren da će se jednog dana vratiti da se moli kod Božije Kuće. Napustio je Meku kao čovjek koji kreće na svoje životno putovanje, u dubini duše uvjeren da će se jednog dana vratiti izvoru, središtu, blizu svoga srca, da će se vratiti izvoru Života, pulsu Božanskoga.

25 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijje*, 5:96.

Kod kuće, ka preseljenju

Poslanik se u Meku vratio kao pobjednik i velikodušnost koju je pokazao iznenadila je čak i njegove najžešće protivnike. Dok su ga mnogi vrijeđali, borili se protiv njega i čak ubili neke njegove rođake i najdraže ashabe, on im je ponudio oprost, prelaženje preko prošlosti i zaštitu. Kur'an spominje one koji su „ni krivi ni dužni iz zavičaja svoga prognani samo zato što su govorili: ‘Gospodar naš je Allah!’“¹ Objava također spominje da će se potlačeni, kad pobijede, isticati po svome ljudskom i dostojanstvenom držanju i ponašanju, jer su oni „oni koji će, ako im damo vlast na Zemlji, molitvu obavljati i milostinju udjeljivati i koji će tražiti da se čine dobra djela, a odvrćati od nevaljalih.“²

Poslanik je bio živi primjer takve plemenitosti. Nije pokazao interes za osvetom, bogatstvom ili moći. Skrušeno je ušao u Meku, otišao klanjati i činiti sedždu kod Kabe, porušio idole (na način koji je podsjećao na Ibrahima, a. s.), izgovorio brojne dove koje izražavaju povjerenje u Jedinog Boga i njegovu zahvalnost i konačno ustanovio mir u Meki.

Hunejn

Muhammed, a. s., je shvatio da se mora suočiti s brojnim opasnostima koje još prijete muslimanskoj zajednici. Sva plemena nisu priznala Poslanikov autoritet, a neka su mislila da je došlo vrijeme da ga svrgnu. Stalna

1 Kur'an, 22:40.

2 Kur'an, 22:41.

govorkanja ukazivala su da su plemena Hevazin i njihovi saveznici mobilizirali više od 20 hiljada ljudi istočno od Meke i da se pripremaju da napadnu muslimane. Poslanik je poslao izviđače koji su potvrdili glasine: muslimani su se morali brzo pripremiti. Svi muslimani koji su došli iz Medine su mobilizirani, a pridružilo im se i dvije hiljade Kurejšija.³ Tako je Muhammed, a. s., krenuo s vojskom od 12.000 ljudi, najvećom koju je ikada predvodio. Neki su, poput Ebu Bekra, izrazili ponosnu samouvjerenost zbog brojnosti i vjerovatne pobjede, što se Poslaniku nije sviđjelo.⁴

Hevazinsku vojsku predvodio je mladi ratnik po imenu Malik ibn Avf en-Nasri, koji je stekao priličan ugled na poluotoku. Naredio je vojnicima da sa sobom povedu i žene i djecu kako bi impresionirali neprijatelja brojnošću i kako bi potakli trupe. Otišao je u dolinu Hunejn, kroz koju su muslimani koji su dolazili iz Meke morali proći i pod okriljem noći razmjestio velik broj svojih vojnika u zasjedu na obje strane doline. Ti vojnici nisu bili vidljivi iz doline. Ostatak vojske rasporedio je nasuprot tjesnacu tako da budu okrenuti prema muslimanima koji su dolazili sa dna doline i budu vidljivi. Muslimani su napredovali u ranom jutarnjem svjetlu kad je Malik naredio vonicima koji su bili sakriveni u klancu da napadnu Poslanikovu vojsku s oba boka. Iznenadenje je bilo potpuno i Halid ibn Velid, koji je marširao naprijed, nije mogao odbiti napad: nastala je opšta strka u kojoj su se muslimanski ratnici pokušavali zaštititi i povlačili se u totalnoj konfuziji. Uhvaćene u tjesnacu, obuzela ih je panika. Poslanik, koji je bio nešto iza na otvorenijem prostoru, vidio je šta se događa, skupio je najbliže ashabe i počeo dozivati muslimane uz pomoć Abbasa, koji je imao jači glas. Obojica su vikali: „O ashabi ispod drveta, o ashabi ispod akacije!“ kako bi borcu podsjetili na zavjet vjernosti koji su dali prilikom ugovora na Hudejbiji. Ovi su postepeno shvatili šta se događa i odazvali se na Poslanikov zov, uzvikujući: „*Lebbejk! Lebbejk!*“ (Odazivamo se! Evo nas!).⁵ Sve više ih je pristizalo da mu se pridruži i pregrupira za kontranapad.

Poslanik je zatražio nekoliko kamenčića i, kao što je uradio i na Bedru, bacio ih je prema Havazinu, moleći se Bogu: „O Bože, molim Te, održi svoje obećanje.“ Muslimani su nasrnuli na neprijatelja s takvim žarom da

3 Većina tih Mekelija je nedavno prihvatila islam, ali su se drugi, poput Suhejla i Safvana, borili na strani muslimana u bici na Hunejnu još ne prihvativši islam.

4 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijje*, 5:111, 5:128.

5 Isto, 5:113.

su Malikovi vojnici bili zaprepašteni, nisu očekivali tako iznenađan i masovan kontranapad. Među muslimanima je bila jedna žena, Um Sulejmer-Rumejsa, koja je učestvovala u borbi sa svojim mužem i koja je pokazala odlučnost poput svih ostalih.⁶ Sada je na neprijatelju bio red da se povuče, a zatim pobjegne, dok su im muslimanske trupe bile za petama. Malik je našao utočište u gradu Taifu kod plemena Benu Sekif, dok su se ostali morali skrivati u planinama. Izgubili su mnogo ljudi i pretpjeli gorak poraz nakon nadasve neočekivanog i neobičnog preokreta. Objava će kasnije podsjetiti vjernike na različite činjenične, emotivne i duhovne aspekte te borbe:

„Allah vas je na mnogim bojištima pomogao, a i onog dana na Hunejnu kad vas je mnoštvo vaše zaniјelo, ali vam ono nije ni od kakve koristi bilo, nego vam je zemlja, koliko god da je bila prostrana, tijesna postala, pa ste se u bijeg dali. Zatim je Allah na Poslanika Svoga i na vjernike milost Svoju spustio.“⁷

Iako je mnogo ljudi poginulo, pobjeda je bila potpuna, a prikupljen je i znatan ratni plijen. Poslanik je zajedno smjestio žene i djecu i naredio je da ih čuvaju i hrane na najbolji mogući način. Naredio je i da se plijen čuva. a ne da se odmah razdijeli. Ne gubeći vrijeme, mobilizirao je ljude i krenuo u Taif, gdje se Malik krio. Činilo se da je to posljednje ozbiljno uporište otpora u regionu. Međutim, pleme Benu Sekif je bilo dobro opskrbljeno hranom i oružjem, muslimanska vojska je opkolila njihovu utvrdu, ali im je uskoro postalo jasno da ih tako neće izmamiti napolje. Nakon dvije sedmice, muslimani su odlučili prekinuti opsadu i vratiti se u Džiranu, gdje su bili zarobljenici i ratni plijen Hunejna.

Ratni plijen

Zarobljene žene i djeca su smješteni u širokom prostoru, zaklonjeni od sunca i uredno su hranjeni do Poslanikovog povratka. Kad se vratio i vidio da je većina zarobljenika oskudno obučena, naredio je da se od ratnog plijena uzme novac kako bi se na tržnici svakom od njih kupila nova odjeća.

6 Isto, 5:114.

7 Kur'an, 9:25-26.

Zatim je odlučio podijeliti plijen, ali nije oslobodio zatvorenike, koji su postali ratni zarobljenici, jer je mislio da će Hevazin sigurno poslati delegaciju da traži njihovo izručenje.

Počeo je dijeliti plijen i, na iznenađenje ensarija, dao je Kurejšijama, a naročito Ebu Sufjanu i Hakimu (Hatidžinom rođaku, koji je tek prihvatio islam) znatan dio osvojenog blaga. Isto je učinio sa Safvanom i Suhejlom, koji su se borili na Hunejnu, ali su oklijevali primiti islam. Objava je naredila Poslaniku da dio plijena ostavi „onima čija srca treba pridobiti (za vjeru)“, to nije bilo sredstvo preobraćanja ljudi, nego je trebalo materijalnim poklonom osnažiti vjeru koja je već manje-više izražena, ali je ostala krhka.⁸ Poslanik je znao da Safvan i Suhejl imaju senzibilitet za vjeru i da su se hrabro borili sa muslimanima, te im je dao velike količine plijena i nije tražio da se preobrate. Njegovo opraštanje u vrijeme osvajanja Meke, zatim njegova hrabrost i odlučnost u ratu, i konačno njegova darežljivost nakon bitke, uvjerali su ih da je on uistinu Poslanik. Što se Ebu Sufjana tiče, već smo vidjeli da je Poslanik znao koliko su mu bitni društveno priznavanje i ukazivanje počasti i potvrdio je njegov status. Hakim je pokazao ponos kad je primio svoj dio plijena: bio je znatan i činilo se da ga materijalna dobit raduje iznad svega. Muhammed, a. s, je taj poklon popratio suštinskim duhovnim učenjem, podsjećajući Hakima da odoli ponosu zbog posjedovanja bogatstva, dodajući: „Gornja ruka je bolja od donje ruke.“⁹ Time ga je podsjetio da su oni koji su darežljivi sa svojim bogatstvom i brinu se za siromašne, poklanjajući i sebe i ono što posjeduju, duhovno na puno višem stepenu od onih koji jednostavno primaju ili prose. Također ga je podsjetio da dadne nešto od svog dijela svojoj porodici i svima onima koji ovise o njemu. Dalje, naučio je Hakima da dostojanstvenije prima i poniznije daje.

Prošlo je sedam dana od predaje, a iz Hevazina se nisu pojavili da traže svoje žene i djecu nazad. Pošto je mislio da neće ni doći, Muhammed, a. s., je odlučio podijeliti zarobljenike između Kurejšija (koji su ponovo dobili veći dio) i ensarija. Baš kad je završio podjelu, pojavila se delegacija Hevazina. Poslanik im je objasnio da ih je čekao, ali pošto nisu došli, on je podijelio zarobljenike. Rekao je da će se založiti za njih i pitati ljude da im vrate zarobljenike ako žele. Nakon malo oklijevanja, svi su borci delegaciji vratili zaro-

8 Kur'an, 9:60.

9 Prenose Buharija i Muslim.

bljenike. Prije toga ih je Poslanik pitao za Malika, njihovog vođu, i rečeno mu je da se sakrio kod plemena Benu Sekif. Poslanik je Maliku po njima poručio da će mu, ako mu dođe kao musliman, vratiti njegovu porodicu, zajedno sa svom njegovom imovinom i stotinu kamila.¹⁰ Činilo se da je Muhammed, a. s., pročitao Malikovo srce kad su se suočili na Hunejnu, jer je Malik, čim je čuo Poslanikovu ponudu, pod okriljem noći pobjegao iz taifske tvrđave, došao kod Poslanika i odmah primio islam. Tek što je prihvatio islam, ukazano mu je ogromno povjerenje: Poslanik ga je postavio za zapovjednika onima iz plemena Hevazin koji su već primili islam i naredio im da idu u Taif i da stanu u kraj Benu Sekifu. Krenuli su odmah. Malik, koji je prije manje od mjesec dana umalo uništio muslimansku vojsku, sada je bio musliman koji je predvodio muslimansku ekspediciju s namjerom da uništi svoje prijašnje saveznike. Povjerenje koje mu je Poslanik ukazao se činilo nevjerovatnim, ali dani i godine koji su uslijedili potvrdili su njegovu intuiciju: Malik ne samo da je uspješno obavio svoj zadatak, nego je ostao vjeran i duboko produhovljen u svojoj predanosti islamu.

Ensarije su zapanjeno posmatrali Poslanikovo ponašanje, pošto je na kraju skoro čitav ratni plijen razdijeljen među Kurejšijama. Neki su počeli javno iskazivati svoje razočarenje ili čak negodovanje, pošto se činilo da Poslanik daje prednost svojim rođacima, uprkos svemu što su stanovnici Medine uradili za njega kad su mu bili potrebni. Kad je Sad ibn Ubade došao kod Poslanika kao ensarijski izaslanik i iznio mu sve njihove primjedbe, Poslanik ga je saslušao, a zatim ga poslao da sakupi sve medinske muslimane kako bi im se obratio.¹¹ Rekao je da jedni drugima duguju, jer je on njih poveo pravim putem, a oni su njemu pružili utočište od progona. Muhammed, a. s., je izjavio da ništa od toga nije zaboravio i zamolio ih je da se ne uzrujavaju zbog načina podjele plijena, jer je to bio samo način da se osnaži vjera nekih ljudi, ništa više. Rekao im je da nipošto ne mjere njegovu ljubav prema njima količinom plijena koji im je dodijeljen. Njihova ljubav prema ovozemaljskoj imovini navela ih je da zaborave značenje istinske ljubavi prema Bogu i u ime Boga, koja nadilazi sva bogatstva i život na ovom svijetu. Kurejšije su odlazile kući s ovcama i kamilama, a ensarije će poći kući s Poslanikom, koji je odlučio ostati s njima u Medini, gradu koji ga je prihvatio. Dodao je: „Kad bi svi ljudi krenuli jednim

10 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 5:166.

11 Isto, 5:176.

putem, a ensarije drugim, ja bih krenuo putem ensarija.¹² Emocije na tom skupu su bile snažne i mnoge ensarije su počele plakati jer su shvatili koliko su pogriješili u interpretaciji Poslanikovog ponašanja i znakova njegove odanosti. Njegovo prisustvo je bilo znak njegove ljubavi, dok je imetak koji je dijelio značio da on zna da su neka srca i dalje privržena iluzijama ovog svijeta.

Odlučio je krenuti iz Džirane i prije povratka u Medinu obaviti umru. Došao je u taj grad tražeći utočište, ali sad se tamo osjećao kao kod kuće, iako su medinska kultura i običaji bili drukčiji od mekanskih, gdje je živio više od pola stoljeća prije nego što su ga prisilili da ode. Uklopio se u novu okolinu posmatrajući običaje i tradicije stanovnika, njihovu psihu i njihove nade, a zatim je postepeno uklapao mnoge od tih dimenzija u svoju ličnost. Volio je ensarije dubokom duhovnom ljubavlju koja je prevazilazila plemenske, rodovske ili kulturne veze.

Vrativši se u Medinu, Poslanik je nastavio širiti svoje učenje, da bi se iznenadio vidjevši pjesnika Kaba ibn Zuhejra koji je ranije svoj talenat koristio da mu se ruga i ismijava njegove tvrdnje da je Božiji Poslanik. Kab se već neko vrijeme skrivao kod poznanika u Medini i posmatrao svakodnevnicu muslimana. Znao je da rizikuje svoj život, jer neki ashabi ne bi oklijevali da ga ubiju kad bi ga prepoznali. Čuo je da Poslanik prašta onima koji dođu pred njega, bez obzira na njihovu prošlost ili ponašanje. Jednog jutra nakon sabah-namaza otišao je Poslaniku i pitao ga da li bi oprostio Kabu ibn Zuhejru kad bi ovaj došao k njemu. Poslanik je potvrdno odgovorio i Kab je otkrio svoj identitet. Jedan od ensarija je nasrnuo na njega kako bi ga ubio, ali ga je Poslanik zaustavio rekavši da se Kab pokajao i da više nije isti. Zatim mu je pjesnik izrecitovao neke stihove iskazujući mu svoje poštovanje, ljubav i molbu za oprost. Poslanik je bio duboko dirnut i kad je Kab završio recitiranje, ogrnuo ga je svojim ogrtačem pokazujući da mu je oprostio, ali i da cijeni njegov dar pjesničkog izražavanja. Muhammed, a. s., je imao istančan osjećaj za estetiku i volio je elokvenciju, kao i muzikalnost govora. Poezija, koja izražava ljepotu, otkriva dubinu osjećaja i duhovnosti, naglašava milost Jedinog kao i ljubav stvorenja bila je dio njegovog prirodnog univerzuma i njegove najdublje kulturne pozadine. Ta umjetnost, ta duhovnost govora je tokom njegovog života bila način da iskaže dubine svog ja u nadi da će se prirodno uzdići ka Bogu.

12 Isto, 5:177.

Tebuk

Kad je Marija rodila Ibrahima, Poslanik se izuzetno obradovao čuvši vijesti o dolasku djeteta. Priredio je svečani ručak, a potom je dijete poslano na dojenje sjeverno od Medine, kao što je bio običaj. U narednom periodu, Poslanik je redovno posjećivao sina. Život u Medini je postao mirniji, iako je još trebalo organizirati nekoliko ekspedicija, naročito da se vidi da li su plemena koja su nedavno prihvatila zadržala mnogoboljša svetišta i zapala u sinkretizam, čemu se Poslanik uvijek protivio, naročito otkad mu je Objavom naređeno da svojim protivnicima i onima koji su poricali istinitost islama kaže: „Vama vaša vjera, a meni moja.“¹³

Vijesti o pobjedi Bizantinaca nad Perzijancima koje su stigle nekoliko mjeseci kasnije, imale su naročit utjecaj na muslimane, jer je Objava najavila tu pobjedu nekoliko godina ranije. Sura Er-Rum (Bizantinci) pominje poraz (koji se dogodio prije nego što su muslimani napustili Meku), a zatim pobjedu kroz nekoliko godina (*fi bid'i sinin*):¹⁴

„Bizantinci su pobijedili u susjednoj zemlji, ali oni će, poslije poraza svoga, sigurno pobijediti za nekoliko godina - i prije, i poslije, Allahova je odluka - i tada će se vjernici radovati Allahovoj pomoći, - On pomaže kome hoće, On je Silan i Samilostan.“¹⁵

Ti događaji ne samo da su potvrdili kur'ansku objavu, nego su vijesti o porazu Perzijanaca najavile moguće pregovore s kršćanima na sjeveru. Muslimani su to saznali tek nekoliko sedmica kasnije, ali vijesti sa sjevera su bile uznemirujuće. Sve je upućivalo na to da se Heraklijeva bizantska vojska udružila s arapskim plemenima i da zajedno pripremaju veliki napad na Muhammeda, a. s., „novog arapskog cara“. Moralo se odmah reagirati, ulozi su bili tako visoki, a pohod tako opasan da je Poslanik po prvi put sve ashabe obavijestio o destinaciji. Preventive radi, morali su otići na sjever kako bi osujetili napredak neprijateljskih trupa i po potrebi ih iznenadili na njihovom terenu. Vrijeme im nije išlo u prilog i vojska

13 Kur'an, 109:6.

14 Između tri i devet godina, pošto arapska riječ bid' označava bilo koji broj od tri do devet.

15 Kur'an, 30:2-5.

će u putu biti izložena žestokim vrućinama. Mobilizacija je bila opća i Poslanik je rekao ashabima da prilože što više mogu kako bi se pokrili troškovi pohoda. Omer je dao polovinu svog imetka, shvativši Ebu Bekrovo ponašanje kao lekciju o samoodricanju. On je, naime, Poslaniku na raspolaganje stavio čitav svoj imetak. Osman se na sličan način istakao, osiguravši jahaće životinje za pola vojske. Prikupili su sve jahaće životinje iz okoline, ali ih opet nisu imali dovoljno za čitavu vojsku, zbog toga je Poslanik morao odbiti zahtjeve nekih ashaba koji su željeli učestvovati u pohodu. Neki od njih su zbog toga plakali, shvatajući krucijalni značaj tog pohoda. Očekivana snaga neprijateljske vojske je bila tolika da je budućnost zajednice bila ugrožena. Vojska je krenula krajem 630. godine (devete godine po hidžri). Poslanik je bio na čelu vojske koja je brojala trideset hiljada ljudi. Naredio je Aliji da ostane sa svojom porodicom, zbog čega su mu se licemjeri rugali. On to nije mogao podnijeti i krenuo je za vojskom, sustigavši ih kad su se prvi put ulogorili. Poslanik ga je poslao nazad, zamolivši ga da mu bude što je Harun bio Musau, a. s., i da čuva njegov narod dok on nije tu.

Kao što je bilo za očekivati, vrućina je bila užasna, a put na sjever težak. Četiri vjerna ashaba su odlučila ostati u Medini, znajući da će put biti težak. Jedan od njih, Ebu Hajseme je osjećao duboko kajanje i nakon otprilike deset dana je odlučio krenuti za ekspedicijom. Sustigao ih je kad su se već ulogorili u Tebuku. Poslanik je bio izuzetno sretan zbog njegovog dolaska. Izostanak te četverice ashaba ga je mnogo rastužio jer se mogao tumačiti jedino kukavičlukom ili izdajom. Ebu Hajsemi je oprosteno kad je objasnio svoje kajanje i neodoljivi osjećaj potrebe da se pridruži vojsci. To nije bio slučaj s preostalom trojicom, među kojima je bio i vjerni Kab ibn Malik: oni su izabrali ostanak u Medini i vođenje svojih poslova.¹⁶

Muslimanska vojska je ostala u Tebuku dvadeset dana, ali im je postepeno postajalo jasno da su glasine o napadima sa sjevera neosnovane. Nijedno pleme nije bilo opremljeno za rat i nije bilo znakova bizantskog prisustva u tom području. Iako je bila veliko iskušenje, ekspedicija se nije ispostavila kao beskorisna. Ogromna vojska je impresionirala čitav poluotok, natjeravši sjeverna plemena da shvate veličinu Poslanikove moći da okupi vojsku

16 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijje*, 5:214.

i nevjerovatnu pokretljivost njegovih trupa. Iz Tebuka, Poslanik je uspio uspostaviti veze s jednim kršćanskim i jednim jevrejskim plemenom: zadržali su svoje vjere i prihvatili plaćanje posebnog poreza (glavarine, džizje) kako bi ih muslimanska zajednica štitila od napada. Džizja se, dakle, shvatala kao kolektivni vojni porez koji su plaćala plemena koja se nisu morala uključivati u muslimanske vojne pohode, ali je muslimanska vlast zauzvrat trebala osigurati njihovu odbranu, zaštitu, a ako je potrebno i opstanak.¹⁷ Iz Tebuka je Poslanik poslao Halida ibn Velida dalje na sjever kako bi opkolio jednu kršćansku utvrdu i uspostavio slično savezništvo kako bi osigurali put do Iraka i Sirije. Sve te operacije su bile uspješne i Poslanik se s muslimanskom vojskom vratio u Medinu.

Kad se vratio, saznao je za smrt svoje kćerke Umm Kulsum: bio je jako tužan, kao i Osman ibn Affan, kojem je po drugi put umrla supruga (bio je oženjen dvjema Poslanikovim kćerima). Što se tiče trojice ashaba koji su izostali, Poslanik im je rekao da se drže podalje od njega i proglasio da niko ne govori s njima dok Bog ne odluči o njihovoj sudbini. Prošlo je pedeset dana dok Objava nije presudila da im je oprosteno: „Kad im je zemlja, koliko god da je bila prostrana, postala tijesna, i kad im se bilo stisnulo u dušama njihovim i kad su uvidjeli da nema utočišta od Allaha nego samo u Njega. On je poslije i njima oprostio da bi se i u buduće kajali.“¹⁸

Čuvši novosti, Kab je pitao Poslanika, čije je lice sijalo od radosti, da li je oprost došao od njega ili od Boga i Poslanik mu je rekao da je to Objava. Svi ashabi su s radošću primili tu vijest, jer su morali bojkotirati svoja tri brata. Taj slučaj je imao i duboku pouku, pokazavši kako je ozbiljna stvar sebično preferirati bavljenje vlastitim poslovima, a ne predati se dušom, tijelom i imetkom odbrani muslimanske duhovne zajednice. Još jedna dimenzija te pouke je da slaba ili lijena predanost – koje graniče s potencijalnom izdajom – mogu biti oprostene kad se srca iskreno okrenu Jedinom.¹⁹

17 Upravo tako će to kroz nekoliko godina razumjeti Omer ibn Hattab, tada halifa, dajući kršćanskim i jevrejskim plemenima cijelu džizju koju su platili, govoreći njihovim poglavarima, prije sukoba koji je slijedio, da im on ne može osigurati zaštitu od neprijatelja.

18 Kur'an, 9:118.

19 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijje*, 5:219.

Izaslanstva

Deveta godina po hidžri je nazvana „Godinom izaslanstava“: muslimanska zajednica je sada uživala takvu moć i ugled da su izaslanici s čitavog poluotoka dolazili Poslaniku da sklope savez ili potpišu ugovor.²⁰ Prvi koji su došli Poslaniku bilo je pleme Benu Sekif, jer je Malik tako opkolio njihov grad da im je bilo nemoguće sklopiti bilo kakvo savezništvo sa susjednim plemenima (od kojih je većina ili primila islam ili sklopila savezništvo s Muhammedom, a. s.). Izjavili su da žele postati muslimani, ali su željeli pregovarati o elementima vjere i prakse: željeli su zadržati kult svog idola El-Lata i biti oslobođeni namaza. Poslanik je odbio pregovarati o tim tačkama, kao i uvijek kad se o tome radi, jer je prihvatanje islama značilo obožavanje samo Jednog Boga i klanjanje Njemu shodno normama uspostavljenim Objavom i Poslanikovim primjerom. Na kraju su pristali na uvjete dogovora.

I jevrejska i kršćanska plemena su slala izaslanike Poslaniku i on ih nije silio da prime islam. S njima je sklapao pakt o uzajamnoj pomoći, kao što je uradio s ona dva sjeverna plemena: oni su plaćali kolektivni vojni porez (džizju), a Muhammed, a. s., i njegova vojska su osiguravali njihovu zaštitu i odbranu. Poruka je bila jasna na cijelom poluotoku: plemena koja prihvate islam moraju odustati od bilo kakvog sinkretizma, jer Poslanik nije pregovarao o osnovima vjere. Čim se očitovanje vjere izgovori, idoli se moraju uništiti i islamska pravila se počinju potpuno primjenjivati, od namaza i posta do plaćanja pročišćujućeg društvenog poreza (*zekat*) i hadža. Kad su plemena željela ostati vjerna svojoj tradiciji, sklapala su ugovor s isto tako jasnim uvjetima: plaćanje poreza u zamjenu za zaštitu. Poslanik je dozvoljavao rodovima i vođama da slobodno biraju između te dvije alternative, što su mnogi i učinili u mjesecima nakon povratka s Tebuka.

Bližilo se vrijeme hadža i Muhammed, a. s., je zadužio Ebu Bekra da hodočasnike povede u Meku.²¹ Krenuli su tokom sljedećih sedmica i dok su bili na putu, Poslanik je primio važnu objavu o Meki, a naročito o obredima oko Kabe. Poslao je Aliju da sustigne hodočasnike i prenese im poru-

20 Isto, 5:248. Ustvari, najvjerojatnije je da je to bila deveta i početak desete godine po hidžri (kraj 630., početak 631. n.e.)

21 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 5:229.

ku koja se sastojala od prvih ajeta devete sure (jedinog poglavlja u Kur'anu koje ne počinje formulom „U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog“).²² Kao prvo, ajeti su najavljivali da se obredi kakvi su ranije obavljani oko Kabe (kojima su neki hodočasnici prisustvovali goli) neće više tolerirati i da se idolopoklonicima daju četiri mjeseca da odluče o svojoj budućnosti – da prestanu obavljati obrede oko Kabe, potpuno napuste područje ili prime islam. Kad prođe to vrijeme, muslimani se slobodno mogu boriti protiv njih, osim ako su sklopili dogovor s njima (čiji će se uvjeti, naravno, poštovati) ili onih koji su direktno zatražili zaštitu (koja će im biti zagaran-tirana).

Poruka je bila jasna i ustanovila je da je Kaba, sveta džamija, sada ekskluzivno posvećena obožavanju Jedinog i da samo muslimani mogu ulaziti u nju.²³ Ajet glasi: „Allahove džamije održavaju oni koji u Allaha i u onaj svijet vjeruju i koji molitvu obavljaju i zekat daju i koji se nikoga osim Allaha ne boje; oni su, nadati se je, na pravom putu.“²⁴ Većina ashaba, kao i učenjaci nakon njih, razumjeli su da se ova zabrana odnosi samo na sveto područje Meke, a da ostale džamije mogu primati žene i muškarce koji nisu muslimani.²⁵ Poruka jasno uspostavlja tevhid, obožavanje Jedinog Boga, kao jedino moguće obožavanje u središtu, u blizini Božije Kuće, prema kojoj se okreću svi muslimani svijeta.

Ibrahim

Tokom desete godine po hidžri mali Ibrahim, koji je tada imao otprilike godinu i po, ozbiljno se razbolio. U vremenu kad se vjera u Jedinog uspostavljala na cijelom poluotoku, kad je neprijateljstvo jenjavalo, a broj vjernika rastao, Poslanik je gledao kako njegov jedini sin napušta život i

22 „*Bismillahirrahmanirrahim*,“ U ime (ili s imenom) Allaha, Milostivog, Samilosnog. Razloge za izostavljanje su različito tumačili islamski učenjaci: neki smatraju da je to zbog samog konteksta sure, koja se bavi idolopoklonicima i ratom, dok drugi misle da je to stoga što je ona tek produžetak 8. sure.

23 Neke predaje posjete neđžranske kršćanske delegacije smještaju u godinu izaslanstava, tj. dugo nakon Bitke na Bedru. Drugi, poput Ibn Hišama, smatraju da je tada došlo do druge posjete i da su nakon nje neđžranski kršćani prihvatili islam.

24 Kur'an, 9:18.

25 Neki učenjaci, posebno oni malikijske pravne škole (mezheba), smatraju da se zabrana odnosi na sve džamije.

njega. Posjećivao ga je svaki dan i provodio sate uz njega. Kad je dijete izdahnulo, Poslanik ga je uzeo u naručje i stisnuo ga, toliko ožalošćen da su mu suze tekle niz lice. Abdurrahman ibn Avf, njegov vjerni ashab, bio je iznenađen tim jecajima, jer je mislio da je Poslanik ranije zabranio takvo izražavanje žalosti. Prvo, Muhammed, a. s., nije mogao govoriti, zatim mu je objasnio da je zabranio pretjerane manifestacije ožalošćenosti, poput naricanja ili histeričnog ponašanja, ali ne i prirodno izražavanje tuge i bola. Zatim je verbalno izrazio svoj bol što je, ustvari, postalo duhovna pouka, rekavši da su njegove suze „znakovi nježnosti i milosti“. Dodao je komentar iz svog vlastitog iskustva, a koji je tačan i u pogledu svakodnevnice svakog muslimana: „Onome koji nije milostiv neće biti ukazana milost.“²⁶ U teškim životnim trenucima, dobrotu, blagost, milost i saosjećanje koje ljudska bića pružaju jedni drugima dovode ih bliže Jedinom, *Er-Rahmanu* (Milostivom). Putem njih, Bog se približava srcu vjernika, pružajući njemu ili njoj ono što su pružili svom bratu ili sestri. Poslanik je bio intimno pogođen i nije oklijevao da pokaže i izrazi svoju tugu. Dodao je: „O Ibrahimu, oči suze, srce je beskrajno tužno, a mora se govoriti samo ono čime je Bog zadovoljan.“²⁷ Bog ga je još jednom iskušao kroz njegovu ljudskost i misiju. Izgubio je toliko voljenih ljudi – ashabe, suprugu Hatidžu, tri kćerke i tri sina.²⁸ Život mu je bio protkan suzama, ali je ostao nježan u srcu, a čvrst u svojoj misiji. Ta hemija nježnosti i čvrstoće je zadovoljavala Najbližeg. U toj desetoj godini po hidžri, kad se činilo da se svijet otvara Poslanikovo misiji, Muhammedova, a. s., ljudska sudbina se činila svedenom na mali kabur gdje je položeno Ibrahimovo tijelo i nad kojim mu je predvodio dženazu. Poslanik je bio izabrani, Poslanik je ostao ljudsko biće. Nekoliko sati nakon njegovog povratka s kabura dogodilo se pomračenje Sunca. Muslimani su to brzo povezali sa smrću Poslanikovog djeteta i vidjeli u tome čudo, neku vrstu Božije poruke Poslaniku. Ali, Muhammed, a. s., je stao u kraj takvim tumačenjima, odlučno rekavši: „Sunce i Mjesec su dva Božija znaka. Ne pomračuju se ni zbog čije smrti.“²⁹ Time je podsjetio ashabe na poredak stvari i opomenuo ih da ne griješe u tumačenju zna-

26 Prenose Buharija i Muslim.

27 Prenose Buharija i Muslim.

28 Zejneb je također umrla nešto ranije i Poslanik je lično dao upute kako je treba okupati (ogasuliti).

29 Prenose Buharija i Muslim.

kova, kako ne bi upali u sujevjerje. To je i za njega i za njih bila duhovna pouka o suzdržljivosti i poniznosti: ljudska bića, među kojima je i Poslanik, moraju naučiti da odlaze i da gledaju kako njihovi najbliži odlaze, tiho i diskretno, usred ravnodušnosti poretka stvari prema tome. Kušnja vjere i ljudskosti zbog koje je Poslanik lio suze sastojala se baš u tome da se učenju usred vječnosti stvaranja i beskrajnih ciklusa pronade snaga za suočavanje sa smrtnošću čovjeka, iznenadnim odlascima i smrću. Znak Božijeg prisustva u vrijeme nečije smrti ne sastoji se u pojavljivanju nekog čuda, nego u daljem trajanju prirodnog poretka, u vječnosti Njegovog stvaranja, tu i tamo ispresijecanog prolaskom stvorenih bića, koja dolaze i odlaze.

Oprost i iskrenost

U trenutku kad je obavljanje njegove misije jasno ulazilo u završnu fazu, Poslanik je nastavio pokazivati plemenitost duše koja je i iznenađivala i privlačila njegove ranije neprijatelje, bilo da se radilo o pojedincima ili čitavim rodovima i plemenima, koji su mu sada dolazili u velikom broju. Iako je ostajao otvoren, znao je da se mora paziti određenih pojedinaca ili skupina. Iskustvo s Benu Ganamom ibn Avfom i objava koja je uslijedila naučili su ga obzirivosti. Iz Benu Ganama su ga prije odlaska na Tebuk zamolili da ozvaniči džamiju koju su planirali sagraditi u mjestu Kuba.³⁰ On je bio zauzet pohodom na Tebuk i odlučio je otići u Kuba nakon toga. Kasnije je saznao da je sve to zamisao dobro poznatog licemjera Ebu Amira i objava je potvrdila njegove bojazni: „A oni koji su džamiju sagradili da bi štetu nanijeli i nevjerovanje osnažili i razdor među vjernike unijeli, pripremajući je za onoga koji se protiv Allaha i Njegova Poslanika još prije borio, - sigurno će se zaklinjati: ‘Mi smo samo najbolje željeli’, - a Allah je svjedok da su oni pravi lažljivci. Ti u njoj nemoj nikad molitvu obaviti!“³¹ Ebu Amir je želio sagraditi džamiju kako bi privukao vjernike iz druge džamije u okolini, kako bi unosi razdor i vršio svoj utjecaj na vjernike. Iza paravana vjere i iskrenosti, neki su pojedinci pokušavali steći privilegije i moć i nisu oklijevali pokušati upotrijebiti Poslanika u te svrhe. Kako je zajednica rasla, takvih situacija je bilo sve više.

30 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijje*, 5:211.

31 Kur'an, 9:107-108.

Muhammed, a. s., je ipak ostao izuzetno pristupačan i uvijek spreman da primi žene i muškarce koji su pokušavali razumjeti islam ili su tražili istinu. Poslanik je mnogo puta oprostio onima s kojima je dolazio u konflikt ili koji su ratovali protiv njega, a sada je pokazivao veliko strpljenje i duboku privrženost onima koji su se, u vremenu mira, borili sami sa sobom i sa svojim srcima kako bi krenuli na duhovnu potragu i pronašli put koji vodi Jedinom. Posmatrao ih je, odgovarao im na pitanja i pratio njihov napredak, bilo da je on bio nagao, oklijevajući ili ponekad čak i buntovnički. Kad se vratio s pohoda na Hunejn, Poslanik je izjavio: „Vratili smo se iz manjeg džihada (napor, otpor, borba za promjenu) u veći džihad.“ Jedan od ashaba je upitao: „A koji je to veći džihad, o Božiji Poslaniče?“ On je odgovorio: „Borba protiv samog sebe (protiv ega).“³² Za muslimane, kao i za sva ljudska bića, ta unutrašnja borba je bila najteža, najplemenitija i zahtijevala je najviše razumijevanja, praštanja, i naravno, iskrenosti prema samome sebi. Rat i njegov manji džihad su pokazali kako je teško umrijeti za Boga, svakodnevni život i njegov veći džihad su sada muslimanima pokazali da je još teže živjeti za Boga, očito, transparentno, koherentno, prema duhovnim zahtjevima, strpljivo i u miru.

Poslanik je tražio od svih ljudi oko sebe koji nisu bili uvjereni u istinitost njegove poruke da traže, da posmatraju znakove, da traže značenje dok se bore protiv iluzije svoga ja i njegove opsjene. Učio je muslimane – one koji su priznali prisustvo Jedinog – da nastave svoju unutrašnju borbu, da ostanu ponizni i svjesni svoje slabosti, da traže duhovnu hranu u zikru (sjećanju na Boga) i, kao što Kur'an preporučuje, da mole Boga da im učvrsti srca: „Gospodaru naš, ne dopusti srcima našim da skrenu, kada si nam već na pravi put ukazao.“³³ Poslanik je imao običaj moliti Boga: „O ti koji mijenjaš srca, učvrsti moje srce u Tvojoj vjeri!“³⁴ Tako su u doba mira neki tražili istinu, a neki iskrenost, a svi su proživljavali novi oblik unutrašnjeg sukoba koji je zahtijevao napor, strpljivost i neprestano budnu svijest. U vrijeme kad se otvarala nada u konačno uspostavljanje posljednje vjere, svako od njih je vraćen u svoj lični unutrašnji univerzum kako bi tražio svjetlo ili oprost, kako bi tražio mir i blagost Onoga koji se stalno vraća

32 Prenosi Bejheki.

33 Kur'an, 3:8.

34 Prenose Ahmed i Tirmizi.

onima koji Mu dođu ili Mu se vrate. Objava je podsjetila Poslanika: „Kad Allahova pomoć i pobjeda dođu i vidiš ljude kako u skupinama u Allahovu vjeru ulaze ti veličaj Gospodara svoga hvaleći Ga i moli Ga da ti oprost, On je uvijek pokajanje primao.“³⁵

Ti ajeti su izražavali potrebu povratka Jedinom čak i kad se činilo da ljudi napokon priznaju istinitost poruke. Pošto je to bila inicijacija u vječnu borbu protiv privida, Poslanik je opet morao izaći na kraj s kontradiktornim tenzijama, što je bio jedini način da se nadiđe Ja i da se dosegne Božansko. Dok mu je odasvuda dolazilo mnoštvo ljudi, od njega je traženo da se vrati osami svog srca i vodi dijalog s Najbližim. Dok mu je na ovom svijetu dolazila pobjeda, shvatio je da se mora pripremati za preseljenje, za odlazak s ovoga svijeta kući, kako bi bio blizu Jedinog. Abdullah Ibn Mesud je kasnije rekao da je objava ove sure najavila kraj Poslanikove misije i, samim tim, njegovo neizbježno preseljenje.

Oproсни hadž

U mjesecu ramazanu desete godine po hidžri, Poslanik je primio još jedan znak od Boga. Ispričao ga je svojoj kćerki Fatimi: „Svake godine mi melek Džibril jednom prouči Kur'an i ja njemu jednom proučim Kur'an; ali ove godine mi ga je proučio dva puta i mislim da to najavljuje moj odlazak.“³⁶ Poslaniku je preostalo izvršenje još jednog od pet stubova islama i bilo je vrijeme da se počne pripremati za to. Najavljeno je da će Poslanik predvoditi sljedeće hodočašće u Meku i u sedmicama koje su uslijedile krenuo je na čelu kolone od trideset hiljada medinskih hodočasnika, kojima se pridružilo još tri puta toliko hodočasnika s cijelog poluotoka.

Kad su stigli u Meku, izvršio je obrede hadža, objašnjavajući ashabima koji su bili s njim da tako oživljavaju čisto monoteističko obožavanje svog praoca Ibrahima, a. s. Hadž, kao i čitav Poslanikov život, bio je vraćanje Izvoru, Početku: povratak Bogu, Jedinome, stopama Njegovog poslanika Ibrahima, koji je prvi sagradio Kabu, Božiju kuću, kako bi se obožavao Jedinu. Ashabi su pratili svaki Poslanikov pokret, koji je, ustvari, krajnje precizno ustanovljavao obrede hadža, rekavši im: „Uzmite svoje obrede

35 Kur'an, 110:1-3.

36 Prenosi Buharija.

od mene.³⁷ Devetog dana mjeseca zul-hidžeta desete godine po hidžri, Poslanik je održao govor za 144.000 hadžija na Brdu milosti (*Džebelur-rahme*).³⁸ Govorio je u kratkim odlomcima, a ljudi oko njega su ponavljali njegove riječi, tako da su svi u dolini mogli čuti njegov govor.³⁹

Sadržaj poruke je bio moćan i intenzivan, a Poslanik je počeo izjavom da ne zna da li će ponovo sresti hodočasnike „na ovom mjestu nakon ove godine.“⁴⁰ Zatim ih je podsjetio na svetost tog mjesta i mjeseca, kao i na svetost njihovih života, časti i imetka. Objasnio je da je periodu neznanja, njegovim običajima, rivalitetima i sukobima oko moći i profita došao kraj. Sada su muslimani ujedinjeni vjerom, bratstvom i ljubavlju, koji ih trebaju učiniti svjedocima poruke islama. Ni pod kakvim okolnostima ne smiju prihvatiti da budu „ni tlačitelji ni potlačeni.“⁴¹ Trebaju učiti o jednakosti svih ljudi pred Bogom i potrebnoj poniznosti „jer svi potječete od Adema, a Adem je stvoren od zemlje. Pred Bogom je najplemenitiji onaj koji je najbogobojazniji. Nijedan Arap nije superiorniji od nearapa osim po unutrašnjoj svijesti o Bogu (pobožnosti, bogobojaznosti).“⁴² Poslanik je podsjetio sve muslimane da budu nježni prema svojim suprugama i dodao: „Budite svjesni Boga u odnosu prema ženama i težite da budete dobri prema njima.“⁴³ Zatim je, kao da pokazuje Put i njegove uvjete svim prisutnim vjernicima, kao i onima koji će slijediti njegova učenja kroz stoljeća, dodao: „Ostavio sam među vama nešto što će vas čuvati da ne pogriješite, ako ga se budete čvrsto pridržavali: jasnu uputu, Božiju Knjigu i tradiciju Njegovog Poslanika.“⁴⁴ Nakon svake pouke na koju ih je podsjećao, Poslanik je dodavao: „Jesam li prenio poruku? Bože, budi mi svjedok!“ Na kraju poruke, hodočasnici su odgovorili: „Mi smo svjedoci da si vjerodostojno prenio poruku, da si ispunio svoju misiju i da si dobro savjetovao svoju zajednicu.“ Zatim je Poslanik zaključio: „Bože, budi mi svjedok! ... I neka onaj ko je prisutan prenese ovu poruku onome ko je odsutan.“

37 Prenosi Muslim.

38 Broj hodočasnika bio je između 124.000 i 144.000, zavisno od prikaza.

39 U martu ili aprilu 632. n.e.

40 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 6:9.

41 Isto.

42 Isto.

43 Isto, 6:10.

44 Isto.

Poslanik je uistinu bio svjedok pred duhovnom zajednicom muslimana. U zajedništvu s njima, usred hodočašća – koje zahtijeva jednostavnost i jedinstvo ljudskih bića pred njihovim Stvoriteljem – Poslanik se prisjetio suštinske tačke u poruci Jedinog: apsolutne jednakosti ljudskih bića pred Bogom, bez obzira na rasu, društvenu klasu ili spol, jer je jedina stvar koja ih razlikuje ono što čine sa sobom, sa svojom inteligencijom, svojim kvalitetima i, ponajviše, sa svojim srcem. Nebitno odakle dolaze, da li su Arapi ili ne, nebitno koje su boje, crne, bijele ili neke druge, nebitno kakvog su društvenog statusa, bogati ili siromašni, nebitno da li su muškarci ili žene, ljudska bića se izdvajaju pažnjom koju posvećuju svom srcu, svom duhovnom odgoju, kontroli svog ega, razvoju vjere, dostojanstvu, dobroti, plemenitosti duše, i, u skladu s tim, vezama s drugim ljudskim bićima u ime svojih principa. Pred hiljadama hodočasnika različitog porijekla, robovima i plemenskim vođama, muškarcima i ženama, Poslanik je posvjedočio da je ispunio svoju misiju u svjetlu poruke Jedinog i svi vjernici su jednoglasno posvjedočili da su primili i razumjeli njeno značenje i sadržaj.

Nekoliko sati kasnije, Poslanik je primio iznenadnu objavu ajeta koji je potvrdio da se njegova misija bližila kraju: „Danas sam vam vjeru vašu usavršio i blagodat Svoju prema vama upotpunio i zadovoljan sam da vam islam bude vjera.“⁴⁵ Posljednji ciklus poslanstva se bližio svome okončanju i Poslanik se trebao vratiti mjestu gdje je izabran, svom domu izvan ovog života, u blizinu Jedinog.

45 Kur'an, 5:3.

Neopterećen dugovima

Hadž je završen. Poslanik je obavio sve obrede i krenuo nazad u Medinu s hodočascima koji su došli s njim. Došli su u Medinu i život se nastavio svojim tokom. Mnogi muslimani su naučili islamske principe i Kur'an, kao i vjerske propise. Zekat je sakupljan po pravilima koja su uspostavili Objava i Poslanikova praksa.¹ Svih pet temeljnih islamskih dužnosti (islamskih šartova/ruknoval/*erkanul-islam*) je kodificirano, uključujući i hadž, koji tek što je završen, i muslimanska zajednica je primila informacije potrebne da živi islam u svakodnevnom životu i da se suočava s novim pitanjima koja se pojave u budućnosti.

Poslanik je pitao Muaza ibn Džebela, kojeg je imenovao za suca (kadiju) u novoj sredini kakva je bio Jemen: „Na osnovu čega ćeš suditi?“ On je odgovorio: „Na osnovu Božije Knjige!“ Muhammed, a. s., je tada upitao: „A ako ne nađeš ništa u Božijoj Knjizi?“ Muaz je nastavio: „Sudit ću po tradiciji (Sunnetu) Božijeg poslanika.“ Muhammed, a. s., je dalje pitao: „A ako ne nađeš ništa u Poslanikovoj tradiciji?“ Muaz je samouvjerenio odgovorio: „Neću se ustručavati truditi se (*edžtehidu*) da imam svoje mišljenje o tome.“ Odgovor je zadovoljio Poslanika, koji je zaključio: „Hvala Allahu koji je uputio izaslanika Njegovog poslanika ka onome što će zadovoljiti Božijeg poslanika.“² Gradacija u odgovorima Muaza ibn Džebela sadrži suštinu Poslanikovog učenja i nudi zajednici načine da ga slijedi i ostane mu vjerna kroz vremena: Allahova, dž. š., Knjiga – Kur'an – i ukupan korpus

1 Tokom 9. god. po hidžri, prema većini prenosilaca i učenjaka iz oblasti islamskog prava.

2 Prenose Tirmizi i Ebu Davud.

Poslanikove tradicije (hadisa, koja se u ukupnosti naziva Sunnetom) dvije su temeljne reference i, kad se suoče s novom situacijom, čuvari i nosioci tih učenja koristit će svoju kritičku inteligenciju, svoj zdravi razum i svoju legalističku kreativnost da pronađu nove odgovore koji će ostati vjerni islamskim principima, ali odgovarati novom kontekstu. Temeljna islamska vjerovanja (*akida*, mn. *akaid*) i obredi (*ibadat*) ne podliježu promjeni, niti suštinski principi etike, ali primjena etičkih principa i reagiranje na nove situacije o kojima pisani izvori ne govore jasno ili šute iziskuju odgovore prilagođene određenim okolnostima. Poslanikovi ashabi su to razumjeli, a on im je pružio i znanje i samouvjerenost potrebne da idu naprijed i da opažaju svijet i njegove mijene, uvjeren da sada imaju duhovna i intelektualna sredstva da ostanu vjerni poruci svoga Stvoritelja.

Ekspedicija i priroda

Nekoliko mjeseci nakon povratka u Medinu, jedanaeste godine po hidžri, Poslanik je odlučio poslati ekspediciju na sjever, u blizinu Mute i Palestine, gdje su nekoliko godina ranije ubijeni Džafer, Abdullah i Zejd. Na posvemašnje iznenađenje, komandu je povjerio mladom Usami, Zejdovom sinu, koji je imao samo dvadeset godina, iako su u njegovoj vojsci od 3.000 ljudi bili i takvi pojedinci poput Omera i drugih iskusnih ashaba.³ Ovaj izbor pokrenuo je mnoge kritike, ali je Poslanik odmah reagirao i obznanio: „Kritikujete izbor Usame da zapovijeda vojskom, kao što ste ranije kritikovali izbor njegovog oca Zejda. Usama je uistinu dostojan zapovjedništva koje sam mu povjerio, kao što je to bio i njegov otac prije njega.“⁴ U prošlosti, neki muslimani su reagirali na izbor Zejda, kojeg su još smatrali robom, mada je bio oslobođen, a sada su se neki protivili izboru njegovog sina, možda zbog oca, ali vjerovatno zbog njegove mladosti. Potvrđujući svoj izbor, Poslanik ih je podučio da društveno porijeklo ili starosna dob ne mogu nekoga omesti da postigne autoritet i moć ako posjeduje potrebne duhovne, intelektualne i moralne kvalitete. Treba posjedovati pronicljivost da se najprikraćenijima u društvu pruži istinska jednakost, prilika i ukaže

3 Među imenima ashaba koji su trebali uzeti učešća u pohodu neke predaje spominju Ebu Bekra, Aliju i Osmana, ne postoji, međutim, saglasnost o tome ko je stvarno otišao.

4 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijje*, 6:12.

povjerenje mladima tako da svako može izraziti svoje sposobnosti i talente. Na širem planu, bila je to lijepa lekcija iz poniznosti upućena na adresu starijih ashaba: oni su trebali iskusiti unutrašnji, veći džihad, koji se sastojao iz pokoravanja čovjeku koji im je mogao biti sin, imajući pri tom na umu da je njihovo doba ograničeno, kao bilo kojeg drugog čovjeka. Tim izborom, Poslanik ih je podučio da vrijeme prirodno slabi svačiju energiju i da čovjek mora biti dovoljno mudar da nauči odstupiti u stranu i autoritet povjeriti onima koji su mladi i dovoljno jaki da stvaraju i grade.

Poslanik je mladom Usami dao preporuke i tražio da odmah djeluje. Međutim, Poslanikova iznenadna bolest je odgodila odlazak i vojska je čekala u blizini Medine sve dane dvojenja o njegovom stanju. Nekoliko sedmica kasnije, Ebu Bekr je, prema Poslanikovo želji, tražio od Usame da izvede ekspediciju. Podsjetio ga je na Poslanikova učenja o ratnoj etici, jer je on stalno insistirao na principima koje musliman mora poštovati u ophođenju s neprijateljima. „Ne ubijajte žene, djecu i starce,“ naredio mu je Ebu Bekr.⁵ „Nemojte biti podmukli. Ne zastranjajte s pravog puta. Nemojte masakrirati. Ne uništavajte palme, ne palite kuće i usjeve, ne sijecite voćke, ne ubijajte stoku, osim kad se morate prehraniti... Usput ćete naići na isposnike koji žive u manastirima i služe Bogu u osami. Ostavite ih, ne ubijajte ih i ne uništavajte njihove manastire.“⁶ Ta učenja su bila suštinska i Usami su bila upućena u svjetlu onoga što je u različitim okolnostima Poslanik govorio o ratu, poštovanju prema prirodi ili načinu postupanja sa životinjama. U nekoliko rečenica, Ebu Bekr je sažeo suštinu Poslanikovih učenja o tome.

Nekoliko godina ranije, poslije Bitke na Hunejnu, Poslanik je prošao pored grupe ljudi koji su stajali pored neke žene koja je ležala na tlu i čuo da ju je ubio Halid ibn Velid (koji je tada, kako smo vidjeli, tek bio prihvatio islam). Bio je vrlo ljut i tražio da prenesu Halidu: „Allahov poslanik zabranjuje ubijanje djece, žena i robova.“⁷ Također ga je krivio kad je ubio čovjeka koji se već predao. U oba slučaja, poruka je bila ista: treba se boriti samo protiv neprijateljskih vojnika, poštedejući sve one koji direktno ne učestvuju u oružanom sukobu ili više ne mogu nanijeti štetu. Poslanik je

5 Doslovno, „neka krv žena, djece i staraca nikada ne natopi tvoje ruke.“

6 Ibn Džerir et-Taberi, *Tarihur-rusuli vel-muluk* (Povijest poslanika i vladara), 3:213-214.

7 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijje*, 5:127.

jasno izjavio prije slanja ekspedicije na Mutu: „Ne budite podmukli i prevaranti, ne masakrirajte, ne ubijajte djecu, niti one koji žive u manastirima.“⁸ Rat nikada nije bio poželjan, ali kad bi muslimani bili prinuđeni voditi ga jer su napadnuti ili im je opstanak doveden u pitanje morali su strogo voditi računa o tome šta je potrebno da bi se borilo protiv naoružanih neprijateljskih snaga i/ili odlučnih da se bore. Ako bi ovi poželjeli mir ili se predali, rat se morao obustaviti, shodno kur'anskoj odredbi: „Ako oni budu skloni miru, budi i ti sklon i pouzdaj se u Allaha, jer On, uistinu, sve čuje i sve zna.“⁹

Vidjeli smo da je Poslanik načinio izuzetak kad je posjekao palmina stabla tokom opsade Benu Nadira. Taj izuzetak, koji spominje i Objava, potvrdio je pravilo poštovanja prirode, posebno u ratu. Stvoreno je ispunjeno znakovima koji govore o dobroti i plemenitosti Stvoritelja, te stoga predstavlja posvećeni prostor: poštovati ga blisko je sadaki ili dovi. Zaštita palmi, voćaka i druge vegetacije u ratu jeste posljedica općenitijih učenja koja je Poslanik prenio svim muslimanima. Jednog dana, prolazeći pored Sada ibn Ebi Vekkasa koji je uzimao abdest, Poslanik mu je rekao: „Čemu toliko rasipanje, Sade?“ „Zar se može govoriti o raspiništvu kad se uzima abdest?“ – pitao je Sad. Poslanik je odgovorio: „Da, čak i kad se koristi tekuća voda.“¹⁰ Voda je centralni element u svim učenjima i obredima, jer predstavlja čišćenje tijela i srca, fizičke vanjštine kao i duhovne nutrine.¹¹ Ali, Poslanik je podučio Sada i sve druge ashabe da vodu ili bilo koji prirodni element ne smatraju jednostavnim sredstvom svog duhovnog posvećenja, naprotiv, poštivanje prirode i njeno umjereno korištenje samo po sebi je duhovna vježba i uzdizanje, cilj u njihovom traganju za Stvoriteljem.

Poslanikovo insistiranje na nerasipanju bilo kojeg prirodnog resursa, „čak i kad se koristi tekuća voda,“ ukazuje da je poštovanje prirode stavljao na nivo suštinskog principa koji mora regulirati ponašanje, ma kakvi bili situacija i posljedice. Nije to ekologija koja izvire iz predosjećaja nevolja (koje su rezultat ljudskih djelatnosti), već neka vrsta „izvorne ekologije“

8 Prenosi Ahmed.

9 Kur'an, 8:61.

10 Prenose Ahmed i Ibn Madže.

11 U tom smislu, Poslanik veli: „Kad vjernik uzme abdest i opere lice, spere sve grijeha koje je počinio očima; kad opera ruke, sapere grijeha koje je počinio rukama; kad opere noge, sapere grijeha koje je počinio nogama.“ (Prenosi Ebu Davud)

koja ljudski odnos prema prirodi postavlja na etički temelj združen s razumijevanjem najdubljih duhovnih učenja.¹² Vjernikov odnos prema prirodi mora biti zasnovan na promišljanju i poštovanju. To poštovanje ide dotle da je Poslanik jedne prilike rekao: „Ako nastupi Sudnji dan, a u ruci nekoga od vas bude sadnica, ako bude u stanju neka je posadi!“¹³ Vjernikovu savjest, dakle, do samog kraja, mora prožimati ova bliska veza s prirodom, do te mjere da mu i posljednja gesta bude združena s obnavljanjem života i njegova ciklusa.

Ista učenja su prisutna tokom čitavog Poslanikovog života i kad su u pitanju životinje. Vidjeli smo da je, marširajući s vojskom prema Meki, hitno zatražio da se zaštite kućići koji su ležali pored puta. To što je Poslanik insistirao da se prema životinjama dobro postupa čak i u tako ekstremnim okolnostima kakve su ratne iznova je direktna posljedica njegovih temeljnijih učenja u tom pogledu. Muhammed, a. s., je posebno volio mačke, ali je kod ashaba stalno razvijao svijest o potrebi poštovanja svih životinja. Jednom im je ispričao sljedeću priču: „Neki čovjek je išao putem po silnoj žezi. Ugledao je bunar i sišao u njega da ugasi žeđ. Kad se penjao da izađe, ugledao je psa kako dahće od žeđi i rekao sebi: „Ovaj pas je žedan kao što sam bio ja.“ Ponovo se spustio u bunar, napunio svoju obuću vodom i popeo se, držeći je u zubima. Dao je psu da se napije, a Allah, dž. š., ga je za to nagradio i oprostio mu grijeh.“ Poslanika su upitali: „Božiji poslanice, zar ćemo biti nagrađeni i za dobro postupanje prema životinjama?“ On je odgovorio: „Nagrada slijedi za dobro prema svakom živom biću.“¹⁴ U drugoj prilici je rekao: „Neka žena je kažnjena zbog mačke koju je zatvorila dok nije uginula. Zbog te mačke je otišla u džehennem. Nije joj dala da jede i pije, niti ju je pustila da sama sebi ulovi hranu.“¹⁵ Kroz ovakve predaje i kroz vlastiti primjer, Poslanik je naglasio da je pažnja prema životinjama dio suštinskih islamskih učenja. Svaku priliku je koristio da insistira na toj dimenziji.

Pri žrtvovanju životinja ili njihovom svakodnevnom klanju za jelo, Poslanik nije muslimanima naredio samo da poštuju ritual i izgovore Bismillu, kako bi one bile jestive. Tražio je da se sa životinjama postupa lijepo

12 Preokupacije dviju ekologija se susreću, iako im se izvori razlikuju.

13 Prenosi Ahmed.

14 Prenose Buharija i Muslim.

15 Prenose Buharija i Muslim.

i da se poštede bespotrebnih patnji. Jednoga dana, neki čovjek je svezao životinju za klanje i pred njom oštrio nož, a Poslanik je intervenirao riječima: „Zar želiš da dva puta umire? Zašto nisi naoštrio nož prije nego što si je povalio?“¹⁶ Muhammed, a. s., je tražio da se ljudi nastoje koliko je najviše moguće usavršiti u svom području djelovanja. Za nekoga ko kolje životinje, to se sastoji od poštovanja njihovog života i dostojanstva kao živih bića, klanju samo kad je potrebno i pošteđivanju bespotrebne patnje.¹⁷ Bismillu koju izgovaramo pri klanju treba razumjeti kao finalnu formulu koja, u konačnosti, svjedoči da je, za svoga života, životinja tretirana u svjetlu poduka Allaha, dž. š., i Njegovog poslanika. Sama formula svakako ne bi bila dovoljna da dokaže da su ta učenja poštovana: propisno klanje životinje nakon što je za života maltretirana stoga je, po islamskim principima koje je prenio Poslanik, devijacija (odstupanje) i izdaja (iznevjeravanje). Poslanik je zaprijetio: „Ko ubije vrapca ili veću životinju ne poštujući njeno pravo na postojanje, polagat će za to pred Bogom račun na Sudnjem danu.“¹⁸ Muhammed, a. s., je naučavao da se o pravima životinja da budu poštovane, da budu pošteđene patnje, da im se da hrana ako je potrebno i da budu tretirane kako treba ne može pregovarati: to je dio ljudskih dužnosti i treba se razumijevati kao jedan od uvjeta njihovog duhovnog uzdizanja.

Bolest

Nekoliko sedmica nakon ramazana, 11. godine po hidžri, Poslanik je otišao na Uhud, gdje se odigrala druga bitka između muslimana i Kurejšija, i klanjao dženzu muslimanima koji su tu poginuli. Potom se vratio u medinsku džamiju, popeo na minber¹⁹ i obratio vjernicima. Prvo je rekao: „Odlazim od vas i bit ću svjedok protiv vas.“ Potom ih je savjetovao, završavajući riječima: „Ne bojim se da ćete se nakon mene vratiti mnogoboštvu, već se bojim da ćete se zavaditi zbog ovosvjetskih dobara.“²⁰ Ove riječi jasno pokazuju da je osjećao da se mora pripremiti za odlazak s ovog svijeta. U istom dahu, on izražava strah za budućnost svoje duhovne zajednice: vjerovanje ih

16 Prenosi Buahrija.

17 „Kada nešto radite, nastojte to činiti kako treba.“ (Prenose Buharija i Muslim.)

18 Prenosi Nesai.

19 Govornica u džamiji s koje se imam obraća vjernicima.

20 Prenosi Buharija.

neće napustiti, kazao je, ali bi ih ovaj svijet sa svojim iluzijama mogao obuzeti i to dvoje bi moglo, na nesreću, koegzistirati unutar njih. Poslanik je, ustvari, izražavao strah koji je zvučao poput predviđanja: oni će se nastaviti obraćati Allahu, dž. š., Jedinome, ali će biti podijeljeni zbog časti, bogatstva, moći ili različitih pripadnosti, što će učiniti da zaborave na bratstvo koje ih ujedinjuje. Naredne noći, Poslanik je otišao na mezarje Beki u Medini poselamiti one koji tamo počivaju, završavajući riječima: „Vi ste prethodnica, a mi vas slijedimo.“ Vraćajući se, Poslanik je osjetio jaku glavobolju, koja ga nije napuštala skoro dvije sedmice i koja ga je držala prikovanog za postelju tokom posljednjih dana života.²¹ Isprva je nastavio predvoditi džemat, uprkos glavobolji i groznici koje su mu uzrokovale velike patnje. Kako su dani prolazili, bolest se pogoršavala i Poslanik je morao sve više ležati. Boravio je potom kod supruge Mejmune (jer je imao kod svake ustaljeni red boravka) i uporno pitao kod koje će biti naredni dan, pa dan poslije. Mejmuna je shvatila da on želi ići Aiši, pa je to ispričala drugim ženama. Odlučile su ga odmah premjestiti kod nje. Bio je tako slab da su mu Abbas i Alija pomogli da ode do tamo.

Boravio je kod Aiše nekoliko dana kad mu se temperatura povisila i kad ga je glava iznenada počela jače boljeti i kad je pao u nesvijest. Kad je došao sebi, tražio je da ga poliju po licu sa sedam mješina vode. Nakon nekoliko sati, osjetio se malo bolje i odlučio zamotane glave otići u džamiju. Sjeo je na minber, obratio se prisutnim ashabima, govoreći im o kaburima, insistirajući da njegov kabur nikada ne smiju pretvoriti u mjesto štovanja: „Ne činite idolatriju na mome kaburu!“²² Bio je poslanik, ali je ostao čovjek: znao je koliko duboko ga ashabi vole i upozorio ih je da ne počine grešku onih koji su im prethodili, a koji su idealizirali svoje poslanike i predvodnike do stepena obožavanja.²³ Samo Allah, dž. š., je dostojan da Ga se obožava.

21 Sve činjenice koje su ovdje kazane prenose svi prenosioci, ali ponekad postoje razlike u hronologiji ili vremenu kad su se stvarno dogodile: govor u džamiji, prelazak kod Aiše, klanjanje u džamiji itd.

22 Prenosi Malik.

23 Ova zapovijed da se ne obožavaju ljudska bića objašnjava zašto poslanici ne mogu biti predstavljeni u klasičnoj islamskoj tradiciji. Slike i kipovi po svojoj suštini privlače ljudsku imaginaciju na objekt ili biće koji tada mogu biti idealizirani ili obožavani zbog ovog predstavljanja ili kroz njega. Treba slijediti poslanička učenja, a ne njihove osobe: oni su put koji ljude vodi i dovodi bliže Bogu. Vjernik stiže u Božiju blizinu i ljubav, ali Biće i Njegovu Prisustvo nadilaze sve što ljudi mogu predstaviti ili zamisliti. Vjerovanje je stoga pristup i stav srca, a ne imaginacije.

Kako bi upotpunio ovaj podsjetnik na svoju ljudskost, Poslanik je ustao i pitao da li je nekome od ashaba ostao nešto dužan. Ima li neizmiren dug? Je li nekoga uvrijedio? Ako toga ima, ta osoba treba progovoriti kako bi se to izmirilo. Neki čovjek je ustao i podsjetio Poslanika da mu duguje tri dirhema: Poslanik je naredio da mu se odmah da taj iznos. Poslanik, prema uputama Objave, nije molio na vjernikovom kaburu sve dok njegovi dunjalučki dugovi nisu bili izmireni i znao je da i onome ko je čitav svoj život posvetio Bogu dug ostaje breme koje mu Allah, dž. š., neće otpisati. Morao je otići bez dugova prema bilo kome, ne noseći sa sobom neoprostenu uvredu, nezacijeljenu ranu, neopravdano povjerenje, nečuvenu poruku.

Poslanik je ponovo sjeo na minber i izjavio: „Uzvišeni Allah je jednom od svojih robova ponudio da izabere između posjedovanja ovoga svijeta i Njegove blizine, pa je on izabrao Njegovu blizinu!“²⁴ Na te riječi, Ebu Bekr je briznuo u plač, jer je prvi shvatio, zbog dubine svoje ljubavi prema Poslaniku, da Muhammed, a. s., govori o sebi i svom skorom odlasku. Poslanik ga je utješio i, nastavljajući se obraćati skupu, direktno se obratio Ebu Bekrovom srcu, izražavajući tako javno svoju duboku i intenzivnu ljubav prema njemu: „Ashab koji je bio najizdašniji prema meni svojim društvom i imetkom je Ebu Bekr. Kad bih uzimao bliskog prijatelja uz Allaha, dž. š., to bi bio Ebu Bekr, ali je cjenjenije islamsko bratstvo i ljubav.“²⁵ Njihova komunikacija je bila javna, a ustvari izuzetna, lična, tajna. Ebu Bekrove suze su izrazile njegovu ljubav i očistile dug, volio je, a tog časa je shvatio.

Odlazak

Poslanik se vratio kod Aiše i ponovo legao. Povjerio se ashabima koji su ga kasnije posjetili da želi da njegove posljednje preporuke budu zapisane. Omer je izrazio rezerve zbog Poslanikovog stanja, dok su drugi podržali ideju. Podigli su glasove u Poslanikovom prisustvu, a on je tražio da se povuku, jer nije mogao slušati kako se svađaju. U svakom slučaju, projekt nije proveden u djelo, iako je Poslanik dao nekoliko verbalnih preporuka o vjerovanju, praksi i održavanju Kabe. Potom je poželio otići u džamiju, ali su bolovi bili toliko jaki da se prilikom pokušaja onesvijestio. Kad je došao

24 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevijje*, 6:64.

25 Isto (hadis prenosi Buharija).

sebi, pitao je da li su vjernici klanjali, a Aiša ga je izvijestila da su njega čekali. Ponovo je pokušao ustati, ali se ponovo onesvijestio. Kad se ponovo osvijestio, ponovo je pitao isto i dobio isti odgovor. Rekao je Aiši da klanjaju i da ih Ebu Bekr predvodi.

To joj je govorio i narednih dana, ali je svaki put Aiša tražila da joj otac bude pošteđen predvođenja džemata, jer je previše osjetljiv i plače kad uči Kur'an. Svaki put kad bi prigovorila, dobijala je isti čvrst i odlučan odgovor: Ebu Bekr mora predvoditi džemat. Ebu Bekrova osjetljivost i suze čuvali su tajnu, a Poslanik je ostajao čvrst u svom izboru. Dva dana kasnije, bolest mu je malo popustila, pa je mogao otići u džamiju dok su muslimani klanjali podne za Ebu Bekrom. Ebu Bekr je htio odstupiti i napraviti mjesto Poslaniku, ali ga je on spriječio i smo sjeo s njegove lijeve strane. Poslanik je predvodio ostatak namaza dok je Ebu Bekr glasnije ponavljao fraze koje su pratile različite pokrete.

Bilo je to posljednje Poslanikovo pojavljivanje u džamiji. Tokom narednog dana podijelio je sve što je posjedovao, sve do zadnjih dirhema i oklopa i nastavio davati neke savjete. Ponavljao je kako treba lijepo postupati s robovima, siromašnima i neuglednima. Sljedećeg jutra, u ponedjeljak, u vrijeme sabah-namaza, Poslanik je podigao zavjesu u Aišinoj sobi, te je mogao vidjeti muslimane u džamiji, pa je viđen kako se osmjehuje. Muslimani su bili iznenađeni tim postupkom i pomislili da će im se Poslanik pridružiti, ali se zavjesa ponovo spustila i Poslanik se nije pojavio. Tokom narednih sati, došla ga je posjetiti kćerka Fatima, saosjećajno primjećujući njegovu intenzivnu patnju, na što joj je rekao: „Nakon ovoga dana, za tvoga oca više neće biti patnje.“²⁶ Također joj je, kako smo vidjeli, šapnuo da će mu se uskoro pridružiti, na što se ona kroz suze nasmiješila. Bol je postajala sve jača i Poslanik uskoro nije bio u stanju govoriti.

Tada je došla Aiša i sjela pored Poslanika, privijajući ga uza se, stavljajući mu glavu u svoje krilo i milujući ga da mu ublaži bol. U prostoriju je ušao Abdurrahman, Ebu Bekrov sin, a Aišin brat, noseći u ruci misvak, prutle kojim su tada čistili zube. Poslanik ga je pogledao tako da je Aiša shvatila da želi misvak. Razmekšala ga je u ustima i dala Poslaniku, koji je njime očistio zube iznenađujuće energično, s obzirom na njegovu opću slabost.

Poslanik je tako brigu o čistoći pokazivao do svojih zadnjih trenutaka.

26 Prenosi Buharija.

jer je znao koliko je važno tijelo održavati u kondiciji i zdravlju. Tokom života postoje obaveze prema tom tijelu koje je biću i savjesti dato kao Božiji dar. Mora mu se zadovoljiti potreba za nježnošću i seksualna potreba, kao što mu se mora održavati kondicija i higijena i mora se štiti od svega što se može odraziti na njegovu ravnotežu ili uzrokovati bolest. Higijena i zadovoljavanje tjelesnih potreba su dvije dimenzije i dva uvjeta duhovnog uzdizanja, tako da je Poslanik tokom zadnjih trenutaka života uživao u nježnosti i snažno čistio zube. Iako rezultate te zadnje pažnje prema tijelu niko na svijetu neće vidjeti, Bog zna namjere koje počivaju iza te geste. Poslanik je jednom izjavio da će na Sudnjem danu vjernik biti pitan i kako je koristio svoje tijelo.²⁷ Nasuprot svim iluzijama ličnog posjedovanja, tijelo je u osnovi privremeno povjereno svakom biću pa se i u ovom slučaju moraju riješiti sva dugovanja prije odlaska.

Poslanik je zatvorio oči. Aiša ga je privijala uza se i čula kako šapuće: „U Džennet, u visoko društvo...“ Potom je proučio završni dio ajeta: „... u društvu vjerovjesnika, i pravednika, i šehida, i dobrih ljudi, kojima je Allah milost Svoju darovao. A kako će oni divni drugovi biti!“²⁸ A onda tri puta ponovio: „U visoko društvo!“²⁹ Podlaktica mu je iznenada klonula, a glava postala teža i Aiša je shvatila da je Poslanik upravo izdahnuo. Otišao je svoje Gospodar, Odgajatelju, Prijatelju, koji ga je pozvao natrag sebi kako bi pronašao konačni mir, izvan ljudskoga svijeta u koji je poslan kako bi donio posljednju poruku Najmilostivijeg. Otada, duhovna zajednica vjernika, širom vremena i prostora, bez prestanka blagosilja poslanika i od srca i s ljubavlju uči: „Allah i meleki Njegovi blagosilju Vjerovjesnika. O vjernici, blagosiljajte ga i vi i šalžite mu selam!“³⁰

Praznina

Vijesti o njegovoj smrti raširile su se Medinom i uzrokovale beskrajnu tugu. Lica su odražavala nevjericu, suze i jecaji izražavali su intenzitet boli. Poslanik je preporučivao da se žalost izražava bez pretjerivanja, bez histere, uzdržano i dostojanstveno. Mukla tišina, narušavana samo jecajima i

27 Prenosi Tirmizi.

28 Kur'an, 4:69.

29 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 6:73.

30 Kur'an, 33:56.

uzdasima vladala je oko Poslanikove kuće. Omer ibn Hattab je iznenada prekinuo tišinu i glasno povikao, kako smo to ranije vidjeli, da Poslanik nije mrtav, da će se vratiti, kao što je to učinio Musa, a. s., nakon četrdeset dana. Čak je zaprijetio da će ubiti svakoga ko se usudi izjaviti da je Poslanik mrtav. Njegova ljubav je bila takva, osjećaj praznine je bio toliki da Omer nije mogao zamisliti budućnost bez čovjeka koji ih je vodio i s njima se družio i čiju ljubav i brižljivost naglašava sam Kur'an: „Došao vam je Poslanik, jedan od vas, teško mu je što ćete na muke udariti, jedva čeka da pravim putem pođete, a prema vjernicima je blag i milostiv.“³¹ Emocije su ovladale čitavim njegovim bićem.

Tada Poslanikovo kući dolazi Ebu Bekr, sjeda na njegovu postelju i podiže tkaninu koja je prekrivala Poslanikovo tijelo i lice. Suze su mu potekle niz lice kad je shvatio da ih je Poslanik napustio. Izašao je napolje i pokušao ušutkati Omera, koji je, u stanju emocionalnog šoka, odbijao da se smiri. Ebu Bekr je tada stao po strani i obratio se masi, izgovorivši one riječi, tako pune mudrosti, koje smo spomenuli u uvodu, a koje sintetiziraju samu suštinu islamskog vjerovanja: „Neka znaju oni koji su obožavali Muhammeda, a. s., da je on umro! Oni koji su obožavali Allaha, dž. š., neka znaju da je On živ i da ne umire.“³² Potom je proučio ajet: „Muhammed je samo poslanik, a i prije njega je bilo poslanika. Ako bi on umro ili ubijen bio, zar biste se stopama svojim vratili? Onaj ko se stopama svojim vrati neće Allahu nimalo nauditi, a Allah će zahvalne sigurno nagraditi.“³³ Kad je Omer čuo taj ajet, bio je skrhan i kasnije je priznao da se osjećao kao da ga nikada ranije nije čuo, iako je objavljen davno prije. Shvatio je, zajedno s drugim muslimanima, da je Poslanik otišao i napustio ih i da praznina koja se pojavila mora biti ispunjena njihovom vjerom u Jedinoga, koji je „vječno živ i ne umire“. Oni Ga moraju moliti da im pomogne da u sebi pronađu snagu, strpljenje i ustrajnost koji im trebaju za život bez Poslanika, ali uvijek u svjetlu njegova primjera.

Omer je, uprkos svom jakom karakteru i impresivnoj osobenosti, na kratko izgubio kontrolu, emocije su ga obuzele tako jako da su na vidjelo iznijele njegovu krhkost, uzrokujući da reagira poput djeteta koje odbija

31 Kur'an, 9:128.

32 Ibn Hišam, *Es-siretun-nebevije*, 6:75-76.

33 Kur'an, 3:144.

Božiju odredbu, životnu realnost. Nasuprot njemu, Ebu Bekr, koji je inače bio vrlo osjetljiv, koji je intenzivno plakao učeći Kur'an, vijesti o Poslanikovoj smrti primio je s dubokom tugom, ali i izuzetnom staloženošću i nepobitnom unutrašnjom jačinom. U tom trenutku, uloge njih dvojice su se preokrenule, pokazujući nam da je Poslanik svojim odlaskom odaslao posljednju pouku: u blistavim dubinama duhovnosti, osjetljivost može proizvesti takav stepen jačine koju ništa ne može pokolebati. I obrnuto, najjača osobnost, ako se na trenutak zaboravi, može postati ranjiva i krhka. Put ka mudrosti i snazi uz Boga, dž. š., neizbježno vodi kroz svijest o našim slabostima i kroz njihovo priznavanje. One nas nikada ne napuštaju i Najbliži nam preporučuje da ih prihvatimo – s povjerenjem, kako je učinio Ebu Bekr, i intenzitetom, kako je to učinio Omer, ali uvijek s poniznošću (smjerno).

U historiju, za vječnost

Objava je ashabima, kao i muslimanima danas i do vječnosti, kroz povijest i različita društva i kulture poručivala: „Vi u Allahovom poslaniku imate divan uzor za onoga koji se nada Allahovoj milosti i nagradi na onom svijetu, i koji često Allaha spominje.“¹ Poslanik je učitelj čija učenja se izučavaju, vodič koji se slijedi na Putu, uzor koji se nastoji oponašati i, iznad svega, odabranik čije riječi, šutnju i djela smo pozvani promišljati.

Model, vodič

Tokom 23 godine svoje misije, Muhammed, a. s., je tražio put duhovne slobode i oslobođenja. Primaio je Objavu, korak po korak, u skladu sa životnim prilikama, kao da je Najuzvišeniji s njim razgovarao u povijesti, a za vječnost. Poslanik Ga je slušao, govorio s Njim i promišljao Njegove znakove i noć i dan, u ugodnom društvu svojih ashaba ili u osami arabijske pustinje. Molio je dok su drugi spavali, prizivao je Allaha, dž. š., dok su njegova braća i sestre očajavali i ostajao strpljiv i stamen pred poteškoćama i uvredama kad bi mnogi ustuknuli. Njegova duboka duhovnost oslobodila ga je iz tamnice jastva i on je gledao i imao u svijesti znakove Najbližega, bili oni u ptici koja leti, drvetu koje raste, tmuni koja se spušta ili zvijezdi koja blista.

Muhammed, a. s., bio je u stanju izraziti ljubav i širiti je oko sebe. Njegove supruge su uživale u njegovom prisustvu, nježnosti i osjećajnosti, a

¹ Kur'an, 33:21.

ashabi su ga voljeli jako, duboko i plemenito. Davao je i nudio svoje prisustvo, svoj osmijeh, sebe. Čak i kad bi mu se rob obratio ili želio s njim otići na drugi kraj grada, on je išao, slušao, volio. Pripadajući Bogu, nije bio ničiji posjed, svoju ljubav jednostavno je nudio svima. Kad bi nekome pružio ruku, nikada je ne bi prvi povlačio nazad. Znao je šta svjetlost i mir mogu pokrenuti u srcu nekoga kome se uputi blaga riječ, ko se zovne lijepim imenom, ko se utješi. Oslobođen sebičnosti, nikoga nije zapostavljao. Njegovo prisustvo bilo je utočište, on je bio Poslanik.

Volio je i opraštao. Svaki dan je molio Allaha, dž. š., da mu oprost pogreške i previde. Kad bi mu muškarac ili žena došli pod teretom grijeha, ma kako on ozbiljan bio, on ih je primao i ukazivao im na put ka oprost, utjehi, dijalogu s Bogom i zaštiti Najplemenitijeg. Sakrivao je tuđe greške od drugih, učeći svakoga potrebi za ličnom strogošću i disciplinom. Kad bi lijenost nekoga navela da traži minimum koji treba vršiti, uvijek je odgovarao pozitivno i pozivao ih da koriste svoju inteligenciju i svoje kvalitete da razumiju, unaprijede i oslobode sebe vlastitih proturječnosti, u isto vrijeme prihvatajući svoju vlastitu krhkost. Učio je odgovornosti bez krivice i pridržavanju etike kao uvjetu slobode.

Pravda je uvjet mira i Poslanik je stalno insistirao da se ne može okusiti jednakost ako se nije sposobno poštovati nečije dostojanstvo. Oslobađao je robove i stalno to preporučivao muslimanima: vjernička zajednica treba biti zajednica slobodnih bića. Objava mu je pokazala put i on, kako smo vidjeli, nije prestajao posvećivati posebnu pažnju robovima, siromašnima i inferiornima u društvu. Pozivao ih je da budu dostojanstveni, da traže svoja prava i da se riješe osjećaja inferiornosti. Poruka je bila poziv na vjersko, socijalno i političko oslobađanje. Na kraju njegove misije, u ravnici u podnožju Brda milosti (*Džebelur-rahme*), muškarci i žene različitih rasa, kultura i boja, bogati i siromašni, slušali su ovu poruku, koja naglašava da su najbolji među ljudima takvi po svojim srcima, ne po klasi, boji ili kulturi. „Najbolji među vama su oni koji su najbolji prema ljudima,“ rekao je jednom prilikom.² U ime ljudskog bratstva – obraćajući se ne samo muslimanima već svim ljudima (*en-nas*), kako je to učinio u svom oprostajnom govoru – svačiju savjest je podučio da nadiđe sve što je ometa na putu ka pravdi (*el-adl*). Pred Bogom, ništa ne može opravdati diskriminaciju, društvenu nepravdu

2 Prenosi Bejheki.

ili rasizam. U muslimanskoj zajednici, crnac je ezanom pozivao ljude na namaz, a sin roba zapovijedao vojskom, vjerovanje je oslobodilo vjernika suđenja zasnovanog na varljivoj vanjštini (povezanoi s porijeklom i društvenim statusom) koja stimulira nemudre strasti i dehumanizira.

Slušao je žene u svom društvu, kojima su obično negirana prava, koje su isključivane i loše tretirane. Objava spominje ovo slušanje i ovu pristupačnost: „Allah je čuo riječi one koja se s tobom o mužu svome raspravljala i Allahu se jadala - a Allah čuje razgovor vaš međusobni, jer Allah, uistinu, sve čuje i sve vidi.“³ Isto tako, saslušao je ženu koja se željela razvesti od muža kojeg više nije voljela, saslušao ju je, razmotrio stvar i rastavio ih.⁴ Također je primio drugu ženu koja se tužila da ju je otac udao ne pitajući je za mišljenje. Bio je spreman da ih rastavi, ali ga je ona izvijestila da je zadovoljna očevim izborom, ali je htjela da „očevi znaju da to nije nešto o čemu oni odlučuju“ i da ne mogu tako postupiti ako ne zatraže pristanak kćerki.⁵ Poslanik je ženama postavio dvostruki zahtjev duhovnog treninga i dosezanja ženstvenosti koja nije zarobljena u ogledalo muških pogleda ili otuđena unutar nezdravih odnosa moći ili zavodjenja. Njihovo prisustvo u društvu, u javnom životu i društvenim, političkim, ekonomskim, pa čak i vojnim aktivnostima bilo je objektivna činjenica koju Poslanik nikad nije zanijekao ili odbacio, već ju je jasno podsticao. U svjetlu duhovnih učenja, vodio ih je da se dokažu, budu prisutne, da se izraze i traže stvarnu slobodu srca i savjesti. One to moraju izabrati same i trasirati ga za sebe, pouzdajući se u Najplemenitijeg.

Poslanik je volio djecu, s njihovom nevinošću, nježnošću i sposobnošću da se u času stvore na svakom mjestu. Vodio je računa o onima koji prije svega razumiju jezik srca. Ljubio ih je, nosio na ramenima, igrao se s nji-

3 Kur'an, 58:1.

4 Nekoliko žena mu je dolazilo tražeći da im dozvoli razvod (*hul'*), naprimjer Džemila bint Ubejj ibn Selul, Habiba bint Sehl el-Ensarija, Berira i žena Sabita ibn Kajsja. U posljednjem slučaju, Ibn Abbas spominje da je Sabitova žena došla Poslaniku i rekla mu da mužu nema šta prigovoriti u pogledu vjere, ali da ne želi da ona bude nedosljedna islamu (ne poštujući prava njega kao muža ili ga iznevjeravajući svojim mislima ili ponašanjem). Poslanik ju je pitao je li voljna vratiti mu voćnjak koji je dobila kao vjenčani dar i ona je prihvatila. Poslanik je potom tražio od Sabita da prihvati rastavu (prenosi Buharija).

5 Ovo se može naći u hadisu koji prenosi Ahmed. U drugom hadisu koji prenose Buharija, Nesai i Ibn Madže veli se da je Poslanik jednostavno poništio brak sklopljen bez ženino pristanka.

ma. Djeca, poput meleka, u potpunosti pripadaju Bogu. Ona su znakovi. Poslanikov pristup bio je stalno podsjećanje na to: stoga, ako bi neko dijete zaplakalo dok je trajao namaz, Poslanik je skraćivao molitvu odraslih kao odgovor na molbu djeteta.⁶ Poslanik je, štaviše, od djece crpio osjećaj za igru i nevinost, od njih je učio da ljude i svijet oko sebe gleda s čuđenjem. Posmatrajući djecu kako doživljavaju ljepotu, punije je razvio estetski osjećaj: pred ljepotom je plakao, bivao ganut, ponekad uzdisao i često bio razgaljen poetskom muzikalnošću neke fraze ili duhovnim zovom ajeta koji mu daruje Najdarežljiviji, Beskrajno Lijepi.

Sloboda i ljubav

Poslanik je čovječanstvu donio poruku vjere, etike i nade, u kojoj Jedinu podsjeća sve ljude na svoje prisustvo, svoje zahtjeve, na Sudnji dan i Susret. Iako je Muhammed, a. s., došao s tom porukom, čitavog života je slušao žene, djecu, muškarce, robove, bogate i siromašne, kao i sve prikracene. Slušao ih je, izražavao im dobrodošlicu i tješio ih. Odabranik između žitelja ove zemlje, niti je tajio svoju krhkost, niti svoje dvojbe. Ustvari, Bog je učinio da je on vrlo rano dvojio u pogledu sebe kako nikada ne bi dvojio u pogledu svoje potrebe za Njim i pokazao mu realnu podložnost pogrešci kako bi tražio Njegovu savršenu milost i ostao uviđavan prema svojim istovrnicima ljudima. On je bio model ne samo kroz svoje kvalitete, nego i kroz svoja dvojenja, svoje rane i, kako smo vidjeli, povremene greške u prosuđivanju, na koje su ukazivali Objava ili ashabi. Međutim, apsolutno sve u njegovom životu bilo je instrument obnove i transformacije, od najsitnijih detalja do velikih događaja. Muslimani, vjernici bilo koje vjere i svi koji izučavaju život Muhammeda, a. s., bez obzira na vlastita vjerska uvjerenja, iz toga mogu izvesti pouke, dopirući tako do suštine poruke i svjetla vjere. Poslanik je molio, meditirao, transformirao sebe i transformirao svijet. Uz vodstvo svog Odgajatelja, odupirao se niskim porivima i nudio ono najbolje u sebi, jer je to smisao džihada, takvo je značenje zapovijedi vjernicima da „promoviraju dobro, a sprečavaju loše.“⁷ Njegov život bio je otjelovljenje tog učenja.

6 „Nekada“, kaže Poslanik, „odlučim oduljiti namaz, ali čujem plač djeteta, pa skratim iz straha da mu ne uznemirim majku.“ (Prenosi Ebu Davud)

7 „*El-emru bil-ma'rufi ven-nehju anil-munker*“ (vidjeti, npr., Kur'an, 22:41.)

Muhammedov, a. s., životni put u svakoj fazi je nudio biće posvećeno služenju Allahu, dž. š. Srce ne može, a da se ne sjedini s takvim bićem dok slijedi put ka slobodi: slobodi ne samo da se misli i djeluje, za koju se Muhammed, a. s., dostojanstveno borio, već i slobodi bića koje se oslobodilo ovisnosti o površnim emocijama, destruktivnim strastima ili bilo koje druge otuđujuće ovisnosti. Svi su ga voljeli, pazili i poštovali, jer mu je njegova zahtjevna duhovnost omogućila da nađe svoj ego, da daje sebe i, zauzvrat, voli, a ne robuje. Jednom je ashabima saopćio tajnu istinske ljubavi: „Uzdrži se od onoga što ljudi vole (ne zavidi im i ne poseži za tuđim), pa će te ljudi voljeti.“⁸ Allah, dž. š., ga je nadahnio da slijedi put Ljubavi koji nastavlja ovu ljubav: „Moj rob Mi se približava na filama (neobaveznim djelima pobožnosti nakon vršenja onih obaveznih) sve dok ga ne zavolim, kad ga zavolim, postajem sluhom kojim sluša, vidom kojim vidi, rukom kojom drži, stopalom kojim hodi.“⁹ Božija ljubav nam daruje blizinu Božanstva i nadilaženje svoga Ja. Božija ljubav je ljubav bez ovisnosti, ljubav koja oslobađa i uzdiže.

Muhammed, a. s., je hodio stazom koja je imala više različitih faza: pozivanje u vjeru, izgnanstvo, povratak i na kraju odlazak na prvo počivalište i posljednje utočište. Tokom cijelog puta, počevši od polaska, Allah, dž. š., je Poslanika okružio svojom ljubavlju i učinio da ga i ljudi vole. Poslanik je donio univerzalnu poruku i u iskustvu ljubavi koju je predstavljao tokom cijelog života i u podsjećanju ljudi na potrebu da se pridržavaju univerzalne etike koja nadilazi podjele, pripadnosti i rigidne identitete. To je bila istinska sloboda – sloboda bića koje voli pravedno i ne dopušta sebi da bude uhvaćeno u strasti proistekle iz rase, nacije ili identiteta. Njegova ljubav koja je obasjavala njegov etički osjećaj učinila ga je dobrim, njegov etički osjećaj koji je vodio njegovu ljubav učinio ga je slobodnim. Krajnje dobar među ljudima i izuzetno slobodan od njih – dva su kvaliteta koja su ashabi prepoznavali u posljednjem Poslaniku.

Bio je Božiji miljenik i ljudski primjer. Molio je i promišljao. Volio je i davao. Služio je i transformirao. Poslanik je bio svjetlo koje ka Svjetlu vodi i učeci iz njegovog života vjernici se vraćaju Izvoru života i nalaze Njegovo svjetlo, Njegovu toplinu i Njegovu ljubav. Poslanik jeste napustio ljudski

8 Prenosi Ibn Madže.

9 Prenosi Buharija.

svijet, ali nas je naučio da nikada ne zaboravimo Višnje Utočište, Svjedoka, Najbližega. Svjedočenje da nema boga osim Allaha, dž. š., je, ustvari, iskorak ka dubokoj i istinskoj slobodi. Priznavanje Muhammeda, a. s., kao poslanika je suštinski učenje da ga se voli u odsustvu, a da se On voli u Svome prisustvu. Voljeti i učiti da se voli: Bog, Poslanik, stvorenja, čovječanstvo.

O knjizi i autoru

„Tarik Ramadan je muslimanski Martin Luter“ – *Washington Post*

„Jedan od najvažnijih inovatora za 21. stoljeće.“ – *Time*

„Jedan od stotinu vrhunskih svjetskih intelektualaca“ – *Prospect*

„Djelo Tarika Ramadana zauzet će svoje mjesto u analima islamske misli“
– *Le Monde Diplomatique*

Tarik Ramadan je vodeći islamski učenjak, s mnoštvom sljedbenika, posebno među mladim evropskim i američkim muslimanima. U svojoj prvoj knjizi pisanoj za šire čitateljstvo nudi biografiju poslanika Muhammeda, a. s., naglašavajući duhovna i etička učenja jedne od najutjecajnijih ličnosti u ljudskoj povijesti.

Ramadan daje i intimni portret čovjeka koji je bio stidljiv, ljubazan, ali i odlučan, kao i dramatičnu hroniku lidera koji je utemeljio veliku religiju i nadahnuo ogromnu imperiju. Podvlačeći historijski značaj Muhammeda, a. s., ova knjiga se bavi i značajem Poslanika za neka od danas najkontroverznijih pitanja, kakva su tretman siromašnih, uloga žene, islamske kazne za prijestupe, rat, rasizam i odnos s drugim religijama. Birajući činjenice i priče iz kojih možemo izvući duboku i živu duhovnu sliku, autor se pita kako Poslanikov život može ostati – ili ponovo postati – primjer, model i nadahnuće? I kako se muslimani mogu pomjeriti od formalizma – usred-

sređenosti na ritual – ka predanom duhovnom i društvenom prisustvu?

U ovoj duboko misaonoj i angažiranoj biografiji Ramadan muslimanima nudi novo razumijevanje života Muhammeda, a. s., a nemuslimanima predstavlja ne samo priču o Poslaniku, već i bogatstvo samog islama.

Tarik Ramadan

STOPAMA BOŽIJEG POSLANIKA
pouke iz života Muhammeda, a. s.

Lektura i korektura

Elmina Mušinović

Dizajn korice

Dizajndžiluk

DTP

Meliha Rifatbegović

Štampa

Bemust, Sarajevo

Tiraž

1500

Sarajevo, 2010.